magazin istoric

SERIE NOUĂ – NOIEMBRIE 1996

- *Martor la 8 noiembrie 1945*
- *Cine erau ziariștii străini din București?*
- *Nunta prințului moștenitor Ferdinand*
- *Secretele alianței Franco–Pétain*

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Director – redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Revistă de cultură istorică
Anul XXX – nr. 11 (356)
noiembrie 1996

Bucureşti, Piaţa Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, etaj III, camerele 281, 285, 287 – Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70711, Telefon: 615.09.91.

ECHIPA REDACŢIONALĂ

Secretar general de redacţie: Ioana Ursu
Redactori: Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Doina Pascu, Marian Ştefan (responsabil de număr)
Secretar de redacţie: Theodor Lianos
Macheta artistică: arh. Marian Oproiu
Corectura: Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram, Mădălina Albu
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre
Consilier onorific: Radu Ion Popescu
Editor: Fundaţia Culturală Magazin Istoric. Revistă tipărită la R.A.I. – IMPRIMERIA „CORESI" – Bucureşti, director general Dumitru Constantinescu; director economic M. Vlădeanu; director M. Soare

SUMAR

Bucovina în hotarele statului român: Ion I. Nistor 2
Manifestaţia din 8 noiembrie 1945. Documente necunoscute: Dan A. Lăzărescu, Ioan Scurtu 3
În Bucureşti, acum 50 ani: Ioan Lăcustă 10
În culisele raptului electoral din 1946: Adrian Pop 14
Revoluţia din Ungaria: D. Tănăsescu, M. Retegan 16
La Roma, în vreme de război: Emil Panaitescu 25
Horia Roman: confesiuni 28
Malraux în Panthéon: Cristian Popişteanu 31
Stabilizarea monetară din 1947: Costin Kiriţescu 33
Pentru prima oară, Constantin Brâncuşi în Parlamentul României 36
Scrisori de la Stalingrad: Petre Otu 37
1943. Vindicta naziştilor în Cefalonia şi Corfu: Costa de Loverdo 40
Secretele alianţei Franco–Pétain 43
„Insurecţia băieţilor şi fetelor" din Varşovia: Tomasz Strzebosz 48
Sindromul „cârtiţei": Cristian Popişteanu, Dorin Matei 53
Sofia. În culisele loviturii de stat: Vasile Stoica 57
Climatul şi istoria 61
Adam Smith, magistrul liberalismului economic: Dan Popescu 63
Băncile – motor al dezvoltării: Daniel Dăianu 67
Opţiunea regelui Clovis: Florin Hera 71
„Mica Orhidee" a marelui imperiu Qing: Anna Eva Budura 76
Nunta prinţului moştenitor: Marian Ştefan 81
În Arizona, la indienii hopi 87
● **Cărţi sosite... 18, 39** ● **Istoria şi şcoala... 91** ● **Rebus istoric... 93**
● **Dialog... 94**

Cartea dumneavoastră de istorie în fiecare lună

ION I. NISTOR

Bucovina în hotarele statului român

Unirea Bucovinei cu patria-mamă s-a făcut când lumea, încercată de suferinţele celui mai crâncen război, era dornică de linişte şi pace. Aşa se explică faptul că mulţi dintre contemporani nici nu-şi dădeau seama îndeajuns de importanţa marelui act politic, prin care se plămădea neamului românesc întregit un mare şi strălucit viitor. Cu toţii se bucurau, văzând revărsându-se din nou razele binefăcătoare ale păcii asupra Bucovinei, aşa de greu încercată în cursul războiului...

Din Bucovina nu s-a ridicat nici un glas de protest contra noilor stări de lucruri ci, dimpotrivă, cu toţii, fără deosebire, au recunoscut în faptul reîntoarcerii Bucovinei la patria-mamă o reparare a unei nedreptăţi istorice, o împlinire a unei revendicări naţionale româneşti, dreaptă şi întemeiată. Unirea constituia un act de recunoaştere unanimă că Bucovina, prin aşezarea ei geografică, prin tradiţiile ei politice şi culturale şi prin unitatea de rasă a populaţiunei ei băştinaşe, face parte integrantă din teritoriul statului român şi din domeniul istoric şi naţional al naţiunii române...

Populaţiunea Bucovinei, fără deosebire de rasă şi credinţă, a recunoscut, de la început, că în nici o altă combinaţiune politică interesele ei publice, culturale şi economice nu puteau fi apărate şi satisfăcute mai bine şi mai larg ca în hotarele statului român.

Şi cu drept cuvânt, fiindcă ospitalitatea şi toleranţa religioasă a românului băştinaş faţă de toţi aceia care cu gând bun şi suflet curat au venit să sălăşluiască între ei nu s-a manifestat nicăieri mai larg şi mai bine ca în Bucovina, unde toţi cetăţenii trăiesc în pace şi bună înţelegere întreolaltă, iubind ţara deopotrivă şi contribuind prin sforţările lor comune, prin munca şi hărnicia lor, la înflorirea şi propăşirea ei.

Stăpânirea românească a venit să dea dovadă de aceste simţăminte şi să continue cu aplicarea lor cât mai largă. De aceea toate legiuirile care s-au promulgat după unire îmbrăţişează cu aceeaşi dragoste şi cu acelaşi simţ de dreptate pe toţi cetăţenii ţării, fără nici o deosebire.

Reformele mari sociale, ca legea agrară, ca refacerea regiunilor distruse de război, ca reclădirea de biserici, şcoli şi aşezăminte publice, ca noua împărţire administrativă şi judecătorească, ca reconstrucţiile de căi de comunicaţie, cu un cuvânt tot ce s-a făcut în Bucovina de zece ani încoace s-a făcut cu deopotrivă dragoste şi grijă pentru nevoile populaţiunii întregi, fără nici o excepţie sau deosebire...

Astfel vedem că unirea Bucovinei cu Regatul României, pe lângă marea sa însemnătate istorică şi naţională, a adus şi o serie întreagă de îmbunătăţiri practice pentru populaţie, sprijinind ţărănimea prin reforma agrară şi dând un nou avânt vieţii industriale şi economice, prin înglobarea Bucovinei în marele şi bogatul domeniu economic al României Mari.

(Fragmente din *Zece ani de la Unire*, în volumul *Zece ani de la Unirea Bucovinei. 1918-1928*, Cernăuţi, 1928).

MANIFESTAȚIA DIN 8 NOIEMBRIE 1945

Decesul neașteptat al președintelui Statelor Unite, Franklin Delano Roosevelt, în dimineața zilei de 12 aprilie 1945, a determinat un scurt moment de derută în politica externă americană. Dumitru Alimăneștianu, care funcționase ca ministru de finanțe în guvernul dr. Petru Groza între 6 martie și 30 aprilie 1945, mi-a spus că, după constituirea guvernului, ambasadorul S.U.A. la Moscova, Averell Harriman, s-a prezentat, din dispoziția președintelui Roosevelt, în fiecare zi, la Ministerul de externe sovietic pentru a protesta împotriva încălcării Convenției de la Ialta. Moartea lui Roosevelt a pus capăt intervențiilor zilnice.

După o perioadă de adaptare, noul președinte Truman a adoptat un ton mult mai ferm față de politica Moscovei. Pentru români, primul semn concret l-a constituit nota diplomatică remisă la 17 august 1945, de către reprezentantul politic al Statelor Unite în România, Roy Melbourne. Se specifica foarte clar că guvernul președintelui Truman nu recunoștea guvernul prezidat de dr. Petru Groza, considerându-l nereprezentativ și departe de a exprima adevărata voință a poporului român. În același timp, reprezentanții guvernelor american și britanic în România l-au informat pe Gheorghe Tătărescu, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministru de externe, că guvernele lor nu intenționau să negocieze vreun tratat de pace cu un guvern nedemocratic și nereprezentativ. Tătărescu, sub imboldul reprezentanților lui Stalin la București, n-a ținut cont de acest demers și nici măcar nu l-a informat pe rege, așa cum consemnează fostul secretar personal al acestuia, Mircea Ioanițiu.

La 19 august 1945 însă, reprezentanții diplomatici ai S.U.A., Burton Y. Berry, și Marii Britanii, John Malier le Rougetel, i-au remis direct regelui note diplomatice cu același conținut. Trebuie însă neapărat să scoatem în relief atitudinea, infinit mai prudentă, a diplomației britanice. Angajamentele asumate de Eden și Churchill la Londra și la Moscova erau respectate de noul guvern laburist, prezidat de către Clement Attlee, secondat de șeful Foreign Office-ului, Ernest Bevin.

Pentru prima oară, cu fast

Încrezător în demersurile diplomației anglo-americane, regele Mihai s-a consultat cu președinții partidelor istorice și a hotărât să acționeze în virtutea drepturilor pe care i le acorda Constituția din 1923, repusă în vigoare. În dimineața zilei de 21 august 1945, suveranul I-a chemat pe primul ministru, dr. Petru Groza și i-a cerut demisia. Surprins și dezorientat, primul ministru a refuzat să se conformeze cererii, afirmând că are întreaga Uniune Sovietică drept sprijin, adăugând că nerecunoașterea lui de către guvernele american și britanic ar fi „de semnificație minoră". Același lucru l-a afirmat, în aceeași zi, generalul sovietic Susaikov, reprezentantul sovietic în Comisia Aliată de Control. Astfel s-a declanșat „greva regală". Suveranul a refuzat să mai recunoască guvernul demis și să mai iscălească decretele prezentate de acesta. Inițial, regele Mihai a plănuit să se adreseze Curții de Casație pentru soluționarea conflictului, dar a renunțat pentru că nu avea certitudinea că magistrații acesteia aveau să aplice litera și spiritul Constituției. Regele s-a retras, mai întâi la Palatul Elisabeta, apoi la Castelul Peleș. A rămas consecvent hotărârii luate până la 8 ianuarie 1946, când în circumstanțele cunoscute a revenit asupra deciziei sale.

Singura defecțiune din sânul guvernului Groza a fost aceea a ministrului de finanțe, Petre Durma. Deoarece înlocuirea lui cu o altă persoană nu se putea face decât prin decret regal, iar regele refuza să îl semneze, s-a ajuns la soluția ca vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Gheorghe Tătărescu să preia interimatul Ministerului de finanțe. Practic, acesta avea să fie condus în continuare de subse-

DAN A. LĂZĂRESCU

cretarul de stat liberal Alexandru (Puiu) Alexandrini.

Dar nu numai regele s-a opus, în acele zile, procesului de comunizare declanşat din iniţiativa Moscovei şi pus în aplicare de comuniştii români. La 10 septembrie 1945, începea la Secţia IV a Curţii Marţiale din Bucureşti procesul celor dintâi inculpaţi naţional liberali, tinerii din aşa-numita „organizaţie T". Erau în total 33 de persoane, în frunte cu Remus Ţeţu, întemeietorul organizaţiei (astăzi în Argentina) şi cu Adriana Georgescu-Zottu. Arestată încă de la 29 iulie 1945 şi supusă, din ordinul sinistrului Alexandru Nikolski, la cele mai cumplite şi mai penibile torturi fizice şi morale, Adriana Georgescu-Zottu a fost condamnată de Tribunalul Militar prezidat de colonelul Alexandru Petrescu – fost director al închisorilor sub regimul mareşalului Antonescu, deci extrem de vulnerabil – la patru ani de detenţie. A fost graţiată de regele Mihai în luna aprilie 1947 şi a izbutit să ajungă pe calea aerului în lumea liberă. Remus Ţeţu, condamnat la şapte ani detenţie, a izbutit curând să evadeze şi să ajungă şi el în lumea liberă.

O altă acţiune, la care am luat parte personal, s-a desfăşurat la 8 noiembrie 1945. Înscris în istoricul Partid Naţional Liberal, din care au făcut parte bunicul meu după tată, Alexandru Lăzărescu Laerţiu (1830-1876), deputat de Vlaşca în două rânduri, tatăl meu, Amedeu A. Lăzărescu (1870-1941), consilier municipal în Capitală şi fratele bunicii mele după tată, Alexandru Constantinescu (1859-1926), ministru al agriculturii şi al internelor şi consilier de frunte al preşedintelui acestui partid istoric, Ion I.C. Brătianu, în luna septembrie 1941, în plină teroare legionară, am participat la constituirea *Asociaţiei Culturale Naţionale Liberale* (1941-1944) cu sediul în localul istoric al Clubului P.N.L. de pe Calea Victoriei, colţ cu Bulevardul Elisabeta, vis-à-vis de Cercul Militar. Din luna noiembrie 1941 până în luna noiembrie 1944 mi-am făcut serviciul militar şi am fost mobilizat în continuare în cadrul Batalionului 1 de vânători de munte din Sinaia. Demobilizat, am funcţionat între datele de 4 noiembrie 1944-6 martie 1945 ca şef de cabinet al profesorului Victor Papacostea, subsecretar de stat într-al doilea guvern prezidat de către generalul Constantin Sănătescu şi în continuare de către generalul Nicolae Rădescu (de la data de 5 decembrie la Ministerul instrucţiei publice – al cărui titular era Ştefan Voitec, deşi preşedintele

Tineri demonstranţi în Piaţa Palatului Regal în ziua de 8 noiembrie 1945 (fotografii inedite din fondurile Arhivei istorice a Bibliotecii Academiei Române)

Iuliu Maniu acceptase în mod expres atribuirea acestui minister cheie Partidului Social-Democrat cu condiţia ca titularul ministerului să fie neapărat preşedintele P.S.D., Constantin Titel Petrescu. În continuare, am colaborat la oficiosul istoric al P.N.L., *Viitorul,* condus cu o excepţională măiestrie de către Mihail Fărcăşanu. Acţiunea a fost precedată de o manifestaţie ostentativă, de teroare, menită să dovedească popularitatea guvernului dr. Petru Groza, care s-a ţinut la 7 noiembrie. Era aniversarea a 28 de ani de la cucerirea Palatului de iarnă din Sankt-Petersburg, marcată pentru prima oară, în întreaga ţară, cu un fast deosebit.

„Între statuia regelui Carol şi hotelul Athénée Palace ardeau şase camioane..."

Primiţi cu rafale de mitralieră

Secretarii generali ai celor două partide istorice, Constantin (Bebe) Brătianu, pentru P.N.L., şi Nicolae Penescu, pentru P.N.Ţ., au luat iniţiativa unei uriaşe manifestaţii a

tineretului celor două partide în cinstea regelui Mihai, de ziua onomastică a acestuia. Se anunţase de către Octav Ullea, mareşalul Palatului şi rudă cu ministrul de justiţie, Lucreţiu Pătrăşcanu, că în dimineaţa acelei zile, toţi cetăţenii Capitalei pot veni să iscălească într-un registru special, deschis la Palat.

Este posibil ca hotărârile luate de cele două partide să fi coincis cu anumite intenţii ale reprezentanţilor la Bucureşti ai celor două mari puteri anglo-saxone.

În orice caz, Mihail Fărcăşanu, la data aceea, încă preşedinte al tineretului naţional liberal a organizat adunarea la sediul Clubului P.N.L. din strada C.A. Rosetti nr. 37 a unui mare număr – câteva mii – de membri ai tineretului, care, sub conducerea preşedintelui tineretului P.N.L. al Capitalei, I.V. Săndulescu, şi a preşedintelui tineretului universitar P.N.L., secundat de regretatul Florin Boiţeanu, au pornit foarte devreme, în dimineaţa de 8 noiembrie 1945, cu steaguri şi pancarte cu portretul regelui şi cu sigla tineretului P.N.L., pe străzile care duceau la Piaţa Palatului, strigând lozinci ca: *Trăiască M.S. Regele Mihai! Brătianu şi Maniu!* Eu l-am însoţit pe secretarul general al P.N.L., neuitatul Constantin (Bebe) Brătianu, spre Piaţa Palatului, unde am ajuns pe la orele 10.30, tocmai când coloanele tineretului P.N.L., alături de care veneau zeci de mii de bucureşteni nutrind aceleaşi idealuri, soseau cu steaguri şi pancarte dinspre fostul Teatru Naţional, iar coloanele tineretului P.N.Ţ. pătrundeau în Piaţa Palatului din direcţie opusă, de pe strada Clemenceau, unde se afla clubul partidului lor.

Piaţa Palatului era o mare de oameni, iar între statuia regelui Carol – capodopera lui Mestrović – şi hotelul Athénée Palace ardeau şase camioane care, încărcate cu agenţi comunişti în salopete de muncitori, încercaseră să terorizeze manifestaţia, dând ocol Pieţei Palatului. Un grup de manifestanţi indignaţi, printre care un număr de ofiţeri recent scoşi din cadrele armatei de către ministrul de război comunist, C. Vasiliu-Răşcanu, s-a năpustit asupra camioanelor, le-a imobilizat, i-a luat la bătaie pe comunişti, silindu-i să fugă toţi de frică, apoi au dat foc camioanelor, răsturnându-le.

În acel moment au început rafalele de mitralieră de la sediul M.A.I. – actualul Palat al Senatului. După pregătirea mea militară, primul meu gând a fost să mă plec. Dar văzându-l pe Bebe Brătianu stând drept şi impozant în faţa soclului statuii regelui întemeietor al României moderne, am rămas alături de el. Probabil era vorba de gloanţe oarbe. Totuşi au fost ucise două persoane şi alte şapte rănite. Până seara târziu, grupe compacte de tineri din P.N.L. şi P.N.Ţ. au parcurs străzile Capitalei, aclamându-l pe rege şi strigând *„Brătianu şi Maniu! Regele şi Patria!"*.

Întrucât guvernul pare a nu fi avut încredere în unităţile militare de care dispunea în Capitală, s-au folosit elemente din Divizia Tudor Vladimirescu. S-au operat unele arestări şi numeroşi membri din conducerea partidelor istorice, în frunte cu Dinu şi Bebe Brătianu, dr. C. Angelescu, Mihail Romniceanu, Ilie Lazăr, Aurel Leucuţia au fost convocaţi la Parchetul Capitalei în ziua de 12 noiembrie. După cele aflate de la Bebe Brătianu, el figura printre principalii instigatori ai măreţei manifestaţii. La 19 noiembrie, M.A.I. a publicat cifrele privind victimele zilei de 8 noiembrie: 11 morţi, 75 răniţi şi 108 arestări (de fapt, au fost peste 300).

Impunătoarea manifestare a tineretului partidelor naţional liberal şi naţional-ţărănesc din Piaţa Palatului Regal sub privirile înduioşate ale făuritorului României moderne, marele rege Carol I, îşi va atinge însă scopul. Într-adevăr, între 15-26 decembrie se va întruni la Moscova o Conferinţă a celor trei miniştri de externe ai marilor puteri, care vor hotărî o aplicare mai corectă a stipulaţiilor de la Ialta. ■

Inedit din Arhiva C.C. al P.C.R.

„ÎN ZIUA DE 8 NOIEMBRIE NE-AM TREZIT LA REALITATE“

Prima mare manifestare antidictatorială și antisovietică din Europa Centrală și de Sud-Est s-a desfășurat la București, în ziua de 8 noiembrie 1945. Ea a avut loc pe fondul „grevei regale“, în plină desfășurare.

În septembrie 1945, James Byrnes, secretarul Departamentului de stat al S.U.A., hotărâse să trimită în Bulgaria și România pe Mark Ethridge, directorul ziarului Luisville Courier-Journal, **pentru a se informa și raporta asupra situației concrete din cele două țări. La jumătatea lunii septembrie 1945, Ethridge a plecat în Bulgaria, fiind așteptat să sosească la București la începutul lunii noiembrie.**

Forțele de opoziție din România au decis să folosească acest prilej pentru a arăta care era adevărata atitudine a românilor față de guvernul dr. Petru Groza și a demonstra sprijinul lor pentru regele Mihai. În acest scop a fost organizată o mare manifestație în ziua onomastică a regelui – Sfinții Mihail și Gavriil. În dimineața zilei de 8 noiembrie, zeci de mii de oameni au venit în Piața Palatului Regal din București, demonstrând sub lozincile „Regele și Patria“, „Brătianu și Maniu“, „P.N.Ț. și P.N.L.“, „Jos teroarea“, „Libertate“. Timp de mai multe ore, numeroși cetățeni ai Capitalei și-au exprimat vehement opoziția față de guvernul Groza și de ocuparea țării de către armata sovietică.

Pentru a împrăștia manifestanții au fost aduse mai multe camioane cu muncitori, ceea ce a dat naștere unei adevărate încăierări. În acele împrejurări, unii manifestanți au încercat să ocupe clădirea Ministerului de interne, dar au fost respinși cu focuri de armă, înregistrându-se morți și răniți. Spre seară, guvernul a reușit să evacueze piața, după care, în cursul nopții de 8/9 noiembrie, a procedat la masive arestări.

În comunicatul Ministerului de interne se afirma că manifestația din 8 noiembrie a fost organizată de liderii celor două partide istorice – Iuliu Maniu și Constantin I.C. Brătianu – care urmăreau răsturnarea „guvernului legal al țării“, recurgând la acte de violență.

La rândul său, Biroul Partidului Național-Țărănesc ținea să precizeze că „n-a dat dispoziții organizației Capitalei să pregătească adunări ori demonstrații politice cu prilejul zilei de 8 noiembrie“.

Pe de altă parte, partidul comunist a organizat mari „adunări populare“ de condamnare a manifestației, care au culminat cu cea din 12 noiembrie, prilejuită de înmormântarea victimelor din 8 noiembrie. În timpul acestei manifestații s-a adoptat o moțiune prin care se cerea „imediata dizolvare a partidelor național-țărănesc și național liberal brătienist“, anticipându-se unul dintre obiectivele esențiale ale luptei pentru putere dusă de comuniști și care va fi atins în 1947-1948.

A doua zi, 13 noiembrie, a avut loc o ședință a Biroului Politic al C.C. al P.C.R. în cadrul căreia s-au analizat evenimentele din 8 noiembrie. Au participat: Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ana Pauker, Teohari Georgescu, Gheorghe Vasilichi, Miron Constantinescu, Chivu Stoica, Iosif Chișinevschi și Ana Toma.

Un loc important în cadrul discuțiilor l-a ocupat analiza greșelilor comise de partidul comunist și Frontul Național-Democrat. Redăm, în continuare, extrase din stenograma ședinței, document relevant al luptei politice din acei ani, aflat în Arhiva Națională Istorică Centrală, Fond C.C. al P.C.R., dosar 12/1945, filele 3-17. Precizăm că întreruperile de text au fost marcate prin trei puncte, iar cuvintele explicative introduse de noi prin paranteze drepte. Titlul și supratitlul aparțin redacției Magazin istoric.

Prof. univ. dr. Ioan SCURTU

• Guvernul „de concentrare democratică“ nu a fost ascultat • Arestările se fac noaptea • Școala Centrală de fete împotriva U.R.S.S. • Buba din Frontul Unic • Nu ne putem încrede în armată • Focul indignării și al urii trebuie întreținut

Primul dintre vorbitori care a evidențiat amploarea confruntărilor politice din acea zi a fost Gheorghe Vasilichi: „În legătură cu ziua de 8 noiembrie – arăta el –, deși tov. Ana spune că s-a știut dinainte și s-au luat unele măsuri, noi, ca conducere a întregii organizații de partid din întreaga țară, nu am făcut ce trebuia, ca să dăm cuvânt de ordine necesar, ca să știe responsabilii noștri ce au de făcut. Noi marți am fost aici și am ținut ședință, când ne-am pomenit că [ziarul] *Ardealul* a publicat de acum acel apel pentru joi, care trecuse prin cenzură nu știu cum.

Și [Dumitru] Petrescu a venit la mine să-i spun ce dispoziții sunt în ce privește armata. Sărbătorim sau nu sărbătorim, luăm unele măsuri sau nu. Și în provincie nu s-a venit cu măsuri la timp, ca să se arate că această manifestație, atâta timp cât nu se trece la provocări, o lăsăm sau nu. Aceasta arată că au fost slăbiciuni aici.

Și când m-am pomenit cu manifestația lor, am dat fuga să văd dacă se știe ceva. Și nu știa nimeni. Ne-am urcat atunci toți în mașină și am plecat pe teren.

Ana Pauker: Foarte prost.

Gh. Vasilichi: Adică de la Regională la Județeană. Și tovarășii noștri au dat de acum dispoziție să iasă fabricile. Noi am făcut o scurtă ședință și am hotărât ca fabricile să nu iasă și să luăm măsuri ca, dacă vor face provocări, să putem interveni. A intervenit imediat prefectul și cineva de la poliție. Și când manifestația era pe stradă, noi hotăram ce să facem, să nu căutăm să provocăm și să nu facem arestări. Poate la noapte, poate mai târziu, dar să nu se creeze această părere, că noi am provocat și ca autoritățile să intervină. Și aceasta am făcut-o în plină manifestație deja, ceea ce dovedește că nu am discutat înainte ce aveam de făcut. Și în alte părți singura măsură care le era în cap era să scoată masele. Și eu cred că asta este pentru că noi aici nu am luat o măsură. Și probabil că este cineva aici care se ocupă cu sectorul militar. Dar cred că Petrescu, înainte cu două zile, trebuia să fie informat de ce trebuia să facă. Și cred că cineva din Secretariat trebuie să fie însărcinat să se ocupe cu acest sector...

Ana Pauker: Se ocupă tov. Gheorghiu-Dej...

Gh. Vasilichi: El a spus, Petrescu, că: «Uite, Ana mi-a scăpat, Gheorghiu-Dej la fel, și nu știu ce să fac». Trebuie să admitem că am avut unele slăbiciuni...“

Mult mai vehementă a fost intervenția lui Teohari Georgescu: „E adevărat, scoaterea muncitorilor a fost o greșeală, dar mai cu seamă a fost o greșeală inițiativa individuală din partea anumitor elemente din mașini. Am dat o dispoziție cu un ceas înainte tov. [Gheorghe] Apostol și am spus să nu meargă mașinile în mijlocul lor, ca să nu fie provocări. Și ce s-a întâmplat? Au fost unii, care au luat inițiativa și au intrat direct acolo unde era mai îndârjit și nu au respectat dispozițiile. Au intrat acolo unde era mai masiv... A doua chestie din 8 noiembrie: greutatea mare pentru noi și pentru aprecierea forțelor. Noi am putut nesocoti la un moment dat pe național-țărăniști și liberali. Ei pe ce contează? Este problema monarhică, care a putut antrena foarte multe elemente, care nu au ieșit pentru Maniu și Brătianu, ci pentru rege. Afară de faptul că au avut anumite elemente reacționare, fasciste, că a fost posibil anumitor elemente reacționare să se strângă tot ce este mai nemulțumit și mai reacționar în Capitală. Dar unde a fost într-adevăr o socoteală greșită la noi, a fost [când s-a crezut] că măsurile luate de guvern vor fi respectate. Noi am spus: facem zi de lucru, deci luăm posibilitatea acelor care lucrează să iasă la manifestație; consemnăm pe militari în cazărmi. Atunci când Petrescu umbla să întrebe ce are de făcut, [Constantin Vasiliu] Rășcanu dăduse de acum dispoziție să fie consemnați în cazărmi, să facă un program cu ei. Apoi, că școlile vor ține cursuri. Și-am contat că guvernul va fi ascultat. Și trebuie să trecem în apreciere că guvernul nu a reușit să fie ascultat. Și că noi așteptam, la Ministerul de interne, că vor fi [manifestanți] național-țărăniștii și liberalii și anumite elemente reacționare, dar vor lipsi militarii, școlile; ne-am trezit la 8 noiembrie că guvernul nostru de concentrare democratică nu este ascultat și nu este ascultat în mod provocator de anumite elemente. Deci, nu a fost ascultat. Fără îndoială că nu trebuie discutat mult ca să vedem situația în anumite departamente. Ca să punem capăt acestei situații, și la război și la Ministerul educației naționale, la finanțe, la toate celelalte departamente. Dacă se apreciază situația în felul acesta și tragem concluzia că trebuie neapărat să mergem hotărât, rămâne să precizăm la noi în Frontul Unic, în F.N.D. și în guvern, măsurile urgente care să se ia, ca să fie încă sub impresia celor petrecute la 8 noiembrie și a zilei de ieri. Pentru că numai așa vom putea lua măsuri. Și ce se observă? Tendința din partea unora, chiar a social-democraților, care la 8 noiembrie au fost înfricoșați, de a liniști din nou lucrurile... Când este vorba de curățirea țării de fasciști, să nu o mai facă Frontul Unic, nu social-democrații sau alții, ci autoritățile care sunt chemate s-o facă. [Ștefan] Voitec răspunde de departamentul lui. Să fie tras la răspundere, că toți profesorii nu au ascultat guvernul... Au ieșit toți elevii. La Școala Centrală de fete nu au mers împotriva guvernului – hai să spunem că acesta este un lucru pe care-l pot admite și social-democrații –, dar au dus acțiuni deschise împotriva Uniunii Sovietice. Dacă

ar şti acest lucru Comisia Aliată de Control, ne poate lua şi arunca cât colo, că nu meritäm să stäm în fruntea guvernului. A fost o acţiune antisovietică deschisă. Când s-a discutat despre democraţie, s-a ridicat din clasă din partea elevelor şi au spus: «Dar ce, în Uniunea Sovietică este democraţie? Dacă este democraţie, de ce ne-a luat Basarabia, de ce ne-a luat ultima bucăţică de hrană?». Adică această şcoală este un cuib de elemente reacţionare, în frunte cu directoarea, cu profesoarele... care menţin continuu otrava în sufletul copiilor. Şi orice am face în ceea ce priveşte democratizarea ţării – putem face într-un sector sau altul – dar rămân aceste sectoare care se revarsă în anumite ocazii. Trebuie extirpat acest buboi şi printr-o operaţie hotărâtă. Eu voi propune închiderea acestei şcoli, dizolvarea completă. Nu avem nevoie ca scroafele acelea să fie acolo, să-şi facă propaganda. Să fie dată în folosinţa acelor copii care stau în case igrasioase sau nu învaţă deloc, pentru că nu sunt case. Şi Voitec să ia măsuri.

Şi la Ministerul de interne nu pot să iau nici un fel de măsuri, fără să stau de vorbă în Frontul Unic. Adică să stau de vorbă cu un inspector recomandat de la ei şi să nu pot face nimic altfel. Şi atunci am spus: justiţia militară să se ocupe de această chestiune, să pună capăt acestor lucruri... Să meargă magistraţii acolo împreună cu organele noastre. Să nu mai poată nimeni să spună nimic. Ce se întâmplă? Se prezintă social-democraţi în manifestaţie şi tov. social-democraţi spun: «Să discutăm înainte». Şi pot fi comunişti sau social-democraţi sau orice, dacă eu îi prind acolo, înseamnă că nu au îmbrăcat această haină decât pentru a-şi face mai uşor treaba lor... Vă voi arăta rapoarte, că sunt zeci de social-democraţi care sunt amestecaţi. Nu mai vorbesc de profesori, care au mers mulţi şi sunt toţi înscrişi la social-democraţi.

Eu sunt de acord să fim foarte atenţi cu Frontul Unic, dar acolo sunt şi lucruri prea deochiate. S-au găsit urme că sunt în organizaţii legionare şi vin să facă intervenţie, pentru că sunt social-democraţi. Aceasta nu se poate admite.

Gh. Gheorghiu-Dej: Ce dracu, nu l-au omorât pe Titel? Au sărit ai noştri şi l-au scăpat, ca nişte blegi.

Teohari Georgescu: S-a cerut de luni de zile să se facă epurarea. Chiar şi tovarăşii noştri vin şi spun: «Dar să vedeţi ce oameni buni sunt aceştia, chit că au fost sub Antonescu. Dar din antonescieni şi legionari s-au transformat în oameni buni... Ne-am pomenit cu tablouri [tabele] din partea prefecţilor şi primarilor noştri, ca să nu-i scoatem, că s-au transformat în oamenii noştri. Şi trebuie să vedem că nu trebuie avut nici cea mai mică milă, pentru că s-a văzut ce au făcut. Şi la externe... Secretarul general de la [Ministerul de] externe [Vasile Stoica] în ziua de 8 noiembrie a fost unul din elementele care au sfidat acolo în piaţă. Şi după aceea a venit în minister, a rupt toate statutele partidului nostru. Stoica... El declară deschis: este manist, antisovietic şi pe ziua de 8 noiembrie a scos toate aceste lucruri afară.

Şi la finanţe şi la propagandă. Nu mai vorbesc de ei; dacă la departamentul nostru însuşi este această situaţie, ce să ne mai mirăm că este în alte părţi...

Eu am întocmit tabloul de toate elementele reacţionare din toate ministerele şi voi căuta pe toate căile, prin Preşedinţie, să luăm măsuri. Dacă nu ia măsuri ministrul, vom lua noi, pentru că numai aşa putem curăţa aparatul de stat de elementele fasciste. Naţional-ţărăniştii şi liberalii nu au forţe în Bucureşti, ei folosesc elemente fasciste... Membrii lor lucrează în organizaţiile de masă care gravitează în jurul lor şi sunt 5-10 organizaţii de acest fel: Avântul ţării, Demobilizaţii din '40 etc., toate aceste organizaţii care au avut un mare rol în 8 noiembrie...

Miron Constantinescu: Just. Obştea luptătorilor...

Teohari Georgescu: De aici au scos ei oamenii. Aşa că, cred eu, că trebuie să facem aşa ca să luăm măsuri radicale... Să folosim momentul. În felul acesta putem ajunge să cerem şi dizolvarea şi desfiinţarea partidelor. Pentru că altfel o să vie – a şi venit Burcă pentru un social-democrat care a strigat «Trăiască Legiunea şi Căpitanul!». Vine Groza să intervină, vin ceilalţi şi se naşte chestiunea că pe de o parte cere masa să luăm măsuri şi pe de altă parte te împiedică ăştia. Eu am cerut să fie justiţia militară şi prin ei vom face tot ce avem de făcut, ca organ neutru...

Gheorghe Vasilichi: Chestia cu social-democraţii este foarte serioasă...

Teohari Georgescu: Era un grup de 50 de setebişti care, când se striga «Stalin!», [ei] strigau «Titel Petrescu!». Tov. Ana ştie chestia asta..."

Luând cuvântul în finalul şedinţei, Gheorghe Gheorghiu-Dej a tras concluziile, punând şi accentele necesare. Nu va surprinde pe nimeni radicalismul opiniilor sale, siguranţa şi încrederea în reuşita acţiunii de sovietizare a ţării. Este singurul dintre fruntaşii comunişti din cadrul acelei şedinţe care nu se sfieşte să vorbească despre ură şi răzbunare în cadrul luptei pentru înlăturarea adversarilor politici. Dar să-i dăm cuvântul:

„...Nu mi-aş putea închipui că cetele de bătăuşi şi provocatori de la manifestaţia din 8 noiembrie să se fi angajat într-o acţiune atât de periculoasă pentru ei, dacă nu ar fi avut garanţii din partea cercurilor anglo-americane. Cum Ethridge urma să vină în România, era foarte frumos să se termine această manifestare cu împrăştierea..., să fie împrăştiată la urmă de aparatul de stat, să se producă busculade... Şi Ethridge apoi să vină [şi să spună]: ce mai vreţi, domnilor iată dovezile teroarei – arestările; lipsa de libertate. Nu există posibilitatea de a manifesta liber pentru toate forţele politice din România. Eşecul total al manifestaţiei din

ziua de 8 noiembrie cred că l-a silit pe Ethridge să renunțe la venirea lui. Are și altă cauză nevenirea lui în România, dar cred că printre altele este și asta... El știa că va fi această manifestație și îi dădea multă importanță. Dar lucrurile au ieșit puțin altfel decât au așteptat... Și trebuie să spun că eșecul nu se datorește atât politicii inteligente dusă de guvernul Groza și nici înțelepciunii noastre politice, judecând după slăbiciunile care s-au produs, lipsa deciziilor în orientarea partidului, a cadrelor, a organizațiilor democratice; trebuie să spunem că acele resturi strecurate în cele două partide, resturi fasciste, au contribuit în mare măsură la transformarea manifestației – chiar dacă este a opoziției împotriva guvernului – într-o manifestație violentă cu caracteristicile cunoscute. Noi ce-am făcut? Deși am privit just lucrurile – că trebuie să ne ferim de a le da motive de provocare, să ne ferim de a ne lăsa provocați (știam ce scop urmăresc) – să-i lăsăm, așa cum au posibilitatea să se manifeste în sediile lor, să se manifeste și de ziua regelui, pentru rege și astfel să-i lăsăm să se demaște mai ușor, să nu scoatem muncitorii; să trimitem numai observatori, aparatul de stat să fie vigilent pentru a-și apăra instituțiile, pentru a interveni numai atunci când s-ar deda la dezordini... Ori aici s-au văzut slăbiciunile noastre. Deși am avut o apreciere justă, în practică noi am făcut altceva. S-au scos acele câteva camioane. Tov. Teohari spunea: «Au mers bine 4-5-6, dar 2-3 dintre ele au trecut peste dispozițiunile primite din partea județenei». Ei asta ar mai fi trebuit ca toți muncitorii din celelalte automobile să facă ce au făcut cei din cele 2 mașini. Păi, cum v-ați închipuit că cei o mie și ceva de muncitori trimiși cu camioanele vor sta cu brațele încrucișate, când vor fi provocați, că nu vor lua măsuri neprevăzute de județeană? Bine ar fi fost să nu meargă acolo.

Un alt aspect care privește paza, ordinea publică, pentru tov. Teohari. A schițat intenția de a opri demonstranții să se apropie de Piața Palatului. Însă nu a avut forțe suficiente...

Nu aveau ce căuta acolo jandarmii, oameni de ai Diviziei «Tudor Vladimirescu», ci trebuiau păzite instituțiile publice și puși observatori din partea aparatului de stat. Nu din iscusința noastră politică, ci din prostiile făcute de ei, această manifestație a avut eșec... Fără îndoială că și ei vor trage anumite concluzii din manifestația din 8 noiembrie, deși cea mai importantă concluzie pe care o vor trage, e că în ziua de 8 noiembrie, dacă ar fi avut ceva grupe militare organizate, ar fi putut ocupa mai toate instituțiile publice, ar fi putut trece mai repede la arestarea noastră, decât noi la arestarea lor. Asta este părerea mea. Nu eram siguri deloc de armată. Îmi amintesc de ziua aceea la Ministerul de interne, când ne gândeam ce unități să aducem. Nu suntem siguri de unitățile din Capitală. Avem o singură unitate – Divizia «Tudor Vladimirescu» și cele câteva unități aduse de la Mihai Viteazul, încercate cu ocazia aceasta. Dar există temerea aceasta, nu ne putem încrede în armată...

Cum orice rău are și o parte bună, cu toate slăbiciunile și greșelile săvârșite de noi, în ziua de 8 noiembrie ne-am trezit la realitate. Nu numai partidul nostru, dar a trezit la realitate cea mai mare parte a opiniei publice românești... Vom ști să facem să nu se stingă focul indignării și urei și să dăm forme concrete acestei indignări și stări de spirit hotărâte împotriva cercurilor reacționare? Eu cred că da. Trebuie însă luate lucrurile în ordinea importanței lor... Deci, centrul de greutate să fie pus pe factorul politic. Guvernul să însărcineze o comisie din sânul său, care să pregătească dosarul politic al evenimentelor din 8 noiembrie, atât pentru lămurirea opiniei publice din-lăuntrul țării, cât și aceleia din străinătate...

Eu nu sunt complet de acord cu tov. Teohari, care spunea că Maniu și Brătianu au mobilizat tot ce este reacționar în Capitală... A intrat în acțiune partea cea mai activă, cea mai combativă, care a ieșit în stradă, dispusă a lua atitudine deschisă. Dar să nu micșorăm importanța influenței politice a lui Maniu și Brătianu. Ei găsesc în cercurile negustorești, în cercurile meșteșugărești, în marea masă a speculanților, în cercurile reacționare din armată ș.a.m.d., o masă destul de impunătoare. Nu au avut însă suficientă îndrăzneală să iasă toți. Au venit școlile, o parte a tineretului universitar. A venit partea cea mai combativă a elementelor reacționare. Dar o mare parte a stat și a aplaudat...

Apoi, tov. Vasilichi, vorbind despre «Tudor Vladimirescu», caracterizând-o ca o armată de bază pentru noi; este o forță militară în care guvernul poate avea toată încrederea, dar eu socot că în armată mai există încă suficiente forțe pe care guvernul să se poată sprijini. Dacă noi am considera aceasta ca o armată de bază, am merge pe o linie stângistă, pe o linie îngustă și nu am intensifica eforturile noastre pentru a înconjura diviziile cu restul unităților militare, eliminând, fără îndoială, din fruntea lor, din fruntea instituțiilor elementele reacționare...

Apoi mai este încă un lucru, este manevra aceasta care se face cu legionarii pocăiți. Nu știu în ce stare se găsesc discuțiile, dar socotesc că este primejdios. Să ne folosim de situația în care se găsesc ei, să le cerem să ia atitudine deschisă împotriva celorlalți legionari care se dedau la asemenea acte ca în 8 noiembrie... Noi trebuie să începem să deschidem foc viu împotriva resturilor Gărzii de fier. Să știm că și în trecut legionarii, când erau strânși cu ușa, renunțau la legionarism, ca după ce erau afară de pericol să-și reia activitatea. În chestiunea dizolvării partidelor istorice, arestarea și condamnarea celor vinovați de tulburări; aceasta a fost o lozincă pe care partidul a reușit s-o popularizeze în masă..." ■

NOIEMBRIE 1946

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 AM

Cronică măruntă

În acest spațiu – alte relatări ale unor corespondenți de presă acreditați la București pentru alegerile din 19 noiembrie 1945.

• Secetă, dolari, economate. **„Cea mai bună indicațiune despre starea României este faptul că gospodarii din regiunile fericite [neafectate de secetă] călătoresc peste 300 mile [1 milă = 1,609 km] până la București pentru ca să vândă 100-200 funți [1 funt = 0,435 kg] de cartofi. Având în vedere că aceasta înseamnă o călătorie de 5 zile, cu înfrângerea legilor drastice contra acestui trafic, e ușor de imaginat că agricultorii cer prețuri astronomice pentru bunurile lor.**

Este adevărat că până acum guvernul a fost în stare să aducă oarecari îmbunătățiri din colectări pe întreaga țară de la agricultori pentru a egala distribuirea. Recent însă lipsurile au crescut, după cum ni se comunică, datorită ascunderii alimentelor de către țărani, ei nefiind mulțumiți cu plata la preț oficial și având în vedere inflația care crește în mod serios.

Cu două luni în urmă, dolarul se vindea cu 25 000 lei, astăzi el se vinde cu cel puțin 90 000 lei și părerea generală aici e că el se va urca și mai mult.

Și, cum este cazul întotdeauna în asemenea împrejurări, salariul și plățile nu pot ține pasul. Un stenograf de la președinție primește o leafă echivalentă cu doi dolari lunar, iar un inginer cu diplomă universitară numai 5 dolari.

Este adevărat însă că aceste lefuri mici sunt contrabalansate oarecum prin marele număr de persoane care pot să se aprovizioneze din noile economate

Presa străină despre România

După cum am precizat în numărul trecut, folosim pentru cronica noastră consacrată lunii noiembrie din urmă cu cinci decenii documente *inedite* cuprinse într-un dosar păstrat la Arhivele Naționale – Direcția Arhivelor Istorice Centrale, fondul Ministerul de război, Marele Stat Major – Secția a II-a.

Sunt mărturii necunoscute de publicul românesc ale corespondenților de presă străini acreditați la București.

Evenimentul central al acestei luni noiembrie 1946 îl constituie alegerile generale care au loc în ziua de 19. O zi de marți...

Pentru ziariștii occidentali prezenți la București este evident faptul că, sub presiunea comuniștilor, alegerile vor fi „câștigate“ de Blocul Partidelor Democrate. Din contacte cu reprezentanții opoziției, din unele constatări făcute în diferite localități vizitate (Cluj, Timișoara, Constanța etc.) se desprinde aceeași concluzie: guvernul nu precupețește nici o măsură samavolnică pentru a-și asigura victoria.

Astfel, Seymour Frieden, de la *New York Herald Tribune*, consemnează, la 19 noiembrie: „Procedeele utilizate de guvern pentru câștigarea alegerilor ar consta din următoarele:

– Rărirea rândurilor candidaților opoziției prin orice mijloace: înscenări de procese, nedemnități, arestări, sechestrări etc.;

– Terorizarea continuă și crescândă a partizanilor opoziției, pentru a-i împiedica să facă propaganda necesară;

– Suprimarea aproape totală a libertății întregii prese opoziționiste;

– Dezlănțuirea unui sistem de teroare, în special la sate, în regiunile bănuite a fi total nefavorabile guvernului, pentru a obține intimidarea acestora;

– Distribuirea necorectă a cărților de alegător, cu scopul de a rămâne multe neridicate, care urmează a fi utilizate de guvern;

– Declararea drept «contaminate» a unor județe sau regiuni, cu scopul de a putea interzice acolo accesul delegațiilor opoziției“.

Un grup de corespondenți de la *Daily Telegraph, Christian Science Monitor, Washington Post, Exchange Telegraph, Sunday Dispath* „au declarat în legătură cu alegerile din România – se consemnează într-un document din 9 noiembrie – că au constatat *de visu* că informațiile pe care le aveau înainte de a sosi în țară nu numai că s-au

La o secție de votare

Votează Gh. Tătărescu; așteaptă dr. Petru Groza

confirmat, dar au fost cu mult depășite de realitatea pe care au văzut-o, afirmând că guvernul Groza ar fi avut totul de câștigat și nimic de pierdut dacă ar fi lăsat opoziției toată libertatea de a efectua propaganda sa, întrucât în prezent dificultățile ce li se fac sunt atât de vizibile și flagrante, încât țările anglo-saxone vor avea toate argumentele de partea lor pentru a contesta rezultatul alegerilor în cazul când vor avea un interes să o facă".

G. Harrison, de la *Christian Science Monitor,* a subliniat că „numai interesul joacă un rol cu adevărat important în desfășurarea politicii americane, fie externă, economică sau financiară". Harrison era destul de bine informat și la curent cu „dedesubturile politicii interne și externe a României, afirmând că «înfeudarea evidentă a guvernului român politicii echivoce dusă de Moscova nu poate în nici un caz ameliora raporturile dintre București și Washington»".

Această părere a fost exprimată și de Stowe Lelland *(Washington Post)* care a adăugat că „cu tot amestecul evident al guvernului sovietic în afacerile interne și externe ale României, guvernul Groza ar fi putut găsi un mijloc de a se face mai agreabil Washingtonului, lucru pe care nu l-a făcut și probabil că nu-l va face, din cauza ingerinței în guvern a diferitelor elemente care nu au decât numele de români".

Tot G. Harrison, referindu-se la confruntarea dintre BPD și opoziție nota la 11 noiembrie: „O diferență evidentă între blocul guvernamental și al opoziției o formează atitudinea față de Rusia. Deși nu îndrăznește să-și spună pe față nemulțumirea cu procedeele și politica rușilor aici, nu este nici un secret că opoziția ar încerca să scape întrucâtva din legăturile economice și politice excesive care s-au înjghebat între această țară și puternicul ei vecin.

Deși opoziția este de ajuns de realistă pentru a-și da seama că ar fi o sinucidere pentru România de a adopta vreodată vreo atitudine anti-sovietică în cheltuielile generale, un guvern format din opoziție nu ar inspira încredere cu toate acestea, din punct de vedere sovietic.

Nu există totuși nici o îndoială – continuă ziaristul american – că șefii comuniști din țară și-au programat multe schimbări drastice pentru această țară, care își dorea odinioară o viață tihnită.

Aceste fapte sunt cunoscute peste tot în întreaga țară și ele sunt cauza unor îngrijorări profunde la țărănimea care se teme de colectivizare și la orășeni, care sunt îngrijorați de pierderea libertății personale în materie economică și politică. Se crede că aceste fapte au

Cronică măruntă

întemeiate de guvern. Rămâne însă în picioare faptul că inflația a redus pe românul mijlociu la un nivel foarte scăzut.

Mai mult, multe persoane sunt nemulțumite cu aceste cooperative, care sunt puse în mâna guvernului dominat de comuniști, pentru a-i face dependenți de ele". (G. Harrison, 7 noiembrie)

• Mrejele vieții politice românești. **„S-a vorbit astăzi în cele mai multe cercuri politice de o remaniere a guvernului român drept urmare a victoriei în alegerile din 19 noiembrie, anticipând numirea premierului și ministrului de externe din partidul comunist.**

Din surse, dintre care cele mai multe au strânse legături cu guvernul, se crede că actualul premier, Petru Groza, va fi înlocuit cu Gheorghiu-Dej, ministrul comunicațiilor și secretar general al Partidului Comunist din România. Lui Gheorghiu-Dej i s-a acordat în ultimele săptămâni o extraordinară ascensiune și majoritatea opiniilor crede că Groza scos dintr-o obscuritate politică și pus șef al actualului guvern se va reîntoarce în nimicnicie.

Gheorghe Tătărescu, ministrul de externe, a fost atacat de opoziție ca fost colaborator al lui Antonescu și este, de asemenea, destinat unui rol secundar, după cum se spune. Ca șef al partidului liberal care a rupt cu tradiționalul bloc condus de Dinu Brătianu, Tătărescu nu va intra în Parlament trimis de propriul lui județ. El caută să fie ales de un județ din Transilvania, cu mare populație maghiară.

Dacă Tătărescu este lăsat să cadă, candidatul principal pentru această funcție este Emil Bod-

NOIEMBRIE 1946

Ziariști străini printre alegătorii din Capitală

Cronică măruntă

năraș, secretarul general al Președinției Consiliului de Miniștri.

El este considerat drept conducătorul real al României și e un comunist cu școală la Moscova. Până la urmă s-a mulțumit să-l sfătuiască pe Groza să nu cadă în mrejele vieții politice românești". (Seymour Frieden, 9 noiembrie)

• Fotografiind o mitralieră. **„Fotograful lui Associated [Press], Jim Pringle, a fost atacat astăzi de partizanii BPD, când a încercat să fotografieze încăierările de pe străzile Bucureștiului.**

Am auzit împușcături în josul străzii și am alergat să fotografiez a spus Pringle. Partizani de-ai opoziției, plecați de la o adunare național-țărănistă, la care a vorbit liderul P.N.Ț., Maniu, mărșăluiau în jos pe artera principală a Bucureștilor, Calea Victoriei.

Am văzut când un partizan al opoziției a sfărâmat geamul hotelului Continental, unde e sediul BPD. Aceasta a dat loc la o încăierare cu partizanii guvernului ce au ieșit din hotel.

Când am vrut să fotografiez pe un individ care trăgea în mulțime cu o mitralieră, care părea că e încărcată cu gloanțe oarbe [am fost atacat], încercând să-mi smulgă aparatul pe care l-a stricat.

Am fost salvat de spectatori români și de corespondentul lui Overseas Newagency, Connie Polos." (Leonard Kirschen, corespondentul agenției Exchange Telegraph, 17 noiembrie)

• Percheziții grosolane. **„Seymour Frieden, corespondentul lui** New York Herald Tribune, **și Simon Bourgin, corespondentul lui** Time **– care au plecat în ziua de 7 decembrie a.c. – s-au plâns că în**

contribuit în mod pronunțat la întărirea opoziției, dar dacă voturile alegătorilor vor avea vreun efect în această materie e o altă chestiune".

Starea de spirit a marii majorități a celor chemați la urne era surprinsă și de Constantin (Connie) Poulas, reprezentantul agenției Overseas Newsagency, la 15 noiembrie: „Cu toate că rezultatele alegerilor de marțea viitoare e prezis dinainte – afirma el – concluziile asupra atitudinii poporului român sunt aceleași ca și atitudinile pro-electorale ale oricărui popor.

Aici domnește o apatie considerabilă. S-ar părea curios și nu e. O mare parte din populație nici nu gândește să facă vreo diferență între cine câștigă și tot ce dorește e să fie lăsată în pace.

Domnește aici frica, nu frica de a vota cum ar dori, ci nesiguranța de ce va urma după alegeri. Domnește disperarea printre țărani, care au conștiință politică și care spun: «Ce folos?», și o speranță sinceră la o parte din clasa muncitoare. E disciplină și activitate febrilă la forțele guvernamentale și confuzie la opoziție".

Iată-l pe primul ministru, dr. Petru Groza, surprins în euforia „reușitei" electorale. Același Frieden Seymour – se consemnează în alt document – „a afirmat în legătură cu întrebările puse d-lui dr. Petru Groza de către corespondenții anglo-americani, la recepția oferită în seara zilei de 22 noiembrie a.c., că «au fost momente când șeful guvernului român a trebuit să nege unele adevăruri pe care să fie nevoit apoi să le confirme»".

Astfel la întrebarea lui Frieden „de ce în ziua de 19 noiembrie a.c. în jurul hotelului Athénée Palace exista un cordon de civili care nu permiteau trecerea pietonilor spre Clubul central P.N.Ț.", dr. Petru Groza a răspuns că „acest fapt nu este real, după cum a constatat personal în timpul când a trecut pe acolo".

În fața acestui răspuns, corespondenții anglo-americani i-au arătat „fotografiile făcute de către Pringle James, fotoreporterul agenției Associated Press, în care se putea vedea clar cele susținute". Dr. Petru Groza a răspuns zâmbind: „Acești oameni au fost postați pentru a feri pe național-țărăniști de furia mulțimii".

Seymour mărturisea că „nu a putut înțelege despre care mulțime a vorbit dl. prim-ministru, deoarece ea nu exista, adăugând că răspunsul a produs o mare ilaritate printre corespondenții anglo-americani.

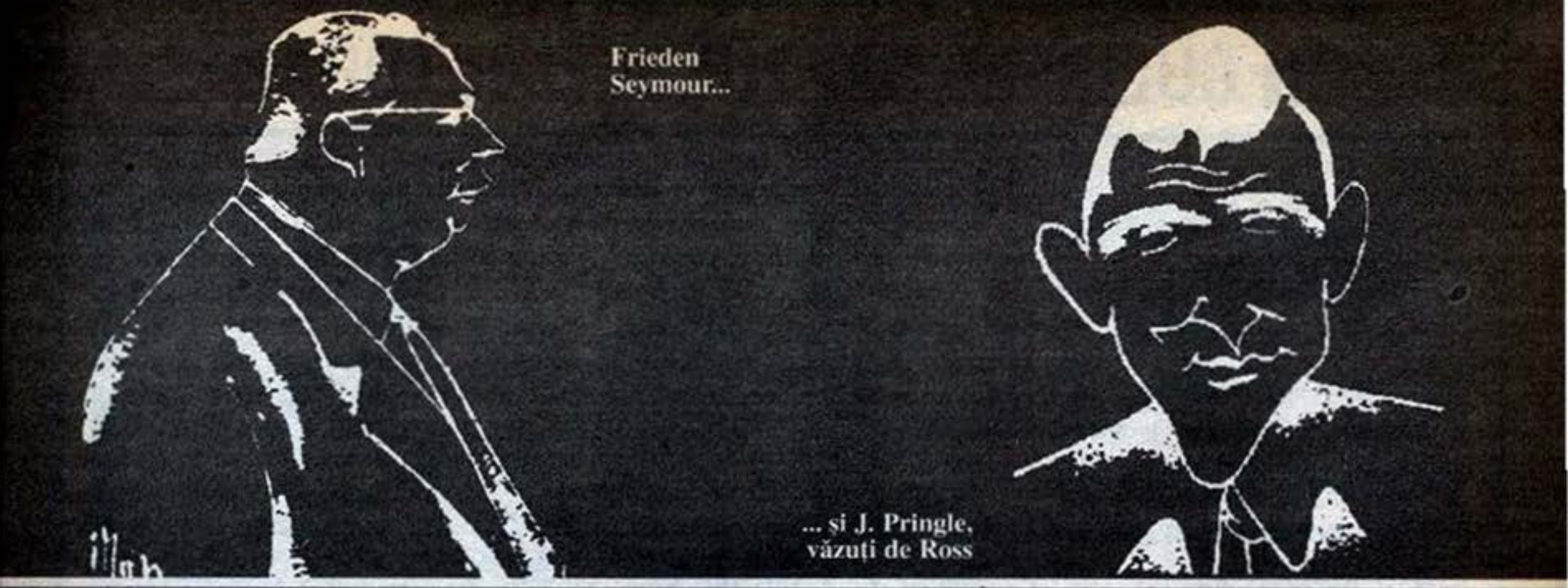

Frieden Seymour...

... şi J. Pringle, văzuţi de Ross

În acelaşi timp, s-a remarcat că ziariştii iugoslavi, bulgari şi polonezi aprobau în totul afirmaţiile primului ministru, «vorbind toţi odată, ca găinile»".

La 1 decembrie 1946 şi-a început lucrările Parlamentul rezultat din alegerile din noiembrie, în prezenţa suveranului care a citit şi mesajul de deschidere.

Corespondentul lui *New York Herald Tribune* transmitea din Bucureşti la 3 decembrie: „Repercusiunile mesagiului regelui Mihai în faţa Parlamentului, duminica trecută, au fost aşteptate cu mare interes în Capitală. Guvernul cât şi opoziţia căutau fiecare să găsească o mângâiere în atitudinea regelui.

Mulţi şefi opoziţionişti, în special din Partidul N. Ţ. al lui Maniu, care insistau pe lângă rege să se abţină de a apărea în faţa Parlamentului, sunt de părere că Mihai şi-a compromis acum poziţia sa. Aceste surse sunt de părere că domnitorul, în vârstă de 25 ani, se poate aştepta la pierderea popularităţii ca rezultat al mesagiului pe care guvernul l-a trâmbiţat ca o recunoaştere a «victoriei sale în alegeri».

Am aflat de la o autoritate de prim-rang că discursul pronunţat a fost compus de Lucreţiu Pătrăşcanu, un om de o ascuţită inteligenţă, care de curând nu se găsea în relaţii prea bune cu colegii lui de la Comintern [referire la P.C.R. întrucât Cominternul fusese desfiinţat formal încă din 1943 – *n.n.*].

Este un fapt bine cunoscut că Pătrăşcanu se împarte adeseori în dragostea faţă de România şi directivele de la Moscova".

Să revenim acum în lumea ziarelor bucureştene de acum 50 ani, reţinând aceste însemnări ale lui Mircea Damian, directorul ziarului *Fapta,* despre o anume categorie de ziarişti: „În loc să iasă la drumul mare, tâlharii scrisului de fiecare zi lucrează din umbră, uneori pe cale telefonică, folosindu-se de diferite şiretlicuri, cerând şi ameninţând în numele cutărei instituţii sau cutărei personalităţi care habar nu are de existenţa lor.

Pentru a se spăla obrazul presei oneste de acuzaţii pe care nu le merită, e nevoie să se ia măsuri urgente împotriva tuturor celor ce folosesc calitatea de ziarist, fără s-o aibă şi fără s-o merite, spre a stoarce gologani.

Căci presa nu este loc de refugiu pentru înfrânţii vieţii şi pentru cei ce trăiesc la marginile ei". ■

Rubrică de Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

timpul şederii lor la Bucureşti, în orele când lipseau de la hotel, li s-a făcut o serie de percheziţii la bagaje de către Serviciul Secret Român, care au fost efectuate în mod grosolan, deoarece le-au fost luate unele însemnări care nu au mai fost puse la loc.

Cu această ocazie, Bourgin a afirmat că procedeul întrebuinţat l-a indispus, deoarece aminteşte de sistemele Gestapoului, lucru pe care îl va releva într-un articol referitor la modul de comportare al autorităţilor româneşti faţă de străini.

Cei doi corespondenţi au declarat următoarele:

Aceste percheziţii nu puteau fi făcute de altcineva decât de Serviciul Secret Român, întrucât procedeul întrebuinţat a fost foarte naiv, deoarece dacă acest lucru ar fi fost făcut de către ruşi, aceştia nu ar fi lăsat nici o urmă". (John Bennett, ataşat de presă al misiunii britanice la Bucureşti, 9 decembrie)

• Să încheiem **cu ştirea despre o invenţie care i-ar fi putut ajuta pe gazetarii din urmă cu cinci decenii şi care în prezent a devenit un mijloc obişnuit de a folosi telefonul.** Ipsophonul – **secretarul perfect, scrie** Scânteia ilustrată, **prezentând o recentă invenţie a doi ingineri elveţieni. „Ipsophonul se poate racorda la oricare aparat telefonic. În timp ce şeful lipseşte de acasă, Ipsophonul înregistrează vocea omenească, notează cele transmise şi le repetă şefului atunci când se întoarce acasă sau telefonează. Este numai una din invenţiunile mai mari sau mai mici despre care se poate presupune că vor intra în viaţa noastră de toate zilele ca să ne uşureze, să ne facă mai plăcută existenţa".**

ÎN CULISELE RAPTULUI ELECTORAL

• Gheorghe Apostol n-a avut cui vorbi • Colhozurile și granițele – două subiecte spinoase • Zi și noapte pe teren • Tactica scoaterii din producție • Lozinca zilei: votul și titlul de împroprietărire • Obligatoriu înaintea plecării Comisiei Aliate de Control

DIN NOIEMBRIE 1946

ADRIAN POP

Interesată de descifrarea mecanismului care a făcut posibilă „victoria" comuniștilor și a aliaților lor în alegerile din noiembrie 1946, îndeosebi de modul în care aceștia au falsificat rezultatele reale ale scrutinului, istoriografia de după 1989 a lăsat într-un anume con de umbră aspectele pregătirii campaniei electorale de către partidul comunist. Din acest punct de vedere, stenograma ședinței lărgite a C.C. al P.C.R. din 31 august 1946 – document până în prezent inedit – **completează într-un chip relevant imaginea strategiei electorale a P.C.R. în perioada acaparării puterii politice.**

În cadrul amintitei ședințe a C.C. al P.C.R., pe lângă raportul lui Ion Gh. Maurer asupra Conferinței de pace de la Paris și cel al lui Teohari Georgescu în problema ajutorării regiunilor lovite de secetă, a fost analizată și o expunere a lui Miron Constantinescu asupra campaniei electorale. Documentul din 31 august 1946 rezumă ceea ce se întreprinsese până la acea dată pe linia pregătirii de către Blocul Partidelor Democratice (B.P.D.) a alegerilor și stabilește sarcinile organelor și organizațiilor de partid pentru perioada imediat premergătoare scrutinului.

În opinia P.C.R., căreia îi dădea glas Miron Constantinescu, raportorul în problemă, momentul ședinței marca încheierea celei dintâi faze a campaniei electorale, caracterizată „prin desfășurarea propagandei în cadrul fiecărui partid, conform unui plan stabilit în comun și coordonat". Analiza sa reliefa atât „un punct pozitiv", respectiv organizarea de către partidele de stânga, în întreaga țară, a unor adunări electorale de amploare, cât „și o latură negativă" și anume, „cazuri ca în Focșani, unde, deși din Capitală a fost trimis tov. Gheorghe Apostol, aproape că nu a avut în fața cui vorbi, atât de slab a fost pregătită întrunirea". Tot la capitolul lipsuri a fost evidențiat faptul că „sunt partide, cum e cel tătărescian, care în București n-a ținut nici o întrunire. Este un punct slab pentru efectul campaniei electorale aspectul că ar fi fost făcută mai mult de partidele de stânga, iar partidele moderate nu s-au manifestat suficient".

Potrivit aceluiași tipic pozitiv/negativ a fost analizată și activitatea de propagandă, subliniindu-se ca un succes „al forțelor democratice" organizarea și desfășurarea la nivel național a unor congrese cu impact politic, precum cel al învățătorilor sau cel al tineretului și studenților. S-a criticat însă foarte aspru nivelul politic slab al celor antrenați în activitatea de propagandă, în primul rând al celor incluși în echipele speciale care se deplasau în diferite localități. „A fost stabilit că aceștia

În imagine: dr. Petru Groza și Gheorghe Gheorghiu-Dej la tribuna mitingului organizat de B.P.D. în ziua de 19 noiembrie 1946, cu prilejul „victoriei" în alegeri.

vor fi învățați ce să vorbească, ori ei se lasă antrenați în discuții provocate de chiaburi despre colhozuri; se lasă antrenați în chestiuni care nu sunt la locul lor, de exemplu în chestiunea granițelor. S-a văzut că prelucrarea documentului Comitetului Central privitor la problema națională s-a făcut superficial și trebuie să se prelucreze din nou".

În viziunea P.C.R., un rol deosebit de important în campania electorală revenea echipelor electorale care trebuia să fie scoase din producție cu o lună de zile înaintea desfășurării scrutinului. Alcătuite din circa 100-150 de oameni, verificați la nivelul secretarului județenei de partid și temeinic instruiți „asupra problemelor mai grele și actuale", pentru ca să poată să „activeze zi de zi pe teren", echipele electorale erau menite să constituie o adevărată forță de șoc a partidului în înfruntarea electorală. Pentru „cetățenii neîncadrați în partide" se recomanda activizarea așa-numitelor „case de alegători", ca puncte fixe de informare și propagandă electorală în favoarea B.P.D. „De asemenea, de la începutul lui septembrie, să începem vizitarea, în cadrul unor echipe cu membrii altor organizații și partide, să vizităm casă cu casă, să lămurim platforma program a Blocului. Trebuie făcut un plan concret, împărțit orașul pe sectoare, sectoarele pe cartiere și stabilit: echipa cutare, în ziua cutare, ce stradă parcurge. Trebuiesc vizitați din casă în casă cetățenii, lămurirea lor și împărțirea de material". O largă popularizare trebuia să se asigure semnului electoral al B.P.D. „Peste tot, lângă mașini, în instituții, în întreprinderi comerciale, pe garduri să fie desenat: votați – și făcut semnul electoral. Trebuie ca acest semn să fie cunoscut și în ultimul cătun din munți".

Mitingurile electorale urmau să se desfășoare, ca nivel și amploare, gradat, astfel ca „maximum de energie să fie desfășurat în ultima săptămână și în preziua alegerilor". Important era însă ca nici o locuință să nu rămână în afara propagandei B.P.D. „Vom porni – preciza Miron Constantinescu – cu întruniri mai mici de bloc, crescând mereu până când în ultimele săptămâni și mai ales în ultima săptămână, vom face uriașe meetinguri în toată țara, unde să vorbească fruntașii partidului nostru. Trebuie să facem și adunări de un fel deosebit, de exemplu adunări în case. Sunt în oraș clădiri mari unde stau zeci de familii și la mahala un fel de case cu multe odăi, unde stă multă lume. Trebuie, în hanurile acestea, în blocurile acestea de locuințe, să se facă adunări, să se facă un comitet al B.P.D. pe bloc, clădire, sau pe han sau locuințe de mahala. Acolo, seara, să se adune locatarii, să se explice platforma, să fie eventual și un fel de program cultural".

Chiar și tradiționalele târguri de toamnă trebuiau să fie speculate în scop electoral. „Este obiceiul ca la Sf. Măria și în alte zile se face târg și vin 15-20 000. Trebuiesc îndeosebi trimise echipe culturale sau [ale Inspectoratului] E[ducație] C[ultură] P[ropagandă], care să adune populația din târg, să facă un program artistic cu caracter democratic electoral".

În strategia lor electorală, comuniștii acordau o atenție cu totul specială chestiunii ajutorării regiunilor lovite de secetă. Față de această problemă, Teohari Georgescu arăta că „urmările secetei nu mai pot fi privite numai din punct de vedere economic, ci au căpătat un caracter politic, un aspect de primă importanță pentru guvernul nostru, pentru forțele partidelor democratice... Veneau tovarăși din regiunile înfometate și ne spuneau: noi nu mai putem să mergem să facem propagandă politică. Păi e și normal. Cum e posibil să te duci în regiuni în care copiii, femeile și bărbații mor de foame sau pornesc în exod din regiunile lor și să le faci propagandă... Ei pe bună dreptate ne spuneau: vă cunoaștem bine cine sunteți, dar dați-ne făină, dați-ne mălai... Acest lucru trebuie să ne fie clar. În campania electorală în care noi suntem acum cu perspectiva unor alegeri într-un timp scurt, trebuie să considerăm ca una din primele sarcini în vederea alegerilor de a putea lua măsuri ca până la alegeri să asigurăm hrană în regiunile înfometate..., trebuie să vedem, tovarăși, că prin ajutorarea acestor regiuni, prin dezvoltarea spiritului de solidaritate a întregului popor pentru ajutorarea celor loviți, vom putea, în preajma alegerilor, să creăm o atmosferă de încredere în regim, în guvern..., atunci când noi, cu fapta noastră, vom merge și vom ajuta aceste regiuni, le vom avea alături de noi în bătălia electorală pe care o vom da".

Legătura dintre campania de ajutorare a regiunilor înfometate și campania electorală a fost subliniată și mai apăsat de către Miron Constantinescu: „Subliniez că aceasta e o sarcină în cadrul campaniei, înainte și după alegeri, până vom ieși din aceste greutăți..., pentru că, politic, acest lucru ar însemna că întreaga populație a regiunilor înfometate va merge cu Blocul, dacă noi vom reuși – și trebuie să reușim – să ajutăm această populație".

Concret, se recomanda ca „fiecare membru de partid plugar să contribuie la buna colectare a grânelor", iar „anumite județe, care au o situație mai bună, să tuteleze anumite județe din regiunile înfometate". Pentru ca țelul politic al acțiunii să fie și mai bine atins se sugera chiar ca „populația din regiunile românești să ajute regiunile cu populație maghiară". În context, dintr-o dublă perspectivă, politică și juridică, a fost abordată și chestiunea luptei împotriva speculanților. În acest sens au fost formulate opinii din cele mai radicale – socotite însă premature de către plenul lărgit al ședinței – care sugerau introducerea rechizițiilor forțate cu jandarmi, în cazul moșierilor, măsură susceptibilă de a genera o atitudine pozitivă a satelor față de guvern, respectiv condamnarea la moarte a speculanților.

În cazul în care alegerile aveau să se desfășoare între 15 și 20 octombrie, calendarul celei de a doua faze a campaniei electorale trebuia să fie următorul: între 1 și 7 septembrie, regionalele de partid urmau să trimită propunerile de magistrați pentru birourile electorale județene; între 1 și 15 septembrie – instruirea echipelor electorale și „ajutorarea organelor de stat să redacteze listele electorale și a veghea să nu fie introduse [pe liste] elemente nedemne și să nu fie uitate elementele democrate și începute adunări ale B.P.D. mai mici"; după 10 septembrie – „echipele electorale vor trebui scoase din producție" și „susținute cu bani trimiși de Comitetul Central al B.P.D."; în sfârșit, după 15 septembrie, „vom începe mari adunări pentru împărțirea titlurilor de proprietate. Vom face aceste meetinguri în cadrul Blocului, unde se va definitiva reforma agrară".

(Continuare în p. 32)

„CEA MAI GRAVĂ CATASTROFĂ NAȚIONALĂ A ISTORIEI MAGHIARE“

DUMITRU TĂNĂSESCU

Revoluția ungară din octombrie-noiembrie 1956 a avut câteva trăsături distincte. Între acestea au fost, probabil, unele care au deranjat Moscova în cea mai mare măsură. Imre Nagy nu a ascuns nici o clipă faptul că unul dintre obiectivele urmărite era ieșirea din sfera de influență a Moscovei.

Răspunzând unui articol din ziarul *Pravda,* Imre Nagy spunea: „Ceea ce este și ceea ce nu este interesul poporului maghiar stabilește guvernul maghiar și nu redacția *Pravdei,* care se vede că a pierdut măsura când s-a pus în locul guvernului maghiar. Ce altceva este tonul și argumentarea *Pravdei* decât o nouă manifestare a șovinismului de mare națiune tocmai din partea acelora care scriu și vorbesc cel mai mult despre internaționalism și egalitate în drepturi a popoarelor“. El ținea să sublinieze că „această deplină dependență, monopolul ideologic și politic al P.C.U.S., nu a existat numai în timpul lui Stalin, el a continuat până în prezent și numai forma lui s-a schimbat – în locul legăturii personale a dictatorului Stalin cu cel mai bun elev maghiar al său, Rákosi, s-a trecut la contacte între conducerile restrânse ale celor două partide, deci s-a trecut la forme colective.

Cel mai important învățământ internațional ce se poate trage din tragedia maghiară este că monopolul ideologic și politic al P.C.U.S., care

În imagini: prezența unor automobile occidentale ce arborau drapelele american și britanic pe străzile Budapestei a devenit, după înfrângerea revoluției, încă o dovadă a amestecului serviciilor secrete străine.

a ţinut în deplină dependenţă atât partidul, cât şi întreaga ţară, care a împiedicat pe comuniştii maghiari să-şi rezolve problemele interne sprijinindu-se pe puterea lor şi a poporului lor, pornind de la particularităţile ţării lor, a constituit principalul motiv al catastrofei şi în Ungaria şi îl va constitui şi în altă parte dacă şi în viitor se vor crampona de relaţiile nedemne, umilitoare între P.C.U.S. şi partidele frăţeşti, relaţii ce sunt în contradicţie cu internaţionalismul proletar".

Din problema raporturilor cu Uniunea Sovietică decurgeau alte două aspecte. În primul rând, cel al independenţei naţionale a Ungariei. Care, în viziunea lui Imre Nagy, era strâns legată de rezolvarea „problemei naţionale". „Clasa muncitoare, forţa conducătoare a evenimentelor din octombrie, nu s-a ridicat pentru apărarea proprietăţii socialiste, naţionalizate, pentru apărarea fabricilor care au constituit proprietatea poporului pentru că nu aceste cuceriri au fost primejduite, ea a acţionat în vederea *cuceririi* independenţei naţionale, a suveranităţii şi egalităţii în drepturi".

Pericolul cel mare îl constituia pentru Imre Nagy faptul că „sub pretextul internaţionalismului proletar, se restabileşte Sfânta Alianţă de acum o sută de ani, a cărei putere principală şi conducătoare a fost ţarismul rus, «jandarmul Europei», cu deosebirea că în prezent Rusia socialistă a fost transformată într-o Sfântă Alianţă socialistă, a cărei putere principală şi conducătoare este Moscova".

Imre Nagy continua astfel: „Urmările celor două războaie mondiale erau tratatele de pace, acestea creând pentru patria noastră o situaţie specifică, lăsându-ne o asemenea moştenire naţională care în prezent face ca interesele poporului şi ale ţării noastre să fie deosebite de celelalte ţări ale lagărului socialist".

De ce erau diferite interesele Ungariei de cele ale celorlaltę ţări din zonă – o situaţie care nu era nouă – ne explică tot Imre Nagy. „Înaintea tratativelor de pace de la Paris, în special problema Ardealului era problema principală. Este drept şi justificat în rezolvarea problemei naţionale în spirit socialist să se ţină seama de străduinţele şi doleanţele maghiarilor pentru că această rezolvare poate fi unica rezolvare în spirit marxist, dar clica Rákosi, prin Revái, a împins această problemă departe spre şovinism, a dus-o nu numai spre o rezolvare şovinistă, dar de fapt a împiedicat posibilitatea reală de rezolvare a acestei probleme. O situaţie asemănătoare a creat clica Rákosi şi în problema repatrierii maghiarilor din Slovacia. Şi aici reprezentanţi principali ai socialismului din Ungaria au încercat să arate în faţa maselor că poporul maghiar sau reprezentanţii de atunci ai naţionalismului ar fi fost de acord cu rezolvarea problemei. Clica evreiască a lui Rákosi a vrut să fie mai naţionalistă decât înşişi maghiarii şi cu asta a adus daune extraordinar de grele pentru ţară. Acest lucru s-a manifestat apoi şi pe tărâmul legăturilor economice cu Cehoslovacia şi în special cu România. Asemenea tendinţă a avut şi politica economică a lui Gerö, care de fapt a îngreunat, făcând aproape imposibilă ţinerea normală a legăturii cu cele două ţări... Precum Stalin a vrut să fie mai deosebit decât ruşii înşişi şi a alunecat pe drumul şovinismului velico-rus, tot aşa l-a urmat pe acest drum cel mai bun elev maghiar al lui, adică evreul Rákosi şi clica sa, dar care au vrut să stea mai la înălţime în Ungaria din care cauză au alunecat pe calea şovinismului maghiar".

Imre Nagy explica astfel interesul manifestat de Rákosi faţă de problema naţională. „În vara anului 1954, la şedinţa prezidiului P.C.U.S., în afara ordinei de zi el a ridicat problema minorităţii naţionale maghiare din România. Iarăşi nu era întâmplător că Rákosi a ridicat această problemă în perioada respectivă. Rákosi atunci nu numai ca persoană a trecut pe planul doi, prin aceea că a trebuit să-şi dea demisia din funcţia de prim-ministru, ci şi din punct de vedere politic a trecut pe planul doi... Ca şi de atâtea ori în trecut, Rákosi a încercat să folosească încrederea maselor în problema naţională şi relaţiile cu ţările vecine în scopurile politicii sale aventuriste".

Aflăm de la Imre Nagy că în conducerea partidului comunist ungar în strânsă legătură cu P.C.U.S. s-a pus chiar în mod concret redeschiderea discuţiei în jurul Transilvaniei. „Propunerea tovarăşilor sovietici era aceea că problema trebuie pregătită şi elaborată cu tovarăşii români şi apoi la cea mai apropiată consfătuire trebuie larg discutată. Era evident că ridicarea problemei şi discutarea ei era numai un instrument în mâna lui Rákosi în lupta pentru cucerirea puterii dictatoriale, vrând să se arate în faţa membrilor de partid şi a maselor populare că el este pătruns de sentiment naţional şi să-i asigure că este un adevărat conducător maghiar şi că nu se teme de ridicarea nici a celei mai dificile probleme.

Eu văzând aceasta, pentru ca să aduc rezolvarea problemei pe calea justă în spiritul marxismului, am căutat să iau legătura cu tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej, căruia i-am scris o scrisoare în interesul strângerii relaţiilor dintre cele două partide şi două ţări, rugându-l ca, în măsura în care ar exista înţelegere reciprocă în rezolvarea acestei probleme să ne întâlnim undeva. Scrisoarea a fost scrisă de Vas Zoltán şi tot el a predat-o tovarăşului Dej, al cărui răspuns era favorabil. Imediat ne-am apucat de pregătirea tratativelor. Dar din nefericire întrunirea nu a putut să aibă loc". Îndepărtarea lui Imre Nagy la începutul anului 1955 a pus capăt eforturilor sale.

„Rákosi şi clica lui, pentru a câştiga sprijinul conducătorilor sovietici, au făcut fapte ce au jignit adânc sentimentul naţional maghiar, tradiţiile istorice şi trecutul de luptă", sporind astfel sentimentele antisovietice ale populaţiei ungare.

În viziunea lui Imre Nagy raporturile de viitor cu România apăreau într-o formulă de Federaţie româno-maghiară: „problema popoarelor maghiar şi român, problema raporturilor dintre cele două ţări o consider ca o problemă

mult mai complexă decât ca o problemă a minorității maghiare sau chiar a Ardealului. Legăturile și relațiile viitoare dintre Ungaria și România vor putea fi reglementate pe baze socialiste, pe baza unor convenții federative de stat. Cu toate că aceasta nu este o problemă de imediată actualitate, totuși trebuie să continuăm toate acțiunile noastre în această direcție... Pentru a rezolva ieșirea din actuala situație tragică, este necesară – ca o soluție importantă și indispensabilă – federalizarea celor două state.

Al doilea aspect care decurgea din renunțarea la monopolul ideologic al Moscovei era, după părerea lui Imre Nagy, falimentul sistemului cu partid unic. „Dependența slugarnică față de Prezidiul P.C.U.S. și monopolul ideologic și politic au avut un mare rol în degenerarea partidului și a regimului democrat-popular, în aceea că partidul a încetat de a fi partid comunist – în înțeles marxist-leninist – și că partidul nu numai că a devenit instrumentul regimului terorist al lui Rákosi și Gerö, ci a devenit și întruchiparea dependenței politice și apărătorul monopolului ideologic. În cursul luptelor revoluționare din Ungaria s-a ridicat – și aceasta este o caracteristică a revoluției – în mod evident și nu numai în principiu, dar chiar în mod practic problema sistemului unui singur partid și sistemul mai multor partide." După părerea lui Imre Nagy, „s-a dovedit că acesta [sistemul unui singur partid] nu asigură garanții pentru crearea democratizării vieții de stat și face imposibilă dezvoltarea ei, desfășurarea puterii populare democratice". „Furtuna indignării – nota Imre Nagy – n-a măturat numai Partidul celor ce muncesc din Ungaria, ci odată cu el și încrederea în conducerea și în capacitatea de conducere a unui singur partid și a subminat și sistemul unui singur partid... Falimentul politic al Partidului celor ce muncesc din Ungaria a făcut să crească încrederea în aceste partide și «opoziția» a avut o mare autoritate, ceea ce a însemnat și pentru sistemul mai multor partide o bază solidă și largă în mase. Cele patru mari partide au avut baza și necesitatea politică pentru o acțiune comună." Concluzia lui Imre Nagy era: „Consider că bazele democratice ale societății, pe care am putea progresa spre socialism, sunt mai solide și mai sigure într-un sistem de stat și societate cu mai multe partide".

Toate deschiderile începute în zilele revoluției ungare au fost retezate de noua conducere, în frunte cu János Kádár. Acest lucru îl îndreptățea pe Imre Nagy să aprecieze că „ceea ce s-a întâmplat după 4 noiembrie 1956 este cea mai gravă catastrofă națională a istoriei maghiare".

De altfel, tonul lui devine tot mai pesimist, pe măsura trecerii timpului. „Derularea mai departe a «ideilor» am terminat-o. Restudiind cele peste 550 de pagini, am ajuns la convingerea că este mai bine să sistez. În aceste pagini sunt mai multe fapte obiective, realități istorice, tablouri reale ale situației, constatări și aprecieri care desigur nu numai în fața opiniei publice, dar nici în cercuri mai restrânse nu sunt cunoscute.

Totuși, în multe privințe, cele redate mai sus nu sunt corespunzătoare pentru a fi primite ca bază pentru a trage concluziile ideologice și politice. Sub influența evenimentelor – și aceasta este inevitabilă – au ieșit în evidență unilateralitatea, insuficiența unei priviri critice și concluziile tumultuoase care derivă din acestea. Un rol nu mai puțin important au avut aici și jignirea mea personală și supărarea.

Toate acestea trebuie odată eliminate din acest material, deoarece nu se poate analiza într-un spirit marxist, iar acum duc la concluzii greșite.

Materialul îl păstrez deoarece cuprinde multe fapte și fixează evenimentele. Odată, în împrejurări mai liniștite și cu capul limpede, o să mă apuc să prelucrez în adevărat spirit partinic și marxist evenimentele din octombrie".

La 16 iunie 1958 Imre Nagy era executat. ■

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

● **Ben Weider, David Hapgood – ASASINAREA LUI NAPOLEON** (traducere de Cristina Demetrescu; ediție îngrijită de Horia Salcă, copyright 1996 Nicolae Ioan Parfenie).

Editura Invesco Press, Brașov, 1996, 220 pp. + 16 ilustr.: relatarea investigației întreprinse de dr. Sten Forshufvud, un expert suedez în otrăvuri, care a demonstrat că Napoleon a murit otrăvit cu arsenic. Concluzia sa a fost confirmată și de laboratorul de specialitate al FBI-ului. Anterior, Ben Weider, președintele Societății Napoleoneene Internaționale, publicase, împreună cu Sten Forshufvud, o altă carte pe aceeași temă: **Assassination at St. Helena Revisited** (Din nou despre asasinatul din insula Sf. Elena).

● **Regele Carol al II-lea al României – ÎNSEMNĂRI ZILNICE. 1937-1951, VOL. I** (ediție îngrijită, note, glosar și indice de **Viorica Moisuc, Nicolae Rauș;** Cuvânt înainte de **Ioan Scurtu).**

Editura Scripta, București, 1995, 328 pp. + 6 pl. ilustrate, 6 500 lei: cel dintâi volum cuprinde caietele 1-6, ce acoperă perioada 11 martie 1937-4 septembrie 1938.

● **Niculae Koslinski, Raymond Stănescu – MARINA ROMÂNĂ ÎN AL II-LEA RĂZBOI MONDIAL, VOL. I.**

Editura Făt-Frumos, București, 1996, 335 pp. + ilustr., 6 000 lei: cel dintâi volum, apărut sub egida Ligii Navale Române, cuprinde istoricul participării marinei române, în anii 1941-1944, la marea conflagrație mondială.

● **Andrei Rădulescu – AMINTIRI** (îngrijitor de ediție, Cuvânt înainte și studiu introductiv: dr. **Irina Rădulescu-Valasoglu).**

Editura Academiei Române, București, 1995, 256 pp., 5 000 lei: fragmente de viață românească dimpreună cu amintiri ale celor care l-au cunoscut și alte însemnări.

● **Anton Rațiu – CUMPLITA ODISEE A GRUPULUI LUCREȚIU PĂTRĂȘCANU. ADEVĂRURI DUREROASE, VOL. I-II.**

Editura Gestiunea, București, 1996, vol. I – 280 pp., vol. II – 352 pp., 3 000 lei: mărturia unui colaborator apropiat.

● **Prof. univ. dr. Dumitru V. Firoiu – ISTORIA STATULUI ȘI DREPTULUI ROMÂNESC.**

Editura Fundației „Chemarea", Iași, 1993, 392 pp., 1 800 lei: manual universitar, ce poate fi consultat de toți cei interesați de subiect.

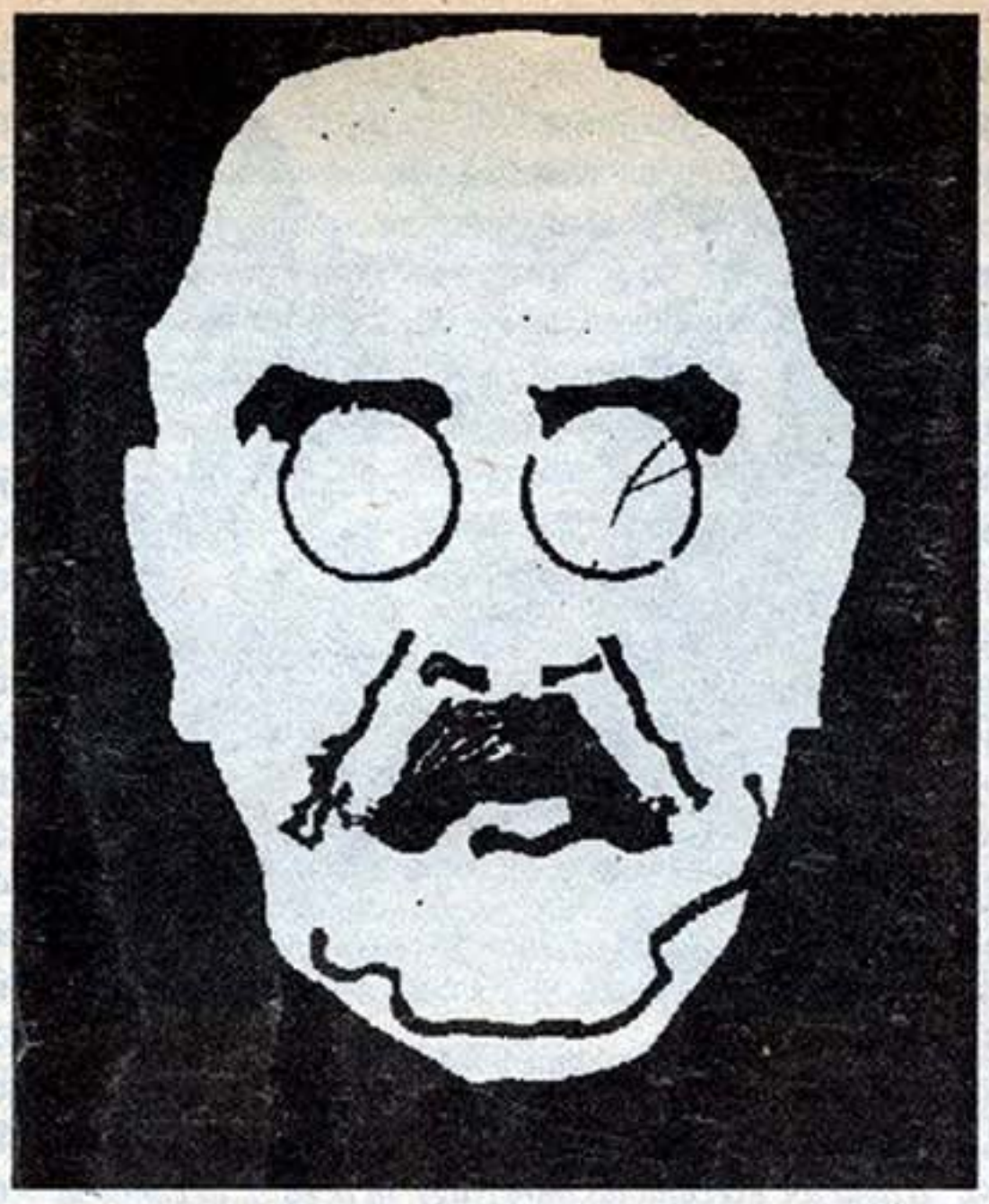

GRUPUL IMRE NAGY ÎN ROMÂNIA

MIHAI RETEGAN

În arhivele românești, dosarul grupului Nagy cuprinde mai multe compartimente. Cel mai bine reprezentat este, firesc, cel al lui Imre Nagy. El conține traducerea manuscrisului *Analiza evenimentelor din Ungaria* (despre care *Magazin istoric* a scris în numerele 9 și 10 din acest an); scrisori adresate liderilor lumii comuniste (între care Wladislaw Gomulka și Palmiro Togliatti); sintezele convorbirilor purtate cu reprezentanții Partidului Muncitoresc Român.

Urmează piesele aparținând celorlalți membri ai grupului. Ele sunt alcătuite din: note zilnice din perioada petrecută în Ambasada Iugoslaviei; diferite documente elaborate în „zilele guvernării" sau în timpul discuțiilor cu trimișii guvernului iugoslav; de asemenea, stenograme și note de conversație realizate în sau după întâlnirile cu diferiți responsabili din P.M.R.

În sfârșit, al treilea compartiment a ceea ce avea să constituie, practic, în final, ancheta de partid a fost format din înregistrările discuțiilor particulare purtate între liderii revoluției ungare și membrii lor de familie. În special, familia Imre Nagy a fost „beneficiara" unui asemenea atent tratament.

Documente provenite din două surse (română și maghiară) pun în evidență că în convorbirile Imre Nagy – Valter Roman, din noaptea din 22/23 noiembrie, purtate în localul NKVD din Budapesta, primul a respins cu mare determinare varianta venirii în România, reclamând respectarea acordului ungaro-iugoslav. Dictatul Moscovei avea să decidă însă soarta lui Nagy și a tovarășilor săi.

Ei au fost îmbarcați în avioane și, după câteva ore de zbor, au aterizat la București-Băneasa. Au fost întâmpinați de Alexandru Moghioroș, membru al Biroului Politic. „Capii" revoluției și familiile (Imre Nagy, Geza Losonczy, Ferencz Donáth, György Lukács, Gábor Tánczos ș.a.) au fost îndrumați spre complexul de vile ale C.C., iar ceilalți, așa-numitul „grup mare", la Pitești.

Cu excepția interzicerii stabilirii de contacte, condițiile cazării au fost, până la începutul lunii ianuarie 1957, bune: membrii grupului primeau ziare (ale partidelor comuniste din U.R.S.S., Italia, Franța, presa de limbă maghiară din România), alimentația era deosebită, celor bolnavi li se asigurau medicamente etc. Întreținerea grupului Nagy în perioada 23 noiembrie 1956-14 ianuarie 1957 s-a ridicat la 310 633 lei, o sumă mare pentru acea perioadă (referindu-se la alimentația asigurată, György Fazekás, fost membru în Comitetul de conducere al apărării Ungariei, scria la Budapesta la 5 decembrie 1956: *„Cu mâncarea stăm mai bine ca acasă și n-am nevoie sub nici o formă"*).

De la 10 ianuarie însă situația s-a deteriorat și credem că aceasta poate fi pusă în legătură cu consfătuirea partidelor comuniste desfășurată între 1 și 4 ianuarie 1957 la Budapesta, în cadrul căreia a fost adoptată declarația cu privire la „trădarea" lui Imre Nagy. Schimbările produse i-au determinat pe Nagy și unii din tovarășii săi să protesteze, adresând scrisori atât conducerii P.M.R., cât și altor partide. Lui Gheorghiu-Dej, Chivu Stoica, Valter Roman, Aurel Mălnășan (adjunct al ministrului de externe) li se reproșa încălcarea regulilor internaționale ce priveau drepturile persoanelor care au primit azil, uitând însă că în zona de interes a Moscovei „drepturile omului" erau o noțiune goală de orice conținut.

Celorlalți adresanți – Gomulka și Togliatti – li se cerea organizarea unei conferințe comuniste internaționale în cadrul căreia Nagy să aibă posibilitatea să-și explice acțiunile.

Nu cunoaştem însă ca la scrisorile respective Nagy sau colegii săi să fi primit şi răspunsuri...

Dintre marile probleme care au agitat lumea politică comunistă şi necomunistă, din 1956 şi după aceea, *caracterul mişcării* este la loc de frunte. O plenară a C.C. provizoriu al PMSU (reorganizat de J. Kádár, cu sprijin sovietic) a numit evenimentele din octombrie/noiembrie 1956 *contrarevoluţie* (cu excepţia perioadei 23-30 octombrie, când în Ungaria s-a desfăşurat o *răscoală armată).* Acest punct de vedere, desigur sugerat dacă nu chiar impus de Moscova, avea să fie însuşit şi de celelalte partide, făcând „carieră" în literatura istorică din ţările cu regim comunist până în 1990.

Aducându-i-se la cunoştinţă acest punct de vedere, Imre Nagy îl va „demonta" pe mai multe pagini în lucrarea amintită mai sus.

Redăm în continuare, câteva fragmente din demonstraţia sa.

„Cea mai josnică, cea mai mincinoasă învinuire împotriva poporului maghiar, împotriva onoarei lui şi a conştiinţei lui este învinuirea de *contrarevoluţie.* Aceasta este o palmă dată întregii naţiuni pe care nu o vor ierta lui Kádár Janos şi tovarăşilor lui precum şi «sfătuitorilor săi» nici sutele de mii ale maselor populare, nici comuniştii maghiari. Cine aduce asemenea învinuiri, acela se împotriveşte întregului popor maghiar. Poporul maghiar în frunte cu clasa muncitoare răspunde acestei învinuiri josnice cu lupta cea mai necruţătoare, aşa cum Kádár şi tovarăşii lui constată aceasta zi de zi.

Ei susţin că înţeleg că învinuirea de contrarevoluţie se referă numai la reacţiunea maghiară internă şi externă şi la fascişti, precum şi la oamenii cumpăraţi de cercurile imperialiste din apus. Faţă de aceasta, Hotărârea C.C. al Partidului Muncitoresc Socialist Maghiar pune problema cum trebuie de fapt apreciate evenimentele din octombrie? Răspunsul este că nu a fost vorba nici de revoluţie, nici de revoluţie naţională, ci de contrarevoluţie. Cine însă apreciază răscoala armată, revoluţia de eliberare naţională (în care sub conducerea clasei muncitoare au luat parte cele mai largi mase populare), drept contrarevoluţie aşa cum face acest lucru Hotărârea Partidului Muncitoresc Socialist Maghiar –, acela ridică învinuirea josnică de contrarevoluţie împotriva întregului popor maghiar. Merită ca problema să fie examinată.

1. În primele zile ale răscoalei şi ale luptelor armate conducerea de partid de tip Gerö-Kádár-Hegedüs, în înţelegere cu membrii C.C. al P.C.U.S. Mikoian şi Suslov, au apreciat şi au caracterizat evenimentele din octombrie drept contrarevoluţie. Această apreciere a avut un rol hotărâtor în aceea că împotriva demonstranţilor au fost folosite arme, că liniştea s-a transformat în răscoală armată şi că s-a cerut intervenţia trupelor sovietice. Conducerea partidului – încă înainte de evenimentele din octombrie, când situaţia a fost deosebit de gravă şi încordarea a crescut parcă din oră în oră din cauza neputinţei conducerii partidului şi a guvernului şi din cauza sabotării reformelor necesare – a afirmat că (după declaraţia lui Revai) orice mişcare trebuia înăbuşită în sânge. Deci încă înainte de a fi început orice mişcare, cu săptămâni înainte de evenimentele din octombrie, conducerea de partid Gerö-Kádár-Revai nu a căutat rezolvarea situaţiei din ce în ce mai gravă pe calea democratismului socialist, ci prin forţa armelor. Aceasta este o chestiune foarte importantă căci cauza fundamentală a evenimentelor tragice de mai târziu o găsim aici [...]

Budapestani părăsind oraşul

În p. 19: *secvenţă dintr-un afiş din iunie 1988, amintind parizienilor că în urmă cu 30 de ani, la 16 iunie 1958, a avut loc execuţia lui Imre Nagy. În acea zi, la cimitirul Père Lachaise s-a organizat o ceremonie simbolică*

În conducerea de partid dirijată de Gerö-Kádár-Revai şi-a făcut loc concepţia folosirii forţelor represive armate faţă de nemulţumirea maselor (care, de altfel, a fost totdeauna şi baza partidului şi a clicii lui Rákosi), căci în decursul anilor trecuţi conducerea partidului a ajuns la un faliment politic total, şi-a pierdut baza de masă şi nu numai că s-a rupt de popor, dar i s-a opus la fel ca şi membrilor de partid. Ei au crezut că singurul sprijin real în această situaţie îl constituie forţa armată şi în cadrul acesteia formaţiile securităţii statului.

Pentru clica Gerö-Kádár-Hegedüs a devenit clar încă din prima seară a răscoalei că nu pot înăbuşi răscoala cu forţele

armate maghiare şi au recurs la amestecul forţelor armate sovietice. Aceasta a dat o întorsătură hotărâtoare evenimentelor din Ungaria. Cu aceasta zarul a fost aruncat.

2. După câteva zile, lupta armată s-a transformat în răscoală naţională armată, cu participarea maselor populare. Cu participarea muncitorilor, tineretului, a intelectualităţii aceasta s-a transformat într-o puternică mişcare populară sub conducerea zecilor şi zecilor de mii de comunişti. Forţele armate maghiare au fost de partea poporului răsculat. Răscoala a crescut din oră în oră, atât ca forţă cât şi ca organizare. Pentru organizarea şi dirijarea revoluţiei s-au creat peste tot comitete naţionale sau revoluţionare şi consilii muncitoreşti. Revendicările şi lozincile revoluţiei s-au contopit într-un tot unic şi au exprimat ideile independenţei naţionale, a suveranităţii, a drepturilor egale şi a neamestecului.

Aceste revendicări, care au însemnat [marcat – *M.R.*] conţinutul răscoalei, programul luptei de eliberare naţională şi s-au împletit strâns cu cuceririle socialiste şi cu extinderea democraţiei, au fost înrădăcinate adânc în masele populare, în toate păturile naţiunii, de mai mulţi ani. Au fost revendicări naţionale juste, care ar fi trebuit de mult rezolvate, căci au fost obstacole grave în construirea socialismului, în câştigarea poporului...

Prin urmare, durerile naţionale şi revendicările, precum şi lozincile care au oprimat aceste revendicări [sic!], nu au fost «introduse prin contrabandă» în masele populare revoluţionare din cercurile imperialiste din afară, nici din cercurile reacţionare, fasciste din interior.

Caracterul naţional al revoluţiei, lozincile şi revendicările ce au ieşit la iveală cu atâta vigoare şi s-au caracterizat atât de ascuţit prin anti-sovietismul lor îşi găsesc explicaţia prin aceea că, socotind răscoala populară revoluţionară drept contrarevoluţie, forţele sovietice – la intervenţia lui Gerö-Kádár-Hegedüs – s-au amestecat în mod brutal. Cu aceasta raporturile de forţă s-au clarificat definitiv: pe lângă conducerea de partid şi guvern, în afară de o mică formaţie de securitate înarmată, în faţa maselor revoluţionare maghiare au stat numai forţele armatei sovietice. A fost clar că, în asemenea împrejurări, nu s-a putut rezolva situaţia cu înăbuşirea în sânge a revoluţiei [...]

A învins concepţia revoluţionară. Am păşit pe drumul desfăşurării democratice. În timpul luptelor armate, pe baza constatărilor pe teren, Suslov şi Mikoian au fost de acord cu această concepţie revoluţionară şi au sprijinit-o în timpul şederii lor la Budapesta. Ei au suferit influenţa conducerii lui Gerö-Kádár-Hegedüs şi, conform poziţiei prezidiului P.C.U.S., în primele zile, au stat pe poziţia înfrângerii armate a «mişcării contrarevoluţionare».

Totuşi pe baza constatărilor lor ei au recunoscut că a fost o mare greşeală că s-a pus mâna pe arme împotriva răscoalei, cea mai mare eroare a fost amestecul trupelor sovietice în lupte şi au condamnat acea concepţie pe baza căreia s-a considerat izbucnirea evenimentelor din 23 octombrie drept contrarevoluţie.

Noul partid, declaraţia program a Partidului Muncitoresc Socialist Maghiar, care a apărut şi sub formă de tipăritură şi care a fost adusă la cunoştinţa ţării şi a opiniei publice mondiale prin radio de Kádár János, primul secretar al partidului, a condamnat concepţia contrarevoluţionară – lupta armată împotriva răsculaţilor – şi a luat poziţie în favoarea concepţiei revoluţionare. Acestea au fost tot timpul vederile revoluţionare ale conducerii Partidului Muncitoresc Socialist Maghiar şi ale guvernului în legătură cu evenimentele din Ungaria, până la evenimentele din 4 noiembrie.

3. La 4 noiembrie evenimentele au luat o întorsătură nouă, mult mai tragică. Atunci au păşit pe calea catastrofei naţionale toţi cei care au pregătit această întorsătură, trădătorii partidului şi ai patriei, Kádár şi tovarăşii lui, tot aşa ca şi prezidiul P.C.U.S. şi conducerea partidelor frăţeşti, care au luat poziţie alături de el.

S-au străduit să dea o bază ideologică întorsăturii prin aceea că s-au reîntors la poziţia iniţială a lui Gerö-Kádár-Hegedüs, adică la a considera evenimentele de pe 23 şi evoluţia lor drept contrarevoluţie. Nu s-au oprit însă aici. După felul cum au decurs evenimentele, după revendicările naţional-revoluţionare, după declaraţiile partidului şi guvernului şi după recunoaşterea altor cuceriri importante ar fi fost puţin să se vorbească numai de contrarevoluţie maghiară.

Imre Nagy (x) la procesul său

Aparatul de propagandă a început să zbiere despre o asemenea contrarevoluție care este sprijinită de puterile imperialiste din afară, nu numai cu bani, cu arme, ci și cu forțe armate trimise în țară. A vorbit despre o contrarevoluție care nu a vrut să reducă numai vechiul sistem de jaf, ci sistemul fascist sprijinitor al teroarei albe. A răspândit în lume știri despre o contrarevoluție care amenință integritatea teritorială a vecinilor și creează un focar de război în Europa Centrală. De ce au fost necesare toate aceste minciuni josnice? De ce a trebuit indusă în eroare opinia publică?

Cuceririle revoluționare și revendicările naționale ale noii forțe maghiare, democrația populară care a luat naștere pe baza cuceririlor revoluționare și a desfășurării ei democratice au fost inacceptabile pentru Uniunea Sovietică și pentru acei conducători ai blocului sovietic, care stau pe poziția stalinistă și cărora le era teamă că și propriul lor popor va lua exemplul unei țări socialiste de un tip nou, ce înaintează pe căi noi.

Evenimentele din octombrie nu pot fi caracterizate drept «contrarevoluție», «amestec imperialist», «teroare albă fascistă», după cum nu se poate afirma, că «în Europa Centrală s-a ivit un focar de război». Factorul hotărâtor în evenimentele ce au avut loc l-a constituit răscoala armată a poporului revoluționar pentru socialism și pentru realizarea revendicărilor naționale, pentru democratizarea țării și pentru înaintarea spre socialism pe drumul maghiar.

Evenimentele din Ungaria dovedesc că popoarele sunt dispuse să accepte drumul socialismului numai dacă li se asigură independența, libertatea, suveranitatea și egalitatea în drepturi. În urma politicii guvernului sovietic și a P.C.U.S. în lagărul socialist, ideea socialismului și a independenței naționale au ajuns în contradicție una față de cealaltă. Aceasta este esența tragediei maghiare.

Scopul fundamental al revoluției maghiare a fost de a căuta și de a găsi calea aplanării acestei contradicții și de a crea unitate între acestea. Nu încape îndoială că această problemă trebuie rezolvată. Însă problema este dacă aceasta se va întâmpla pe o cale pașnică și democratică, printr-o previziune înțeleaptă ori pe calea luptelor armate.

La noi s-a ajuns la lupte armate nu din vina comuniștilor maghiari și a poporului maghiar; nu va fi și nici nu poate fi liniște atâta timp cât nu se vor realiza obiectivele revoluționare ale poporului maghiar. Națiunea nu poate fi abătută – nici prin forță, nici prin teroare și nici prin presiunea vorbelor – de la străduințele sale naționale. Nu există și nici nu poate fi un asemenea partid sau guvern care ar putea înfrânge această hotărâre națională. Acela care ar încerca acest lucru va întâmpina rezistența națională generală, așa cum se poate constata aceasta astăzi în Ungaria, în urma apariției lui Kádár. În felul acesta țara poate fi împinsă numai spre mormânt și împreună cu ea și socialismul.

Întrucât Ungaria nu este numai o țară de democrație populară, o parte a lagărului socialist, un membru al blocului sovietic, ci și o «sferă de interese» (sovietică), totul va rămâne neschimbat, ceea ce înseamnă că nu dispune de dreptul de independență națională, nu dispune de dreptul de autodeterminare și în aceste chestiuni nu poate decide liber. Se află în raporturi de subordonare și dependență. Ungaria poate fi «democrație populară» sau «socialistă» și «independentă», adică într-o situație corespunzătoare acestor noțiuni, numai în măsura în care corespunde tendințelor și sferei de interes a Uniunii Sovietice ca mare putere. În acest scop, vor fi folosite toate mijloacele împotriva Ungariei. Dacă acest lucru nu poate fi obținut prin mijloace pașnice, recurge la intervenție armată. Dacă este posibil vor impune țării și partidului o asemenea conducere – și pentru ei numai o asemenea conducere este acceptabilă – care să asigure scopurile și interesele lor.

În legătură cu această problemă trebuie să menționăm și următorul fapt semnificativ. În ajunul imediat al evenimentelor din octombrie, a sosit la Budapesta prin «Ibuss» [organizație turistică – *n.t.*] un grup de «turiști» sovietici format din 60-70 tineri. După sosirea lor la aeroport, organele competente de la vama maghiară au vrut să le controleze bagajele, la care «turiștii» sovietici au început să protesteze și s-au adresat consulatului și Ambasadei sovietice.

Însă autoritățile maghiare n-au așteptat intervenția sovietică și au desfăcut bagajele. În majoritatea valizelor acestor «turiști» s-au găsit arme sovietice pe care le-au confiscat.

La aceasta, «turiștii» sovietici au afirmat în mod provocator că aceste arme sovietice au fost strecurate în valizele lor de către autoritățile vamale.

Cu ce scop au sosit la Budapesta turiștii sovietici în acele clipe deosebit de încordate? Cu ce scop au fost înarmați? Este prea puțin probabil că pentru autoapărare!! Este mai verosimil că ei au sosit pentru a pune la cale unele acțiuni provocatoare!!".

Orice asemănare cu fapte mai noi, din alt spațiu geografic, este pur și simplu întâmplătoare... ■

Scrisoare din Budapesta

1956: UNGARIA ȘI LUMEA. NOI MĂRTURII ARHIVISTICE

MIHAI RETEGAN

Institutul de istorie a revoluției ungare din 1956 și Academia ungară de științe, pe de o parte, și National Security Archive și Cold War International History Project, pe de altă parte, au organizat la Budapesta o importantă sesiune internațională. Desfășurată între 26 și 29 septembrie, conferința a reprezentat locul de întâlnire a aproximativ 80 de istorici din 14 țări (între care S.U.A., Italia, Franța, Germania, Canada, Polonia, Israel, Rusia, România și, desigur, țara-gazdă). Între ei s-au aflat nume de rezonanță în mica lume a istoricilor războiului rece: Thomas Blanton, James Hershberg, Mark Kramer, François Fejtö, Agnes Heller, Vladislav Zubok, Csaba Bekes, János Rainer, Viaceslav Sereda, György Litván, Andrzei Paczkowski și alții.

În intenția organizatorilor, urmau a fi supuse dezbaterii științifice următoarele teme: premisele revoluției, desfășurarea și rezultatele ei, toate privite din perspectiva politicii internaționale. Din acest punct de vedere poate surprinde absența abordării derulărilor interne în Ungaria în intervalul octombrie - decembrie 1956, a rolului jucat de diferiți lideri ai partidului comunist din Ungaria. Referindu-se la acest ultim aspect, ca și la multe alte fapte știute dar nediscutate în cadrul sesiunii, Valeri Musatov (diplomat sovietic acreditat timp de 20 ani la Budapesta și bun cunoscător mai ales al „dedesubturilor" relațiilor sovieto-ungare, despre care a scris în revista *Magazin istoric*, nr. 8/1996) afirma: „Amândoi (Nagy și Kádár) au fost personalități de seamă ale partidului, amândoi au fost patrioți și nici unul dintre ei un înger".

Prezentarea comunicărilor, a comentariilor și dezbaterile s-au făcut în cadrul a trei secțiuni care și-au propus să focalizeze: politica sovietică în timpul crizei în lumina unor noi documente de arhivă; criza din 1956 și lumea comunistă; dimensiunile internaționale ale revoluției ungare – puterile occidentale, criza Suezului, Radio Europa liberă.

În primele două secțiuni au fost puse în evidență felul în care cercurile decizionale moscovite au acționat în intervalul octombrie-noiembrie 1956 (este interesant de relevat că unii cercetători americani au apreciat eficiența acțiunii sovietice sub următoarea formulă: „S.U.A. nu au susținut revoluția ungară pentru a nu pierde Egiptul, dar în final ele au pierdut și Ungaria și Egiptul"), precum și reacții ale unor state vecine Ungariei. În acest context trebuie spus că printre participanții la sesiune a produs nedumerire absența istoricilor din Iugoslavia, mai ales că această țară fusese serios implicată în evoluția evenimentelor din Ungaria și în ceea ce s-a numit „afacerea Nagy".

Extrem de aprinse au fost dezbaterile din cadrul secțiunii „Radio Europa liberă și evenimentele din Polonia și Ungaria". În pofida apelurilor moderatorului de a circumscrie discuțiile strict la momentul 1956, mulți vorbitori, inclusiv supraviețuitori, au urmărit să transmită un mesaj a cărui esență era ca S.U.A. să nu mai abandoneze Ungaria așa cum o făcuseră cu 40 ani în urmă.

Revoluția din Ungaria a constituit în ultimul timp un subiect intens dezbătut în publicistica istorică din România. Au fost publicate rapoarte diplomatice, stenograme ale ședințelor Biroului Politic al C.C. al P.C.R., diferite analize. Încă de la începutul lunii iulie am tipărit în premieră în revista *Privirea* mari fragmente din *Analiza evenimentelor din Ungaria,* făcută la Snagov de Imre Nagy (care a inspirat ulterior și pe alți cercetători), după cum încă din aceeași lună am publicat analize ale serviciilor secrete americane despre situația din Ungaria și alte state socialiste.

În continuare, pentru cititorii *Magazinului istoric,* câteva extrase din unele dintre cele mai interesante comunicări susținute în cadrul sesiunii de la Budapesta.

Pál Germuska și János Rainer în raportul *Revoluția din 1956 din Ungaria. Noi descoperiri în arhivele ungare,* referindu-se la antecedente apreciază: „Începând din iulie 1953, măsurile novatoare și programul reformator al primului-ministru Imre Nagy, a cărui numire fusese inițiată de Moscova după moartea lui Stalin, au dat societății ungare o gură de aer proaspăt, dar perioada în care el s-a aflat la conducere a fost prea scurtă pentru a duce la bun sfârșit profundele schimbări pe care le preconiza. Înlocuirea și mai târziu eliminarea de pe arena politică nu au putut, totuși, îndigui rezistența din sânul partidului și a tinerilor intelectuali".

Una dintre problemele-cheie ale revoluției ungare a fost atitudinea armatei. În raportul lor, Germuska și Rainer arată că „rolul armatei pare a fi cu mult mai complicat decât o sugerează rapoartele individuale ale unităților. Cele mai multe trupe au luptat împotriva organizațiilor revoluționare și a rebelilor până la 28 octombrie și s-au unit cu forțele

revoluționare numai după ce a fost anunțată o încetare generală a focului și după formarea Gărzii Naționale (au fost, desigur, și unele excepții, cea mai notabilă fiind a generalului Lajos Gyurko, care și-a condus trupele împotriva revoluției cu extraordinară brutalitate și zel). Începând cu 1 noiembrie, armata a participat la organizarea unei linii de apărare împotriva trupelor sovietice în Budapesta și în alte părți, în timp ce alte unități au luat parte la lupte împotriva lor".

Csaba Bekes s-a oprit în comunicarea sa asupra consecințelor revoluției ungare în domeniul politicii marilor puteri. Interesantă ni s-a părut a fi analiza modului în care populația ungară percepea posibilitățile intervenției occidentale în sprijinul revoluției: „Un segment semnificativ al societății ungare credea în mod eronat (și crede încă) că sferele de influență stabilite în Europa după al doilea război mondial erau numai înțelegeri temporare și că revoluția oferea puterilor occidentale o ocazie excepțională de a le schimba în favoarea lor. Majoritatea maghiarilor erau capabili să perceapă numai acele trăsături ale politicii mondiale încurajatoare pentru aspirațiile lor. Deși noua orientare în relațiile Est-Vest conducea la o apropiere între cele două superputeri, maghiarii continuau să creadă într-o neschimbată propagandă americană care sublinia că niciodată America nu o să renunțe la a susține așa-numitele națiuni captive. În particular, luptătorii pentru libertate, neînarmați, contau pe o intervenție militară și nutreau cele mai mari iluzii cu privire la mediul politic mondial, dar în general pricepeau că lupta lor împotriva vastei superiorități a forțelor sovietice va eșua fără sprijin extern".

János Rainer este autorul unei monumentale biografii a lui Imre Nagy (din care a apărut în acest an primul volum), fiind socotit cel mai bun „nagy-inolog" din Ungaria. Dar în cadrul acestei sesiuni el a susținut comunicarea *Procesul decizional sovietic în timpul revoluției ungare* (focalizând numai intervalul 31 octombrie - 3 noiembrie). Am extras un pasaj relativ la demersul lui Kádár pe lângă unii membri ai Prezidiului C.C. al P.C.U.S.: „El [Kádár] a vorbit, pe larg, despre atitudinea centrului de putere, despre guvern, conducerea de partid, comandanții armatei, accentuând în același timp asupra caracterului de masă al mișcării, care nu avea ca scop răsturnarea regimului democrat-popular. El a prezentat un detaliat și în mare măsură real raport asupra deciziilor guvernului de la 1 noiembrie de a părăsi organizația Tratatului de la Varșovia și de a declara neutralitatea. Când s-a vorbit despre «viitor», el a replicat cu tărie: «Ieri mi-am dat votul în favoarea celor două decizii ale guvernului». În ceea ce privește soluțiile alternative, notele luate în timpul discuțiilor arată fără nici o îndoială că el era mult mai îngrijorat de consecințele unei intervenții militare decât de lupta politică dintre diferitele fracțiuni comuniste în eventualitatea retragerii trupelor sovietice".

„Documentele sovietice și ungare despre întâlnirea din 3 noiembrie – scrie în continuare Rainer – arată clar modul în care ei [sovieticii] au urmărit să-l influențeze pe «șovăielnicul» Kádár. Nu este nici un fel de urmă a ceea ce a fost o legendă larg răspândită timp de decenii: anume Kádár a fost șantajat de Hrușciov să accepte un rol conducător, altminteri vechea gardă va reveni. Din contră, Hrușciov a făcut o concesie arătând clar că Rákosi a fost definitiv «debarcat» de Moscova. În ceea ce privește cazul lui Nagy, el a lăsat o ușă deschisă; deși a declarat că primul-ministru nu poate fi privit ca un comunist, el nu o să fie socotit ca fiind «în serviciul dușmanului» decât dacă refuză să demisioneze".

Criza ungară, socotind și antecedentele ei, s-a desfășurat concomitent cu lupta pentru putere ce a avut loc în mai multe etape la Kremlin, după moartea lui Stalin. Asupra acestui subiect s-a aplecat Vladislav Zubok în comunicarea sa. „Moartea lui Stalin a aruncat politica sovietică într-o adâncă dezordine. Dominația sovietică în Europa de Est nu mai putea fi multă vreme susținută numai prin mit, teamă și baionete – o haotică, dar totuși continuă căutare pentru noi abordări a început. Rezultatele acestei căutări depindeau de combinațiile și coalițiile realizate în lupta pentru putere la Kremlin. Critica lui Mátyás Rákosi și ascensiunea lui Imre Nagy în iunie 1953 au fost rezultatul preeminenței lui Lavrenti Beria și Gheorghi Malenkov în sânul conducerii sovietice. «Afacerea Beria» a produs o masivă regrupare și o pauză până în vara lui 1954, când Moscova a susținut eliberarea prizonierilor politici comuniști arestați în Ungaria între 1949 și 1951. Căderea lui Nagy în martie-aprilie 1955 și revenirea lui Rákosi erau direct legate de degradarea poziției lui Malenkov față de Hrușciov și Molotov". „Experiențele traumatizante, deciziile și discuțiile sovieticilor în timpul revoluției ungare [în original «the Hungarian October»] au dat naștere la Kremlin unei politici hibride față de estul Europei care a fost urmată de Hrușciov, Brejnev și Andropov. Imediat după restaurație conducerea sovietică a adoptat o atitudine foarte tolerantă față de guvernul-marionetă a lui Kádár: «Kádárizarea» a devenit un sinonim pentru reforme economice înaintate și apropierea de Occident, o abandonare treptată a «socialismului» de tip sovietic, protecția în fața mâniei sovietice printr-un regim autoritar personal și printr-o devotată susținere a politicii externe sovietice și a necesităților sovietice de securitate".

Una dintre cele mai viu urmărite comunicări a fost a profesorului Chen Jian – *Beijingul și criza ungară din 1956*. „Criza ungară a izbucnit în momentul în care divergențe serioase au început să apară între conducerile chineză și sovietică în urma morții lui Stalin și a destalinizării lui Hrușciov. Reacția Beijingului la criza ungară a rezumat percepția lui Mao Zedong cu privire la modificarea pozițiilor Beijingului și Moscovei în mișcarea comunistă internațională, a relevat intențiile lui de a adopta un program mult mai agresiv în promovarea «revoluției și reconstrucției socialiste» chineze". Manieră de abordare de care va profita și Gheorghiu-Dej în strădania lui de a se depărta de centrul de putere moscovit. ■

1944-1945.

LA ROMA, ÎN VREME DE RĂZBOI

EMIL PANAITESCU

Continuăm să prezentăm cititorilor noştri alte pagini, de data aceasta din anul 1945, din jurnalul inedit **al istoricului şi arheologului Emil Panaitescu (1885-1958), aflat la Roma în anii războiului.**

Aşa cum am precizat şi în episoadele anterioare, răzbate din notaţiile sale preocuparea constantă pentru cele ce se întâmplau în România, după 23 august 1944. Ştirile veneau greu, pe căi ocolite, erau confuze şi neliniştitoare.

Însemnările continuă şi în 1946, sporadice, Em. Panaitescu înregistrând ecouri româneşti, aşa cum răzbăteau din discuţiile cu diverşi interlocutori veniţi din ţară.

Astfel, la 13 ianuarie 1946, după o întâlnire cu cântăreţul Puiu Cucu (Augustin Hila) consemnează: „Propagandist tânăr şi de talent pentru partidul lui Maniu în ţară şi vrea să continue propaganda, evident tot pentru partidul ţărănesc şi pentru Maniu, în străinătate. Face parte din gruparea tinerilor ţărănişti, grupare condusă de prietenul meu de odinioară Ghiţă Pop, dar evident la inspiraţia lui Maniu. Cucu este convins că rezistenţa noastră (Maniu) ar avea o importanţă.

De la Cucu aflu de reţeaua diplomatică a lui Maniu în străinătate: Cornel Bianu şi Cornea la Londra, [Aron] Cotruş la Madrid, Leucuţia (fratele celui cunoscut ca devotat al lui Maniu) în America, Augustin Popa, fost director al ziarului Curierul **(apărut după 23 august 1944 în edificiul** Curentului**) la Roma sosit de la Istanbul.**

Cucu, propagandist, este convins că Maniu ar putea să aibă în alegeri până la 90 la sută.“

Cu un alt prilej, dintr-o discuţie de la 23 ianuarie 1946 cu Augustin Popa, reţine: „Manist convins, dar temperat în expresii. Găseşte că Maniu n-a plecat din ţară poate pentru că era suferind, dar acum este bine. Se fereşte să afirme că Maniu punea totul pe cartea anglo-americană şi că uitase puterea Rusiei.

Soluţii – sau România devine comunistă, sau alegeri libere, care ar duce la o guvernare mai autonomă.

Întreaga convorbire sub o apăsare tristă a soartei poporului nostru.“

Trei zile mai târziu, întâlnindu-se cu Sevea Pop, Augustin Popa şi ziaristul american de origine română Theodore Andrica (Magazin istoric, **nr. 12/1979) notează: „Augustin Popa, la întrebarea cum vede situaţia dacă ar fi alegeri libere şi ar reuşi partidul ţărănesc cu majoritate, ar putea atunci guverna Maniu? îmi răspunde cuminte că fără sprijinul Rusiei nu vede un guvern posibil în România.**

Încolo, problema generală dar şi esenţială a existenţei poporului nostru.

Augustin Popa expune limpede pericolul ruso-comunist ca un pericol pentru formele noastre de stat, vede posibilă înlăturarea regelui (evident cu regret) şi ameninţarea religiei, însă este de acord cu mine că problema esenţială este salvarea fiinţei noastre etnice şi culturale.

Vine după noi să-l vadă pe Augustin Popa amicul meu V. Desmireanu, manist convins. Am multă admiraţie pentru îndârjirea ardelenilor în a susţine atitudinea lui Maniu printr-o foarte îngrijită propagandă în străinătate.

Dar în ultimele luni, şi chiar în ultimii doi ani, a fost dl. Maniu pe calea dreaptă a politicii noastre? N-ar fi fost posibilă o altă politică? Şi alte întrebări mă chinuie. Toate pornite numai din grija cum va fi salvată fiinţa noastră etnică“.

Să urmărim alte pagini din însemnările lui Em. Panaitescu, păstrate la Arhivele Naţionale din Bucureşti. Suntem la începutul lui 1945.

Ioan LĂCUSTĂ

Alexandra Bragadiru-Caragea, la o reuniune mondenă din Bucureşti, ianuarie 1945; în dreapta, comandorul Wisner, primul şef al misiunii OSS în România (Magazin istoric, *nr. 5/1996*)

1945

13 ianuarie. Vineri [12 ianuarie], târziu la ora 7(19) am avut înştiinţarea că voi fi primit, cu „famiglia" în audienţă la *Sua Santita* Pio XII „domani Sabato [mâine sâmbătă] alle ore 11.45", Anticamera Pontificia. Semnat „Il maestro di Camera di S.S. Arborio Mella di S. Elia".

Audienţa pot să mărturisesc nu a fost cerută, dar oferită de către Monseniorul Montini în audienţa de la 4 ianuarie.

Cum a decurs audienţa.

Noaptea de 12/13 a fost urâtă. Un vânt nebun a urlat toată noaptea, a zgâlţâit uşile odăilor, m-am sculat de vreo trei ori ca să închid uşile spalancate [deschise] de forţa vântului. Micuţa [soţia] şi cu mine aproape n-am dormit. Ne-am trezit dimineaţa cu o ploaie amestecată cu zăpadă.

Caut să fac „buona figura", deşi mă simt foarte obosit. De altfel, toţi patru nu părem prea bine dispuşi de această excepţională audienţă la S[anctitatea] S[a].

Noroc că părintele Tăutu[1] ne-a asigurat maşina, căci altfel n-am fi avut posibilitatea să mergem până la Vatican.

În sfârşit, la 11.10 plecăm de acasă. Vremea continuă să fie foarte urâtă. La 11.30 suntem în cortile [curte interioară] San Damaso. Ne suim cu ascensorul. În coridorul care duce la apartamentul Papei ne întâmpină cardinalul Tisserant, amabil şi cu zâmbet binevoitor. Cardinalul se opreşte şi ne dă la toţi mâna. Spune în treacăt că s-a întors din Franţa, unde a văzut familia, dar numai o parte [din] toţi cei 54 de nepoţi!

La intrare am un sentiment de contrarietate, deoarece n-am adus biletul de înştiinţare. Trecem peste „guardia Svizerra"[2] (Sala Clementina), apoi salonul cu geandarmii înalţi care salută rigid şi pe urmă continuă saloanele, unde suntem primiţi de diferite uniforme frumoase şi curioase, care actualmente mi se par stranii. Strigoi din alte vremuri.

În sfârşit, în ultimul salon de pe latura prin care am traversat suntem invitaţi să şedem pe nişte scaune sculptate de lemn, plăcute vara, dar pe frigul de astăzi quasi insuportabile.

Un „guardia nobile", înalt, gras, galonat, cu fel de fel de insigne şi decoraţii, vine să ne ţină companie. În mâna dreaptă are un fel de baston scurt, negru, închis cu un nasture de fildeş. Îmi explică: insigna comandamentului de serviciu.

Aşteptând, o altă uniformă, cu pantaloni scurţi, se prezintă. După puţine minute, trecem în salonul din dreapta. Sunt încă trei saloane şi pe această latură. Suntem invitaţi pe frumoase scaune şi poltrone [jeţuri] în damasc, dar nu avem timpul să ne aşezăm, căci se deschide uşa bibliotecii lui Pius al XII-lea. Pas grăbit ca să trecem prin cele trei saloane.

După îngenunchierea de rigoare şi sărutarea inelului, suntem poftiţi de către S.S. pe frumoasele fotolii roşii.

Pius al XII-lea pare obosit şi îngrijat. Vrea să vorbească cu mine şi, firește, eu nu pot vorbi decât despre război şi soarta României.

Geograficeşte între Rusia şi Germania, România a fost împinsă la războiul împotriva Rusiei după ce fusese ameninţată cu distrugerea. Aş vrea să lămuresc cum Occidentul părăseşte prea uşor în mâinile Sovietelor Rusiei răsăritene popoarele dintre Baltica şi Marea Neagră, dar n-am sentimentul că în acest moment Papa Pius mă urmăreşte cu atenţiune.

– Trebuia evitat conflictul pentru Dantzig şi Coridor. Atunci era posibilă să fie evitată invaziunea Europei de către Soviete, zice Papa.

Aveam notiţele proaspete aduse de Coppini în seara de vineri [12 ianuarie 1945] şi am putut astfel să-i comunic puţinele ştiri de la Bucureşti despre rege, regină, despre mareşalul Antonescu şi despre Mihai Antonescu.

În treacăt, am putut să spun că Iuliu Maniu, ultima dată când am fost la Bucureşti (1942, aprilie) a voit să afle ştiri despre S.S. şi imediat Pius XII a pus mâna pe crucea de la piept şi a făcut semnul binecuvântării.

Firește că şi noi am voit să aducem omagiul nostru pentru că a salvat Roma şi că Pius XII poate fi mulţumit pentru această mare faptă, un mare act istoric, care a avut ca artefice pe Pius al XII-lea. Papa pare mulţumit şi aminteşte că pe lângă multe apeluri publice au fost şi multe tratative, dar curând îşi revine şi anunţă:

– Il Signore ha aiutato!

– Il Signore pregato dal Suo Vicario![3] adaug eu şi Papa pare mulţumit.

Cum în aceste zile lupta de distrugere a Budapestei continuă, caut să strecor chestiunea Transilvaniei, arătând că noi cu Ungaria nu putem avea „dissido" [controversă] dacă poporul ungar ar recunoaşte situaţia şi s-ar restrânge la limitele sale etnice, dar evident că ar trebui să renunţe la visul medieval al Coroanei Sfântului Ştefan.

Pius al XII-lea spune că a văzut Coroana Sfântului Ştefan la Budapesta, când a fost la Congresul euharistic. Pare că a fost impresionat de ceremonialul pus în mişcare, cu toate autorităţile statului ca să-i fie arătată Coroana Sfântului Ştefan. Impresionat şi are o amintire simpatică. Pius al XII-lea întreabă: Unde o fi acum? Răspund: Va fi fost dusă în Germania.

Când i-am dat ştirile de la Bucureşti, aduse de către Coppini, mi-a spus că a avut informaţii, probabil tot prin acest domn, că Nunziatura şi Nunziul de la Bucureşti sunt salvi [în afară de pericol].

Când am vorbit de situaţia popoarelor dintre Rusia şi Germania, Papa Pius XII de două ori a amintit situaţia Poloniei, care este similară cu a României.

Amintesc că de mai bine de un an, ţara cea mai mult şi serios sprijinită de către vatican este Polonia.

---

[1] Aloisie Ludovic Tăutu (1895-1980), preot canonic al Bisericii greco-catolice din România. Delegat la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918. După terminarea studiilor teologice şi obţinerea doctoratului la Roma, a fost hirotonisit preot la biserica Colegiului Sf. Atanasie din Roma.

În 1922, la întoarcerea în ţară, a fost numit profesor de religie şi limba latină la Liceul de fete din Beiuş, iar apoi profesor de teologie dogmatică la nou-înfiinţata Academie teologică din Oradea.

Din 1937 a lucrat în Comisia pontificală pentru redactarea *Codului de drept canonic oriental*, stabilindu-se definitiv la Roma. Până în 1978, a publicat 14 volume consacrate dreptului canonic, iar începând din 1962 a editat revista *Bună vestire*.

[2] Corp de pază a Vaticanului, recrutat, prin tradiţie, din Elveţia. În altă parte a însemnărilor sale, Em. Panaitescu notează componenţa gărzilor papale: „Svizerii (60-100), guardia nobile (60), paltino (200-300), gendarmii (50)".

[3] – Dumnezeu a ajutat!
– Dumnezeu rugat de locţiitorul său!

Când am voit să insist că în Moldova autoritățile românești se pare că nu funcționează și că armata rusească pare că are dominația (Coppini), am avut impresia că Papa nu prea știa unde era Moldova.

Ne ridicăm, îngenunchiem, sărutăm inelul și ieșim. Audiență destul de lungă, 11.45-12.10. Când ieșim Monseniorul Arborio Mella mă întâmpină cu „miei rispetti".

Trecem prin cele trei saloane, așezate pe linia bibliotecii și pe urmă la stânga alte vreo 5-6 saloane, pe unde trecem salutați de diferite „guardie nobile". Din nou la stânga, prin două saloane. În ultimul, cei doi „geandarmi" înalți prezintă salutul. În sfârșit, camerienii ne dau paltoanele.

23 ianuarie. Aflu de la Paru prin telefon că d-na Bragadiru-Caragea-Cretzulescu ar fi sosit la Roma. Probabil rudă a soției mele, o fată a Tincutzei Caragea. Telefonăm lui Moscuna. Aflăm că d-na locuiește la hotel Maestoso și Micutza reușește să-i telefoneze.

Este, de fapt, o fată a Tincutzei, căsătorită cu Bragadiru. Vine mâine la noi. Suntem de astăzi în așteptare. Dorul de țară!

24 ianuarie. Nu la 3 1/2 cum s-a anunțat, dar ceva după ora 4 vine la noi Alexandra Bragadiru-Caragea-Cretzulescu. Înaltă, atitudine liniștită, ochi albaștri, dar nu frumoasă.

Cum sosește caută să ne explice, fără să fi cerut noi, cum s-a făcut că a ajuns la Roma. Ar fi adăpostit, în timpul nemților, unu sau doi americani în casa lor [*Magazin istoric,* nr. 1/1992]. Când, după armistițiul nostru, au venit americanii la București, au mers în casa lor și Air Force Comandant Eagle le-ar fi promis să-i aducă pe amândoi, să petreacă vreo câteva săptămâni la Capri. Au trecut multe săptămâni până să dea aprobarea rușii, care însă n-au dat-o decât pentru d-na Bragadiru, nu și pentru soțul ei.

Este foarte bine cu primul ministru Rădescu. De la Crucea Roșie, dr. Costinescu i-a dat însărcinarea să aducă medicamentele, câteva lăzi, promise de către Papa și vreo 4 000 kg de medicamente din Elveția. Ar mai avea și alte misiuni din partea reginei etc.

Noi suntem mai doritori să știm din țară noutăți. A plecat pe neașteptate!

Mizeria și suferința este mare. Amenințarea de inflație. Liretta italiană, care a căzut atât de mult (un dolar = 400 lirette) la București este 20 lei!

Universitatea dărâmată în centru, Ateneul nu se știe dacă va putea fi reconstruit!

Tânăra d-nă Bragadiru are la dispoziție un auto american (jeep), cu un șofeur american și se grăbește căci este așteptată la hotel de un român american, mi se pare dl. Rubinstein.

25 ianuarie. D-na Bragadiru sosește, firește, după ora 12, în mașina americană. Noi suntem mult doritori să aflăm multe, multe din țara noastră, dar tânăra doamnă începe să ne povestească despre dineul la care a fost invitată la villa contelui Frasso de către americani. Acolo locuiește colonelul Fiscke, dar invitația a fost a comandantului Stone (personagiu important acum la Roma) și a avut locul de onoare, la dreapta lui Stone.

Preocupată că între români ar fi „une tension".

Despre regele Mihai, că ar fi de acord cu mama lui, adică mult sub influența mamei, regina Elena. Dar nu se știe cine influențează pe regină.

Dintre partide Maniu „negativ"; ar avea importanță Ghiță Pop, care este în guvern și dr. Lupu, care nu este în guvern. Generalul Rădescu nu are aproape pe nimeni, doar Caragea i-ar fi util și prefectul poliției, un Bubi Ghica.

26 ianuarie. Pe la ora 4 1/2-6, Coppini, capo (șeful) Ufficio pentru Orientul european – Ufficio Relazioni con Russia e Europa Orientale [Biroul relațiilor cu Rusia și Europa Orientală].

Anularea arbitrajului [de la] Viena [*Magazin istoric*, nr. 10/1990]. Îi spun că s-ar fi putut și o formulă mai fericită. Coppini simte și îmi spune că ziarele n-au publicat relațiunea în care se vorbea de nedreptatea făcută României.

Iau lucrul ca bun și îi spun că trebuie să ne gândim la întemeierea relațiilor dintre România și Italia pe baze mai sigure.

Coppini – adică Ministerul de externe – a telegrafiat lui Bova Scopa [ministrul Italiei la București] anularea și acesta a adus-o la cunoștința guvernului român. După Coppini, pentru moment, între Italia și România nu pot fi reluate și menținute decât relații economice și culturale. În amândouă aceste domenii Italia are în România poziții pe care nu vrea să le piardă. Se va putea menține în viitor?

Caut să aflu mai multe din România. Aflu că va putea veni curând la Roma Roveri, consilierul Legației Italiei la București pentru partea economică, și atunci vom putea să avem mai multe știri.

De astădată Coppini pare mai rezervat. Îmi spune că ceea ce știe el se referă mai ales la București. El nu știe cum se petrec lucrurile în România toată.

La întrebarea mea dacă în România începe să pătrundă convingerea că trebuie să fim în cea mai strânsă prietenie cu Rusia Sovietică, îmi răspunde cu sinceritate. A. Cercurile dirigente sunt hotărât pentru Rusia. B. Lumea intelectuală și burghezia în genere continuă să simpatizeze pentru Franța și să spere într-un sprijin din partea anglo-americanilor. C. Masele țărănești sunt nemulțumite de ocupația rusă. În primele zile ale invaziei ruse au fost dezordini, rechiziții, jafuri și populația rurală nu este pentru sovietici, dar cu timpul, crede Coppini, lucrurile se vor schimba. Rusia nu vrea însă o schimbare, o tulburare socială în România. Dar va veni de la sine.

Revenim la atitudinea Rusiei. A fost un bine că guvernul român a evitat răspândirea rublelor de ocupație [*Magazin istoric,* nr. 2/1991]. Împrumutul intern, lansat zilele acestea: 50 000 lei vărsați pentru o medalie-napoleon de aur poate că frânează inflația. Noi avem încă rezerva de aur.

Are încă Anglia interes pentru România? După Coppini, Rusia vrea să domine nu numai la Gurile Dunării, dar tot cursul Dunării, până în Germania. În acest fel este exclusă influența și interesul Angliei în țările dunărene.

Am vorbit și despre diferitele știri răspândite la o eventuală întoarcere a regelui Carol. Coppini are impresia că nu ar avea „un seguito" [cine să-l primească]. Nimeni dintre partide și oamenii politici nu l-ar chema; armata quasi l-a uitat, chiar generalii care erau împotriva mareșalului Antonescu nu se mai gândesc la el; regele Mihai vrea să rămână pe tron; Rusia nu arată vreun interes pentru chestiune. De altfel, se pare că nici anglo-americanii nu sunt dispuși să înlesnească întoarcerea lui Carol în Europa. ■

CONFESIUNEA - MĂRTURIE A UNUI ZIARIST DEMOCRAT

Cercetarea neîntreruptă a arhivelor publice sau particulare aduce la lumină mereu noi mărturii despre ceea ce s-a întâmplat în trecut. Actele, scoase la iveală prin munca zilnică, neostenită a istoricilor, îmbogățesc, completează și confirmă cele știute până acum despre un fapt, o personalitate. În cazul de față, în arhiva familiei dobrogene Ion N. Roman (1866-1931) s-a găsit o epistolă cu valoare de document-confesiune aparținând unei personalități mai puțin cunoscute de tinerele generații: Horia Roman.

Imediat se naște întrebarea firească: cine a fost Horia Roman?

Horia I. Roman s-a născut în orașul Constanța, la 3 decembrie 1910. După ce a urmat cursurile școlii primare în orașul natal, a venit în București, unde a absolvit Liceul „Sfântu Sava", timp în care s-a distins prin talentul său remarcabil la orele de literatură română predate de profesorul și criticul Raoul Teodorescu. În fine, și-a încheiat studiile prin audierea cursurilor Facultății de litere și filosofie a Universității din București.

Patima și talentul literar i-au permis să debuteze încă din 1928 în revista Bilete de papagal, **condusă de Tudor Arghezi, unde i-au apărut primele versuri și nuvele. A continuat, scriind poezii, nuvele, reportaje, cronici literare, interviuri, prelucrări și adaptări după diverse piese de teatru etc. Articolele sale au apărut în ziare și reviste democratice din acei ani:** Adevărul, Viața literară, Dimineața, Stânga, Cuvântul liber, Timpul **etc. În colaborare cu Petre Pandrea, a dramatizat romanul lui Dostoievski,** Crimă și pedeapsă, **lucrare bine primită de critica de specialitate.**

Fire dinamică și extrem de mobilă, a închegat relații de prietenie cu Al. Sahia, Eugen Ionescu, Mircea Eliade, Barbu Brezianu, Emil și Dan Botta, Tudor Teodorescu-Branișteanu, Eugen Jebeleanu, Nicolae Cristea, Gheorghe Dinu, Mircea Vulcănescu, Ștefan Baciu, Lucrețiu Pătrășcanu, Mircea Grigorescu ș.a.

Sosită în ultimul moment de la Roma, prin bunăvoința doamnei Cecilia Roman, căreia îi mulțumim pentru promptitudinea cu care a răspuns solicitării noastre, fotografia executată în septembrie 1947 îl prezintă pe Horia Roman (în stânga), împreună cu Nadia Gray și ministrul român Solacolu.

Activitatea sa publicistică de orientare democrată, prieteniile cu unii dintre fruntaşii mişcării comuniste şi socialiste i-au atras duşmănia legionarilor. Dorind să evite persecuţiile acestora, după ce legionarii au preluat puterea la 6 septembrie 1940, Horia Roman a plecat în Italia. Voia să-şi continue studiile filologice la Roma şi să aprofundeze studiul relaţiilor româno-italiene. Căsătorindu-se, a rămas în capitala Italiei, unde s-a străduit să creeze constant o atmosferă favorabilă pentru România şi poporul Român. În ce context s-a stabilit definitiv la Roma vom afla din propria-i mărturie.

În anul 1969, la Roma, a publicat şi singura sa carte – Cenuşa amintirilor noastre – cu caracter memorialistic. În cele 69 de pagini sunt evocate întâlnirile şi convorbirile sale cu Liviu Rebreanu, Eugen Ionescu, George Bacovia, Ion Minulescu, Gh. Ciprian, N. Davidescu, Ion Marin Sadoveanu, Mateiu Caragiale, Al. Sahia, Grigore Gafencu (vezi şi Magazin istoric, **nr. 9/1995).**

La 23 decembrie 1982, în vârstă de 72 ani, s-a stins din viaţă la Roma, cu regretul de a nu-şi fi putut revedea plaiurile natale, dar cu împăcarea de a-şi fi făcut pe deplin datoria de bun român.

Documentul pe care îl publicăm în continuare reprezintă – dincolo de orice altceva – o mărturie dramatică din istoria emigraţiei române de după cel de-al doilea război mondial.

Dr. Radu-Ştefan VERGATTI

Roma, 1 ianuarie 1946

Dragă mamă, dragii mei,

Vă scriu după atâta amar de vreme şi de tăcere. Aceasta e prima scrisoare ce v-o trimit după ianuarie 1944, când, pare-mi-se, am scris pe cea din urmă...

Măicuţa mea dragă. Bebe al tău e bine şi sănătos. Te iubeşte ca totdeauna şi te ascultă. De data asta te-a necăjit puţin dar să nădăjduim că totul a trecut. Am găsit la Roma, la întoarcerea mea, pe Tessa, pe minunata mea Tessa, care a pătimit şi ea, înconjurată de uri şi de invidii şi am găsit-o pe Cicilica, fetiţa noastră şi nepoţica ta care e chipul leit al meu şi al Cochii când eram mici...

Şi acum,

Dragă Botaciule,

Îţi voi consacra ţie tot restul scrisorii. Din nenorocire nu am aflat de voiajul Transilvaniei [motonavei] decât în seara plecării şi deci scriu în fugă...

„Cazul meu"? În septembrie 1943, după armistiţiul Italiei, am refuzat să mă retrag în Nord, la Veneţia, cu Legaţia românească acreditată pe lângă Republica lui Mussolini şi am rămas la Roma pe riscul meu. Nemţii controlau tot oraşul, iar în ceea ce priveşte lumea românească, lucrau în acord cu legionarii noştri care mă denunţaseră deja ca „periculos intereselor Axei" şi ca „profesând idei comuniste"...

În noiembrie 1943 – după două luni, în care timp am stat mai mult ascuns – dl. [ministru] V. Grigorcea a propus printr-un raport numirea mea ca ataşat de presă la Legaţia României de lângă Vatican. În decembrie 1943 am fost înglobat ca membru al acelei legaţiuni. La 4 iunie 1944, când Roma a fost ocupată de Aliaţi, iar România nu făcuse încă armistiţiul, corpul diplomatic al ţărilor din Axă urma să intre în Cetatea Vaticanului. Dar Vaticanul a permis, pentru fiecare misiune străină, intrarea numai a două persoane: ministrul şi primul consilier. Restul personalului urma să se întoarcă în ţările respective.

Dl. Grigorcea a adus aceasta la cunoştinţa tuturor colaboratorilor săi. Întrebându-mă ce am de gând să fac, i-am declarat că mă întorc în ţară, fără nevastă şi copil, care atunci avea numai cinci luni, iar călătoria în plin război putea fi plină de neprevăzuturi.

Odată cu mine urmau să se repatrieze dl. consilier Cămărăşescu, secretar N. Timiraş şi prof. Panaitescu. Primii doi – după discuţii avute cu birourile aliate, au găsit o formulă: demisia din post şi rămânerea la Roma ca simpli particulari, al treilea, fiind membru al Academiei pontificale, a rămas protejat de Sf. Scaun în Roma, liber dar ca şi primii doi fără prerogative diplomatice.

În cercurile româneşti rămase la Roma perspectivele unei repatrieri provocaseră o panică de nedescris. Era o întreagă lume care colaborase ani şi ani de zile cu fascismul şi pe care teama repercusiunilor o împingea la cele mai stranii reacţii. Cea mai frequentă era formarea unor tardive şi ridicule comitete de „eliberare naţională"...

În faţa acestui spectacol caragialesc, eu... am decis să mă întorc în ţară. După o lună şi ceva de aşteptări, în care timp am fost completamente liber, în ziua de 12 iulie 1944 a avut loc plecarea, la Taormina, în Sicilia, unde conform garanţiilor scrise, urma să fie un „foarte scurt popas" („una brevissima sosta").

Aici am aşteptat, am aşteptat... Zilele şi săptămânile treceau.

A venit 23 august 1944 şi armistiţiul României. Am trimis imediat, pe cale oficială, Legaţiei României de la Vatican, adeziunea mea la noul guvern şi am cerut în scris imediata mea repatriere şi prezentare la regiment pentru a participa la războiul contra Germaniei. În acelaşi timp un text identic l-am adresat Comisiei Aliate de Control în Roma.

La cererile mele nu am primit nici un răspuns din nici o parte. Le-am repetat peste zece zile, dar cu aceleaşi rezultate negative. Într-un târziu, printr-o indiscreţie, am aflat că în lipsa mea, la Roma, câţiva „amici", cărora probabil le cunoşteam prea bine biografia şi trecutul, porniseră un adevărat război împotriva mea...

Ca să rezum lucrurile, un amic elveţian ziarist din Roma foarte bun confrate şi prieten, a făcut fără ştirea mea un demers la Comandamentul englez în numele „Union mondiale des Agences télégraphiques privées", cerând lămuriri asupra situaţiei mele. Din răspunsul vag ce i s-a dat, bietul om (neştiind nimic din maşinaţiile româneşti de aici) n-a tras o concluzie prea clară şi mi-a transmis impresia lui cum că „ar fi ciudate interese ca eu să nu mă întorc nici la Roma şi nici la Bucureşti şi să stau aşa, cât mai mult, izolat şi fără putinţa de a vorbi". Un demers destul de călduros l-a făcut şi

Asociazione Stampe Estera din Roma al cărui membru sunt şi unde am bune prietenii printre elveţieni, suedezi şi franţuji.

Cum vezi numai străinii au făcut încercări să-mi dea o mână de ajutor.

Aşa a trecut, în incertitudini şi într-o teribilă izolare la Taormina, un an de zile...

La 14 iulie 1945, de la aeroportul din Catania, am plecat cu avionul la Salsomaggiore, lângă Milano.

Aicea am rămas până la 14 noiembrie. În acea zi, un căpitan englez m-a chemat şi mi-a comunicat că din ordinul Comandamentului suprem de la Caserta sunt liber şi pot să mă întorc la Roma. Mi-a dat şi un fel de certificat din care rezulta că prezenţa mea în Italia nu reprezintă un pericol faţă de interesele aliate. Autorităţile italiene mi-au dat imediat permisul de liberă petrecere în Italia. După un voiaj, pe cont personal, extrem de dificil cu transporturile de azi, în dimineaţa de 7 decembrie am ajuns la Roma.

Nu-ţi pot descrie scena revederii cu Cici, care nu mă mai recunoştea şi îmi arăta mereu o fotografie a mea spunând că „ăsta e papalino, nu tu". Nu îţi spun emoţia bietei Tessa, care a slăbit şi ea în tot acest timp de mizerii şi de zvârcoliri în van...

Am primit, imediat după sosirea în Roma, zeci de vizite de la numeroşii mei amici din Asociaţia Presei Străine, de la mulţi italieni care mă iubesc şi nu mă uitaseră.

În primele zile am avut naivitatea să cred şi în exploziile de amor pe care mi le-au făcut românii de aici, cu explicaţii mai mult sau mai puţin confuze din ceea ce se petrecuse şi de care nimeni nu era vinovat. În patru ochi fiecare unul dădea vina pe celălalt... Eram dispus să nu cred nimic din ce mi se spunea şi să uit totul aşa cum se uită un vis urât.

Dar astăzi am fost informat, din sursă precisă, că din nou s-a pornit o serie de atacuri contra mea care de data asta s-au făcut unui personagiu oficial român – un ofiţer superior – în trecere prin Roma. Acel personagiu se întoarce la Bucureşti şi nu este exclus să mi se creeze şi acolo o nouă cabală. Explicaţia acestei ultime furtuni?

...Se tem de influenţa eventuală... pe care eu aş putea-o avea în lumea democratică din România şi în care ei nu cunosc absolut pe nimeni. Pentru aceasta dau lovituri cu anticipaţie. Eu, întors de la postul meu de ataşat de presă, le-aş putea dezveli tot jocul dublu pe care îl continuă şi acum în această Italie *în care astăzi se găsesc mai mulţi fascişti români decât italieni, bună parte în slujbe oficiale, plătiţi cu bani grei ai muncitorului nostru şi ai unui guvern pe care îl slujesc nesigur şi tind să-l compromită.*

Botaciule dragă, acum ascultă-mă mai bine:

...Tu ştii că în 1929, la 19 ani, am intrat la *Adevărul.* Peste un an am făcut un cerc de studii marxiste împreună cu Alexandru Sahia la Clubul socialist din Izvor: Garda de fier ne-a masacrat în bătaie şi ne-a spart capetele. Peste vreo doi ani Emil Socor a scos *Stânga,* singura publicaţie marxistă de la noi din acea vreme, la care am scris: m-am ales cu un proces al babelor de la Societatea „Principele Mircea". Am colaborat apoi la *Cuvântul liber* al lui Tudor Teodorescu Braniştе. Ultimii doi ani, împreună cu Ghiţă Dinu, am fost secretarul de redacţie. Între timp, începuse să se simtă în lume praful de puşcă al războiului de azi. Războiul din Abisinia: am scris contra agresiunii fasciste. Războiul civil din Spania: am atacat în scris pe Franco. Războiul din Extremul Orient: am atacat imperialismul niponic. Procesul Anei Pauker: am scris împreună cu Lucreţiu Pătrăşcanu reportajul întregului proces. În ziua sentinţei, când fugeam cu maşina spre Slatina ca să nu ne asasineze bandele gogo-cuziste şi legionarii din Craiova, am fost şi acolo atacaţi cu pietre. Erau cu mine în maşină şi Pătrăşcanu, Ion Gh. Maurer, Grozdea şi Niţulescu...

Apoi a început agonia *Dimineţei* şi *Adevărului,* incendiate în toate oraşele ţării de campania bestială a lui Stelian Popescu. Am rămas până în ultima zi alături de camarazii mei.

Botaciule dragă, aceste idealuri din vremea *Adevărului* eu nu le-am abandonat niciodată. Oare toţi anii de tinereţe risipiţi pe birourile de redacţie în lupte şi privaţiuni nu îmi vor veni în ajutor?

La Roma am făcut tot ceea ce un român care îşi iubeşte ţara trebuia să o facă în timpul celui mai nenorocit război din istoria noastră: am demonstrat în scris toată farsa pe care era bazată alianţa noastră forţată cu fascismul; iar dacă cineva citeşte cu obiectivitate materialul transmis de mine, vede că am făcut tot ceea ce stătea în modesta măsură a puterilor mele ca să vin în ajutor şi să precipit fatalul deznodământ de la 23 august.

Există un om în Bucureşti în a cărui onestitate morală şi sufletească eu am crezut totdeauna: Tudor Teodorescu Braniştе. După tine, în Braniştе eu am avut un al doilea frate şi protector. El m-a urmărit totdeauna, chiar de departe, cu dragoste, cu discreţie, m-a apărat şi m-a ajutat câte o dată chiar fără ca eu să ştiu. Caută să vezi pe Braniştе. Şi de data asta, sunt sigur că mă va ajuta.

Un alt om drept şi cinstit este fostul nostru coleg de la *Adevărul,* cu care şi tu eşti prieten: Ştefan Voitec, ministrul culturii.

Mai am un prieten bun: George Silviu, care e săritor şi ţine la mine. Botaciule dragă, caută să vezi toată lumea aceasta. Soluţia ideală ar fi numirea mea ca ataşat de presă la Vatican sau Quirinale. Dacă aceasta nu se poate pentru moment, roagă-l pe Braniştе să-mi dea corespondenţa ziarului său la Roma, dar să-mi anunţe lucrul acesta telegrafic *şi la legaţie.* Chiar dacă realizezi prima numire, care ar fi interesantă, aş ţine să colaborez la *Jurnalul de dimineaţă.*

Caută-l pe George Macovescu. Ne cunoaştem de copii de pe băncile aceleiaşi şcoale şi aceleiaşi redacţii. Şi pe Titu Mihăilescu de la externe (cabinetul ministrului Stoica), îmi este şi el amic.

Apoi dl. Gaston Beuve [Şerban Voinea – *n.r.*] care mă cunoaşte de ani de zile şi ştie cât de... colaboraţionist am fost eu. Poate şi Ţuţubei Solacolu ar putea să contribuie la clarificarea situaţiei.

Dacă nu se realizează nimic, după ce voi pune câteva kilograme de carne pe mine şi mă voi întrema, cu prima călătorie a motonavei Transilvania mă întorc în ţară.

Dragul meu Botaciu, după cum vezi scrisoarea mea a luat proporţii de roman. M-a obosit chiar numai dictatul la maşină, atât sunt de slăbit. Sărută-l pe Rudolf şi pe Vally, sărută-i pe Hurmus şi pe Cichy din partea mea.

Tessa şi Cici vă îmbrăţişează şi ele cu tot dorul şi sunt alături de voi.

Pe tine şi pe voi toţi vă sărut cu mult dor.

N.B. Confirmă-mi, te rog, printr-o telegramă primirea acestei scrisori. Ştii la ce complicaţii poate să ducă... „o scrisoare pierdută". ■

MALRAUX ÎN PANTHÉON

CRISTIAN POPIȘTEANU

Sunt aproape 30 de ani de când în iarna 1967, după prima întrevedere pe care mi-a acordat-o, André Malraux îmi dăruia discul cu oraţiunea funerară ce o rostise în 1964 în calitate de ministru al culturii la depunerea osemintelor eroului rezistenţei franceze Jean Moulin la Panthéon, care începea şi sfârşea cu cuvintele: „Intră aici Jean Moulin cu armata ta de umbre...“

Iată că acum la două decenii de la încetarea sa din viaţă în 23 noiembrie 1976, scriitorul şi aventurierul, ministrul şi nonconformistul, antifascistul incoruptibil şi anticomunistul lucid, estetul şi omul de acţiune, raţionalul şi îndrăgostitul, personajul tuturor experienţelor şi luptătorul de neclintit, va părăsi micul cimitir din Verrières-le-Buisson de lângă Paris, localitate unde a trăit ultimii ani alături de Louise de Vilmorin, pentru a intra în Panthéonul gloriilor franceze. De data aceasta oraţiunea funerară va fi rostită de însuşi preşedintele Republicii, domnul Jacques Chirac; André Malraux are rezervat cavoul nr. 6 chiar alături de Jean Moulin, Jean Monnet, René Cassin.

André Malraux, care a refuzat în timpul vieţii numeroase onoruri, va fi cel de al cincilea scriitor transferat la Panthéon. El va fi de acum înainte împreună cu Voltaire, Rousseau, Hugo, Zola. El este al „nouălea mare bărbat al Franţei“, care este primit în Necropola naţională în cele peste trei decenii de existenţă a celei de a V-a republici făurită de generalul Charles de Gaulle. Elogiul ce va fi rostit la 23 noiembrie în sunetul pur al trompetelor şi în bătaia răscolitoare a tobelor se va inspira cu siguranţă din aprecierea celui dintâi preşedinte al celei de a V-a republici: „La dreapta mea stă şi va sta mereu André Malraux – scria generalul. Prezenţa, alături de mine, a acestui prieten de geniu, pasionat al cauzelor înalte îmi lasă impresia că sunt acoperit din toate părţile. Ideea pe care o are despre mine acest martor incomparabil mă întăreşte şi îmbărbătează. Ştiu că în timpul dezbaterii când va fi vorba de un subiect grav judecata sa sclipitoare mă va ajuta să risipesc umbrele“.

Mă simt mândru în umilinţă că,atunci ca şi acum, când unii prieteni francezi şi mulţi români nesocoteau valoarea lui Malraux, am afirmat-o chiar în aceste pagini ale *Magazinului istoric* şi-i sunt recunoscător pentru sentimentele şi sprijinul pe care mi le-a arătat în acele cinci întrevederi din ultimul său deceniu de viaţă. ■

ÎN CULISELE RAPTULUI ELECTORAL

(Urmare din p. 15)

Se ştie însă că în cele din urmă alegerile s-au desfăşurat la 19 noiembrie 1946. Ceea ce se ştie mai puţin este faptul că, după abandonarea planificării iniţiale (15-20 octombrie), Biroul Politic al C.C. al P.C.R. hotărâse desfăşurarea lor nu mai târziu de 5-15 noiembrie, fiind preferată limita superioară a acestui interval. Argumente de conjunctură şi context politic intern şi extern susţineau această hotărâre pe care Biroul Politic al C.C. al P.C.R. o adoptase în şedinţa sa din 23 septembrie 1946. Documentul, rămas inedit până la această dată, atestă faptul că în opinia liderilor comunişti, trebuia evitată desfăşurarea alegerilor după încheierea tratatului de pace şi plecarea Comisiei Aliate (Sovietice) de Control, căci „vom avea pentru alegeri condiţiuni mai grele decât avem azi". Aşadar, perspectiva unei înfruntări electorale fără sprijin sovietic – singurul garant al preconizatelor manevre de falsificare a alegerilor – îi speria pe conducătorii partidului comunist.

Pentru grăbirea datei alegerilor pledau şi alte argumente. În primul rând situaţia economică grea, situaţie ce „se va agrava în viitor", „iluzia că vom putea obţine clauze economice favorabile în tratatul de pace", iar, pe de altă parte, faptul că „după alegeri vom putea lua o serie de măsuri prevăzute în platforma-program: naţionalizarea B.N.R. etc." Se considera de asemenea oportun să se speculeze în favoarea guvernului starea de spirit favorabilă creată în sânul populaţiei româneşti în urma reintroducerii administraţiei româneşti în Ardealul de Nord, precum şi acele „prilejuri de mobilizare a forţelor noastre şi a maselor împotriva reacţiunii", oferite de adunările preconizate pentru datele de 7 şi 12 noiembrie – aniversarea revoluţiei bolşevice din Rusia şi, respectiv, comemorarea celor căzuţi în Piaţa Palatului din Bucureşti cu prilejul demonstraţiei din 8 noiembrie 1945. Se ţinea, apoi, seama „de situaţia externă. Statele Unite ale Americii se află şi ele în preajma alegerilor ... Presupunând că la alegerile din U.S.A. învinge reacţiunea, vor folosi ca argument antisovietic şi împotriva noastră: România nu a făcut alegerile, are un guvern pus de Vîşinski, cu care nu putem sta de vorbă etc.".

Analiza acestor documente, prezentate pentru întâia oară în paginile *Magazinului istoric,* completează, credem noi, în mod semnificativ tabloul general al confruntărilor politice din România toamnei anului 1946 şi ele se adaugă revelaţiilor depistate în arhivele foste sovietice ca şi în cele româneşti şi publicate în nr. 11/1995. ■

COPERTELE

① Tapiserie din colecţiile regale din Madrid, lucrată la Bruxelles în sec. XVI din ciclul **Muncile lui Hercule;** reproducere din **Catalogo de tapices del Patrimonio Nacional,** vol. I, Madrid, 1986 **(1 500 tapiserii,** p. 90)

② Din tezaurul de frumos şi credinţă strămoşească al Bucovinei: mănăstirea Humor, ctitorită în 1530 de logofătul Toader Bubuiog; faţada sudică a edificiului (**Bucovina în hotarele statului român,** p. 2)

③ Cu peste trei milenii în urmă, pe pământul grecesc s-a dezvoltat acea înfloritoare civilizaţie, ale cărei mărturii au străbătut veacurile, rezistând pustiirilor războaielor, cum a fost şi cea de-a doua mare conflagraţie mondială; tineri pugilişti, frescă (circa 1 500 î.Chr.) aflată la Muzeul arheologic din Atena (**Aventurile arheologiei,** p. 62)

④ **Botezul lui Clovis,** tapiserie dăruită de cardinalul Robert de Lenoncourt, episcop de Reims, catedralei din Reims în 1530-1531 (**Opţiunea regelui Clovis,** p. 71)

PLANŞELE

Continuăm prezentarea unor imagini puţin cunoscute din viaţa diplomatică românească interbelică, cât şi a unor sedii de misiuni diplomatice la Bucureşti. Valoarea documentară a fotografiilor reproduse după revista **Je sais tout de Bucarest** (Ştiu totul despre Bucureşti), publicaţie ce a apărut în limba franceză, între anii 1938-1946 este deosebită. Pot fi recunoscute personaje întâlnite în paginile revistei **Magazin istoric** şi a căror fotografie nu am putut-o oferi cititorilor până acum.

Vom începe cu două instantanee surprinse la Legaţia U.R.S.S., cu ocazia celei de a 23-a aniversări a armatei roşii, în 23 februarie 1941, în plină romanţă a pactului Ribbentrop-Molotov. În foto (1) apar doamna Lavrentiev, soţia ministrului U.R.S.S., Gerhard Stelzer (consilier la legaţia celui de al treilea Reich şi, cum am mai precizat, reprezentantul Gestapoului), von Killinger, ministrul Germaniei la Bucureşti, Rödel (consilier la Legaţia Germaniei), Şutov (însărcinat cu afaceri sovietic), von Ritgen (secretar de legaţie german). În foto (2): generalul Iosif Iacobici (ministrul apărării) şi Constantin Pantazi (subsecretar de stat la acelaşi minister) împreună cu lt. col. Braun (adjunctul ataşatului militar german).

Noul ministru al Finlandei, Palin, se întreţine cu soţii Brătianu, în timpul unei recepţii la Ambasada Turciei (foto 3). Clădirea Legaţiei S.U.A. din Bucureşti (foto 4). Prezenţi la o recepţie la Legaţia Iranului: René de Weck (ministrul Elveţiei), Suphi Tanrîöer (ambasadorul Turciei), Liang (ministrul Chinei) şi Külmer (consilier la Legaţia iugoslavă; foto 5). Două imagini surprinse la o recepţie oferită de Legaţia Italiei: doamna Stelzer, Bova Scoppa, (ministrul Italiei) şi soţia, Stelzer (foto 6) şi soţii Bova Scoppa împreună cu nunţiul apostolic Andrea Cassulo (foto 8). În foto (7) Legaţia Argentinei. Legaţia Germaniei, situată pe Calea Victoriei (azi Cazino Victoria; foto 10). Generalul Hansen, contele de Casa Rojas (ministrul Spaniei) şi prinţul von Hohenzollern, la o nuntă în Bucureşti (foto 9). Însărcinatul cu afaceri al Republicii Chile, Miguel Rivera, la biroul de lucru (foto 11).

1

Album istoric

2

3

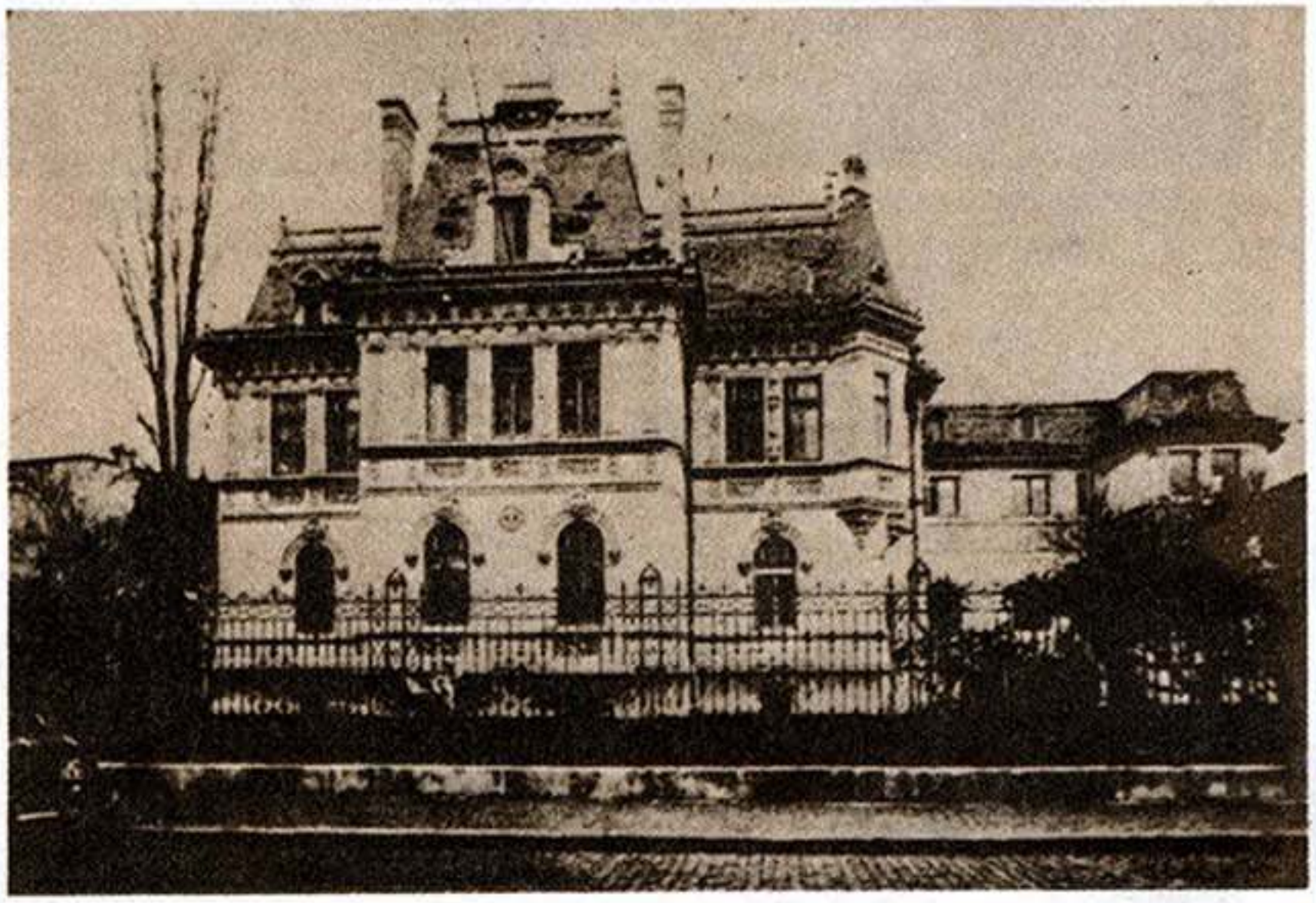

4

5

6

7

8

9

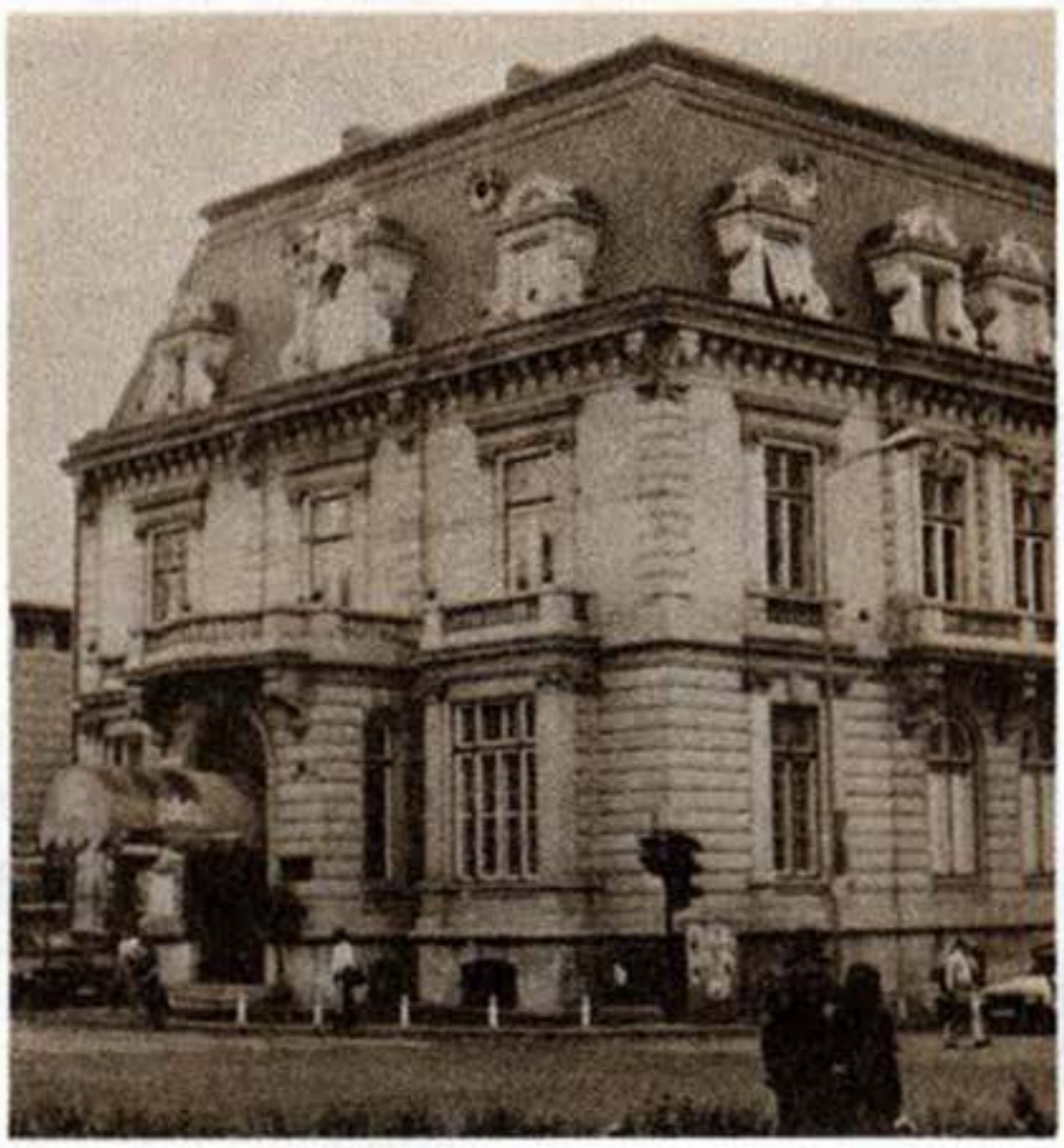

10

11

Istoria bancară a civilizației românești

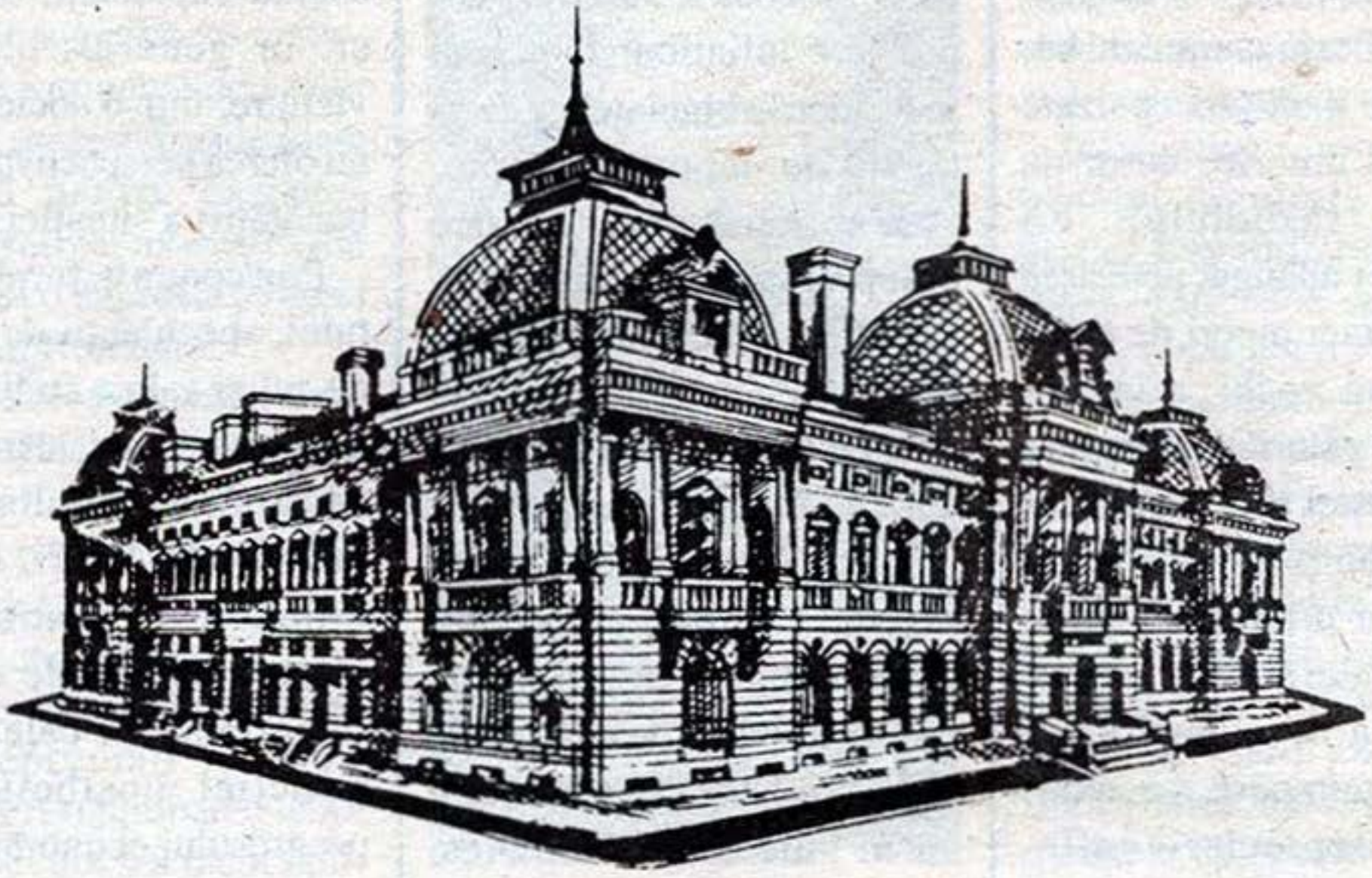

Bătrâna Doamnă sub cnutul luptei de clasă

STABILIZAREA MONETARĂ DIN 1947

Academician COSTIN KIRIȚESCU,
membru în Consiliul de Administrație al B.N.R.

În prima parte a acestui articol, cititorii noștri și-au putut face o imagine generală asupra situației economico-financiare a țării în anii războiului, relevându-se cauzele hiperinflației al cărei apogeu a fost atins în prima jumătate a anului 1947. Să vedem cum au evoluat evenimentele în continuare. Reamintim că subtitlurile aparțin redacției.

De la 649 la 40 247 de miliarde!

Noul efort financiar al statului, cerut de condițiile perioadei postbelice, a fost atât de mare încât a depășit posibilitățile de acumulare bănească ale unei țări epuizate de efortul anterior cerut de purtarea războiului. La aceasta s-a adăugat activarea bruscă a unei puteri de cumpărare mai vechi, aflată în stăpânirea păturilor suprapuse ale populației și provenită, în general, din profiturile realizate de pe urma războiului, dar și din alte surse. Cu toate că puterea de cumpărare a claselor suprapuse s-a redus datorită deprecierii inflaționiste a banilor în primele două etape ale inflației, ea a continuat să reprezinte un mare factor de dezechilibru pe piața postbelică sărăcită, determinând creșterea haotică a prețurilor.

În același timp, s-a continuat cercul vicios al inflației: cu cât prețurile creșteau mai mult, cu atât cheltuielile statului se măreau, deși veniturile lui erau, în cel mai bun caz, staționare, cu atât deci creștea presiunea inflaționistă asupra prețurilor.

Un alt factor de accelerare a procesului inflaționist a fost acordarea de credite ale băncii de emisiune potentaților zilei, știut fiind că cea mai bună afacere este să te împrumuți atunci când moneda are o valoare mai mare și să rambursezi împrumutul atunci când moneda a suferit o depreciere inflaționistă și mai mare dacă, bineînțeles, contractul de împrumut nu prevede o clauză de actualizare a împrumutului, această clauză fiind, de fapt, necunoscută în perioada dată.

Au existat și alte cauze de natură să accelereze procesul inflaționist în primii ani după război. Volumul circulației numerarului a crescut de la 649 de miliarde de lei în iunie 1945 la 40 247 de miliarde de lei în iulie 1947. Umflarea, într-un asemenea ritm, a circulației monetare a antrenat o ascensiune de proporții încă necunoscute în țara noastră a prețurilor cu amănuntul: luând baza – 1 în iunie 1945, indicele acestor prețuri a ajuns în iulie 1947 la 140, iar dacă considerăm baza 1 în anul 1938, indicele prețurilor a ajuns la 8 365 în iulie 1947.

Pentru a se evita consecințele ce derivau din stigmatele hiperinflației a fost necesar să se pună capăt deprecierii inflaționiste a leului. Cu atât mai mult cu cât deprecierea avansată a leului avea repercusiuni social-economice dintre cele mai grave asupra populației. Cursa inegală între prețuri și salarii cerea muncitorilor, funcționarilor, pensionarilor și altor pături ale populației cu venituri fixe sacrificii grele și unilaterale, între care subalimentarea, cu repercusiuni asupra capacității de muncă și, în general, de supraviețuire, într-o societate care nu oferea perspectiva unei îmbunătățiri a situației sociale.

Prin contrast, furnizorii statului, speculanții de mărfuri, de aur și valute străine, marii debitori bancari, alte categorii de profitori ai inflației acumulau mari averi. Climatul inflaționist constituia unul dintre obstacolele cele mai importante în calea reconstrucției postbelice și a progresului economic.

O reformă monetară antiinflaționistă era necesară nu numai pentru ceea ce fenomenele negative arătate reprezentau ca obstacole în calea normalizării situației economice și financiare, dar și pentru rezolvarea antagonismelor politice ale momentului istoric. Deși în guvernul dr. Petru Groza majoritatea era formată din reprezentanții clasei muncitoare și ai țărănimii, economia avea în ansamblu o structură capitalistă, iar reprezentanții capitalului dețineau încă puternice poziții în producția și în circulația mărfurilor. Marea majoritate a mijloacelor de producție se afla în proprietate particulară.

Leul împotriva capitalului

Forțele anticapitaliste își propuneau să lichideze capitalurile bănești private, să creeze cale liberă instaurării sectorului socialist cu caracteristicile formulate de Lenin și Stalin. Toate măsurile luate pledează pentru caracterizarea reformei monetare din 1947 drept o expresie a luptei de clasă în România.

Între actele normative care au constituit baza legală a stabilizării din 1947 figurează, pe primul plan, Legea nr. 287 din 15 august 1947. Ea prevedea crearea unui leu nou care urma să înlocuiască leii vechi depreciați în urma inflației. Preschimbarea leilor vechi în lei noi s-a făcut obligatoriu la raportul 20 000 lei vechi pentru 1 leu nou stabilizat. În schimb, plafoanele stabilite pentru sumele admise la preschimbare au fost diferite, în funcție de ocupația persoanelor fizice și calitatea persoanelor juridice deținătoare de lei vechi. Astfel, salariații și pensionarii au avut ca plafon de schimb 3 000 000 lei vechi, agricultorii 5 000 000, persoanele fără profesie și militarii consemnați în cazărmi 1 500 000. Întreprinderile comerciale au fost excluse de la preschimbare. Sumele în lei vechi nepreschimbate au fost obligatoriu depuse în cont blocat nepurtător de dobândă la institutele de credit publice sau particulare. Au fost blocate de asemenea depunerile bancare și

diferitele mijloace de plată bancare.

Concomitent cu reforma monetară, a fost publicată Legea nr. 284 „pentru cedarea către Banca Națională a României a aurului, valorilor efective și altor mijloace de plată străine", cu unele excepții.

Din punct de vedere monetar, măsurile luate în august 1947 au marcat cotitura hotărâtoare de la anarhia inflației la ordinea monetară impusă prin lege.

Efectul conjugat al măsurilor luate a dus la reducerea drastică a numerarului în circulație de la 48 451 de miliarde de lei vechi, cât era în ziua de 14 august 1947, la doar 1 377,6 de milioane de lei noi o zi mai târziu.

Tăișul reformei a fost desigur îndreptat împotriva păturilor avute ale populației care s-au trezit, de la o zi la alta, lipsite de capitalurile bănești pe care le posedau și care proveneau, în mare măsură, și din specula și afacerile veroase din timpul războiului și din anii imediat următori.

Înlocuirea unei mase bănești rezultată dintr-un proces hiperinflaționist cu o masă bănească nouă *voit insuficientă* pentru a acoperi nevoile economiei – dovadă vizibila penurie de bani care a caracterizat săptămânile consecutive reformei – a determinat profunde nemulțumiri în societatea românească, nemulțumiri temperate prin plățile de salarii efectuate de Banca Națională, precum și creditele de rescont acordate de aceeași bancă economiei naționale.

Condițiile în care s-a desfășurat stabilizarea monetară din 1947 au lăsat să se înțeleagă că guvernanții au urmărit, pe lângă o asanare drastică a circulației bănești, să lovească într-un chip hotărâtor în capitalurile deținute de burghezie, astfel încât se poate spune, cu drept cuvânt, că reforma din 1947 a fost o expresie a luptei de clasă în țara noastră.

Pe un alt plan, această reformă avea să împingă Banca Națională a României într-o nouă etapă a existenței sale istorice, etapă ce avea să se încheie odată cu prăbușirea regimului totalitar comunist din țara noastră, în decembrie 1989.

(Va urma)

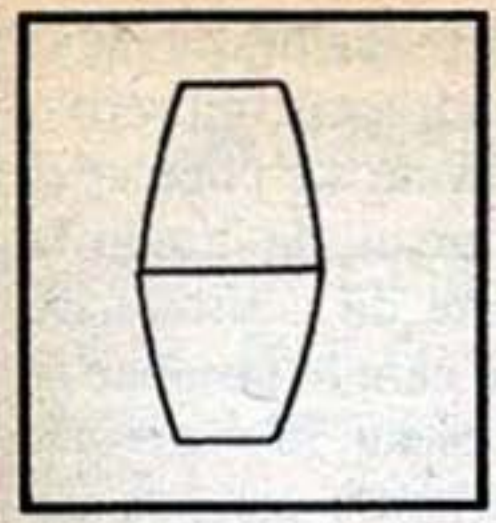

Pentru prima oară, Constantin Brâncuși în Parlamentul României

Continuăm să prezentăm cititorilor noștri dezbaterile din Senatul României pe marginea Legii privind declararea Ansamblului monumental Calea Eroilor, realizat de Constantin Brâncuși în municipiul Târgu Jiu, județul Gorj, ca bun de utilitate publică, de interes național (*Magazin istoric*, nr 9, 10/1996).

Vicepreședintele Senatului, dl. *Vasile Moiș*, supune la vot includerea proiectului de lege pe ordinea de zi. Există doar o abținere.

În continuare, dl. *Ion Rădăcină* prezintă expunerea de motive, citând din raportul întocmit de comisia de specialitate a Senatului.

„Comisia pentru administrația generală și locală de stat – se arată în raport – a fost sesizată în fond cu proiectul de Lege privind declararea drept cauză de utilitate publică, de interes național, punerea în valoare a ansamblului monumental Calea Eroilor realizat de Constantin Brâncuși în municipiul Târgu Jiu, județul Gorj, acest proiect de lege fiind solicitat de către guvern prin procedură de urgență.

Pentru avizare au fost sesizate: Comisia juridică, de numiri, disciplină și imunități, Comisia pentru artă, cultură și mijloace de informare, comisii de la care s-au primit avizele solicitate. De asemenea, s-au primit observații asupra proiectului de lege de la Compartimentul tehnic-legislativ".

După ce se precizează că Comisia pentru administrația generală și locală de stat a analizat împreună cu experții și colaboratorii săi proiectul Legii sus-menționate, precum și rapoartele comisiilor sesizate, discutând și cu autoritățile publice locale ale județului Gorj și municipiului Târgu Jiu, raportul continuă:

„Ansamblul monumental *Calea Eroilor* din municipiul Tg. Jiu, județul Gorj, opera genialului sculptor român Constantin Brâncuși, a fost realizat în anii 1937-1938 și a fost depersonalizat prin menținerea circulației rutiere și feroviare, realizarea de locuințe și dotări care anulează scara Ansamblului.

Monumentele propriu-zise ale Ansamblului: *Masa Tăcerii, Poarta Sărutului* și *Coloana Infinitului* sunt în pericol de degradare și, în mod deosebit, *Coloana Infinitului*, din lipsa mijloacelor financiare și a unei zone de protecție înconjurătoare".

Este amintit faptul că în anul 1991 s-au întemeiat, de către dr. Radu Varia, două Fundații Internaționale, cu sediul în București și New York, având statutul de organizații neguvernamentale, non-profit și cu scopul de a restaura, amenaja și a pune în valoare ansamblul, așa cum a fost conceput de Constantin Brâncuși.

„În vederea punerii în valoare a Ansamblului, se precizează în raport, prin proiectul de lege, se prevede declararea drept cauză de utilitate publică, de interes național, a Ansamblului, delimitarea prin planurile de urbanism și amenajare a teritoriului, ce se vor aproba potrivit legii. De asemenea, prin art. 3 se prevede în sarcina Guvernului României asigurarea condițiilor de finanțare și realizare a lucrărilor publice, potrivit legii, în vederea punerii în valoare a Ansamblului, restaurarea monumentelor și, în special, a *Coloanei Infinitului*, prin utilizarea de tehnologii și specialiști recunoscuți pe plan internațional, căi pietonale, pasaje pentru evitarea intersecțiilor, amenajări de parcuri etc."

În concluzie, Comisia pentru administrația generală și locală, în baza prevederilor art. 70 din regulament, propune dezbaterea și aprobarea proiectului de lege.

„Ceea ce n-am scris în raport, dar aș vrea să vă spun în câteva cuvinte – continuă dl. *Rădăcină* – de fapt n-a fost o surpriză pentru comisie și pentru mine personal să constat că asemenea monumente de valoare inestimabilă sunt lăsate în plata nimănui, cum se întâmplă, de fapt, cu multe lucruri de valoare românești. Am fost îngrozit și știam lucrul acesta; fiind locuitor al acestui județ. Știam că este posibil să se întâmple orice cu așa ceva și am luat pe rând organele locale – prefectură, primărie... dar românului îi este caracteristic să se aleagă praful din ceea ce este bun, și am constatat că poate cineva să facă ce vrea cu aceste monumente, în stilul nostru caracteristic. Bine că nu s-a întâmplat până acum!

Problema esențială și problema cea mai dezbătută a fost cea discutată cu Ministerul Culturii și cu alții, întrebarea fiind: ce urmărește acest domn Varia, cu care au fost purtate mai multe discuții de către organele locale (al căror punct de vedere îl avem scris la comisie)? Deplasarea noastră a constat în a cunoaște punctul de vedere al oricărui om de bună-credință din acest oraș... al unor oameni de cultură și artă din acest municipiu. Am constatat că, într-adevăr, se dorește binele acestui ansamblu, se dorește într-adevăr valorificarea ansamblului așa cum a fost gândit de Constantin Brâncuși".

(Va urma)

SCRISORI DE PE FRONTUL STALINGRADULUI

Războiul, operațiile militare au fost analizate îndeosebi din perspectiva oamenilor politici, a istoricilor, a comandanților de diferite trepte sau a ofițerilor de stat major care au adoptat deciziile sau au elaborat planurile campaniilor de bătălie. O asemenea dimensiune este esențială pentru înțelegerea cauzelor și desfășurărilor generale și secvențiale ale conflictului armat, dar nu epuizează gama perspectivelor de abordare. Una dintre ele este și aceea a militarului de rând, aflat în prima linie de luptă, cel care suportă toate privațiunile și pentru care rămânerea în viață sau menținerea integrității lui fizice este, zilnic, un dar al lui Dumnezeu.

În cele ce urmează, publicăm scrisorile a doi militari încadrați în Bateria 2 din Regimentul 9 artilerie, trimise familiilor lor de pe frontul Stalingradului. Prima aparține fruntașului Constantin N. Gonțilă din comuna Dobrotești, județul Romanați, iar a doua sergentului Radu V. Constantin, al cărui domiciliu nu este indicat în documentele cercetate de noi. Scrisorile nu au fost expediate prin poșta militară, supusă cenzurii, ci prin camarazi veniți în concedii și permisii. Aceștia le-au introdus într-o cutie poștală din Craiova, fiind apoi interceptate de organele polițienești. Inspectoratul Regional de Poliție Craiova le-a expediat, la 18 noiembrie 1942, Direcțiunii Generale a Poliției, semnalând starea de spirit existentă în rândul militarilor angrenați în sângeroasa bătălie a Stalingradului.

Sergentul Radu V. Constantin, contingent 1937, fusese decorat la 7 aprilie 1942 cu Ordinul „Crucea Serviciului Credincios" cu spade, clasa a III-a, „pentru devotamentul și priceperea arătate în războiul contra Uniunii Sovietice în anul 1941". Nu cunoaștem soarta celor doi militari, aflați atunci departe de țară, pe pământ străin, dar nu este exclus ca ei să fi supraviețuit tragediei Stalingradului și chiar războiului. Oricum, prin publicarea lor în paginile revistei Magazin istoric, **cele două scrisori vor putea ajunge, cu o întârziere de peste o jumătate de secol, la destinație. Sunt două documente umane care confirmă încă o dată drama trupelor române angrenate în cea mai importantă bătălie a celui de-al doilea război mondial.**

Petre OTU

În imagini: *ostași într-o poziție înaintată, într-o pauză de luptă (sus) și masa trupei la Cotul Donului.*

„1.XI.1942

Scumpii mei părinți,

Nu știu dacă vă puteți închipui traiu pe care îl duc eu aici prin partea asta de Rusie. Sunt 2 luni de când suntem în această poziție lângă Stalingrad, cu diferite atacuri pe care le avem numai noaptea. Am avut un mare noroc până în prezent, căci noi ca artileriști avem o mulțime de oameni morți și răniți. Dar Dumnezeu m-a apărat până în prezent. Acum sunt sănătos, dar mă întristez foarte rău când văd că la camarazi le vine scrisori de pe acasă și mie nu-mi vine nimic. Mă podidesc lacrimile că nu e nimeni care să aibă milă și de mine, căci sunt și eu prin străinătate. Căci din ziua de 26 iulie până în prezent nu știu nimic de acasă. Parcă nu vă sunt fecior și parcă în viața mea nu v-am fost de nici un folos, așa de nu vă mai gândiți și la mine. Eu știu că o duceți destul de greu, dar cred că nu auziți nici zbârnâit de avioane care să te uiți să-ți dea în cap, nici proiectile de tun, nici katiușele care să cadă împrejur 40 până la 50, mai grozav ca un tun greu. Nu stați cu ochii ca să vină bucătăria, să te rogi de bucătar să-ți mai dea o jumătate de gamelă să mănânci și seara, căci seara nu avem mâncare decât cafea amară. Pâinea e foarte mică, căci dacă aș avea trei pâini pe zi și tot nu mi-ar ajunge, așa e de mică. Dumneavoastră aveți mâncare caldă și la prânz și seara. Azi fu duminică, poate că ați mâncat o mâncare mai bună, dar eu m-am culcat azi noapte la ora 4. Azi toată ziua săpărăm să ne facem adăpost, căci ne trebuie timp, e destul de târziu și vine iarna și trebuie să fim la adăpost. Ne rugăm la Dumnezeu să ne mai schimbe și pe noi căci suntem foarte nenorociți. Rușii ne atacă pe fiecare noapte, că au simțit că nu mai avem infanterie, căci regimentele de infanterie nu mai au decât câte 2 batalioane, care nu au mai mult de 230-240 oameni. E foarte greu, dar nu se gândește nimeni în ce situație suntem, căci sătulu la flămând nu crede.

Eu v-am scris o mulțime de scrisori, v-am trimis un plic cu 10 fotografii, v-am întrebat de Ionel dacă e tot la Corabia sau l-ați mutat. V-am întrebat dacă ați făcut ceva grâu, porumb, ați arat grâul? Nu mi-a răspuns nimeni. Parcă n-a avut cine. De sărbători sau după, cu ajutorul lui D-zeu, vom veni și noi în țară, așa se aude, precis nu știu, dar se aude. Vă rog scrieți-mi și mie un plic și spuneți-mi ce mai aveți pe acolo. Voi mai trimite 3 fotografii de când eram la Odessa. Să-mi răspundeți de primire. Termin, e ora 9.30, mă culc că sunt obosit și se aude un avion și trebuie să sting lumina ca să nu ne mai observe.

Costică [Gonțilă]."

„1 noiembrie 1942

Tată, mamă, frați, soră,

Mult departe sunt de d-voastră și nu știu când ne vom mai revedea, pentru că aici avem de luptat cu un dușman foarte mare la număr și bine înarmat. De aici ce să vă spun: eu sunt sănătos până acum, ceea ce vă doresc și d-voastră, multă sănătate și trai fericit, nu ca al meu pe pământul acesta străin de nu poți să te înțelegi cu nimeni și nu poți să ajungi de nimic de la nimeni. Nu știu ce să mai zic și ce să mai fac, văd că nu ne schimbă nimeni. De astă iarnă și până acum tot pe front am fost și suntem, iarna a venit și gerul are să fie foarte aspru. Plus de asta, traiul nostru e foarte slab. De la douăzeci august și până acum avem o pâine de șase sute de grame pe zi, o masă de ciorbă la douăsprezece, iar seara câte optsprezece grame de unt sau conservă câte o sută de grame. Așa-i traiul nostru de amărât.

Dacă ar da D-zeu odată să ne mai ducă și pe noi în țară, că aș ști cum să trăiesc, iar nu ca aici cu traiul prost pe de o parte și plus de asta cu muzica în față tot momentul, că auzi obuzele fluierând pe deasupra și căzând lângă tine, zici că acu, acu cade pământul. D-zeu să ne ferească și să mă apere cum m-a apărat și până acum.

Ați făcut țuică acum ce nu ați făcut niciodată până acum. Tătuțule, ești decis să o ții pe toată? Dacă zici că ați făcut 180 de vedre, eu aș zice ca să vindeți cel puțin jumătate, dar nu așa cu ce preț o fi acuma. Dacă o ții, s-o mai ții. Ah, ce-aș bea și eu o ceașcă de țuică și cât de bună ar fi. Ați făcut-o tare, cam ce tărie are? Victor, cât stai acasă, muncește, dar în schimb bea și mănâncă, trăiește bine, căci o să trăiești și tu amărât ca mine. Tătuțule, de-acum înainte nu se va mai putea intra la artilerie și de aceea eu zic că pe Victor să îl dai voluntar la [Regimentul] 1 artilerie grea Craiova; căci dacă o cădea la infanterie s-a terminat cu el. Mai bine să facă trei ani de armată ca să fie sigur de viață. Eu de această părere aș fi și dacă aș fi acasă l-aș sili să se ducă. Te rog nu-l lăsa să facă ce-o vrea el, ia-l la zor dumneata. Eu nu te pot uita, căci atunci când am plecat la recrutare eram hotărât să fac la cavalerie, iar d-ta mi-ai spus, nu, treci la artilerie, că e mai bine; și într-adevăr așa e. Căci cavaleria luptă aproape tot ca și infanteria. Și de aceea zic că sunt foarte mulțumit că m-ai îndrumat să trec la artilerie. Din cauza asta zic să treci și pe Victor tot la artilerie grea, oricât ai cheltui; și nu lăsa, și-l trimite voluntar. Nenea ce mai face, e sănătos, el cu ce se mai ocupă? Dar țața, țața Oana, ele ce mai fac? Dar copiii lor, că mi-i tare dor de ei. Marinică ce mai face, a mai crescut? Mă rog la Dumnezeu să nu te mobilizeze și pe tine, căci e foarte greu de a face o iarnă rusească pe poziție; să stai cu burta pe zăpadă în continuu și zi și noapte. Nu-i casă împrejur și nici un adăpost nu mai este. E foarte greu, când mă gândesc la iarna care vine... parcă vine moartea. Dar d-ta, mamă, ce mai faci? Te știu că ești foarte miloasă, parcă te văd cu ochii încărcați de lacrimi; te rog să te ții mai tare cum se zice, căci D-zeu o avea grijă de mine. Scrieți-mi și mie dacă ați făcut ceva nuci și gutui.

V-am scris că Nicu ne-a părăsit pe data de 5 septembrie. S-a întâmplat așa. S-a dat un atac pentru cucerirea unui sat; s-a înaintat până la marginea satului. Iar noi am schimbat [poziția] ca să fim mai aproape de ei. Inamicul era în față, iar la stânga la 4 km ne bătea cu artileria și katiușa. Katiușa

asta e un tun automat calibrul 120 şi 150 mm şi are o încărcătură de 32 şi 42 proiectile. Ei erau sus pe deal, noi pe câmpie şi au tras cu katiuşele în noi. O schijă l-a lovit în gât, rupându-i beregata, iar o alta aproape despicându-i mâna cu umăr cu tot. Aşa s-a întâmplat cu el.

Tătuţule, scrie-mi şi mie cât porumb aţi făcut şi dacă din porumbul cel vechi aţi vândut. Cum se vinde banita de porumb sau de grâu? Eu v-am scris de aici mai multe plicuri. Le-am trimis pe un camarad care a venit în ţară cu nişte bagaje.

Porcii cei mari îi ţineţi pe toţi? Dar porcii care i-am lăsat mici trăiesc, s-au făcut mari? Eu v-am scris aproape în fiecare săptămână câte o scrisoare, dar dvs. nu vreţi să-mi scrieţi aşa des cum vreau eu. De aceea vă voi scrie mai des şi scrieţi-mi orice. Iapa e sănătoasă până acuma, dar are nişte răni la gât.

Nenea, interesează-te dacă recruţii regimentului nostru sau ai diviziei noastre au plecat încoace şi dacă cei ai R[egimentului] 2 călăraşi au venit acasă. Dacă ar veni ei, o da D-zeu să ne schimbe şi pe noi. Până acum nu e nici o vorbă şi nu ştiu ce o să facă cu noi. De ceilalţi nu ştim nimic. Pe ziua de 30 sept. am vorbit cu Victor al lui Triţă. Era bine până atunci. Cu ceilalţi nu m-am mai întâlnit de la 27 august şi nu mai ştiu nimic de ei.

Tătuţule, când auzi că merg pachete, vă rog îmi trimiteţi şi mie una cutie cu untură şi 1/2 kg miere. Cutia de untură să fie de 2 kg. Victor şi Paraschiva, aveţi grijă şi trimiteţi-mi ceea ce vreţi voi.

Scriindu-vă destul şi neavând ce să vă întreb, rămân al dumneavoastră fiu şi frate care doreşte măcar o vorbă de dragoste de la d-voastră.

Tătuţule, scrie-mi ce brevet ai primit pentru decoraţia mea, că eu am primit unul şi sunt decorat cu Crucea Serviciului Credincios cu spade cls. III, din 7 aprilie 1942.

Multă sănătate,

Costică [V. Radu]". ■

CĂRŢI SOSITE LA REDACŢIE

• **Ion Gherman – CRONICA ŢINUTULUI HERŢA, PĂMÂNT DINTOTDEAUNA ROMÂNESC.**

Editura „Viaţa medicală românească", 1996, 320 pp., 6 500 lei: un istoric al ţinutului românesc înglobat în U.R.S.S. în 1940, scris de preşedintele „Societăţii Culturale Ţinutul Herţa".

• **Paul Leu – MARTIRUL INIMII.**

Editura Licurici, Suceava, 1995, 452 pp.: o biografie a lui Ciprian Porumbescu, ce clarifică multe impreciziuni.

• **Gheorghe Platon, Alexandru-Florin Platon – BOIERIMEA DIN MOLDOVA ÎN SECOLUL AL XIX-LEA. CONTEXT EUROPEAN, EVOLUŢIE SOCIALĂ ŞI POLITICĂ (DATE STATISTICE ŞI OBSERVAŢII ISTORICE).**

Editura Academiei Române, Bucureşti, 1995, 204 pp., 6 500 lei: rezultatul unor investigaţii întreprinse mai mulţi ani ce prezintă în mod comparativ evoluţia nobilimii europene în secolele XVIII-XIX şi pe cea a boierimii române (cu accent pe cea din Moldova) în acelaşi interval de timp.

• **FR.J. SULZER ÎN DACIA CISALPINĂ ŞI TRANSALPINĂ** (traducerea şi îngrijirea ediţiei de **Gemma Zinvelin**).

Editura muzicală a Uniunii compozitorilor şi muzicienilor din România, Bucureşti, 1995, 276 pp., 3 570 lei: pagini importante pentru istoria muzicii vechi româneşti.

• **Alexandru Nichita – PACEPA CONTRA PACEPA.**

Editura „Tess Expres", 1996, 220 pp. + 2 planşe ilustr., 8 000 lei: mărturii despre Pacepa ale unor oameni care l-au cunoscut.

• **Alexandru Şafran – UN TĂCIUNE SMULS FLĂCĂRILOR** (introducere de **Jean Ancel;** traducere de **Ţicu Goldstein**).

Editura Hasefer, Bucureşti, 1996, 406 pp., 6 000 lei: memoriile şef rabinului Genevei, fost şef rabin al României, care prezintă comunitatea evreiască din România între anii 1939-1947.

• **HÉLÈNE VACARESCO. UNE GRANDE EUROPÉENNE** (ediţie îngrijită şi Cuvânt înainte de **Constantin I. Turcu**).

Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1996, 193 pp.: o parte a discursurilor ţinute de Elena Văcărescu, reprezentanta României la Societatea Naţiunilor, ce se constituie într-o pledoarie pentru pace şi cooperare intelectuală internaţională.

• **Aurelia Lăpuşan, Ştefan Lăpuşan, Tiberiu Birda – CERNAVODĂ 1995.**

Editura Mondograf, Constanţa, 1995, 286 pp., 10 200 lei: monografia unui oraş dobrogean, adusă la zi.

• **Nicolae Rotaru – MUZEUL MUZELOR.**

Editura Sagittarius, Bucureşti, 1996, 260 pp.

• **Nicolae Rotaru – ETERNITATE APROXIMATIVĂ.**

Editura „Florile dalbe", Bucureşti, 1996, 112 pp.: două volume de versuri.

• **DEŞTEPTAREA.**

Anul 7, Nr. 5 (mai 1996), 16 pp., 200 lei: publicaţie a aromânilor, de informare, artă, istorie, literatură şi civilizaţie, editată de Ministerul culturii.

• **DREPTURILE OMULUI.**

An V, nr. 2, 1995, 64 pp.: sunt publicate în acest număr câteva dintre intervenţiile personalităţilor române care au participat la lucrările Seminarului internaţional asupra toleranţei, la Simpozionul Sisteme electorale şi moduri de scrutin, cât şi alte studii de profil.

• **NOUVELLES ÉTUDES D'HISTOIRE. VOL. IX.**

Editura Academiei Române, Bucureşti, 1995, 130 pp., 8 000 lei: contribuţii ale istoricilor români reunite în volumul oferit celui de-al XVIII-lea Congres Internaţional de Ştiinţe Istorice, de la Montréal.

• **REVISTA TEOLOGICĂ.**

Serie Nouă, anul V, nr. 4 (octombrie-decembrie 1995), 172 pp.: publicaţia oficială a Mitropoliei Ardealului cuprinde studii şi articole consacrate mai ales vieţii spirituale a românilor din această parte a ţării.

• **SEMINARUL INTERNAŢIONAL ASUPRA TOLERANŢEI.**

Institutul român pentru drepturile omului, 280 pp.: volumul, apărut cu sprijinul financiar al UNESCO, prezintă în sinteză lucrările seminarului, care a avut loc la Bucureşti, între 23-26 mai 1995, organizat de OSCE/BIDDO, Consiliul Europei, guvernul României, în colaborare cu UNESCO şi cu concursul IRDO.

SEPTEMBRIE 1943. VINDICTA NAZIȘTILOR ÎN CEFALONIA ȘI CORFU

COSTA DE LOVERDO

În seara zilei de 25 iulie 1943, când a aflat de destituirea Ducelui și formarea unui nou guvern, condus de mareșalul Badoglio, „dușmanul nostru cel mai înverșunat" – cum l-a etichetat el –, Hitler a reacționat imediat. De la o zi la alta – presupunea Führerul – noul guvern ar putea să trateze cu anglo-saxonii, cum s-a și întâmplat, de altfel: regele Victor-Emmanuel și noul său prim-ministru s-au adresat Națiunilor Unite, solicitându-le încheierea unui armistițiu separat (3 septembrie 1943; Magazin istoric, **nr. 2-4/1984, 2-5/1985, 11/1986). Așadar, în fața acestei situații, Hitler s-a hotărât să pună mâna pe acea „clică" și să-i înapoieze, prin forță, puterea Ducelui care, după cum se știe, fusese întemnițat. „Mâine, a exclamat Führerul furios în fața generalilor săi, am să trimit pe cineva la Roma cu ordin către comandantul Diviziei 3 de Panzergrenadiere să aresteze tot guvernul. Pe rege, pe prințul moștenitor și toată banda, imediat, apoi pe Badoglio și echipa sa".**

În aceeași noapte, Führerul, trecând peste ezitările statului său major, a luat o hotărâre ce avea să modifice tot cursul campaniei din Italia. Opt divizii germane, cantonate în Franța și în sudul Germaniei, au primit ordin să cucerească trecătorile alpine dintre Italia, Germania și Franța. Luat prin surprindere, Badoglio nu a dispus nici măcar aruncarea în aer a podurilor și tunelelor, așa încât, trupele germane, sub comanda mareșalului Rommel, au putut să-și asigure, fără dificultate, toate defileurile care duceau în Italia de Nord.

La 27 iulie, când guvernul Badoglio încă șovăia să ia o hotărâre, planul Führerului era clarificat. El comporta patru puncte: eliberarea lui Mussolini – care avea să se realizeze la 12 septembrie, de către un comando condus de Otto Skorzeny –, readucerea lui la Roma, ocuparea Italiei, capturarea flotei italiene. Imediat ce au aflat despre încheierea armistițiului între Italia și Aliați, germanii au trecut la executarea, punct cu punct, a planului conceput de Hitler.

Dacă aceasta era situația în Italia, în Balcani, respectiv în Grecia, unde trupele italiene debarcaseră la 28 octombrie 1940, mareșalul Keitel, în urma deteriorării generale a situației, a ordonat exterminarea pur și simplu a armatelor italiene, ordin care a figurat și în dosarul Procesului de la Nürnberg. „Conform ordinului Führerului – sunau dispozițiile lui Keitel – orice unitate italiană care va îngădui rebelilor să ia arme sau va face cauză comună cu ei va suferi un tratament conform celor ce urmează: 1. Ofițerii vor fi împușcați. 2. Subofițerii și oamenii din trupă vor fi transferați în Răsărit (pentru muncă forțată în folosul Reichului). 3. Un ultimatum cu termen scurt va fi dat formațiilor a căror rezistență continuă, stipulând că în eventualitatea că nu se supun în termenele fixate vor fi pedepsite cu moartea prin împușcare."

În timpul războiului, autorul a luptat în forțele aeriene ale Greciei, pe fronturile din Africa, Italia, Orientul Mijlociu, fiind supranumit – pentru cele 11 misiuni îndeplinite – Serafimul negru

În realitate, aceste ordine severe s-au transformat într-o baie de sânge a armatelor italiene staționate în Grecia, după cum vom vedea din fragmentul de mai jos, extras din lucrarea scriitorului francez de origine greacă Costa de Loverdo Les Maquis rouges des Balkans. 1941-1945: Grèce, Yougoslavie, Albanie, **apărută în editura Stock. Cartea relatează epopeea maquiurilor balcanice, prea puțin cunoscută, care avea să coste viața a două milioane de oameni. Însuși Churchill,** vorbind în Memoriile **sale (vol. V) despre evenimentele sângeroase din Grecia, nota, cu sobrietate: „Au avut loc represalii sălbatice".**

Autorul acestei lucrări a participat la rezistența greacă încă din momentul invaziei trupelor germane și italiene în Balcani. Prins și încarcerat la Bayonne, el a evadat imediat și, străbătând Pirineii pe jos, a ajuns în Spania, apoi la

Gibraltar. Angajat în aviația Forțelor grecești libere, a participat la campaniile din Africa și din Italia, îndeplinind unsprezece misiuni speciale, ceea ce i-a atras porecla de „Serafimul negru".

Înapoindu-se la Atena în 1945, el a străbătut țara devastată de război, adunând note, din care a alcătuit mai târziu, în 1948, un Raport despre Grecia, **adresat Națiunilor Unite. Demobilizat, Costa de Loverdo s-a consacrat istoriei, prima lui lucrare,** Comoara muntelui Athos, **fiind încununată în 1955 cu premiul Academiei Franceze. A publicat apoi** Pământul sfânt **(1964),** Zeii cu spade de bronz **(1966), în care mitologia este analizată în lumina științei arheologice contemporane și** Tribulațiile colonelului Grey, **lucrare alcătuită din notele carnetelor escadrilei sale. Au urmat opt povestiri inspirate din războiul dintre serviciile secrete în Orientul Mijlociu. În 1966, Costa de Loverdo a publicat cartea** Grecia în luptă, **preludiu la lucrarea din care am adaptat câteva fragmente, cu titlul și subtitlurile redacției** Magazin istoric. **În pofida superiorității în oameni și material a trupelor germane și italiene, ca și a pierderilor uriașe pe care le-au suferit, maquiurile din țările balcanice au știut să lupte cu un curaj ce le-a câștigat stima și simpatia a milioane de oameni.**

Gandin se află în dilemă

În Grecia, vindicta nazistă s-a manifestat printr-un incalificabil măcel, pe care volume întregi n-ar fi de ajuns să-l descrie. În Corint s-a răspândit zvonul că germanii au îngrămădit garnizoana italiană în trenuri (sub pretextul repatrierii), răsturnând apoi vagoanele de pe podul canalului ce se înălța deasupra apei, la 80 metri. În Insulele ionice unde, potrivit convenției de armistițiu, trupele aliate trebuiau să succeadă celor ale lui Badoglio, generalul german Alexander Löhr, al cărui flanc drept se afla grav amenințat, a dezlănțuit un adevărat infern. În Cefalonia și în Corfu, masacrarea italienilor a fost totală. Situată la vest de golful Corint, Cefalonia era una dintre perlele Eptanezului[1].

Portul Argostolion (capitala insulei), unde flotele se succed de peste trei mii de ani, se afla în mâinile Diviziei Acqui, din care câteva unități ocupau și Corfu și Leucas. Efectivul total: 11 000 oameni, cuprinzând și echipajele unei flotile de vedete și dragoarele ancorate în radă. Comandantul diviziei este generalul Antonio Gandin, al infanteriei – generalul Eduardo Gherzi. Maiorul Mario Romagnoli conduce artileria divizionară (Regimentul 33 artilerie de campanie), iar căpitanul de fregată Mastrangelo se află în fruntea detașamentului Regia Marina.

[1] Arhipelag format din șapte insule, dispuse de-a lungul țărmului sud-vestic al Greciei, printre care: Corfu, Cefalonia, Ithak. La 8 septembrie 1943, ele au fost ocupate de unități italiene.

Încă de la începutul lunii august, Divizia Acqui coabitează, din nefericire, cu Regimentul 996 al Wehrmachtului (colonelul Hanz Barge) și cu o secție de artilerie aflată sub comanda locotenentului Franz Fauth.

În ziua de 9 septembrie, a doua zi după capitulare, pe la prânz, Gandin și locotenentul Fauth iau masa împreună. Germanul ridică paharul, închinând pentru „Italia, atât de greu încercată", căreia îi urează „un viitor mai bun". Se mai scurg câteva ore. Lui Gandin îi parvine un mesaj de la generalul Vecchiarelli (Armata 11): „Depuneți armele colective germanilor. Păstrați-le pe cele individuale".

Gandin se află într-o mare dilemă: să asculte înseamnă să calce termenii armistițiului, să refuze înseamnă să se împotrivească șefului său ierarhic direct. Pe data de 10, colonelul Barge primește și el instrucțiuni. Apoi somează Divizia Acqui să depună armele, a doua zi, înainte de ora 11, în marea piață din Argostolion, Gandin își adună ofițerii. În pofida umilinței pe care trebuie să o îndure, aceștia hotărăsc în majoritate să se supună. Între timp, noi întăriri germane debarcă de pe continent, un vas italian încărcat cu muniții este bombardat și se află despre intensul bombardament al insulei Corfu de către avioanele Stuka.

Englezi debarcând în Grecia

Soldații Diviziei Acqui murmură. Știri îngrijorătoare le parvin din insula Leucas. Nemulțumiți că au capturat doar artileria, naziștii au pus mâna și pe armele individuale, omorându-l pe colonelul Ottalevi, care s-a opus acestei măsuri, ce contravenea stipulațiilor din ordinul lui Vecchiarelli. Acum, majoritatea Diviziei Acqui pare să adere la armistițiul încheiat de Badoglio. Germanii continuă să bombardeze Corfu, unde maiorul Agostini rezistă cu desperare asaltului mai multor batalioane S.S. Spiritele se aprind, disciplina cedează. În piața din Argostolion, un subofițer își insultă căpitanul: *„Traditore!"* (trădător) și îi trage un glonte de revolver. În aceeași zi, 12 septembrie, la prânz, o bombă explodează lângă mașina generalului Gandin și un soldat smulge cu dispreț fanionul de pe ea. Generalul se decide atunci să organizeze un plebiscit fără deosebire de grad. Reiese că aproape sută la sută din efective sunt hotărâte să se împotrivească germanilor.

„Nimănui nu-i venea să creadă"

Timp de zece zile lupta se duce cu înverșunare, în mijlocul exploziilor de artilerie și al urletelor asurzitoare produse de Stukasuri. Dar pe 17 și 18 septembrie, italienii, lipsiți de

întăriri şi de orice sprijin aerian, pierd Creasta telegrafului, poziţie-cheie a insulei. În noaptea de 18 spre 19, o importantă formaţie de germani debarcă în nord şi încercuieşte Batalionul 3 din Regimentul 317 al Diviziei Acqui. Acesta arborează drapelul alb, dar naziştii nu ţin seama de el şi îi lichidează imediat pe răniţi şi pe muribunzi, apoi împuşcă restul unităţii, asigurându-se că n-a mai rămas nici un soldat în viaţă.

Batalionul 2 din Regimentul 317 cade şi el, după o luptă desperată. 600 prizonieri, înşiruiţi în coloană, sunt trecuţi prin „laminor", adică sunt prinşi între focurile încrucişate ale mitralierelor, în faţa unui zid pe care germanii îl aruncă apoi în aer cu dinamită, astfel încât corpurile să fie acoperite de moloz. În satul Kokolata, generalul Gherzi şi locotenent-colonel Sebastiani înaintează cu braţele ridicate. Se aud rafale de mitralieră. Dar ţinta nu e bine ochită. Cei doi mai au timp să strige *„Eviva l' Italia!"* înainte de a muri. La Farao, marinarii bazei navale sunt buzunăriţi, luându-li-se tot ce au asupra lor, apoi germanii îi masacrează în plină stradă.

În zorii zilei de 22 septembrie, SS-iştii se apropie de Keramies, unde s-a transferat statul major al Diviziei Acqui, încă de la începutul ostilităţilor. La ora 11 fix, un steag mare alb fluturã deasupra vilei Valanios, sediul comandamentului. În prag, generalul Gandin, cu braţele încrucişate şi privirea îndreptată spre cer, urmăreşte cu un aer absent baletul avioanelor Stuka, ce pune capăt oricărei rezistenţe. În Corfu, Leucas şi Cefalonia, germanii împuşcă 146 ofiţeri şi 4 000 soldaţi italieni.

Dar ce-i mai rău abia urmează. În cursul dimineţii de 23 septembrie, toţi supravieţuitorii din Cefalonia sunt îmbarcaţi în camioane. Convoiul străbate insula şi se opreşte la capul „Sfântul Theodor", lângă o casă izolată de culoare roz, din apropierea mării. Un pluton de nazişti, soldaţi stând cu picioarele îndepărtate, cu casca bine fixată pe cap şi puşca mitralieră sub braţ, aşteaptă victimele în faţa zidului înconjurător.

Capelanul don Formato relatează ultimele clipe ale acestor oameni:

Cavaleria italiană dispersând prima manifestaţie din Atena

„Nu se auzea decât un singur strigăt, repetat neîncetat:

– Capellano, capellano.

Eu răspundeam:

– Aici! O clipă, vin acum...

N-a lipsit mult să înnebunesc, neştiind spre care dintre acei oameni sortiţi morţii trebuia să alerg mai întâi. Mă repezeam de la unul la altul, ca un automat, primind obiecte personale, scriind adrese, dându-le în acelaşi timp absoluţiunea[1]. Unii se aruncau la picioarele mele, alţii se agăţau de braţul meu, lacrimile şiroindu-le pe faţă."

Generalul Gandin a fost împuşcat primul. Apoi ceilalţi, în grupe de 8 până la 12. Masacrul a durat patru ore. Corpurile au rămas câtva timp îngrămădite unele peste altele, în faţa zidului casei roz, „ca exemplu". Apoi, cum duhneau rău, au fost azvârlite în mare. Şaptesprezece marinari au îndeplinit această muncă. Iar când ea s-a terminat, au fost şi ei împuşcaţi.

Acestea sunt ultimele victime ale masacrului colectiv din Cefalonia. Peste 10 000 de italieni au fost ucişi. Au supravieţuit doar 37 ofiţeri. Camionul care îi transporta la locul execuţiei având o pană, au reuşit să fugă. La fel ca în garnizoanele din Insulele ionice, majoritatea celor care, în alte părţi, au refuzat să se predea germanilor au fost omorâţi. În total, într-o lună au pierit aproape 40 000 italieni, asasinaţi de nazişti în Balcani.

Ecoul masacrelor s-a propagat în tonalităţi diferite: într-un fel în Italia, în altul în nordul Europei, prin filieră germană, şi în altul în sudul continentului. Reacţia a fost totuşi identică: nimănui nu-i venea să creadă. Astfel, la Milano, ofiţerul Belinzaghi, al cărui nepot servea în Divizia Acqui, nota în *Jurnalul* său: „Firește, cum noi ne aflam sub jurisdicţia germană, unităţile care s-au supus lui Badoglio şi au predat armele rebelilor au fost considerate în mod oficial «trădătoare» şi, ca atare, pasibile de soarta destinată dezertorilor în timp de război. Totuşi, naziştii s-au ferit să destăinuie amploarea masacrării italienilor, comisă în Peninsula Balcanică. Zvonurile care transpirau în privinţa asta păreau atât de neverosimile, încât mulţi nici nu le-au acordat crezare la început..."

La Brindisi, unde s-au aflat foarte curând ştirile din Corfu şi din Cefalonia, reacţiile au fost aproape aceleaşi: „Desigur, unii se gândeau că ar putea fi adevărată toată această sumbră întâmplare. Dar de aici şi până a-ţi închipui că germanii – cu care nu cu mult înainte fusesem aliaţi – ar putea extermina zeci de mii dintre ai noştri, era o mare distanţă. Apoi, noi îi suspectam pe Aliaţi că înnegresc tabloul, spre a-i incita pe italieni să lupte în rândurile lor. Căci, în sfârşit, chiar dacă naziştii masacrau într-adevăr garnizoanele din Insulele ionice, de ce nu se intervenea spre a-i împiedica? Unui avion nu-i trebuia mai mult de câteva zeci de minute spre a străbate distanţa ce desparte Brindisi de Argostolion sau de Corfu. O navă de război traversează strâmtoarea în câteva ore. Supremaţia aeronavală a Aliaţilor în canalul Otrante[2] era deplină. Cum să presupui atunci că ei ar accepta să se săvârşească o astfel de crimă, când Italia trecuse de partea lor?

Ei bine, Divizia Acqui a fost totuşi nimicită. De cealaltă parte a strâmtorii, americani şi englezi au asistat la masacru cu braţele încrucişate[3]. Desigur, Aliaţii au socotit atunci că au alte preocupări, mai importante. ■

Adaptare de
Paul B. MARIAN

---

[1] Iertarea păcatelor la catolici.

[2] Strâmtoare între Peninsula Balcanică şi Italia, legând Marea Adriatică de Marea Ionică.

[3] Mărturie înregistrată de mine la Brindisi. Autorul ei, care lucra la antrepozitele Montecatini, a vrut să nu i se citeze numele (*n.a.*).

SECRETELE ALIANȚEI FRANCO – PÉTAIN

La 28 februarie 1939, Marea Britanie și Franța recunoșteau guvernul național al generalului Franco – devenit „caudillo" cu 13 luni în urmă (Magazin istoric, **nr. 1, 8/1993, 11/ 1995). Fără să mai întârzie, la 2 martie, Consiliul de Miniștri francez îl desemna pe mareșalul Pétain ca ambasador al Franței pe lângă guvernul lui de la Burgos.**

Această neașteptată numire se datora prestigiului mareșalului și vechilor sale relații cu Franco. Înainte ca numele unui mareșal al Franței să fie propus în Consiliul de Miniștri, ministrul de externe Georges Bonnet a cerut agrementul generalului Franco.

Telegrama de răspuns, adusă de Quiñones de Léon – reprezentant oficios al lui Franco la Paris, a ajuns în ziua de 1 martie. Agrementul era desăvârșit. Doña Carmen Polo, soția lui Franco, va comenta cu un prieten, după mult timp, că soțul ei a plâns de emoție. Stânga franceză, în schimb, nu a primit cu plăcere știrea, considerându-l pe eroul de la Verdun prea important pentru Franco.

În același timp, Léon Blum comenta în organul său de presă, Le Populaire: **„Pentru cel mai notabil, cel mai uman dintre soldații noștri nu este o răsplată să fie cu Franco". Ziarul de dreapta** L'Excelsior **definea desemnarea lui Pétain ca ambasador în Spania o mare dibăcie, cotidianul publicând celebra fotografie în care mareșalul primea medalia militară spaniolă din mâinile lui Alfonso XIII. Colonelul De Gaulle, în acele momente aproape necunoscut, împărtășea părerea lui Blum, comentând cu cei apropiați: „Un mareșal al Franței să accepte acest post! Mareșalul este atacat de vanitate senilă!"**

Dar tot Franco a fost cel care trebuie să se fi simțit cel mai flatat. Franța îi trimitea pe unul din liderii săi celebri, ultimul erou al primului război mondial (Magazin istoric, **nr.11/1992, 2/1996). Când consilierul premierului Daladier l-a întrebat dacă ar accepta acest post, răspunsul mareșalului a fost următorul: „Onoarea de a servi Franța este atât de mare, încât nu mi se va epuiza niciodată".**

„Mâna" mareșalului...

Prima întâlnire între gloriosul mareșal și Franco, recent avansat la gradul de colonel, avusese loc cu 14 ani în urmă, în 1925. Era la 28 iulie, cu ocazia întrevederii dintre Pétain și dictatorul Primo de Rivera. Acesta din urmă îl prezentase pe Francisco Franco, cu 36 de ani mai tânăr decât Pétain, „marelui mareșal". Ani mai târziu, Franco va menționa această întâlnire de la Ceuta, în Maroc, ca pe începutul prieteniei sale cu Pétain.

Din august, cele două armate se lansaseră în cucerirea Rif-ului: francezii pe uscat, iar spaniolii pe mare. Pétain fusese chemat pentru a restabili în Maroc, între 27 august și 6 noiembrie 1925, o situație compromisă de revolta lui Abd el-Krim *(Magazin istoric,* nr. 3/1976) . În același an, la 7 februarie, Franco era avansat colonel. Avea numai 33 de ani. Pétain, când devenise colonel, în 1910, avusese 54. Alte timpuri. Alte războaie.

Împotriva rebelului Abd el-Krim se alăturaseră două destine ale unor viitori șefi de stat latini, Franco și Pétain.

La finele lunii octombrie 1925, Abd el-Krim se refugiase în munți, Pétain promițând capturarea rebelului pentru anul următor. La 6 februarie 1926,

În imagini: generalul Franco (stânga) și mareșalul Pétain: o relație specială.

Ministrul francez de război în vizită la Academia militară din Zaragoza, alături de generalul Franco

Philippe Pétain călătorise la Madrid, pentru a semna tratatul militar al campaniei de primăvară. Primirea fusese apoteotică. Regele Alfonso XIII oferise o cină de gală în onoarea sa la Palatul Oriente. Printre invitați se numărase și Franco, invitat datorită condiției sale de comandant al primei divizii a Madridului, avansat deja la gradul de general, chiar în ziua de 3 a aceleiași luni.

Începând din acel moment, viitorul generalissim spaniol luase parte la toate recepțiile la care fusese prezent mareșalul. Îl întâlnim astfel la Toledo, în Alcázar, unde Pétain primise din mâinile lui Alfonso XIII medalia militară. În fotografia care a imortalizat acest act, Franco putea fi văzut în planul doi, parcă așteptând să-i vină rândul. Unul era mareșalul consacrat deja, celălalt nu se mai oprea tot urcând cele mai înalte trepte.

În luna noiembrie 1928 Pétain l-a vizitat pentru ultima dată oficial pe prietenul său regele Alfonso XIII, cu ocazia inaugurării Casei Velásquez, creată după modelul școlilor franceze de la Roma și Atena. Invitat de către monarh, mareșalul a avut posibilitatea să-și revadă toți prietenii spanioli. Avea să fie ultima sa călătorie în Spania monarhică.

Nu se cunosc scrieri ale mareșalului în legătură cu Războiul civil spaniol (1936-1939), care ar putea să ne lămurească spre ce tabără înclinau preferințele sale. Pe de o parte, și-a menținut mutismul necesar pentru a-și păstra statuia de mareșal republican, pe de alta, nu încape nici o îndoială că simpatiile sale înclinau spre militarii rebeli, pe mulți dintre ei cunoscându-i personal, ca, de exemplu, pe generalul Franco, pe care-l salutase ultima dată în 1930, când acesta era comandantul Academiei Militare din Zaragoza. Acolo, André Maginot, ministrul francez de război, îi atribuise lui Franco Legiunea de Onoare.

În 1936, când a izbucnit războiul civil spaniol, Pétain era una dintre personalitățile franceze care îi cunoștea cel mai bine pe militarii insurgenți. Doi ani mai târziu, în martie 1938, când Léon Blum s-a instalat pentru a doua oară la Matignon și a convocat Consiliul permanent al apărării naționale (C.P.D.N.), pentru a studia posibilitatea de a interveni direct cu trupele în Catalonia, mareșalul Pétain, în calitatea sa de președinte al acestui Consiliu, s-a opus trimiterii a trei divizii, împotriva opiniei generalului Gamelin, care s-a pronunțat în favoarea acțiunii.

Unii autori chiar au atribuit mareșalului următoarea frază: „În acea zi am împiedicat, într-adevăr, catastrofa pe care Frontul Popular dorea să o dezlănțuie pentru Franța". În ciuda faptului că Pétain s-a opus acestei intervenții, elaborarea hotărârii strategice a fost mult mai complicată. Francezii se temeau ca Spania republicană să nu rămână divizată în două și ca militarii germani și italieni să se apropie în mod periculos de frontieră. De aceea, guvernul francez s-a gândit în mod serios la o ocupare a Cataloniei.

La 15 martie 1938, situația era atât de gravă, încât Blum a convocat C.P.D.N. S-a discutat ajutorul ce putea fi acordat Cehoslovaciei, în cazul unei agresiuni germane, și problema unei posibile intervenții în Spania. Léon Blum a propus lansarea următorului ultimatum către Franco: „Dacă în 24 de ore nu renunțați la sprijinul forțelor străine, Franța, luându-și libertatea de acțiune, își rezervă dreptul de a adopta toate măsurile de intervenție pe care le va considera oportune". Câțiva generali s-au opus în mod categoric acestei măsuri.

Însă „mâna" mareșalului Pétain s-a putut vedea, deși indirect, în divulgarea acestei extrem de secrete reuniuni a Consiliului permanent 48 ore de la ținerea ei. În Franța a început o virulentă campanie de presă în care se

vorbea despre o intervenţie directă în Spania, afirmându-se chiar că deja se produsese.

Misiune delicată

În 1939, mareşalul a acceptat misiunea diplomatică în Spania, dar a impus trei condiţii: „Să aibă legătură directă cu ministrul de externe francez, o maşină nouă şi nici o femeie în ambasadă“ (vezi caseta). În sfârşit, bătrânul s-a îndreptat spre Spania, în expresul Paris-Hendaya, coborând la această staţie de frontieră în dimineaţa zilei de 16 martie 1939. Pe peron îl aşteptau toate autorităţile din Pirineii de Jos, delegaţii ale vechilor combatanţi şi o mulţime care îl aclama. Pétain şi suita sa au trecut frontiera pe jos, traversând Bidasoa pe vechiul pod, construit în timpul reginei Isabel II. Mareşalul a plecat imediat spre San Sebastian în noua sa maşină, un Renault „vivastella“. În Donostia s-a cazat la vila „Zinza“ din cartierul Alegorrieta, unde a rămas şase luni înainte de mutarea sa la Madrid.

Noul ambasador îi ceruse ministrului să-l lase să-şi aleagă personalul militar, iar acesta, la rândul său, îi impusese drept consilier al ambasadei pe Gazel, expert diplomat ce va răspunde de toate problemele tehnice ale relaţiilor franco-spaniole.

Încă pe când se afla la vila „Zinza“, Pétain începuse să se neliniştească din cauza întârzierii primirii sale de către Franco, până într-atât încât s-a destăinuit şoferului său particular: „Dacă Franco nu vrea să mă primească, îi voi scrie lui Daladier că mă întorc la Paris“. În sfârşit, prezentarea scrisorilor de acreditare a fost fixată pentru ziua de 24 martie, la o săptămână după sosirea sa în San Sebastian.

Există numeroase mărturii despre acest prim contact cu Franco. Una dintre cele mai elocvente este cea a ministrului de externe al lui Franco, Serrano Súner *(Între Hendaya şi Gibraltar)*, care povesteşte măsurile ce s-au luat la Burgos pentru ca mareşalul să nu fie ofensat. Trebuia să se ţină seama de faptul că în acele momente,când tocmai se terminase războiul, Franţa era acuzată că-i ajutase pe republicani.

Primirea a fost rece. Franco a rămas în picioare, nepronunţând aproape nici un cuvânt: „Atunci mareşalul – povesteşte Serrano Súner – s-a învăluit într-o demnitate în care persoanele prezente n-au putut decât să-i aprecieze «sa grandeur»“.

Misiunea lui Pétain avea să se dovedească grea şi complicată. Dacă la 24 martie îşi prezentase scrisorile de acreditare lui Franco, la 27 aceeaşi lună, acesta aderase la Pactul anticomintern, hotărâre care suscita îndoieli asupra pretinsei sale neutralităţi.

Pe de altă parte, cum am mai menţionat, încă nu se risipise resentimentul acumulat împotriva Franţei, datorită ajutorului pe care-l acordase Republicii. Franco îi cerea restituirea flotei republicane internate la Bizerta, aurul Băncii Spaniei, ca şi înapoierea materialului militar aflat încă în ţara vecină. Pe de altă parte, transferul de trupe marocane, mişcările unor formaţiuni italiene şi prezenţa unei escadre germane pe coastele meridionale spaniole creau temeri privind o lovitură de forţă împotriva Gibraltarului, a Tangerului, a zonei franceze din Maroc sau chiar a Portugaliei. Toate acestea creau tensiuni în relaţiile franco-spaniole, în ciuda dezminţirilor Burgosului.

Dar poate că problema cea mai importantă cu care s-a confruntat Pétain a fost cea a refugiaţilor. Soluţionarea acestei chestiuni era dificilă, căci tradiţionala politică franceză de acordare a azilului împiedica expulzarea lor cu forţa. Ministerul afacerilor externe francez a vrut să coreleze

Februarie 1926. Regele Alfonso XIII îl decorează pe mareşal cu Marea Cruce a Meritului Militar

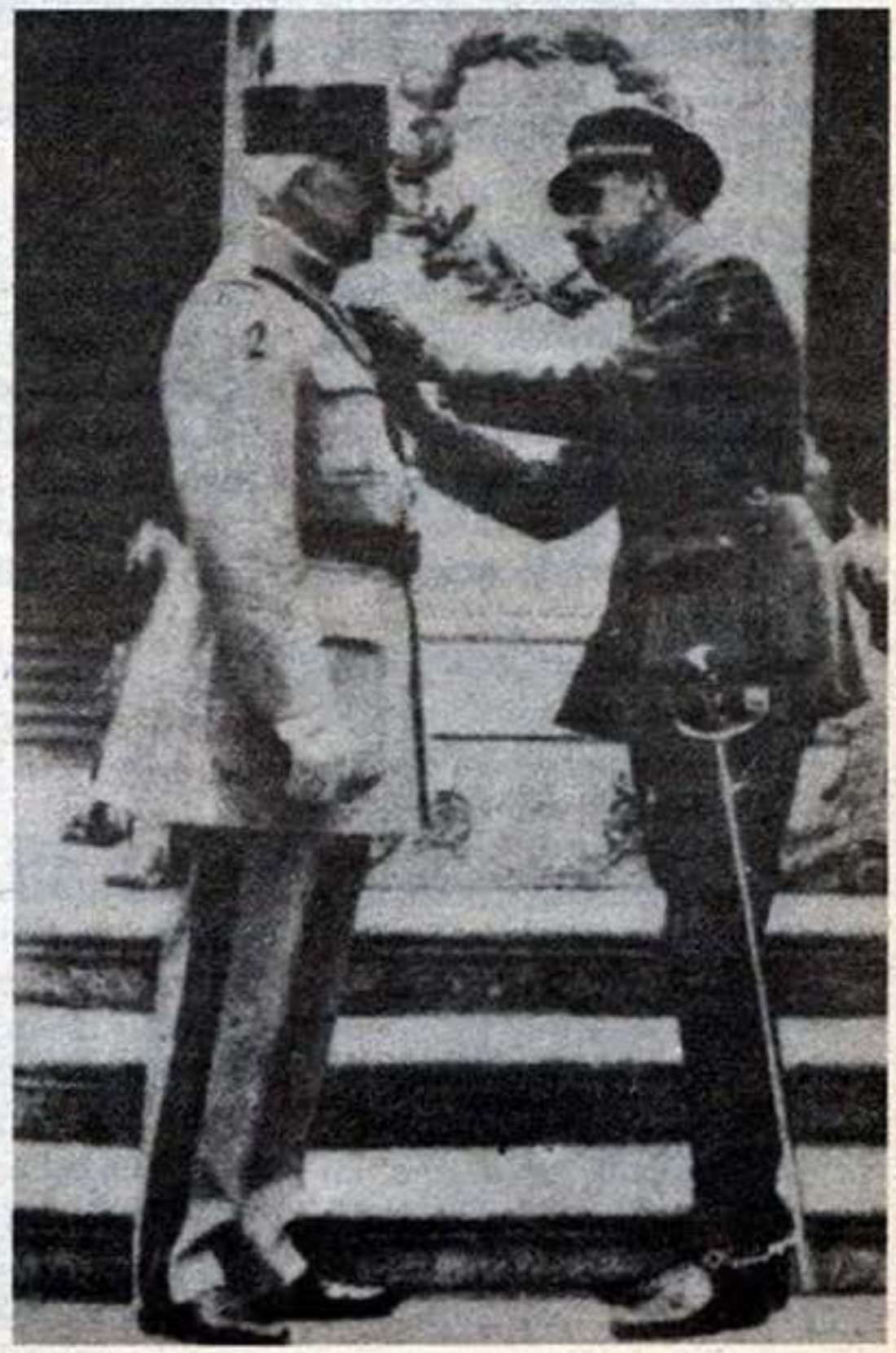

Condiția sui-generis pusă de Pétain la acceptarea postului său diplomatic din Spania, respectiv lipsa oricărei femei din ambasadă, poate trezi nedumeriri cititorului de astăzi. „Pretenția" mareșalului avea să se înscrie însă pe o viitoare coordonată a politicii guvernului de la Vichy privind statutul femeii în timpul „Revoluției naționale". Nu era deci decât o lege a Vichy-ului „avant-la-lettre".

Vichy et l'Eternel féminin **este titlul unei cărți apărute în urmă cu câteva luni la Paris (editura Seuil), sub semnătura lui Francine Muel-Dreyfus, carte-reflexie asupra rolului femeii sub regimul pétainist. Vichy-ul, scrie autoarea, a urmărit restaurarea ordinii „naturale", fondate pe o separare absolută între sexe. El a vrut să înscrie femeia într-un ritm biologic imuabil, pentru a o obliga să se sacrifice. În opinia ideologilor regimului, vocația femeii franceze era de a-și sluji soțul. De aceea se preconiza o ruptură totală între lumea femeilor și cea a bărbaților, idolatrizându-se femeia în cămin, crescătoare de copii.**

În sprijinul acestei teorii aveau să vină legi și decrete privind obligativitatea învățământului menajer familial sau impunerea Sărbătorii Mamelor ca sărbătoare națională (începând din 1941). Autoarea volumului, sociolog de profesie, aduce ca dovezi ale afirmațiilor ei presa feministă a epocii, broșurile Ligii mamei (fondate încă din 1933), o serie de reviste educative și medicale ale vremii, precum și arhive inedite.

Toate aceste surse, coroborate, lasă imaginea societății familiale ideale, în timpul Franței de la Vichy, o societate marcată de revanșa forțelor conservatoare.

înmânarea aurului de repatrierea imediată a 50 000 de refugiați și de restabilirea urgentă a comunicațiilor feroviare. Dar, până la urmă, în Consiliul de Miniștri din 24 iunie, s-a hotărât restituirea aurului, fără să se obțină contrapartida repatrierii refugiaților.

Împotriva părerii generalului Gamelin și a altor membri ai guvernului, Pétain a fost cel ce a insistat cel mai mult pentru îndeplinirea în totalitate a acordurilor semnate, dorind să-l mulțumească pe Franco, dar mai ales preocupat de obținerea neutralității spaniole în caz de război, încercând să evite un front ostil la granița Pirineilor, căci dacă Spania s-ar fi aliat cu Axa, consecințele ar fi putut fi nefaste pentru securitatea franceză.

Până la urmă, Franco a rămas neutru *(Magazin istoric*, nr. 8, 9/1994) fie datorită inteligenței lui, fie datorită bunelor oficii ale lui Pétain. Sigur este însă că acest fapt nu va fi în folosul deja muribundei Republici a III-a franceze.

Întâlnirea de la Montpellier

Mareșalul vroia să se întoarcă în Franța. Ocazia nu va întârzia să se ivească, dar în condiții dramatice pentru țara lui. Într-adevăr, la 1 mai 1940, deși atacul german pe frontul de vest încă nu se produsese, Paul Reynaud – noul președinte la Consiliului de Miniștri din 21 martie – l-a chemat pe Pétain la Paris, propunându-i să fie ministru de stat. Acesta a acceptat oferta și s-a întors la Madrid, pentru a rezolva problemele cele mai urgente.

Înainte de a părăsi Madridul, Pétain și-a luat rămas bun de la Franco: „Patria mea este în pericol. Sunt chemat pentru a face pace și a semna armistițiul. Excelența Voastră avea dreptate. Aceasta este opera de treizeci de ani a marxismului. Sunt chemat pentru a avea grijă de Națiune și vin să vă spun la revedere".

„Din ochii bătrânului mareșal se desprindea emoția – povestește Franco – și un sfat de camarad leal mi-a venit pe buze: «nu plecați, mareșale, invocați vârsta dumneavoastră înaintată [Pétain avea 84 de ani]. Cei care au pierdut războiul trebuie să-i pună capăt și să semneze armistițiul. Excelența Voastră este soldatul victorios de la Verdun. Nu dați numele dumneavoastră unui lucru pe care alții l-au pierdut». «Știu, domnule general, dar Patria mea mă cheamă și îi sunt dator. Acesta este, poate, ultimul serviciu pe care pot să i-l aduc»."

Ultima dată când cei doi renumiți soldați s-au întâlnit a fost la Montpellier, pe drumul de întoarcere de la întrevederea pe care Franco o avusese cu Ducele, în vila italiană Bordighera.

Vizita lui Franco făcută lui Pétain, la Montpellier, n-a fost atât de întâmplătoare pe cât au dorit să lase să se înțeleagă cercurile oficiale spaniole. Pentru Franța de la Vichy, vizita lui Franco presupunea ruptura izolării la care era supus regimul mareșalului. Pe planul relațiilor franco-spaniole, ea oferea ocazia, atât mareșalului, cât și lui Franco, de a se întâlni din nou. Desigur, inițiativa îi aparținea lui Franco și se înscria în cadrul intereselor comune de a se revedea. Pétain, care știa că Franco părăsea Spania mai ales pentru a se întâlni cu Mussolini,

a vrut să se asigure de hotărârea lui Franco de a menține Spania în afara conflictului mondial.

În dimineața zilei de luni, 10 februarie 1941, o mare coloană de mașini escortate de Garda civilă pleca din Madrid spre Barcelona. Printre autoritățile care-l însoțeau pe Franco figurau Antonio Tovar, subsecretar de stat de presă, generalul Moscardó, șeful casei sale militare și, desigur, Serrano Súner, ministrul afacerilor externe. Odată aflată pe teritoriul francez, suita lui Franco a fost primită în acordurile *Marseiezei* și ale imnului național spaniol. Itinerarul pe teritoriul francez s-a desfășurat fără incidente. Franco a părăsit vila Bordighera declarând foarte clar că nu va intra în război. S-a îndreptat apoi spre Montpellier, unde îl aștepta mareșalul.

Din motive de securitate, sosirea lui Franco la Montpellier a fost menținută în cel mai strict secret. Ziarele, supuse unei foarte severe cenzuri, primiseră consemnul de a nu publica nimic. La ora 13.30, Franco a sosit în Piața Prefecturii, fiind primit imediat de către generalul Laura. Au răsunat imnurile naționale.

În timpul prânzului de onoare, Franco i-a repetat lui Pétain că Spania va fi neutră. La rândul său, mareșalul a afirmat că nu va accepta niciodată o invazie a Spaniei de către trupele germane. După ora cinci după amiază, cei doi bărbați au ieșit din Prefectură și din nou s-a auzit *Marseieza* și, de această dată, și imnul (falangist spaniol) *Cu fața spre soare*. Cei doi șefi de stat și-au strâns cordial mâna și și-au dat reciproc ultimele saluturi. Serrano Súner, emoționat, a strigat: „Vive la France, monsieur le Maréchal!“ Rapid, cele 25 de automobile ale suitei au părăsit Piața printre aclamații.

Întâlnirea menționată mai sus a avut un mare ecou în întreaga presă internațională și, mai concret, în cea franceză, care s-a întrecut în elogii la adresa celor doi bărbați, din multe motive tovarăși de arme și prieteni. Ani mai târziu, în luna august 1945, Franco va fi scandalizat de condamnarea la moarte a mareșalului, comutată la închisoare pe viață. Dar gereralissimul nu putea face nimic pentru Pétain în acele momente, închis în fortul Portalet din Pirinei. Totuși această apropiere a închisorii franceze de frontiera spaniolă făcuse să circule zvonul că Franco era gata să lanseze Divizia Albastră asupra Portaletului cu misiunea de a-l răscumpăra pe Pétain și a-l duce la Madrid.

Circulația acestui plan nechibzuit sugerează însă până la ce punct se asociau figurile celor doi dictatori. Cu ocazia celei de-a 35-a aniversări a bătăliei de la Verdun, ziarul falangist *Arriba* publica un interviu de excepție cu generalul Franco, dedicat în întregime mareșalului Pétain, în acele momente închis pe insula Yeu. În respectivul interviu, la întrebarea „ce s-ar putea face pentru cel mai bătrân prizonier politic din Franța“, Franco a răspuns: „Puțin, căci este vorba despre probleme interne ale altei națiuni, dar dacă aceasta va ajunge într-o zi să-l pună în libertate, noi îi vom oferi cu multă plăcere ospitalitatea minunatei noastre clime mediteraneene“.

Philippe Pétain a murit la 23 iulie 1951, la vârsta de 95 de ani. Prima telegramă care a fost primită în insula Yeu a fost de la generalissim. Era ultimul omagiu al lui Franco, adus unuia dintre cei mai buni prieteni ai săi, unul dintre cei mai iubiți și admirați șefi ai ceea ce până în 1940 fusese numită „cea mai bună armată din lume“. ■

Adaptare de
Ana VĂDEANU
după revista Historia y Vida

UN GÂND PE LUNĂ

„Singurul lucru care îl poate salva pe om este iubirea“.

Emil Cioran

„INSURECȚIA BĂIEȚILOR ȘI FETELOR“ DIN VARȘOVIA

TOMASZ STRZEBOSZ

În literatura istorică insurecția din Varșovia ocupă un loc important, memoriile și relatările lansând zeci și zeci de variante și unghiuri de vedere asupra evenimentului declanșat la 1 august 1944.

Am primit de la Ambasada Poloniei la București – căreia îi mulțumim – un articol ce aduce un punct de vedere polonez în subiect, punct de vedere exprimat de un profesor la Institutul de studii politice al Academiei poloneze de științe și la Universitatea catolică din Lublin. Lucrările lui Tomasz Strzebosz, toate cantonate – ca temă – în aceiași ani ai războiului (Acțiunile armate ale Varșoviei clandestine 1939-1944, Detașamentul de asalt al Varșoviei clandestine 1939-1944, Reflecții asupra Poloniei și clandestinității 1939-1945) **îl îndrituiesc să încerce – în densul studiu de față – a aduce câteva clarificări necesare unui subiect atât de divers interpretat.**

Prefațăm articolul profesorului polonez cu opinia – șocantă în originalitatea ei – unui mare istoric, ziarist și om politic polonez, Adam Michnik, actualul director al publicației Gazeta Wyborcza: **„Orice polonez are fixată în mintea sa următoarea lecție: Polonia poate lipsi de pe harta Europei, pe această hartă Polonia a lipsit un secol. Polonia nu este de folos nimănui – ea este necesară doar polonezilor. Jocul iresponsabil cu focul înseamnă a călca în picioare interesele superioare ale statului.**

Din acest punct de vedere, este lipsită de sens controversa dacă în 1945 Polonia a fost eliberată sau înrobită de armata roșie. Pentru unii a însemnat captivitate, pentru alții – eliberare. Iată cât de diferit gândesc azi polonezii, și această deosebire nu poate fi înlăturată de nici o hotărâre a Parlamentului sau de vreo declarație de guvern. În schimb, față de noua retorică rusă, care susține că tratatul cu Polonia trebuie renegociat, polonezii se cuvine să fie uniți. Din buna înțelegere poloneză nu poate fi înlăturată nici formația post-comunistă, pentru care anul 1945 a fost o eliberare, și nici formația post-anticomunistă, pentru care acest an a fost începutul sovietizării Poloniei. Și unii și ceilalți, respectându-și diferențele de identitate și memorie istorică, trebuie să se înțeleagă în ce privește problema politicii față de Rusia. Acela care anulează posibilitatea înțelegerii cu postcomuniștii în politica poloneză față de Rusia, acela împinge primejdios această formațiune politică în brațele Moscovei. Aceasta este logica lucrurilor“.

În exclusivitate pentru magazin istoric

Acolo unde bătea inima țării

Insurecția din Varșovia, din anul 1944, a avut loc într-un oraș mare, capitala țării. Sub acest aspect ar putea fi considerată un eveniment de importanță națională, un episod al războiului polono-german, una dintre acele insurecții declanșate în capitalele Europei ocupate.

Realitatea a fost însă alta. Această insurecție a avut și o conotație particulară; a fost o cioc-nire între trei părți: Polonia inde-

pendentă (deşi temporar ocupată), Germania nazistă şi Uniunea Sovietică, aflată sub dictatura lui Stalin.

Conflictul între aceşti trei subiecţi de drept internaţional, conflict ce şi-a găsit expresia la Varşovia, în ziua de 1 august 1944, sub forma actului insurecţional, s-a manifestat de fapt iniţial pe 17 septembrie 1939, atunci când „cel mai bun aliat al lui Hitler", cum îl denumea pe Stalin un istoric actual, care trăieşte în Occident, a atacat Polonia, ţară ce rezista cu desperare în faţa germanilor.

Atacul acesta s-a încheiat prin împărţirea ţării. Stalin a ocupat aproape 52% din teritoriul ei, Hitler 48% (după Tratatul Ribbentrop-Molotov, din 23 august 1939, Stalin ar fi vrut să obţină mai mult – aproape 2/3).

U.R.S.S. nu a renunţat niciodată la teritoriile ocupate atunci. Niciodată! Împărţirea Poloniei, săvârşită împreună cu Germania nazistă în 1939, trebuia să rămână un fapt de durată. Polonia pierdea astfel jumătate din teritoriul ei, iar obţinerea unei compensaţii din partea Germaniei nu era nici sigură, nici incontestabilă: ea făcea ca ţara noastră să depindă de U.R.S.S. şi conducea la un conflict potenţial cu statul german, oricare ar fi fost el!

Nu este deloc nefondată supoziţia că U.R.S.S. aspira să-şi subordoneze întregimea teritoriului Poloniei. Fraza rostită de Molotov în toamna lui 1939, cu privire la Polonia, ca fiind „teribilul bastard al Tratatului de la Versailles", nu a încetat să circule până în primăvara anului 1941. Ecoul ei s-a făcut simţit şi mult mai târziu, în diverse intervenţii ale liderului primului stat proletar, când critica guvernul polonez în exil şi autorităţile republicii.

Vorbind despre insurecţia din Varşovia, trebuie să ţinem seama de situaţia din epocă: anexarea şi ocuparea de către U.R.S.S. şi Germania a unor ţinuturi poloneze, până la „trădarea germană" (22 iunie 1941), teribilele încercări prin care au trecut polonezii sub stăpânire sovietică, în partea orientală a Poloniei (1939-1941), deportările în U.R.S.S., detenţia mai multor sute de mii de cetăţeni polonezi şi execuţiile mai multor mii de ofiţeri şi soldaţi polonezi, adesea luaţi prizonieri fără luptă.

Hotărârea de a declanşa insurecţia a fost luată când, în vara lui 1944, armata roşie pătrundea din nou pe teritoriul statului polonez; statele occidentale, mulţumite că ea şi-a luat asupra sa şi grosul efortului de război în Europa, erau dispuse – cum a fost cazul Münchenului faţă de cel de-al 3-lea Reich – aproape la orice concesie, mai ales în detrimentul micilor state din Europa Centrală. Germanii, periculoşi, ameninţând să folosească o nouă „armă miracol" şi rezistând cu încrâncenare, au continuat războiul, fiind încă în măsură să dea lovituri serioase armatelor aliate, şase luni mai târziu (în Ardeni).

În iulie 1944, un alt „comandant" intra în Polonia, şef al unei „superputeri" totalitare. După victoria de la Stalingrad (februarie 1943), U.R.S.S. se simţea mai sigură pe ea în a efectua noi anexiuni, pe care şi le pregătise, rupând, în aprilie 1943, relaţiile diplomatice cu guvernul polonez în exil. Actul semnifica faptul că acesta din urmă înceta să-i fie partener.

Simultan, Statele Unite, cea mai mare putere occidentală, păreau brusc dispuse să satisfacă dezideratele lui Stalin (o dovedeşte conferinţa de la Teheran, din noiembrie-decembrie 1943), în vreme ce Marea Britanie, slăbită, temându-se ca spiritul „puţin practic" al polonezilor să nu o expună unui conflict nedorit cu U.R.S.S., a luat sub tutela sa guvernul polonez de la Londra, cenzurând corespondenţa şi intervenţiile la radio ale primului ministru polonez.

Această tutelare a guvernului şi altor autorităţi poloneze în exil, ca şi convingerea că evenimentele se derulau din ce în ce mai repede în detrimentul Poloniei impuneau centrului clandestin politic şi militar în Polonia (conducătorilor „statului polonez clandestin") să ia iniţiativa şi să întreprindă ultima tentativă pentru ca Polonia să devină subiect, şi nu numai obiect al acestei noi Europe în devenire.

Aceasta a şi fost insurecţia din Varşovia din 1944, un act suveran al autorităţilor poloneze.

Fiind eliberată graţie insurecţiei, capitala statului, acolo bătea inima ţării.

În zori, când traficul era intens

După opinia cea mai frecventă, cel care a luat hotărârea de declanşare a insurecţiei din 31 iulie 1944, ora 18.00, a fost comandantul Armatei de Interior, generalul Tadeusz Bor-Komorowski. Dar, în realitate, această decizie a aparţinut unui grup de persoane şi a fost adoptată atât la Varşovia, cât şi la Londra.

Nu fără temei, insurecţia din Varşovia este deseori denumită „insurecţia băieţilor şi fetelor". Căci ei, singurii suverani, au fost cei care au decis să se prezinte sau nu la locul convenit, să participe sau nu la luptă. Varşovia insurecţională nu a fost a cazărmilor. Fiecare soldat şi-a făcut propria lui opţiune, în intimitatea familiei sale, în prezenţa mamei, soţiei sau logodnicei. Nimeni nu le-a putut impune ce decizie să ia.

Dar cum această decizie a fost luată de aproape 30 000 de persoane, pe lângă cei care din motive diverse nu au putut lua parte la lupta din 1 august şi pe lângă mii de alţi voluntari, insurecţia a devenit un act de foarte mare amploare: ea a cuprins oraşul aproape în întregimea lui şi a durat 63 de zile.

Mijloacele militare ale insurgenţilor au fost precare. Armamentul paraşutat de Aliaţi în august şi septembrie a avut o semnificaţie mai degrabă psihologică decât practică, iar cel sovietic, de la jumătatea lui septembrie, a venit prea târziu. Majoritatea armelor fuseseră deja capturate.

Insurecţia a cunoscut mai multe etape. Prima – un atac simultan

asupra clădirilor ocupate de germani. Acest asalt, în cartierele Srodmiescie (centrul orașului), Mokotow, Wola, Zoliborz și Praga, i-a surprins pe germani, deși ei se așteptau de câteva zile la insurecție sau la tulburări. Declanșarea acțiunii într-un moment neprevăzut, în zori, când traficul pe străzi era mai intens, a împiedicat concentrarea detașamentelor. Dar, slab înarmați, insurgenții nu au reușit să cucerească pozițiile cele mai importante și mai ales cele două poduri de pe Vistula și „cartierul polițienesc", sediul autorităților germane.

Bunkerele construite din toamna lui 1943 și transformarea clădirilor în fortărețe pregătite pentru apărare nu au permis acest lucru. S-a reușit totuși izolarea germanilor în unele puncte de rezistență: comandantul trupelor SS și al poliției de pe strada Szucha nu i-a mai putut contacta pe comandantul forțelor armate germane, nici pe guvernatorul districtului varșovian, care își avea sediul în regiunea Pieței Teatrului.

Acest prim asalt a durat două-trei zile, apoi insurgenții au trecut la apărare. Prima perioadă critică a insurecției, când, după eventuala contraofensivă germană, supraviețuirea ei fusese hotărâtă, a fost satisfăcătoare.

Momentul declanșării luptei a jucat un rol decisiv. 1 august a fost punctul culminant al marii bătălii de blindate sovieto-germane care s-a desfășurat din 30 iulie până în 5 august, la est de Varșovia, între Wolomin și Radzymin. În acea zi germanii nu și-au putut permite să retragă din luptă nici un regiment, din cele 5 divizii blindate, și să îl dirijeze împotriva insurecției.

După înfrângerea Armatei 2 sovietice blindate de gardă, situația din apropierea Varșoviei a fost sub control, dar germanii au trebuit să-și transfere grosul acțiunilor lor departe, în sudul Varșoviei. Căci, la 29 iulie, Frontul 1 ucrainean, întărit cu armatele sale 3 și 13, a început să traverseze Vistula aproape de Annopol și Baranow, în vreme ce forțele Frontului 1 bielorus, comandate de mareșalul Konstantin Rokossovski, au traversat fluviul la 29 iulie, lărgind astfel capul de pod format acolo.

Pe 1 august, la ora 2.00 dimineața, Armata 8 de gardă, Armata 69 sovietice și Armata 1 poloneză au început să forțeze, pe un front larg, Vistula. Această traversare nu a fost încununată de succes imediat, dar capul de pod Warka-Magnuszew, format înainte, constituind cea mai mare amenințare, a adunat asupra sa tot mai multe forțe blindate ale Wehrmachtului. Pe 4 august, a sosit acolo Divizia 19 blindată, pe 5 august – Divizia blindată „Hermann Göring" și pe 8 august s-a organizat un puternic contraatac, recurgându-se la forțe și mai mari. Această dată de 8 august trebuie reținută pentru ce se va întâmpla mai departe.

Legat de aceste evenimente, nu Wehrmachtul (deci nu armata), ci un grup special, compus din diverse detașamente de poliție, SS etc. – subordonate, începând din 5 august, generalului SS Erich von dem Bach – este cel care a primit ordinul să facă față insurecției din Varșovia. Era un grup susținut de armată, în principal de aviație, tancuri, artilerie. S-au utilizat, de asemenea, experimental, arme ca: cel mai mare tun „Karl 610 mm", mortiere cu mai multe țevi, „goliați" – mici mașini pe șenile încărcate cu explozivi și dirijate prin cablu, folosite la distrugerea fortificațiilor.

63 zile de libertate

După primele zile ale asaltului polonez, germanii, strângându-și în Varșovia mai multe forțe, au trecut la contraofensivă, concentrându-și efortul pentru distrugerea focarelor succesive ale insurecției. Pe 6 august ei au invadat cartierul Wola, pe 11 au ocupat cartierul Powazki, izolând și încercuind orașul vechi, care, în a doua jumătate a lunii august, a fost supus unei puternice presiuni, fiind locul unei apărări încrâncenate.

Luptele din septembrie s-au concentrat mai întâi la Powisle, a cărui cucerire a izolat o mare parte din Srodmiescie apoi, după ocuparea sa (6 septembrie 1944), la Gorny Czerniakow, unde un grup de vreo 100 de insurgenți a luptat aproape două săptămâni pentru ca Armata de Interior să păstreze accesul spre Vistula.

După lichidarea capului de pod de la Czerniakow (23 septembrie), germanii au transferat acțiunea lor la Mokotow, care, la 27 septembrie, a fost obligat să se predea. Trei zile mai târziu, a capitulat Zoliborz, împotriva căruia a fost trimisă Divizia 12 blindată. Văzând lipsa oricărui ajutor, soarta tragică a populației civile, lipsa muniților, generalul Bor-Komorowski a hotărât să predea restul orașului: capitularea a avut loc pe 2 octombrie, după 63 de zile de luptă.

În timpul insurecției, Armata de Interior și alte organizații poloneze au pierdut aproape 18 000 persoane și aproape 25 000 au fost rănite; din rândul populației civile au murit aproape 200 000 persoane. Cele trei luni și jumătate care au despărțit capitularea insurecției de ocuparea ruinelor capitalei Poloniei de către armata roșie (17 ianuarie 1945) au permis germanilor să distrugă sistematic Varșovia de pe malul stâng al Vistulei. În timpul luptelor, aproape 25% din clădiri au fost distruse.

În cartierele care s-au apărat peste două săptămâni și care nu au suferit imediat un eșec, ca Wola sau Ochota, deci în principal în centrul orașului, la Zoliborz, la Mokotow, Stare Miasto (în orașul vechi) și la Powisle, s-a reușit reconstituirea unei totale administrații de stat.

Acolo funcționa organul delegației Guvernului polonez (mai ales la nivel de cartier și oraș), care conducea lucrările serviciilor civile: atât cele create încă din clandestinitate, cât și cele care au văzut lumina zilei în timpul insurecției; tot acolo, își desfășurau activitatea organele de ordine și securitate (Corpul de

securitate a statului, miliția, jandarmeria militară); funcționau, de asemenea (uneori foarte bine) serviciile de asigurare: serviciul militar de protecție a insurecției (WSOP), cu secțiunile sale, anti-incendii, tehnic, de construcție; activau și un serviciu civil de aprovizionare și hrană și logistica militară; funcționau acolo tipografii și redacții de jurnale și reviste; se publicau și se distribuiau hotărâri ale autorităților, inclusiv decretele delegatului Guvernului polonez în exil (viceprim-ministru); în unele cartiere și unele perioade s-a putut observa și o activitate culturală (concerte, prezentări de filme, afișe). Cu o oarecare întârziere au început să funcționeze tribunalele speciale militare și civile.

Un sistem absolut democratic s-a instalat acolo: tipografii militare (deci de stat) publicau periodice ale Partidului muncitoresc polonez, ale sindicatelor, ale socialiștilor radicali și naționaliștilor. Pe baricadele Capitalei luptau umăr la umăr soldați ai Armatei de Interior, soldați ai Forțelor armate naționale, ale Organizației de luptă a Uniunii sindicaliștilor polonezi, ai Armatei populare poloneze și Armatei populare.

Cele 63 de zile de libertate – față de ocupant – au fost de asemenea zile de libertate în sens socio-politic. În ciuda amenințării totale și luptei pentru existența biologică, o dictatură militară nu s-a instaurat. Delegatul Guvernului (viceprim-ministrul Guvernului Republicii Polonia din exil) a hotărât și declanșarea insurecției, și capitularea sa.

Ajutorul real – și nu simbolic – nu putea veni decât din Est. Paraşutările de arme, muniție, de aprovizionare și de hrană, din îndepărtata Mare Britanie sau din Italia (baza aeriană de la Brindisi), au fost în sine acte sinucigașe, cu atât mai mult cu cât Stalin a împiedicat avioanele aliate să aterizeze în spatele liniei frontului oriental, chiar și avioanele avariate! Pe de altă parte, ajutorul pe care Varșovia l-a primit din Est,

La sfârșitul războiului, varșovienii revin în orașul distrus
În p. 48: *imagine din ghettoul din Varșovia: un băiețel evreu somat să ridice mâinile*

către jumătatea lui septembrie, când insurecția era la capătul puterilor, a avut un caracter pur simbolic și de propagandă, și nu era decât un camuflaj pentru acțiuni ostile. Transferul în trei locuri în trei zile (16-18 septembrie), fără pregătiri anterioare, al detașamentelor armatei poloneze – între două și câteva companii de infanterie cu un număr restrâns de arme grele, fără tunuri și tancuri, de care inamicul dispunea – nu a putut avea rezultatele scontate și a costat viața câtorva mii de oameni.

Nu s-a realizat nici operația descrisă de mareșalul Rokossovski, într-o scrisoare adresată lui Stalin, la 8 august, operație de încercuire a Varșoviei, dinspre sud spre nord, și care trebuia începută în 25 august și încheiată cu eliberarea orașului! Stalin nu a vrut să o realizeze, el a transferat atacul principal în Balcani și a oprit frontul în Polonia, reducând între altele marea operație de la Pulawy la un cap de pod mult mai puțin important, aproape de Mognuszewo, care nu trebuia decât să ajungă la celălalt mal al Vistulei, și nu să devină o deschidere către Vest. S-a renunțat astfel la:

– capul de pod cucerit „gratuit" pe malul stâng al Vistulei, ultimul mare baraj fluvial înaintea Oderului, pe care l-a creat Varșovia insurgentă, mare și important centru de comunicații, situat în partea centrală a frontului oriental;

– drumul cel mai scurt către Berlin, întârziind astfel cucerirea sa.

Să adăugăm că aceeași operație, blocată de Stalin, care îl împiedicase pe Rokossovski să o înceapă în august 1944, a condus la eliberarea Varșoviei sau, mai bine zis, a ruinelor ei, la 17 ianuarie 1945.

Stalin află ce își poate permite

Insurecția din 1944 de la Varșovia a fost, de fapt, o componentă a operației „Burza", al cărei obiectiv major a fost atacarea germanilor în retragere din Polonia în lungul frontului oriental, ce trecea prin această țară. După orice bătălie sau ciocnire cu germanii, comandantul local al Armatei de Interior trebuia să se prezinte la comandantul sovietic, însoțit de delegatul Guvernului polonez în exil, și ei să-și concentreze acțiunile. Dar cum rușii au profitat de operația „Burza", declanșată la Wolyn, în

februarie 1944, şi continuată în primăvara următoare, cu trecerea frontului către Vest (cu atât mai mult când lupta contra germanilor aducea înfrângeri), şi cum totul s-a terminat, ca de obicei, prin arestarea comandanţilor şi internarea detaşamentelor, în timp ce lumea occidentală a rămas mută şi se străduia să nu vadă nimic (mai ales, când Stalin a imputat Armatei de Interior că a colaborat cu germanii), lupta din Capitală era necesară.

Insurecţia nu a fost însă numai o parte a acţiunii „Burza", ci şi o bătălie ce s-a derulat într-un triunghi: Polonia independentă, deşi ocupată (a se vedea Polonia clandestină şi autorităţile sale din exil), Germania lui Adolf Hitler şi Uniunea Sovietică a lui Iosif V. Stalin.

A fost o bătălie în care fuseseră angajate indirect şi diplomaţiile statelor occidentale şi a cărei miză era mai mare decât libertatea Varşoviei sau chiar a Poloniei. A fost o luptă pentru libertatea persoanei umane, pentru drepturile sale de a hotărî asupra ei înseşi, pentru principiile democraţiei, fondate pe concepţia creştină a omului şi a drepturilor sale contra totalitarismului, care nu recunoştea aceste drepturi şi care, în numele unor idei iluzorii (rasiste sau de clasă), vroia să facă din om un sclav.

Insurecţia din Varşovia a fost – şi rămâne – un eveniment european cu consecinţe pe termen lung şi care nu priveşte numai Polonia. Eşecul ei a anunţat declaraţia de la Ialta, i-a demonstrat lui Stalin şi colaboratorilor săi ce îşi pot permite, nu numai în probleme legate direct de Polonia.

Insurecţia poate fi privită şi din punct de vedere strict polonez: influenţa sa asupra atitudinii polonezilor în cei 45 de ani care au urmat, rolul tradiţiei sale, mitului şi legendei sale. Trebuie să analizăm cum şi-au trăit polonezii trecutul, care a fost influenţa acestuia asupra sentimentului de identitate, atitudinea faţă de ideile independenţei, pe scurt, trebuie să o examinăm din punct de vedere al conştiinţei proprii şi al fenomenelor istorice de lungă durată.

Privind insurecţia o jumătate de secol după, i se relevă încă noi aspecte. Se pune întrebarea: a fost o bătălie pierdută?

Un lucru pare cert: chiar dacă insurecţia nu ar fi izbucnit, Varşovia ar fi fost distrusă şi locuitorii săi în mare parte omorâţi. Fie că ar fi fost un rezultat al unor înfruntări armate haotice, care ar fi avut loc cu siguranţă în momentul evacuarii locuitorilor, planificată de germani după bătălia de blindate pe care o câştigaseră în apropiere de Varşovia (30.07-5.08.1944), luând în considerare faptul că varşovienii, neprezentându-se la lucrările de construcţie a fortificaţiilor, în ciuda ordinului din 27 iulie, ar fi comis un act de insubordonare în zona frontului şi şi-ar fi manifestat o atitudine ameninţătoare, fie că ar fi fost rezultatul luptelor pentru oraş, care ar fi durat mai multe zile şi de care ar fi vorbit Radio Moscova către sfârşitul lui iulie 1944, când i-ar fi încurajat pe varşovieni să se revolte contra germanilor; fie că ar fi fost, în sfârşit, rezultatul insurecţiei declanşate de Armata populară comunistă, care se pregătea acolo.

Ordinul lui Hitler din 1 august să fie ucisă toată lumea, când el încă nu ştia dacă ce se petrecea la Varşovia era o insurecţie organizată sau simple răzmeriţe, este un fapt plin de semnificaţie, ca şi ordinul de a rade de pe faţa pământului Varşovia, executat după încheierea ostilităţilor, când frontul „se afla" pe Vistula şi oraşul era pustiu, după evacuarea locuitorilor săi.

Insurecţia din Varşovia (ultima dintre insurecţiile naţionale poloneze, începând de la insurecţia lui Kosciuszko, din 1794, al cărei scop a fost să lupte pentru Capitală şi a o apăra) a vrut să ne transmită ceva, ea este un act „vorbitor". Ea impune încă multe alte studii, astăzi profitându-se şi de surse sovietice, necunoscute până în prezent, care ar putea să ne ofere o cu totul altă abordare a ei. ■

Adaptare de
Florentina DOLGHIN

1967 – MAGAZIN ISTORIC – 1997

La împlinirea a 30 ani de la apariţia primului număr al revistei noastre, în aprilie 1967, stimaţi cititori sunteţi invitaţi să ne scrieţi despre:

- **Prima dumneavoastră întâlnire cu** Magazin istoric
- **Ce a însemnat şi ce înseamnă revista pentru dumneavoastră**
- **Ce alte amintiri vă leagă de revistă**
- **Ce aţi dori să mai citiţi în paginile noastre**
- **Cum propuneţi să fie viitoarele concursuri** Magazin istoric

Scrieţi-ne! Scrisorile dumneavoastră – ferestre deschise spre deceniul patru al Magazinului istoric!

SIS
– vedere din interior –

MACLEAN

BURGESS

CAIRNCROSS

BLUNT

PHILBY

Ce imagine înduioşătoare! Ce om cumsecade! Şi mai ales cât de uşor pot fi păcăliţi chiar şi profesioniştii atunci când ştii să le vorbeşti.

Iubitorul tată care îl înduioşase în asemenea măsură pe directorul adjunct al Serviciului britanic de informaţii şi contrainformaţii externe era un agent al Moscovei, un om cu o mie de chipuri. Kim Philby a fost pionul principal al „reţelei de la Cambridge". Cei cinci membri cunoscuţi au jucat un rol decisiv în informarea exactă a Moscovei despre planurile şi intenţiile Aliaţilor în timpul celui de al doilea război mondial şi în perioada de început a războiului rece. Din motive obiective – uzura inerentă acumulată în atâţia ani de tensiune, cât şi inevitabilitatea descoperirii până la urmă a scurgerilor de informaţii – şi subiective – înfrângerea nazismului a dus la dispariţia justificării ideologice a actului de trădare comis – cei cinci au început să clacheze. De fapt, Blunt se retrăsese deja. Philby continua să fie un profesionist excelent, iar Cairncross lucrase relativ izolat de ceilalţi. Cei care au cedat primii au fost Burgess şi Maclean. Întârzierea deznodământului s-a datorat şi lui Iuri Modin ultimul lor ofiţer de caz, pe care Oleg Gordievski (rezidentul KGB la Londra, care a trădat în 1985) îl aprecia drept unul dintre cei mai abili controlori de agenţi din istoria instituţiei. Utilizând cărţile lui Gordievski – scrisă împreună cu Christopher Andrew şi tradusă acum şi în limba română – şi Modin (Mes camarades de Cambridge, **Ed. Robert Laffont, 1994) cât şi pe cea consacrată de Anthony Cave Brown şefului SIS din acea vreme** („C". The Secret Life of Sir Stewart Graham Menzies. Spymaster to Winston Churchill – **„C". Viaţa secretă a lui Sir Stewart Graham Menzies. Maestru într-ale spionajului pentru Winston Churchill), să examinăm ultimii ani de activitate ai „reţelei de la Cambridge".**

„Într-o dimineaţă, Philby se afla în biroul meu când, aflând că soţia lui dăduse naştere celui de al patrulea – sau poate celui de al cincilea – copil al lor, m-am decis că ar fi fost potrivit să îl felicit. Am făcut-o şi Philby mi-a replicat în acea manieră a lui agreabilă, uşor timidă: «Vă mulţumesc, domnule. Nu mă pot gândi la ceva mai plin de bucurie în viaţă, decât la imaginea celor două şiruri de capete, a căror înălţime descreşte, aşezate la masă». M-am gândit în sinea mea: ce om cumsecade! Ce lucru frumos a spus omul ăsta!"

James EASTON,
director adjunct al SIS

SINDROMUL „CÂRTIŢEI"

În iunie 1941, Finlanda a atacat U.R.S.S., cu dorinţa de a recupera oraşul Petsamo, ocupat de sovietici în urma războiului ruso-finlandez *(Magazin istoric,* nr. 12/1990). Militarii finlandezi au capturat atunci o carte de coduri a sovieticilor. Episodul a fost descris acum câteva luni şi în presa română, ca o mare descoperire şi cu destule greşeli. Explicabil poate şi prin faptul că Modin şi Gordievski dau verşiuni uşor diferite. Cert este că în 1944, simţind încotro se îndreptau lucrurile, finlandezii au făcut cadou cartea de coduri americanilor. Informat, Roosevelt i-a cerut lui Donovan, şeful OSS-ului, să predea imediat documentul sovieticilor. Ceea ce acesta a şi făcut. După ce şi-a oprit o copie. În sine, cartea de coduri nu era de mare ajutor. Abia atunci când, în 1948, americanii au realizat că sovieticii folosiseră – contrar oricăror norme, dar sub presiunea concretă a condiţiilor impuse de război – de două ori aceeaşi grilă pentru cifrarea unor telegrame secrete, s-a realizat prima spărtură semnificativă.

Succesul operaţiunii Venona (astfel au denumit americanii acţiunea de decriptare a mesajelor sovietice înregistrate în timpul războiului) s-a datorat şi unui criptanalist de geniu, Gardner. Profitând de o altă greşeală stupidă a cifratorului sovietic – acesta a înscris în propria telegramă codul Foreign Office-ului aflat pe originalul furnizat de

Maclean –, americanii au putut stabili cu exactitate sursa scurgerilor: Ambasada Marii Britanii la Washington. Le-au mai trebuit anglo-americanilor încă trei ani de supraveghere şi verificări pentru a afla cine se ascundea în spatele pseudonimului Homer. În tot acest interval, Philby, ajuns la post la Washington, ca ofiţer de legătură al SIS cu serviciile secrete americane, a urmărit îndeaproape evoluţia anchetei, pentru a-şi putea avertiza stăpânii când se strânge funia la par.

Datorită extraordinarei sale prezenţe de spirit, Kim Philby mai salvase, cu câţiva ani în urmă, reţeaua de la cădere.

Philby stârneşte frisoane la Moscova

Detaliile minore ale „afacerii Volkov" sunt diferit prezentate de cei trei autori pe care i-am consultat: funcţia exactă a britanicului pe care Volkov l-a abordat şi data când a făcut-o, suma de bani cerută în schimbul informaţiilor oferite, maniera în care Philby a aflat despre afacere. Cert este că rezidentul adjunct al NKGB în Turcia, Konstantin Volkov, s-a oferit, la sfârşitul lunii august 1945, să furnizeze numele a trei agenţi sovietici, doi din cadrul Foreign Office-ului şi al treilea din secţia de contrainformaţii a SIS de la Londra. Potrivit propriei versiuni a lui Philby, el a aflat de acest demers chiar de la Stewart Menzies, care l-a chemat pentru a-i cere părerea. În aceeaşi seară, Ambasada sovietică

Guy Burgess

din Londra era informată. Profitând şi de greşeala lui Volkov de a fixa un interval prea mare pentru următorul contact cu britanicii, când urma să i se comunice dacă i s-a acceptat oferta, Moscova a reacţionat rapid, recuperându-l pe Volkov din Turcia. Când, în sfârşit, Philby a sosit la Istanbul pentru a-l contacta pe potenţialul transfug, problema era rezolvată.

Pe drumul de întoarcere, Philby s-a oprit la Roma, special pentru a întâlni pe cunoştinţa sa mai veche, James Jesus Angleton. I-a relatat propria versiune a afacerii, probabil din dorinţa de a îndepărta posibilele bănuieli ale americanilor. La Londra, Philby a alcătuit un raport care, ajuns în copie şi în Centrala NKGB a produs frisoane. Este greu de înţeles cum un om cu experienţa lui a putut să îl descrie ca trădător ros de remuşcări pe Volkov, măcinat de băutură şi incapabil să îşi ţină până la capăt promisiunea.

S-a adăugat şi un amănunt remarcat de serviciul de radioascultare al contraspionajului britanic (MI5). În ziua în care „C" l-a informat pe Philby despre „afacerea Volkov", traficul radio al Ambasadei sovietice din Londra către Moscova a crescut în egală măsură cu cel dintre Moscova şi Ambasada sa la Ankara. Concluzia logică era că scurgerea se produsese la Londra.

Singura consecinţă palpabilă a fost că Philby a fost decorat, în anul următor. Cu acel prilej el i-a făcut o declaraţie năucitoare lui Angleton, invitat la ceremonie: „Ţara asta are mare nevoie de o doză masivă de socialism". În acelaşi an, Philby s-a căsătorit oficial cu Aileen Furse, cea care îi dăruise acel şir de capete drăgălaşe de care a fost vorba la începutul episodului. El devenea astfel bigam, căci divorţul de comunista Lizzy Friedman, pe care o cunoscuse în tinereţe la Viena, nu fusese niciodată pronunţat. Anticipând consecinţele posibile ale gestului său, Philby l-a abordat pe şeful contraspionajului din SIS, colonelul Vivian, mărturisindu-i situaţia şi cerându-i aprobarea pentru a divorţa de prima soţie. Verificările întreprinse au arătat că Lizzy continua să lucreze pentru sovietici. Ceva s-a întâmplat atunci, pentru că, în ciuda aprecierii de care se bucura,

Modin cu soţia

Philby a fost schimbat din fruntea secției care răspundea de contraspionajul în spațiul sovietic și trimis șef de stație SIS la Istanbul.

O oglindă rezistentă

În septembrie 1949, șeful SIS a întreprins o nouă acțiune greu de explicat în mod logic: l-a trimis la Washington pe Kim Philby, ca rezident al serviciului și ofițer de legătură cu CIA. Interesant este că directorul CIA de atunci l-a preferat pe Philby dintr-o listă de trei nume care i-au fost propuse. Pornind de la faptul că Angleton – ajuns deja la o poziție importantă în agenția americană – îl suspecta deja pe Kim de simpatii comuniste, Anthony Cave Brown se întreba dacă nu cumva CIA și SIS se angajau astfel într-o acțiune de dezinformare a sovieticilor. Dacă într-adevăr lucrurile au stat astfel – ceea ce nu este deloc sigur – prețul plătit – de alții, este adevărat – a fost imens. Toți agenții trimiși de englezi și americani în Albania – în trei operațiuni succesive, pe mare, din aer și pe uscat – au fost capturați. La fel, Philby le-a furnizat sovieticilor locurile de desantare pentru trei grupe de câte șase oameni care urmau să ajungă în Ucraina.

La Washington, Philby a comis și o greșeală de neiertat. A acceptat să îl găzduiască în casa sa pe Guy Burgess, numit și el în post la Ambasada britanică.

Burgess devenise – asemenea lui Maclean, cum vom vedea imediat – o sursă de preocupare majoră pentru controlorii sovietici. Este adevărat, pus într-o situație limită,

Anthony Blunt

Burgess reacționa cu suficientă promptitudine. Modin povestește că în timpul unei plimbări printr-un parc, în cursul căreia urma să preia o valiză plină cu documente de la Burgess, au fost interceptați de o patrulă de poliție. Calm, Burgess le-a deschis geanta pe care o ținea în mână. Unul dintre polițiști a frunzărit printre teancurile de documente, apoi i-a mulțumit. Burgess i-a explicat ulterior lui Modin că în genți similare își transportau spărgătorii „uneltele" și de aceea se arătaseră polițiștii interesați de conținutul ei. Cu toate acestea, Burgess bea din ce în ce mai mult, era tot mai neglijent. Modin a propus chiar Centralei ca el și Maclean să-și reducă – eventual înceteze – o vreme activitatea pentru a se reface.

Modin cu colegii, la Moscova •

În octombrie 1948, Donald Maclean fusese numit șef al cancelariei Ambasadei Marii Britanii la Cairo. Era un post frumos pentru un tânăr diplomat. Numai că bețiile pe care le-a tras Maclean în capitala egipteană au ajuns rapid în centrul atenției. Totul a culminat cu „faptele de vitejie" săvârșite alături de Philip Toynbee. Cei doi au pătruns în apartamentul ocupat de două tinere care lucrau la Ambasada S.U.A. După cum își amintea Toynbee mai târziu, punctul culminant a fost atins în momentul în care Maclean a ridicat o oglindă mare și a trântit-o în cada de faianță. Oglinda a rămas intactă, dar cada s-a rupt în două. Maclean a fost trimis la Londra, i s-a acordat un concediu mai lung și Foreign Office-ul i-a plătit și un tratament psihiatric. După câteva luni de odihnă, Maclean își relua activitatea, ca director al direcției americane din Foreign Office.

În momentul izbucnirii conflictului din Coreea, Moscova dispunea deci de cel puțin trei oameni plasați excelent pentru a o informa despre intențiile anglo-americanilor. Așa cum au demonstrat-o documentul publicat în *Magazin istoric*, nr. 10/1995, întărit și de dezvăluirile făcute de ziarul *The Guardian*, din 13 aprilie 1996, Stalin era ferm convins că scânteia din Coreea putea să conducă la cel de-al treilea război mondial. El considera că dacă tot trebuia să se nască o nouă conflagrație, acela era momentul cel mai potrivit. Informațiile furnizate de agenții „rețelei de la Cambridge" privind dezacordurile dintre englezi și americani au contribuit, probabil, la calmarea liderului de la Kremlin. Modin

aprecia că ştirea transmisă de Maclean privind interdicţia impusă de Washington generalului MacArthur de a invada Manciuria a contribuit decisiv la reducerea tensiunii.

Consternare nepreFăcută

După cum am menţionat deja, sosirea lui Burgess la Washington, a provocat mari probleme „reţelei de la Cambridge". Încă înainte ca el să părăsească Londra, devenise o sursă de preocupare majoră pentru Modin. Beat mai tot timpul, Burgess se certa în permanenţă cu colegii, recurgând adesea la pumni pentru a-şi impune argumentele. În timpul unui concediu petrecut în Irlanda, a călcat un trecător cu maşina. Întinsele sale relaţii l-au salvat de fiecare dată. Dar chiar şi protectorii săi dădeau semne de nervozitate. Ajuns la Washington, Guy Burgess a continuat să se comporte într-o manieră scandaloasă. Declaraţiile sale antiamericane au atras atenţia FBI-ului, care a instalat microfoane în casa lui Philby, unde era găzduit Burgess. Mai mult, Philby a primit şi vizita colonelului Vivian, care dorea să se asigure personal că prezenţa lui Burgess nu primejduia activitatea rezidentului SIS.

În aprilie 1951, Kim Philby a aflat că acţiunea Venona se apropia de sfârşit. Din lista de suspecţi nu mai rămăsese decât un singur candidat pentru pseudonimul Homer: Donald Maclean. La rândul său, şi acesta a realizat că plasa se strângea în jurul lui. Un simptom clar: nu mai avea acces la documente secrete. Problema era cum să îl avertizeze Philby – de la Washington – pe Maclean, aflat la Londra. Potrivit lui Modin, soluţia a oferit-o tot... Burgess. Philby i-a cerut să provoace o cascadă de scandaluri, care să impună rechemarea lui la Londra. Ajuns acolo, el trebuia să îl prevină pe Maclean despre pericolul care îl pândea. Conştient de implicaţiile posibile, Philby i-a cerut lui Burgess să îi promită că nu îl va însoţi pe Maclean în tentativa acestuia de a evada spre Moscova. I-a demonstrat lui Burgess că din traficul de telegrame interceptat, doar Homer putuse fi identificat, pentru restul membrilor reţelei neexistând, deocamdată, vreun pericol.

Aşa cum îşi amintea mai târziu Kim Philby, „într-o dimineaţă, la o oribilă oră matinală, Geoffrey Paterson [reprezentantul serviciului de contraspionaj în Ambasadă] mi-a telefonat. Mi-a explicat că tocmai primise o foarte lungă telegramă extrem de urgentă de la Londra". Paterson îi cerea să îi împrumute un om care să îl ajute să o descifreze. După cum povestea Philby, era gata să dea o fugă să îl ajute chiar el, dar şi-a dat seama că nu trebuia să se abată de la conduita normală. Când a ajuns la Ambasadă, s-a dus direct în biroul lui Paterson. „«Kim – mi-a şoptit el – pasărea şi-a luat zborul». Am afişat o mină cât mai îngrozită (sper). «Care pasăre? Doar nu Maclean?». «Da – mi-a răspuns el. Dar există un lucru şi mai rău... Guy Burgess a plecat cu el». De data aceasta, consternarea mea era reală".

Sub şocul veştii, Philby a expediat o telegramă către „C", în care îşi exprima stupefacţia faţă de fuga lui Burgess. Peste două zile i-a mai trimis o scrisoare, în care enumera diversele manifestări ale lui Burgess care i se păreau – abia acum – suspecte.

Scrisoarea a ajuns şi în mâna unui tânăr ofiţer de la MI5, Arthur Martin. Era cel care sesizase corelaţia creşterii traficului radio Londra-Moscova cu cel dintre Moscova şi Ankara, în cazul Volkov. Lui Martin scrisoarea lui Philby nu i-a sunat tocmai bine. I-a comunicat şefului său părerea. Înarmat şi cu un dosar în care Millicent Bagot, o altă angajată a MI5, strânsese suspiciunile acumulate în privinţa lui Philby, el s-a prezentat la Stewart Menzies. Acesta a hotărât să îl recheme pe Philby la Londra. ■

(Va urma)

Cristian POPIŞTEANU,
Dorin MATEI

IMPORTANT

În anul 1997, an în care Magazin istoric **împlineşte 30 ani de apariţie neîntreruptă, intenţionăm organizarea unui concurs jubiliar.**

Vă rugăm să ne trimiteţi, stimaţi cititori, propunerile dvs. privind prezentarea acestui concurs.

Aşteptăm, de asemenea, OFERTE DE SPONSORIZARE, în bani sau obiecte.

Sofia, 19 mai 1934

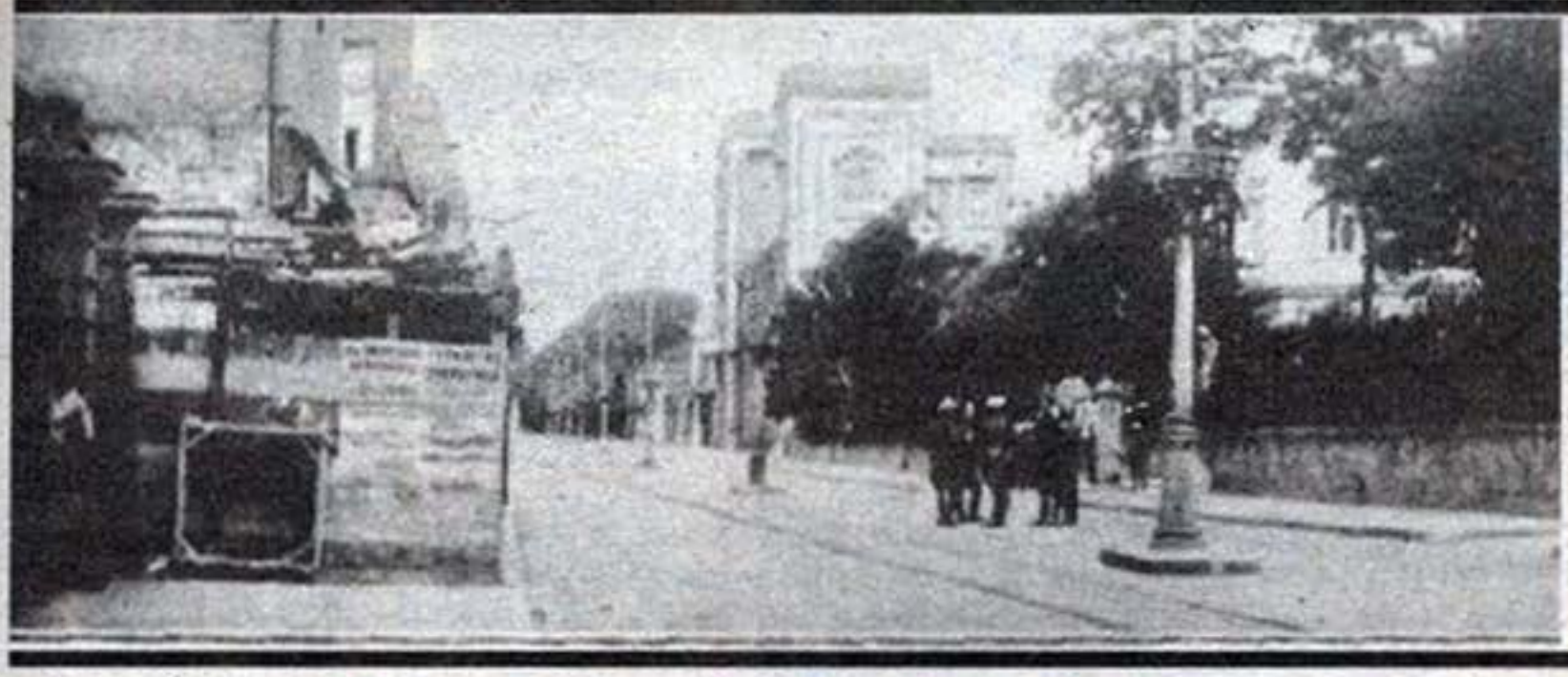

• Valetul aduce vești proaste • Regina părăsește Capitala • Audiența de la ora 5 dimineața • Regele vrea să se retragă • Administrația bazată pe baionete

ÎN CULISELE LOVITURII DE STAT

VASILE STOICA

Am publicat în numărul trecut al revistei prima parte a relatării, inedite **până acum, a ministrului român la Sofia, în 1934, Vasile Stoica, despre împrejurările în care s-a produs lovitura de stat de la 19 mai acel an, în urma căreia guvernul condus de Nikola Mușanov (Mușanoff, în grafia diplomatului român, pe care o vom păstra și noi) a fost înlocuit cu un cabinet prezidat de Kimon Gheorghieff.**

„...Este miezul nopții. Unitățile militare din garnizoana Sofia au ocupat principalele puncte strategice, au asediat Palatul Regal, ministerele și instituțiile publice. Locuitorii orașului care, în acele târzii ceasuri de noapte din inimă de primăvară, încă mai zăboveau pe străzile orașului, sunt somați să se retragă imediat în case.

La cartierul general al complotiștilor (comandamentul militar al Sofiei) atmosfera este încordată. Prin lovitură militară sunt hotărâți să impună țarului (regelui, notează V. Stoica), Boris III, noua formațiune guvernamentală.

Ministrul de război, generalul Vateff, este amenințat cu revolverul, de aghiotantul său, maiorul Ghenoff, în biroul său. Nu poate vorbi la telefon cu primul-ministru, legăturile fiindu-i tăiate."

Ce se întâmpla însă la Palatul Regal? Vom afla, urmărind continuarea relatărilor lui Vasile Stoica, transmise superiorului său din Centrala de la București, ministrul de externe al României, Nicolae Titulescu.

Deci, miez de noapte tulbure, în Sofia ocupată de armată.

Agentul de încredere

Colonelul Malceff, comandantul gărzii regale, primind ordinul telefonic al ministrului de război se grăbi la Palatul Regal. Ajunse la Palat pe la orele 2 după miezul nopții: în jurul Palatului erau elevii Academiei Militare.

La intrarea în biroul său, colonelul fu întâmpinat de mai mulți ofițeri tineri ai Regimentului de gardă și de locotenent-colonelul Vladimir Stoiceff, fost atașat militar la Paris, reîntors în țară abia de curând. Acesta îi declară, cu mâna pe revolver, că dânsul este numit noul comandant al gărzii, că a venit să ia în primire unitatea ce-i este încredințată și că a și luat măsurile dictate de împrejurări. Colonelul a încercat să scoată revolverul. A fost însă dezarmat de ofițerii tineri și închis într-o cameră de alături, unde a stat până dimineața. Comanda gărzii a trecut astfel în mâna locotenent-colonelului Stoiceff.

E interesant de știut că acesta, după reîntoarcerea sa de la Paris, fusese numit comandant al regimentului din Lom și trebuia să se prezinte la post încă la începutul lui mai; manevrase însă să mai stea două săptămâni în Sofia și era unul dintre agenții de încredere ai colonelului Velceff.

24 mai 1934, sărbătoarea sfinților Chiril și Metodiu; prima ieșire în public a țarului Boris III (X) și a soției sale, Ioana, după lovitura de stat (foto din The Illustrated London News, *2 iunie 1934);* în p. 57: *stradă din Sofia în dimineața zilei de 19 mai 1934 (fotografie din* L'Illustration, *2 iunie 1934)*

D. Mușanoff, care fusese seara la rege în Vrana, iar după aceea venise la Operă, se pregătea de culcare când, pe la ora 1 după miezul nopții, fu informat de servitorii săi că locuința sa e înconjurată de soldați.

Cum în Bulgaria o casă astfel înconjurată poate însemna și un iminent masacru, d. Mușanoff sări la fereastră: în jurul casei erau santinele, iar în fața ei, de cealaltă parte a străzii, un pluton de infanterie, cu mitraliera în baterie îndreptată spre poartă și spre ferestrele de la parter. Primul-ministru voi să vorbească la telefon. De la centrală îi răspunse o voce aspră militară.

– Conversațiunile particulare sunt interzise.

– Dar aici e Mușanoff, președintele Consiliului de Miniștri.

– Vă înșelați, d-voastră nu mai sunteți președintele Consiliului de Miniștri.

Și telefonul se închise. D. Mușanoff voi să iasă. În poarta casei sale soldații îi puseră baioneta în piept.

– Nu-i voie să iasă nimeni pe stradă.

D. Mușanoff se reîntoarse în apartamentul său, unde petrecu o noapte de amară îngrijorare.

La Palatul Regal, regele Boris, care se reîntorsese de la Vrana și lucrase până târziu, fu trezit pe la orele două și jumătate după miezul nopții de valetul său.

De la acesta și de la alți doi servitori regele află că Palatul e înconjurat de trupe și că la gardă un ofițer nou a luat comanda.

Regele și-a dat seama imediat că e vorba de o lovitură de stat. Se îmbrăcă și voi să vadă personal ce s-a întâmplat.

Erau orele 3 și jumătate dimineața. Telefonul din biroul regelui sună: regele ridică receptorul. D. Kimon Gheorghieff cerea să fie primit imediat în audiență, împreună cu generalul Zlateff.

Regele, știind foarte bine de ce poate fi vorba, răspunse că la ora aceasta neobișnuită îi este imposibil să acorde audiențe. D. Gheorghieff replică atunci că este o necesitate de stat ca dânșii să fie primiți imediat și să se pună fără întârziere capăt crizei de guvern și termină cu cuvintele:

– Altfel ne vom vedea obligați, în interesul țării, să luăm măsuri de guvernământ fără consimțământul Maiestății Voastre.

Regele cedă și le fixă audiența pentru orele 5.

Regele respectă Constituția

Cum desfășurarea evenimentelor nu se putea prevedea, regele a crezut de bine să-și pună la adăpost familia. De aceea, pe la orele 4, regina Ioana și mica principesă Maria Luiza fură urcate într-un automobil și trimise în grabă la Vrana, până unde fură însoțite de doi ofițeri. Evident, spaima prin care a trecut regina n-a fost mică.

La orele 5, d. Kimon Gheorghieff, generalul Zlateff și colonelul Velceff sosiră la Palat.

La început se gândeau să fie primiți tustrei. În ultima clipă însă colonelul Velceff, dându-și seama de relațiunile destul de reci pe care le avea cu regele, a zis celorlalți doi:

– Duceți-vă numai voi. Prezența mea mai mult ar strica.

D. Gheorghieff și generalul Zlateff urcară în biroul regelui, iar colonelul Velceff îi așteaptă în curte, stând de vorbă cu ofițerii gărzii.

Întrevederea între rege și cei doi capi ai conjuraților a avut un caracter rigid. Primele cuvinte ale regelui au fost:

– De ce v-ați grăbit, generale? De ce v-ați grăbit? Nu era nevoie să se creeze o astfel de situație.

Era o aluziune la proiectul pe care-l avea regele de a forma un guvern tare pe cale normală, cu concursul tuturora și care generalului Zlateff nu-i era necunoscut.

D. Kimon Gheorghieff și generalul căutară să-i arate că dânșii au dat această lovitură după ce s-au convins că guvernele formate de partide nu mai sunt posibile.

Țara are nevoie de un guvern tare, în afară de partide, care s-o conducă în ordine și disciplină, fără a ține seamă de altceva, decât de interesul superior al consolidării statului.

Armata, care singură a rămas neatinsă de politicianism (?), a arătat hotărârea ei prin gestul ce a făcut în această noapte. Conform dorinței opiniunii publice sănătoase și luminate și conform hotărârii armatei, dânșii au format un guvern compus din elemente de mâna întâi, harnice, oneste și devotate țării.

Acest guvern va trebui să procedeze la reorganizarea statului, reducând ministerele,

reducând numărul funcționarilor, reducând bugetul, făcând o nouă organizațiune administrativă, o nouă împărțire a comunelor și județelor. Parlamentul va trebui dizolvat și va trebui organizată o nouă reprezentanță națională, când se va simți nevoia ei. Până atunci guvernul va trebui să conducă țara prin decrete regale și decrete guvernamentale.

Regele obiectând că o guvernare trebuie să fie călăuzită de constituțiunea și de legile țării, d. Gheorghieff îi răspunse că guvernul va trebui să le suspende, dacă ele se opun măsurilor a căror necesitate e simțită de țară.

Ca încheiere, cei doi conducători cerură regelui să aprobe guvernul constituit de dânșii.

Regele obiectă din nou că dânsul a jurat să respecte Constituțiunea și că nu poate aproba constituirea unui guvern impus cu forța și care declară categoric că va guverna călcând constituțiunea și legile țării. De altfel, d. Mușanoff, deși i-a comunicat seara la orele 9 că n-a putut forma guvernul și că își va depune mandatul, totuși n-a făcut încă acest lucru.

D. Gheorghieff declară atunci că, opiniunea publică patriotică și armata țării cer cu hotărâre guvernul care s-a format sub președinția sa și că atât acest guvern cât și armata sunt hotărâte a pune în aplicare programul pe care d-sa l-a schițat Maiestății Sale. A adăugat că în clipa în care vorbea, toate orașele țării au recunoscut guvernul și toate unitățile armatei, inclusiv garda regală, execută ordinele lui.

– În astfel de condițiuni – a zis regele – eu nu pot face decât un singur lucru: să mă retrag de la postul acesta, lăsându-vă d-voastră toată răspunderea pentru cele ce se vor întâmpla.

Dl. Gheorghieff și generalul Zlateff, speriați de această declarațiune, au răspuns că intențiunile lor nu sunt îndreptate contra regelui, că ei vor numai să-l ajute a scoate țara din impas, că o retragere a Maiestății Sale în clipele grele de astăzi ar însemna o fugă de la datorie și ar aduce greutăți incomensurabile, că în fine cunoscând iubirea de țară a Maiestății Sale ei îi fac rugămintea să stea la postul său și să le acorde sprijinul său regal în opera de refacere a țării pe care ei sunt hotărâți a o duce la îndeplinire. Cât despre faptul că d. Mușanoff nu și-a depus încă formal mandatul, d-sa poate fi invitat s-o facă îndată și astfel și formalitatea aceasta poate fi satisfăcută.

Clanurile conspirative

Conversațiunea a durat până la orele 6 și jumătate. Regele părăsit de armată, până și de propria sa gardă, a crezut nimerit să cedeze și a promis celor doi reprezentanți ai mișcării că el va da guvernul, rezervându-și dreptul de a aduce programului ce-i va fi prezentat corecturile necesare. Pentru ora 9 le-a fixat apoi audiența de numire.

[Între orele 7 și 8, Mușanoff are o audiență la rege, în cursul căreia depune mandatul. Apoi, la comandamentul militar, are o întrevedere cu Gheorghieff și generalul Zlateff.

La orele 9, Gheorghieff revine la Palat, supunându-i regelui Boris decretele noului guvern și un manifest către țară. Unele dintre aceste decrete – printre care și cel privind dizolvarea Parlamentului – Sobrania –, fără prescrierea alegerilor și convocarea unei noi reprezentanțe, încălcau grav Constituția.]

Constituțiunea bulgară – continuă V. Stoica – este întemeiată pe două principii: monarhia și parlamentarismul. Cerându-i-se regelui să calce principiul parlamentarismului, el n-o putea face fără a se gândi că; prin aceasta, poate periclita și celălalt principiu – ideea monarhică.

Nu trebuie să pierdem din vedere faptul că, în Bulgaria, suveranul dacă nu vrea să fie o jucărie în mâna clanurilor politice conspirative militare și civile n-are alt sprijin fix decât Constituțiunea, singurul mijloc prin care pot ajunge la cuvânt și masele populare, credincioase încă principiului monarhic.

Regele Boris s-a văzut însă nevoit a ceda întru toate insistențelor d-lui Kimon Gheorghieff; la orele 11 și jumătate noul guvern era numit și primele lui decrete erau semnate, iar *Monitorul Oficial* a publicat imediat atât numirile, cât și manifestul și primele dispoziții administrative.

Locuitori ai Sofiei, în fața prefecturii de poliție, unde noul guvern al lui Kimon Gheorghiev își ține prima ședință (foto Ilustrațiunea românească, *6 iunie 1934)*

La orele 2 și jumătate după-amiazi, trupele fură retrase în cazărmi, lăsându-se patrule numai în centrele mai frecventate ale orașului și circulațiunea publicului a fost iarăși permisă.

În orașele din provincie desfășurarea evenimentelor a fost mai simplă și trupele s-au retras în cantonamentele lor îndată ce au primit ordine din Sofia. Regimul nou al grupării Zveno și al Ligii militare câștigase prima sa victorie.

Publicului mare și cercurilor diplomatice și gazetărești schimbarea aceasta de guvern le-a fost prezentată, cu mult tact de altfel, drept rezultatul unei hotărâri a suveranului, care numai în această formațiune a găsit soluțiunea potrivită a crizei de guvern.

Venirea la cârmă a noului guvern n-a trezit mult entuziasm în țară. Atât în Sofia cât și în provincie, soluțiunea aceasta a fost considerată înainte de toate ca o ieșire din impasul în care aruncase țara partidele politice și abia în rândul al doilea ca instituire a unui guvern corespunzător nevoilor actuale.

În sânul partidelor politice, numirea guvernului Gheorghieff și primele măsuri pe care le-a luat au stârnit spaimă și dezorientare. Mai ales în urma faptului că guvernul declarase intențiunea sa de a dizolva complet partidele politice din țară. Partidele sunt profund discreditate și incapabile de acțiune. Aproape toată lumea intelectuală a țării dorea un guvern în afara și pe deasupra lor.

Guvernul a ajuns la cârmă prin armată, care a acționat unitar și disciplinat, urmează acum să-și creeze în marea masă a populațiunii oștirea civilă disciplinată care să-l aprobe și să-l susțină.

Conducătorii lui își dau seama că o administrațiune bazată pe baionete nu poate fi durabilă și e împreunată cu grave pericole sociale. De aceea, în afară de dificultățile financiare și administrative ei trebuie să rezolve problema reintrării armatei în cazarmă și consolidării forței executive civile.

Deocamdată însă adevărata tărie a guvernului este armata, cu ajutorul căreia a obținut puterea și își execută dispozițiunile.

Guvernul, precum o mărturisește categoric, este un guvern de dictatură.

În manifestul său din 19 mai, guvernul anunța că în politica externă scopul lui este „pace și bune relațiuni cu toate puterile mari și înainte de toate cu vecinii", și „restabilirea raporturilor cu Rusia sovietică".

Mie d. Gheorghieff mi-a declarat: „Scopul guvernului nostru este păstrarea unor raporturi de bună vecinătate, de amiciție și de încredere reciprocă și înainte de toate păstrarea păcii, fără de care ne-am ruina cu toții. În interesul unor bune relațiuni cu vecinii, guvernul nu va tolera nici un fel de acțiuni contra vecinilor noștri și va suprima fără milă orice încercare de acest fel.

Acțiunea de apropiere și de colaborare a țărilor din Sud-Estul Europei, pe care România o urmărește cu tenacitate, o cunoaștem și pot să declar că poporul bulgar dorește și el o colaborare cu vecinii săi. Guvernul care ne-a precedat s-a conformat acestei dorințe; atitudinea lui a fost unanim aprobată. Noi vom urma aceeași direcțiune, căutând doar căi mai practice pentru a obține rezultate satisfăcătoare". ■

Prezentare și selecție

Ioan LĂCUSTĂ

EXPOZIȚIE FOTOGRAFICĂ

Sub egida Forumului Democrat al Germanilor din România, la Casa de cultură „Friedrich Schiller", din București, a fost organizată o inedită expoziție de fotografie: *Germanii din București – între calvar și speranță,* realizată de Nora și Dan Fonosch, membri ai Fotoclubului „Leica".

În cuvântul de deschidere, dr. Klaus Fabritius, președintele Forumului Democrat al Germanilor din România, a subliniat contribuția minorității germane la dezvoltarea economică, socială și culturală a României moderne și zbuciumata istorie a germanilor pe aceste meleaguri.

Înainte de 1914, în București se afla cea mai numeroasă colonie germană din afara Europei Centrale, numărul vorbitorilor de limbă germană fiind estimat la peste 20 000. În perioada interbelică, un procent semnificativ din forța de muncă a Capitalei era reprezentat de cetățenii români de origine germană.

În 1945, circa 10 000 dintre germanii din București *(Magazin istoric,* nr. 1/1995) au fost deportați în fosta Uniune Sovietică. Dintre cei care s-au întors, azi mai sunt în viață doar 122...

Ca urmare a deposedării de bunuri, marginalizării și lipsei de perspective, mulți germani au ales calea emigrării.

Azi germanii din România ar putea redeveni ce au fost dintotdeauna: un factor de progres și o punte spre Europa.

Referitor la expoziție, mi se pare deosebit de semnificativă opinia d-lui conf. univ. Sylviu Comănescu, consilier de onoare al Federației Internaționale de Artă Fotografică, consemnată în catalogul expoziției: „Să sintetizezi, în câteva zeci de imagini, mai multe secole de istorie a minorității germane din București, nu este o treabă ușoară. Aceasta presupune: documentare aprofundată, obiectivitate și o selecție riguroasă. Lucrând «nemțește», realizatorii expoziției au reușit să prezinte într-o formă succintă și personală urmele trecerii prin timp a acestei comunități."

Paul SCHUSTER-STEIN

CLIMATUL ȘI ISTORIA

Istoricii și-au îndreptat atenția în ultima vreme tot mai mult asupra implicațiilor pe care evoluția climatului le-a avut asupra comunităților umane. Co-munități umane întregi au dispărut, după cum se știe, în trecut în urma unor modificări ale climei, precum civilizația maya. Revista Magazin istoric **a mai publicat, în nr. 7/1992, un articol consacrat raporturilor istoriei cu meteorologia. Revenim acum cu câteva noi informații publicate de revista britanică** The Economist.

Pentru climat, schimbarea este regula, nu excepția. Dar un mare număr de variații se pot cuprinde totuși într-un climat stabil, pentru că acesta definește limitele în cadrul cărora variază caracteristicile vremii: o iarnă cu furtuni, urmată de o alta cu geruri cumplite sau o suită de veri toride.

Modificările climatului apar menționate în scrierile istorice. Cel mai dramatic exemplu îl constituie Mica glaciațiune, ce a ținut din secolul XIII până la sfârșitul secolului XVIII. În acel interval, gheţarii din Norvegia și Alpi s-au mărit ca volum, calota de gheață a Atlanticului a coborât mult spre sud, Tamisa a înghețat în dreptul Podului Londrei. Media temperaturii în Europa a fost, probabil, cu 1°C mai mică decât cea de astăzi. Efectele Micii glaciațiuni au modificat structura pescuitului în Atlantic și au distrus viţa de vie din Anglia de la începutul Evului Mediu. De asemenea, se pare că poartă responsabilitatea pentru distrugerea culturilor, provocând foametea ce a marcat Europa secolului XIV. Și se pare că tot lor li se poate atribui împiedicarea vikingilor de a atinge continentul american, prin Groenlanda, o colonie dispărută din cauza condițiilor meteorologice prea aspre.

Înregistrările sigure privind climatul sunt relativ recente. Dar există și alte metode de a examina evoluția climatului. Pentru a afla cât de înnourate au fost verile în trecut, dr. Hubert Lamb, unul dintre pionierii istoriei climatului, a examinat picturile artiștilor britanici și olandezi.

Pentru perioade mai vechi, nu dispunem de astfel de izvoare. Ne poate ajuta arheologia, stabilind, de exemplu, în ce perioade erau cultivate vârfurile dealurilor și când se căutau văile mai calde. Există însă o limită dincolo de care doar martori neumani pot fi întâlniți. Gheţarii pot creşte sau se pot reduce, zgâriind în felul acesta pământul de sub ei. Lacurile își măresc volumul, și-l restrâng sau îngheață.

Vânturile construiesc dune. Toate acestea sunt marcate de sedimente. Dar cele mai elocvente mărturii rămân totuşi cele înregistrate de structurile vii.

Un copac, de exemplu, păstrează o foarte bună cronică, mai ales prin inelele sale. Atunci când condiţiile au fost bune, copacul a crescut mai repede, acumulând inele mai largi. Verile reci sunt marcate prin inele mai subţiri. Acelaşi rol îl pot juca şi insectele. Dar aceste mărturii ne oferă date doar despre temperatură, cantitatea de ploaie căzută, adică despre efecte, nu şi despre cauze.

Oamenii de ştiinţă au reuşit să determine şi câteva dintre cauzele modificării climatului. Soarele este una dintre cauzele principale. Modificările în cantitatea de lumină solară care atinge pământul determină schimbări ale vremii. Nu strălucirea soarelui variază foarte mult, cât mai ales poziţia pământului faţă de astrul ceresc, din cauza modificării axei de rotaţie. Datorită acestui fapt, tropicele – benzile din jurul Ecuatorului, în care razele soarelui cad direct – sunt mai largi sau mai înguste. Cu cât sunt mai largi, cu atât sunt mai mari diferenţele dintre vară şi iarnă. Există apoi modificări ciclice ale orbitei, la intervale de 100 000 ani sau de 400 000 ani. Din moment ce distanţa medie de la pământ la soare rămâne aceeaşi, în vreme ce orbita se schimbă, cantitatea de lumină solară primită într-un an va fi constantă, va varia pe parcursul unui an. Ideea că ciclurile de rotaţie şi orbită afectează climatul îi aparţine unui astronom iugoslav, Milutin Milankovici, care a elaborat-o în prima jumătate a secolului.

O altă direcţie de cercetare o constituie studiul gheţarilor. S-a putut stabili că învelişul de gheaţă al globului se modifică după un ritm complicat, urmând cicluri de 23 000, 41 000 şi 100 000 ani. Unul dintre răspunsurile obţinute prin studierea vârstei gheţarilor a fost că interglaciaţiunile apar rar. Una este în plină desfăşurare astăzi, dar ultima dinaintea ei s-a petrecut cu 100 000 ani în urmă.

Un alt răspuns oferit de studierea gheţarilor este că nivelul bioxidului de carbon din atmosferă influenţează evoluţia climatului. Cantităţile sporite de bioxid de carbon existente astăzi în atmosferă ar putea cauza o schimbare mult mai importantă decât cea adusă de Mica glaciaţiune. Nimeni nu se aventurează să facă o previziune foarte sigură încă.

Mulţi consideră că perioada interglaciară este pe sfârşite şi că doar din cauza efectelor produse de bioxidul de carbon gheţarii nu se află în expansiune. Trecutul apropiat nu oferă un exemplu de efect de seră cu care să se poată face o comparaţie. Dar cu mulţi ani în urmă, în perioada jurasicului şi a cretacicului, nivelul de bioxid de carbon era mare şi vremea mai caldă. De aceea, oamenii de ştiinţă încearcă să recreeze, *mutatis mutandis*, un model al climatului din cretacic.

Înţelegerea evoluţiei anterioare a climatului permite astfel să înţelegem situaţia actuală şi să prefigurăm evoluţiile viitoare. ■

Istoria în albume

AVENTURILE ARHEOLOGIEI

„Această operă aduce în mintea cititorului dramaticele întrebări cu care oamenii din toate timpurile s-au întors spre trecut şi stupefiantele sau misterioasele (adeseori reticentele) răspunsuri pe care le-au primit.

Această operă este, de asemenea, un mare, aventuros poem *(romanzo)*, care antrenează toate popoarele care au locuit pe Terra, încă din primele timpuri, despre care avem amintire şi conştiinţă şi despre care povestesc, în termenii istoriei documentare şi nu ai fanteziei, succesiunile sângeroase, chinurile, victoriile şi triumfurile.

Fascinantul, imprevizibilul *romanzo* care vi se propune este acela al arheologiei".

Cu aceste cuvinte sunt invitaţi cititorii să participe la o mare aventură a cunoaşterii, aceea a pătrunderii în universul fascinant al arheologiei, prin intermediul celor 18 albume de sub genericul *Le grandi aventure dell'Archeologia* (Marile aventuri ale arheologiei), publicate de Armando Curcio Editore din Roma.

Filipo Cooreli, Luciano Lucignani, Renato Tamassia, Mario Torelli (comitetul director), împreună cu Antonio Semino (redactor şef), Magda Agnesotti (secretar de redacţie) şi cu un mare colectiv de istorici, arheologi, fotografi, cartografi etc. au alcătuit un impresionant ghid ştiinţifico-artistic pe marile trasee arheologice ale lumii.

Tematica celor 18 volume, elegant tipărite, cu o bogată ilustraţie color, cu desene, scheme, grafice şi hărţi, este ilustrativă pentru concepţia realizatorilor: *Enigmele scrisului* (vol. 1), *Preistoria* (vol. 2), *Orientul Apropiat* (vol 3-4), *Egiptul* (vol. 5-6), *Grecia şi Asia Mică* (vol. 7-9), *Etrusci, italici, romani* (vol. 10-12), *Europa şi Italia protoistorică* (vol. 13-14), *Orientul Mijlociu şi Extremul Orient* (vol. 15-16), *America precolumbiană* (vol. 17), *Arheologia submarină şi arheologia medievală* (vol. 18).

Acest *romanzo* al arheologiei beneficiază şi de o prezentare publicistică alertă, accesibilă marelui public interesat de misterele civilizaţiilor dispărute, abordate sub titluri incitante, precum: *Suntem toţi radioactivi; Arheologie şi propagandă; Egiptul lui Napoleon; Mumii pentru toţi; Arhivele lui Agamemnon; Winckelman se îndrăgosteşte de Apollo; Domnilor, „il Laooconte!"; De la Herodot la Expoziţia Universală; Cincizeci de dolari pentru un oraş...*

Marile aventuri ale arheologiei, prin bogatul său material ilustrativ (din care o frescă grecească pe coperta 3 a acestui număr ilustrează recenzia noastră), constituie o incitantă invitaţie adresată cititorului de a se întoarce spre trecut şi a-i percepe şi descifra mesajele.

L. IOAN

„Indiferent că sunt corecte sau eronate, ideile economiştilor şi ale teoreticienilor asupra fenomenului politic sunt mai puternice decât se crede de obicei. De fapt, lumea nici nu este condusă de alte forţe. Oamenii de acţiune, care se cred complet imuni la orice influenţă intelectuală, sunt, de obicei, aserviţi unui oarecare economist decedat. Frenezia

ADAM SMITH, MAGISTRUL LIBERALISMULUI ECONOMIC

DAN POPESCU

dictatorilor inspiraţi de un glas venit de sus, pe care numai ei îl aud, îşi are sursa, de fapt, în tezele enunţate cu câtva timp în urmă de un orecare scrib universitar... Sunt sigur că se exagerează considerabil puterea relativă a intereselor solid încetăţenite în comparaţie cu invazia progresivă a ideilor".

J.M. Keynes

În secolul XVIII, o teorie economică relativ completă şi considerabil coerentă a fost elaborată de către autori englezi şi francezi, printre care ilustrul Adam Smith, profesorul de economie politică Jean-Baptiste Say, promotorul „armoniilor economice", francezul Frédéric Bastiat sau celebrul bancher englez David Ricardo ş.a. Acestei teorii şi activităţii reprezentanţilor ei li s-a dat numele de „Şcoala clasică". Sistemul respectiv a fost apreciat multă vreme „definitiv", apoi „bun".

El a impus un liberalism general şi nu o dată nuanţat. Un liberalism a cărui geneză se explică, în principal, prin concursul a două revoluţii: una tehnică şi alta juridică. Cea tehnică a permis Angliei să-şi constituie o industrie puternică, mulţumită unor condiţii şi conjuncturi favorabile, dar şi unor invenţii strălucitoare şi munci stăruitoare. Dând substanţă revoluţiei juridice, Revoluţia franceză din 1789 a introdus un ferment de liberalism şi individualism, chiar în statele unde nu şi-a implantat concepţiile politice.

Libertatea individuală, libertatea opiniilor, drepturile omului şi cetăţeanului aveau corespondent, pe plan economic, în libertatea desfăşurării activităţilor, a comerţului, a muncii. Desigur, relaţia poate fi privită şi invers. Evoluând într-un asemenea cadru în formare şi pe care îl va influenţa decisiv, economistul englez Adam Smith este considerat „adevăratul creator al economiei politice moderne", devenită apoi „clasică". Dar cine este Adam Smith şi care sunt ideile sale fundamentale?

Urmărind „binele propriu“

Se naşte în Scoţia, la Kirkcaldy, la 5 iunie 1723. Între 1737 şi 1740 studiază la Universitatea din Glasgow, una din cele mai bune universităţi europene ale timpului. Din 1740 şi până în 1746 îşi finalizează studiile la Oxford, instituţie, însă, atunci, cu o stare intelectuală relativ scăzută. Se întoarce în Scoţia şi ţine la Edinburgh două „cursuri libere“: unul asupra literaturii engleze şi altul asupra economiei politice, în care apără şi dezvoltă principiile libertăţii comerciale. În 1751 este numit profesor de logică la Universitatea din Glasgow, pe care o cunoştea atât de bine. Trece apoi, tot aici, la catedra de filosofie morală, unde se ocupă cu teologia naturală, etica, jurisprudenţa şi politica.

Această personalitate atât de cultă, cu un orizont atât de larg, rămâne la Glasgow până în 1764 când, simţind acut nevoia să vadă lumea, realităţile şi neavând alte mijloace, acceptă să ţină companie tânărului duce de Buccleugh, (nepot direct al unui celebru om de stat englez, Charles Townshend), într-o călătorie în Europa. Va petrece un an şi jumătate la Toulouse, două luni la Geneva, unde se pare că l-a întâlnit pe Voltaire, şi zece luni la Paris, unde îi frecventează pe enciclopedişti (Diderot, D'Alembert, Condillac etc.) şi pe fiziocraţi[1]. Se întoarce în Scoţia în 1767. Deja în 1766 îi apăruse la Londra lucrarea, devenită apoi celebră, *Bogăţia naţiunilor. Cercetare asupra naturii şi cauzelor ei.* Cartea, considerată „o adevărată biblie a şcolii liberale“, are un conţinut vast: autorul examinează regimul colonial, regimul marilor companii comerciale, sistemul mercantilist, sistemul monetar-bănesc, impozitele etc. Documentarea este bogată, precisă, ideile fiind susţinute de fapte, de analize şi concluzii pertinente. Valoarea volumului este amplificată de stilul clar şi direct al autorului, de limbajul elegant, literar, convingător şi instructiv (cartea a fost tradusă în româneşte şi publicată – volumele I-II – în anul 1962 în Editura Academiei Române, Bucureşti). În 1778, Smith este numit comisar al vămilor la Edinburgh, post în care rămâne până la moartea sa survenită în 1790.

Asemeni altor mari creatori, Adam Smith a preluat importante idei de la predecesorii săi, pentru a le „topi“ într-un sistem general. Vederilor fragmentare însă el le-a substituit o filosofie socială şi economică închegată. Se gândea poate, când scria, la vestitul John Locke (1632-1704), care afirmase: „Oamenii se integrează în societate urmărind binele propriu, iar scopul pe care îl vizează, alegând şi instituind un corp legislativ, este stabilirea de legi şi reguli care să apere societatea şi să protejeze bunurile tuturor membrilor ei“. Locke concepuse „guvernul civil“ ca un adevărat remediu faţă de inconvenienţele statului „natural“. El respinsese absolutismul, ce plasa autoritatea deasupra legilor şi în afara societăţii civile.

Se mai gândea, poate, Adam Smith, la Sir Dudey North, înalt funcţionar şi primar al Londrei, cel care în *Discursuri asupra comerţului* se îndepărtase net de poziţiile mercantiliste care promovau o puternică implicare statală în domeniul economic, afirmând: „Nici un popor nu a devenit vreodată bogat ca urmare a intervenţiilor statului. Numai pacea, industria şi libertatea şi nimic altceva aduc comerţul şi bogăţia“.

De la Francis Hutcheson, fostul său profesor de filosofie la Glasgow, Smith preia idei despre diviziunea muncii, variaţiile de valoare, elemente privind originea monedei etc. De la David Hume, pe care economistul scoţian îl numea „istoricul şi filosoful cel mai ilustru al epocii noastre“, Smith dobândeşte importante repere în ce priveşte critica politicii mercantiliste, a sofismelor mercantiliste privind balanţa comercială („cel mai important lucru este sfera circulaţiei, excedentul balanţei comerciale“), şi consecinţele nefaste ale „geloziei“ comerciale între naţii. Îşi pregătea astfel coordonatele politicii sale liberale, în materie de comerţ exterior.

Adam Smith recepţionează gânduri ale lui Bernard de Mandeville, medic filosof francez, cel care în 1714 publicase un „poem“ ce făcuse vâlvă: *Fabula albinelor sau vieţii private, binefaceri publice.* De Mandeville scria în lucrarea sa că civilizaţia, respectiv bogăţia, artele, ştiinţele, rezultă nu din „virtuţile omului“, ci din „viciile lui“, din nevoile naturale nenumărate care îl fac pe om să dorească bunăstarea, confortul, luxul, toate plăcerile vieţii. Deşi îi reproşează francezului că numeşte „vicii“ dorinţi şi gesturi care nu au ca atare nimic condamnabil, Smith va susţine, la rândul său, că interesul personal – „fără a şti şi nici a voi“ – conduce în mod natural societatea către bunăstare şi prosperitate. Bogăţia unei societăţi este pentru Adam Smith – ca şi pentru de Mandeville – „efectul dacă nu al unui viciu, cel puţin al unui instinct natural, care nu are nimic virtuos în sine, un instinct de care providenţa se serveşte fără ştirea oamenilor, spre a înfăptui ţeluri care depăşesc puterile lor de prevedere“.

48 mii de ace

Pe fiziocraţi Adam Smith i-a cunoscut, cum spuneam, în vremea şederii lui la Paris, în 1765. Atunci a avut relaţii directe cu medicul şi cărturarul François Quesnay şi cu

---

[1] Curent de gândire economică, în esenţă liberal, din Franţa sec. XVIII. Ei cred „în puterea, în guvernarea naturii“ (fizio-cratie), în „legile eterne“, după care se conduce lumea. Ei au lansat vestitul dicton „Laissez faire, laissez passer, le monde va de lui même“ (Lăsaţi lucrurile în voia lor, lumea merge de la sine). Între reprezentanţii de seamă: François Quesnay, medic, marchizul de Mirabeau, Merçier de la Rivière, Dupont de Nemours, rafinatul practician şi demnitar Jacques Turgot, baron de l'Aulne etc.

ministrul lui Ludovic XVI, Anne Robert Jacques Turgot. Influența acestora asupra economistului scoțian a fost profundă. Pe de o parte, doctrina fiziocrată cu celebrul ei „Laissez faire, laissez passer...", i-a întărit convingerile în materie de liberalism economic. Apoi, el pare a fi „împrumutat" de la fiziocrați ideile cu privire la distribuirea venitului anual între diversele clase ale națiunii. Dar dacă fiziocrații, parcă „hipnotizați" de rolul agriculturii – singurul domeniu unde se putea crea valoare, cum afirmau ei – au avut o vedere „diminuată" asupra economiei, privind „printr-o fereastră prea strâmtă", Adam Smith „s-a așezat de la început în centrul fenomenelor, în punctul cel mai înalt. De acolo vederea era mai cuprinzătoare."

În acest sens, dacă François Quesnay socotea că „agricultura este izvorul tuturor bogățiilor statului și cetățenilor", Adam Smith încă din prima frază a renumitei sale cărți relevă munca drept „adevăratul izvor al bogăției". În crearea bogăției, economistul scoțian nu a contestat însă nici influența forțelor naturii, nici pe aceea, esențială, a capitalului. Dimpotrivă, el a insistat foarte mult asupra rolului capitalului, iar pământului i-a sesizat o „productivitate specială". Se poate spune că – deși indirect – tocmai la Adam Smith își află geneza „teoria celor trei factori ai producției – munca, pământul, capitalul", teorie devenită clasică în economia politică.

Activitatea omului și nu forțele naturii – scria Adam Smith – creează în fiecare an masa bunurilor pe care acesta o consumă. Fără direcționarea lor de către om, forțele naturale rămân nefecunde și nefolositoare. Și cum munca, în general, și nu numai pământul, dă naștere bogăției, este deci vorba nu numai de munca unei singure clase – aceea a agricultorilor – cum apreciau fiziocrații –, ci de munca tuturor claselor, de munca întregii națiuni. Bogăția anuală creată într-o țară, mai arăta Smith, reprezintă efectul „tuturor celor care lucrează pentru dânsa", ea rezultă din colaborarea lor, din „cooperare". În *Bogăția națiunilor*... Adam Smith a privit lumea economică ca un vast atelier, diversificat și cooperant, mobilul psihologic esențial al producătorilor din orice poziție reprezentându-l dorința de a-și îmbunătăți situația.

O asemenea cooperare în societățile umane, precizează Adam Smith, s-a realizat spontan, sub o formă deosebită: „diviziunea muncii". Smith o pune în lumină și o așază ca idee esențială a lucrării sale. El definește diviziunea muncii drept instituția prin care se efectuează, fără sforțare și în mod natural, „cooperarea oamenilor în crearea produsului economic". În timp ce animalele – explică marele economist – se mărginesc a-și satisface nevoile lor individuale, fiecare om, în loc de a-și fabrica singur necesarul pentru toate nevoile sale, se mulțumește să fabrice un singur produs pe care-l schimbă apoi cu cele ce-i lipsesc. De aici, pentru comunitate, o mare creștere a bogăției. Diviziunea muncii, stabilind cooperarea tuturor pentru satisfacerea dorințelor fiecăruia, este adevăratul izvor al productivității, al progresului, al bunăstării[1].

Puterea diviziunii muncii – mai apreciază Smith – vine de la trei cauze principale: 1) dexteritatea dobândită de fiecare lucrător lăsat mereu la același fel de lucru; 2) economia de timp realizată prin evitarea trecerii continue de la o ocupație la alta; 3) invențiile și perfecționările pe care „faptul de a fi absorbit într-o singură muncă

[1] Adam Smith urmărește să detalieze mai mult în acest sens, folosind un exemplu rămas celebru – al „manufacturilor de ace". Un om care nu ar fi obișnuit cu acest fel de lucru, din care diviziunea muncii a făcut o meserie particulară, și nici nu ar fi obișnuit să se servească de instrumentele care se întrebuințează..., acest om, oricât de îndemânatic ar fi, abia ar putea să facă un ac în cursul unei zile întregi... Astăzi însă această muncă este împărțită într-un mare număr de ramuri, din care cea mai mare parte poate constitui tot atâtea meșteșuguri. Un lucrător trage sârma de pe mosor, un altul o îndreaptă, un al treilea o taie pe cea dreaptă, un al patrulea îi face vârf, un al cincilea e întrebuințat pentru pilitul vârfului ce trebuie să primească gămălia. Gămălia este ea însăși obiectul a două sau a trei operații separate... Zece lucrători pot astfel să realizeze 48 de mii de ace într-o zi...".

În p. 63: *opoziția britanică, în vremea lui Adam Smith, în imagini caricaturizate: sus – Fox, ministru whig, jos – Pitt, ministru tory*

Caricatură reprezentând un miting desfășurat la Londra, în 1795, în timpul căruia populația află despre drepturile cucerite de francezi în urma revoluției

oarecare le sugerează în mod natural celor ce o execută zilnic". Magistrul nu a ignorat nici dezavantajele diviziunii muncii, relevând chiar soluții pentru înlăturarea lor. El arăta că, exercitând doar o singură operație, omul respectiv nu are prilejul să-și valorifice inteligența sau puterea de invenție în a găsi mijlocul de înlăturare a unor greutăți care nu-i apar niciodată, fiind aferente altor segmente de muncă. Riscă astfel să devină ignorant. Pentru a elimina un asemenea „exces de specializare", Smith cere „să se impună" poporului „o instrucție elementară – citit, scris, socotit" – prin crearea școlilor primare plătite, în parte, din bugetul statului. Iată dar o notă particulară oferită de Adam Smith principiului pe care l-a urmărit consecvent, al „nonintervenției statului" în economie, marele economist – și profesor de morală totodată – admițând, de asemenea, intervenția statului în probleme de „securitate națională, justiție, poliție".

Sensul oricărei oferte

De fapt, Smith nu a fost un adversar al statului, ci un promotor echilibrat al acestuia, un sprijinitor al statului național. A rămas celebru faptul că liberalul Adam Smith, criticul atât de fervent al protecționismului în economie, a admis *Actele de navigație*, datând încă din vremea lui Cromwell. În condițiile confruntării Angliei, a flotei engleze, cu puterea maritimă a Olandei, pentru a dobândi supremația pe mări și oceane – coordonată considerată vitală în epocă în ce privește amplificarea puterii Insulelor Britanice – aceste *Acte de navigație* obligau comerțul englez pe mare să se servească numai de nave engleze, chiar dacă prețul practicat de navele străine era mai avantajos. Era calea – susținea și autorul *Bogăției națiunilor* – prin care se putea dezvolta o puternică marină engleză care să distrugă agasanta preeminență a marinei olandeze. Referitor la asemenea acceptări Adam Smith scria într-o frază caracteristică: „Astfel de reglemente pot, fără îndoială, să fie considerate într-o anumită măsură o violare a libertății naturale. Dar manifestările libertății naturale ale unui mic număr de indivizi care riscă să pună în pericol siguranța societății întregi sunt și trebuie să fie conținute (în sens de controlate – *n.n.)* de legile tuturor guvernelor, cele mai libere ca și cele mai despotice".

Iată dar, la Adam Smith, producția, activitatea. Dar schimbul ca atare, dar lumea? Ei bine. *Il mondo va da se* (lumea merge de la sine) va spune Smith, relativ alături de *Laissez faire*-ul fiziocraților. Lumea nu a avut nevoie pentru a se organiza de intervenția vreunei voințe colective, prevăzătoare și raționale, de nici o înțelegere prealabilă între oameni. Pentru a dobândi înfățișarea actuală, a fost de ajuns acțiunea spontană a milioanelor de indivizi, urmărindu-și fiecare propriul interes, propriul drum, „fără a se preocupa de alții", „fără a se îndoi chiar de rezultatul social la care aveau să ducă actele lor".

Marile linii ale lumii actuale – mai scria Smith – nu au fost trase potrivit unui plan conceput de un organizator, fie el de excepție, și executate de o societate inteligentă, ci prin acumularea de nenumărate trăsături desenate de indivizi ascultând de forța instinctivă a propriului lor interes, o forță inconștientă (indiferentă) în raport cu scopul general pe care puteau să-l atingă indivizii.

Este o idee practic analoagă celei a „legilor economice eterne", sugerând o acțiune superioară voințelor și care, la caz, li se opune unora dintre acestea în pofida rezistenței. Smith însă nu „vede" atât noțiunea de lege economică în sensul de regularitate, repetiție, reînnoire identică a anumitor fenomene, date fiind anumite condiții, cât insistă în analizele sale asupra ceea ce fenomenele economice au spontan, „instinctiv", „natural". Pentru Smith lumea economică este o ființă vie, care-și creează singură organele naturale, indispensabile.

Omul are aproape constant ocazia – scria magistrul scoțian – să recurgă la ajutorul fraților săi și ar fi zadarnic să așteptăm numai de la bunăvoința lor. Va reuși mai bine dacă ajunge să intereseze amorul lor propriu în favoarea sa și să le arate că este conform cu folosul lor de a face ceea ce le cere. Oricine oferă unei alte persoane o afacere îi face propunerea următoare: „dă-mi acest obiect de care am nevoie și vei primi în schimb ce-l care-ți este necesar". „Acesta-i sensul oricărei oferte și-n felul acesta obținem unii de la alții cea mai mare parte din serviciile de care avem nevoie". „Nu de la bunăvoința măcelarului, berarului sau a brutarului așteptăm hrana noastră – mai arăta Adam Smith –, ci de la considerația pe care o au pentru propriul lor interes. Ne adresăm nu omeniei lor, ci amorului lor propriu, interesului lor, și nu le vorbim niciodată de propriile noastre necesități, ci de avantajele lor" – încheie acest pasaj economistul scoțian.

„Astfel se dezvoltă schimbul și, odată cu el, diviziunea muncii. Căci certitudinea de a se putea schimba tot surplusul muncii sale, care prisosește propriei sale consumații, pe porțiuni de muncă ale altuia de care poate avea nevoie, încurajează pe fiecare om să se consacre unei ocupații deosebite, așa fel ca să poată cultiva și perfecționa talentul său, geniul pe care-l poate avea pentru acest fel deosebit de afaceri" – conchidea Smith.

Interesul, competiția, spontaneitatea instituțiilor economice, mecanismul regulator al cererii-ofertei, optimismul față de bogăție și prosperitate, iată ideile fundamentale ale lui Adam Smith în acest cadru. Idei care, desigur, comportă abordări mai largi. Capitalul se adună nu grație prevederii colective a societății, ci acțiunii concurente și simultane a miilor de indivizi care, împinși de

(Continuare în p. 75)

BĂNCILE – MOTOR AL DEZVOLTĂRII

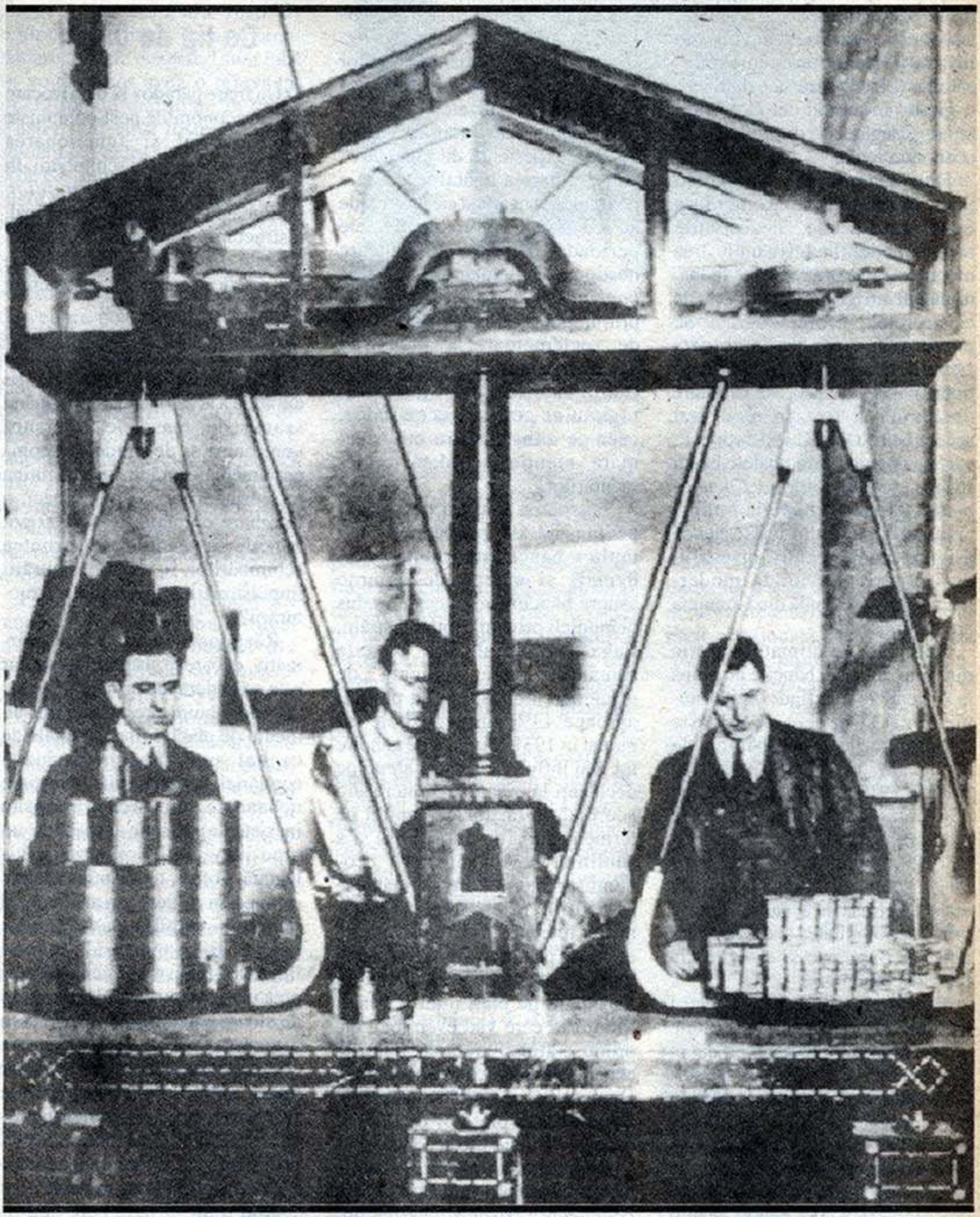

DANIEL DĂIANU
Președintele Societății Române de Economie (SOREC)

Există mai multe chestiuni care ne pot ajuta să apreciem sistemul financiar și să comparăm perioada interbelică cu primii ani ai transformării post-comuniste: nevoia de capital; nevoia de instituții financiare corespunzătoare (bănci) care să canalizeze capitalul în modul cel mai avantajos; și legăturile dintre bănci și economia reală.

După primul război mondial, lipsa de capital în România a fost sporită de necesitățile reconstrucției (inclusiv unificarea monetară) și de dezvoltarea industrială într-un teritoriu unificat și de consecințele reformei agrare. Se poate spune că economia era „subdezvoltată bancar" atât cantitativ cât și calitativ; această stare de lucruri a fost în mod cert accentuată de tipul de operațiuni în care se angajau principalele bănci străine. Astfel, conform *Enciclopediei Române,* băncile străine erau mult mai puțin interesate să asigure credite pentru investiții, deși contribuția lor la modernizarea instituțională din România era recunoscută.

Stimulate de climatul euforic din timp de pace, băncile au ajuns la o frenezie a extinderii atât numeric cât și în ceea ce privește împrumuturile și cumpărarea de acțiuni ale societăților comerciale. Dacă în 1919 numărul de bănci era 486 (inclusiv cele din teritoriile reunite), până în 1928 cifra a sărit la 1 122. Numărul de bănci mari nu s-a schimbat. Banca Națională era și ea prinsă de această frenezie prin disponibilitatea ei de a acoperi deficite bugetare și a refinanța băncile comerciale.

Concurența între bănci pentru depozite a fost feroce, iar ratele pentru împrumuturi au explodat în ciuda ratei de scont a Băncii Naționale, care s-a situat la 6% în anii douăzeci. Acest nivel al ratei de scont era complet ineficace în a opri creșterea amenințătoare a ratelor de împrumut (care au crescut până la 20% pentru clienții de prim rang ai băncilor, spre sfârșitul anilor douăzeci), deoarece aceeași Bancă Națională redusese mult fluxul de credite în economie pentru a revaloriza moneda națională. Violent, ratele de împrumut foarte mari afectau investițiile în producție și, foarte probabil, încurajau *selecția negativă. Colapsul* a venit împreună cu *Depresiunea,* iar consolidarea băncilor a determinat crearea instituțiilor financiare specializate.

Acei ani dau imaginea unei intense experiențe de „învățare" atât din partea băncilor, cât și a politicilor. Am arătat că autoritățile au reacționat viguros la efectele perioadei de „operații bancare nesupuse reglementărilor" *(free banking)* și ale Marii Depresiuni prin impunerea unor măsuri forte de reglementare a industriei bancare; aceasta s-a întâmplat în cadrul unei schimbări radicale a regimului politicii economice, ceea ce a însemnat o mult mai mare atenție acordată reglementărilor.

Scurgerea masivă de capital declanșată de prăbușirea mai multor bănci importante occidentale și efectul de domino asupra băncilor românești au dus la îndoieli privind capitalul străin. Fuga capitalului din băncile românești este indicată de următoarea cifră: ele au pierdut aproape 43% din depozitele lor numai în 1931. Un mod de gândire tot mai influent i-a făcut atenți pe decidenți la prea marea încredere acordată intrărilor de capital pe termen scurt (de portofoliu) și a subliniat nevoia creșterii economiilor interne care să finanțeze investițiile în producție; economiile interne erau considerate esențiale pentru a asigura creșterea într-o perioadă de nesiguranță tot mai mare pe plan internațional. Modul în care văd evenimentele produse atunci arată că, datorită experienței amare din timpul Marii Depresiuni, scepticismul față de funcționarea piețelor de capital (inclusiv Bursa) creștea și el.

Raportate la discuțiile actuale privind sistemul mai bun pentru *conducerea corporativă,* tendințele rezultate din efectele Marii Depresiuni par să dea semnale contradictorii. Oricum, răspunsul la această dilemă și-a pierdut relevanța datorită războiului și, apoi, din cauza apariției sistemului de comandă generalizat (comunist).

Ce tip de bănci

Un mare paradox și o provocare pentru economiile post-comuniste sunt statutul și funcționarea băncilor ca agenți ai schimbării. În afară de *construcția instituțiilor,* schimbarea înseamnă, în principal, restructurarea economiilor caracterizate de o alocare necorespunzătoare de resurse – ca moștenire a sistemului centralizat.

Este în afară de orice discuție faptul că restructurarea este o condiție esențială a stabilizării durabile a acestor economii, ținând seama de masivele intersubvenționări și de modelele comportamentale înrădăcinate și rutina întreprinderilor. Se pune, deci, o întrebare crucială: trebuie și pot băncile să se situeze în fruntea schimbărilor, în sensul asigurării impulsionării și sprijinirii restructurării?

Răspunsul imediat ar fi afirmativ, deoarece sistemul financiar este considerat ca principal mijloc de redistribuire a resurselor într-un mediu de piață. Fiindcă piețele de capital sunt încă în perioada copilăriei, iar instituțiile financiare nebancare sunt prea crude (sau inexistente), băncile ar avea într-un mod inevitabil o poziție privilegiată. Totuși, un răspuns sceptic ar avea în vedere primitivismul inerent și fragilitatea sectorului bancar și va pune sub semnul întrebării realismul unei încrederi prea mari atribuite rolului (funcției de alocare) acordat lor. După cum remarca J. Rostowski: „Lipsa competenței în domeniul bancar duce, astfel, la o instabilitate fundamentală a sistemelor monetare. Până se rezolvă această problemă, stabilitatea macroeconomică va fi greu de realizat".

Mai mult, programele de privatizare în masă pot fi aduse în discuție ca argument. Deoarece, printr-o abordare de tip „big-bang" a creării piețelor de capital, acestea

par să favorizeze modelul anglo-saxon de conducere corporativă.

Dezbaterile privind băncile universale în raport cu băncile care acoperă un domeniu restrâns oglindesc pertinent această preocupare. Aceste dezbateri sunt încă în vogă şi pot avea o relevanţă operaţională mai mare în cazul Rusiei şi al altor foste republici sovietice. Pentru Europa Centrală şi de Est, importanţa lor ca proiecte instituţionale s-a diminuat mult sub impactul evenimentelor reale.

Totuşi, în termeni reali – adică modul în care funcţionează băncile – tensiunea dintre cele două puncte de vedere poate fi constatată în întreaga regiune; funcţionarea reală a băncilor este determinată mai mult de dinamica mediului decât de intenţiile factorilor de macro-decizie. În acest context, putem admite că „cu cât economia intră mai puţin în rezonanţă cu un mediu de piaţă, cu atât mai ineficiente devin pretinsele bănci «universale» şi alocarea resurselor".

Experienţa României post-comuniste vine în sprijinul ultimei afirmaţii. Sistemul bancar din România se confruntă cu o lipsă de oameni calificaţi, cu o întârziere a reformei instituţionale şi cu absenţa unei „culturi bancare", cu problemele comune segmentării, concentrării şi unui sistem învechit de plăţi; el se confruntă şi cu extraordinara presiune exercitată de dimensiunea realocării de resurse necesare, ceea ce este ilustrat de reproducerea constantă a creanţelor îndoielnice (şi, implicit, a unei mari părţi din vechea distribuţie a resurselor) şi de fenomenul structural al arieratelor dintre întreprinderi.

Totuşi, băncile învaţă şi îşi îmbunătăţesc activitatea. Cred că ceea ce fac băncile acum este, comparativ, mai puţin legat de calităţile personalului decât de ceea ce este definit ca *putere a structurii* şi politică guvernamentală. De aceea, pe de o parte, băncile trebuie să urmărească eliberarea lor din strânsoarea malignă a structurii şi de constrângerile din afara sistemului bancar;

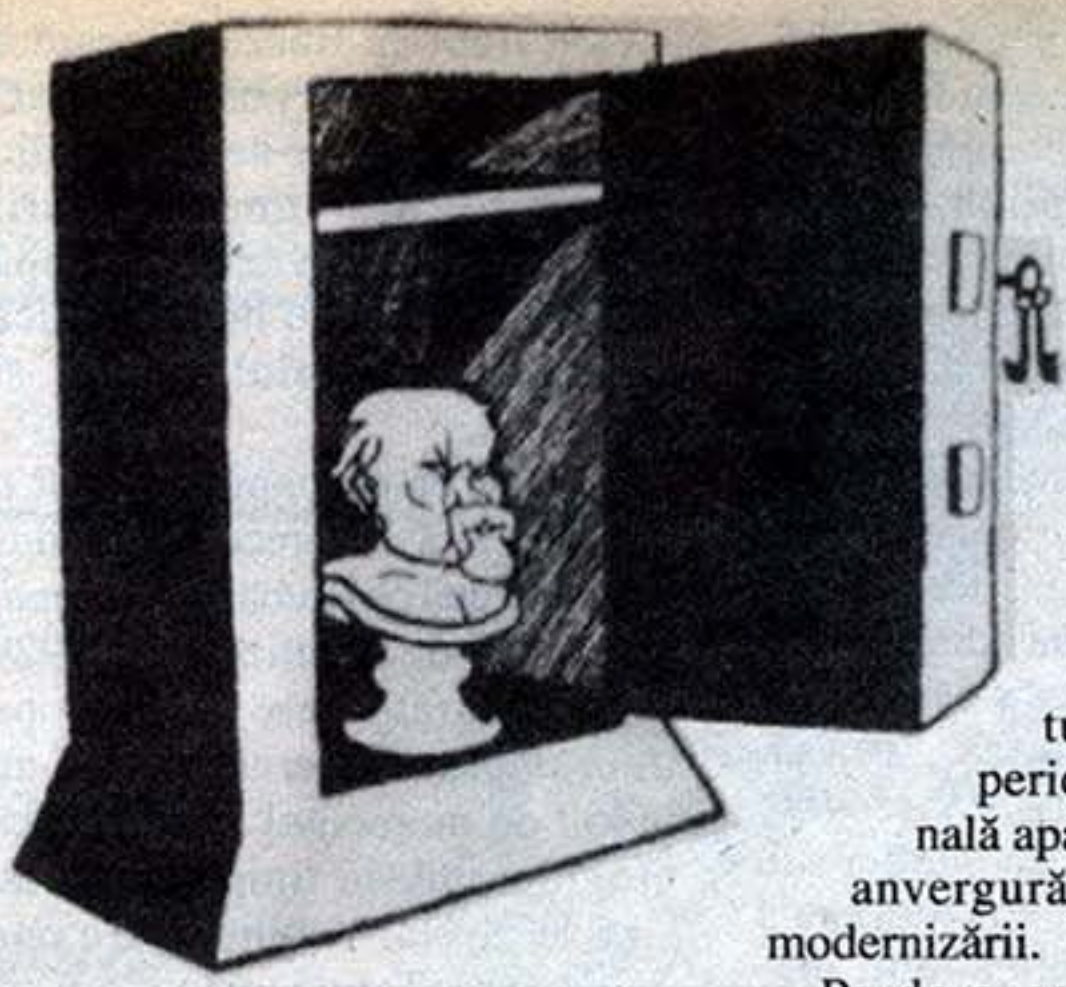

Şarjă la adresa stării naţiunii în timpul guvernării lui Poincaré (1926) când în casa de bani a Franţei tot ce a rămas este ce se vede

În p. 67: *cântărirea lingourilor de aur într-o bancă italiană după instituirea etalonului aur*

pe de altă parte, din cauza marii lor fragilităţi ca instituţii bancare şi a riscurilor majore pe care le comportă în funcţionarea întregului sistem (riscul sistematic), ele trebuie să se afle sub domnia strictă a reglementărilor prudenţiale şi de supraveghere.

Pe lângă presiunea extraordinară exercitată de structură, în cazul în care acceptăm că performanţele băncilor se pot îmbunătăţi semnificativ, iar colaborarea cu băncile străine (o strategie urmărită de băncile române) poate compensa (completa) resursele locale, neclarităţile existente în acest mediu devin o problemă mai greu de depăşit. După cum arată experienţa băncilor străine din zonă, chiar şi ele ajung la rezultate surprinzător de slabe într-o economie post-totalitară.

Neclaritatea şi nesiguranţa explică de ce băncile nu sunt înclinate să acorde credite pe termen lung, un fenomen accentuat şi de slaba economisire pe plan intern. Toate acestea indică nevoia de fluxuri constante şi semnificative de capital străin care să fie angajat în restructurarea economiei.

Dacă aş fi întrebat care este principala caracteristică comună a perioadei interbelice şi a primilor ani de transformare post-comunistă, în ceea ce priveşte Banca Naţională, aş răspunde fără ezitare: este rolul de creator al instituţiilor. În ambele perioade Banca Naţională apare ca un creator de anvergură, ca o forţă a modernizării.

Pe de o parte, nu surprinde faptul că, datorită înapoierii ţării, concepţia şi impulsul oamenilor care determină politica au făcut din Banca Naţională principalul pilon al politicii de modernizare în perioada interbelică; această ipostază a Băncii Naţionale a întărit numai un angajament politic dinainte de război. Pe de altă parte, nu pot să nu fiu surprins de diversitatea sarcinilor pe care Banca Naţională a trebuit să şi le asume în mod direct sau a obligaţiilor pe care le avea.

Sarcinile mergeau de la o dezvoltare elaborată a sistemului financiar până la un sprijin masiv acordat industriei şi – după Marea Depresiune – dirijarea politicii comerciale. Desigur, se poate pune sub semnul întrebării înţelepciunea faptului de a da o asemenea importanţă Băncii Naţionale şi, prin aceasta, ducând la riscul abaterii atenţiei de la principala sa sarcină: aceea de a proteja valoarea şi stabilitatea monedei naţionale. De fapt, politicienii acelor timpuri erau conştienţi de acest risc şi au încercat în mod conştient să scutească Banca Naţională de sarcinile „împrumutate" în acelaşi timp cu evoluţia cadrului instituţional al sistemului financiar. Totuşi, dificultăţile cu care se confrunta ţara în acelaşi timp au atenuat mult aceste încercări – mai ales după 1934.

Se pare că factorul principal care a zădărnicit îndeplinirea

normală a sarcinilor Băncii Naționale a fost succesiunea unor șocuri mari și de durată care au afectat economia națională: finanțarea războiului, cerințele reconstrucției postbelice, Marea Depresiune, reînarmarea.

Și astăzi Banca Națională este angajată într-o acțiune temerară de creare a sistemului financiar. Este evident că strădaniile actuale acoperă un volum mai mare și mai profund decât ceea ce s-a întâmplat în perioada interbelică. Tot așa, alocarea deficitară de resurse moștenită a plasat economia sub presiuni uriașe care, fiind de durată și puternice, complică mult realizarea politicii monetare și subminează eficacitatea măsurilor de stabilizare – mai ales dacă luăm în considerare lipsa piețelor de capital, deficitele bugetare, volumul economisirii interne și puținul capital introdus în țară.

A face față situației internaționale

Patru teme pot domina discuția privind rolul finanțelor într-o economie deschisă când se pune accentul pe impactul situației internaționale: nivelul relativ de dezvoltare economică ca determinantă a nevoii de capital străin; mecanismul interacțiunii cu spațiul internațional; dimensiunea dezechilibrelor interne; dinamica situației internaționale.

Să luăm în considerare economia românească din perioada interbelică. Nivelul său de dezvoltare și insuficiența economisirii interne necesitau un aport substanțial de capital extern.

Etalonul de schimb – aur – a asigurat canalul funcțional de interacțiune liberă între economia internă și spațiul internațional. Se poate susține că acest mecanism a dat un curs deflaționist politicii monetare care avea în vedere stabilitatea ratei de schimb. Această tendință a devenit evidentă când Banca Națională s-a angajat într-o politică de reevaluare în 1925. Dar acest tip de interacțiune – care implică libera mișcare a capitalului – a fost pus la îndoială de masiva scurgere de capital din România în timpul Marii Depresiuni. Am văzut că, după 1934, s-a aplicat o nouă politică bazată pe controlul valutar și comercial.

Scurgerea de capital a fost o grea lovitură deoarece s-a produs imediat după ce România a început programul de stabilizare din 1929 – un program care se baza pe împrumuturi externe. Unii s-au îndoit de momentul și pregătirea programului, în timp ce alții au criticat nivelul stabilit pentru rata de schimb. Totuși, este sigur că apropierea în timp a Marii Depresiuni a avut un impact major asupra rezultatelor acestui program. Ceea ce apare aici ca temă de politică economică este: vulnerabilitatea economiei, care depinde în mare măsură de natura mișcării capitalurilor.

Vulnerabilitatea este, în mare măsură, o problemă a economiei post-totalitare. Dimensiunea dezechilibrelor și a *tensiunii* care rezultă pe fondul penuriei de resurse interne pentru investiții (restructurare), pune factorii de decizie într-o grea dilemă. Pe de o parte, trebuie create condiții interne care să facă economia atractivă pentru capitalul străin. Pe de altă parte, în anumite condiții, ambele mișcări de capital de portofoliu pot deveni foarte destabilizatoare. Nu trebuie uitat că acest capital este pe termen scurt și foarte volatil. Prin urmare, posibilitatea ca acest capital să fie suprasensibil într-un mediu în curs de transformare este foarte mare, deoarece un asemenea mediu este perceput de către investitori ca nesigur și riscant.

Perioada interbelică poate oferi învățăminte interesante pentru cei care concep sisteme financiare pentru economiile post-comuniste. Una dintre acestea este că „natura non facit saltum"; că a face instituțiile să funcționeze corespunzător reclamă timp; că există o presiune a structurii – aceasta fiind considerată ca un produs al istoriei – care este foarte greu de evitat.

Se poate constata și un „conflict de concepții" privind modelul de sistem financiar care s-ar potrivi mai bine condițiilor din țările post-comuniste europene. Evoluțiile sistemelor financiare reale vor depinde de dinamica reală care nu se află în mod necesar sub controlul acelora care concep politica de transformare.

Ar fi naiv să presupunem că instituțiile din economiile post-comuniste pot sau ar funcționa după standardele sugerate de modelele alese; ele au nevoie de timp pentru a se dezvolta. Este nevoie de realism nu numai pentru a elabora proiecte de politici corespunzătoare, ci și pentru a emite judecăți echilibrate cu privire „la ceea ce trebuie făcut în continuare".

O altă învățătură este aceea că instituțiile în curs de constituire sunt fragile și că *fragilitatea* lor face ca sistemul economic să fie vulnerabil la șocurile atât interne cât și externe.

În întreaga lume înnoirile în plan financiar supun economiile unei presiuni, cum, de altfel, se întâmplă și în economiile de piață avansate. În cazul țărilor post-comuniste, crearea sistemelor financiare este echivalentă cu *o înnoire financiară la scara sistemului.* Ca atare, aici avem de a face cu un grad relativ înalt de risc sistematic, dacă nu se stabilesc de către organismele monetare norme corespunzătoare și reglementări prudențiale.

Este mare nevoie de capital străin, ca forță importantă a modernizării și restructurării. Cu cât acest capital va fi mai mult angajat pe termen lung, cu atât mai ușor le va fi economiilor post-comuniste să reducă riscurile inerente condițiilor de piață.

Politicienii din țările post-comuniste trebuie să-și amintească mereu că această concurență pentru capital este amplificată de efectele redistribuirii puterii economice pe plan mondial. ■

OPȚIUNEA REGELUI CLOVIS

FLORIN HERA

„A respinge în totalitatea ei o tradiție istorică, numai pentru că unele din elementele ei au aspecte legendare, e o greșeală tot atât de vădită ca și însușirea ei totală, fără nici o judecată sau măcar o contribuție a spiritului critic."

Gheorghe I. Brătianu

Într-un studiu închinat „locurilor amintirii", cărora fiecare generație se străduiește să le dea noi și cutezătoare înțelesuri, reputatul istoric francez al culturii medievale Jacques Le Goff arăta: „În Franța, la obârșia acestei istorii și acestor amintiri simbolice se află un eveniment cu caracter fundamental, începând de la care Reims **a devenit** loc al amintirii. **Este vorba despre creștinarea lui Clovis, regele francilor, botezat de episcopul catolic din Reims, sfântul Remi, în catedrala epocii"...**

Au trecut de atunci vreo 1 500 de ani, cu cețurile și luminile lor, cu victorii și cumplite încercări. Data precisă a împlinirii sorocului de sărbătorire este încă disputată în „deșarta ceartă a cifrelor": botezul regelui Clovis s-a petrecut în zi de Crăciun, în anul 496 ori poate în 498 sau 499... Oricum, era sfârșit de veac și, mai sigur, mijloc de mileniu...

Putem spune că exactitatea cronologică nu are însemnătate hotărâtoare pentru pătrunderea semnificației istorice a ceremoniei de la Reims. Tot așa cum ar fi nedrept și simplist să risipim, prin demontări prozaice, atmosfera de mit a cronicii și ecoul cuvintelor atribuite episcopului galo-roman Remi (Remigius): „Pleacă-ți fruntea, trufaș Sicambru, adoră ce ai ars și arde ce ai adorat!"

Opțiunea războinicului franc s-a petrecut sub semnul unor cerințe dramatice ale timpului său și al unor proiecte omenești, cu orizont limitat de neiertătoare constrângeri. Totuși, așa cum observa Nicolae Iorga în Istoria poporului francez, **lucrare a marelui savant român prețuită de ilustrul cercetător și teoretician al școlii de gândire de la revista** Annales **Fernand Braudel, evenimentul de la Reims dă un sens limpede – uman și civilizator – procesului istoric îndelungat, plin de peripeții, întoarceri și obstacole, prin care „din galo-romani și din «homo-francus» se va făuri, peste alte veacuri, personalitatea numită: francezul".**

Paris, 26 decembrie 1714. Se apropie de sfârșit domnia lui Ludovic XIV. Eruditul Nicolas Fréret este întemnițat la Bastilia prin „lettre de cachet", o scrisoare cu semnătura regală contrasemnată de un ministru și închisă cu pecetea suveranului Franței. Ce făcuse Fréret? Prezentase în adunarea unor oameni de știință, specialiști în studiul înscrisurilor cu valoare de document istoric – în ședința selectei „Académie des inscriptions" – o încercare de răspuns la întrebarea: care este originea francilor? Ce se înțelege prin „sicambru"?

Răspunsul era că francii și regii lor, deci și Clovis I, se trag dintr-o constelație de triburi germanice independente, războinice și migratoare, aflate inițial în dreapta fluviului Rin, care se varsă printr-o deltă în Marea Nordului. Râul Main, afluent al Rinului, trece chiar printr-o regiune germană

Istoria vasului de la Soissons – proba că regele a ştiut să aştepte momentul potrivit pentru a se răzbuna

În p. 71: *Clovis, regele care a reuşit să realizeze unitatea Galiei*

numită „Franken" sau „Francona". Dar nu este sigur că strămoşii lui Clovis îşi au obârşia acolo. Triburi france au fost semnalate în vechime şi în zona Ijsel (Yssel), braţ olandez al Rinului, care se separă de fluviu în regiunea Arnhem, astăzi oraş în Olanda (putem uita oare cartea „reporterului frenetic" Cornelius Ryan: *Un pod prea îndepărtat?*). Arnhem era predestinat unor bătălii tragice, până în secolul nostru. De la vechiul Ijsel şi ţinutul de litoral Ijselmeer se trage, poate, denumirea de „salieni", purtată de tribul franc peste care au domnit războinicii nobili, strămoşi direcţi ai regelui Clovis. O excepţională monografie despre originea şi condiţiile geografice, precum şi despre modul de viaţă al seminţiilor germanice aparţine istoricului clasic latin Publius Cornelius Tacitus (55-120): *De origine et situ Germanorum*. Despre salieni, care s-au aşezat treptat pe teritoriul actual al Olandei şi Belgiei, a scris istoricul latin de origine greacă Ammianus Marcellinus (330-395), ofiţer în trupele de elită ale gărzii imperiale, care a luptat în Galia în anul 354. Referiri directe la migratorii franci apar mai întâi în foarte controversata *Istorie Augustă*, o culegere de biografii ale împăraţilor romani, compusă, se pare, în secolul IV d. Cr. Sub titlul *Divus Aurelianus*, Flavius Vopiscus Syracusius (poate fi vorba despre un pseudonim) aminteşte că Aurelian, înainte de a deveni împărat (a domnit între 270 şi 275) şi fiind tribun militar, ofiţer comandant al Legiunii VI Gallicana a zdrobit pe francii năvălitori, în timp ce aceştia rătăceau prin toată Galia.

Întrebări despre neamul francilor

Imaginea luptătorilor franci apare şi sub numele de „sicambru". Sicambrii erau un trib străvechi înrudit, uneori aliat, cu înaintaşii salienilor. În scrierile lui Sidonius Apollinaris (430-487), poet latin şi autor de epistole bogate în informaţii, episcop de Clermont în 472, termenii de „sicambru" şi „franc" sunt folosiţi fără deosebire. Rinul este „un fluviu sicambru". „Sicambrul" – poreclă schimbată în renume – desemna pe „războinicul feroce, îndrăzneţ şi mândru".

Pentru Ludovic XIV, Regele-Soare, şi pentru păzitorii prestigiului tronului, concepţia propusă de Nicolas Fréret despre originea germanic-barbară a aristocraţiei militare france reprezenta un afront, o provocare politică. Clovis, regele francilor între anii 481 şi 511, Carol cel Mare – Charlemagne – şi el rege al francilor între 768 şi 814, dar şi împărat al Occidentului începând din anul 800 – erau socotiţi de ideologia oficială, figuri emblematice ale regalităţii franceze. Simbol cu atât mai important, dacă ţinem seama de faptul că numele lui Clovis, Chlodovech (Chlodvig) în limba francilor, în latină Chlodovechus, devenise Ludovicus I (Louis I), deschizând astfel şirul omonimilor regali ai lui Ludovic XIV.

De altfel, încă de la începutul veacului VIII, regii franci dispuneau de o mitologie dinastică proprie. *Liber Historiae Francorum* (Cartea istoriei francilor) declara că francii se trag, ca şi romanii, din regii cetăţii antice Troia. În timp ce troianul Aeneas, legendarul strămoş al neamului roman, se îndrepta spre Italia, Francion, un fiu al lui Hector, comandantul-erou al oastei troiene, răpus de Achilles, întemeia pe Dunăre, în Tracia, cetatea Sicambra. La originea „preluării" legendei troiene se află cronicarul cunoscut sub numele de Fredegarius, prin anul 670. „Francii-troieni" vor pătrunde apoi în Germania şi în Galia romană, sub Marcomir şi fiul său, Pharabond, străbunul regelui Clovis I şi al regilor franci urmaşi. Oraşul Paris, fost Luteţia, va fi botezat cu numele fiului regelui Priam al Troiei, pretinde aceeaşi variantă mitologică.

Inspiraţia cronicii avea o sursă poetică evidentă: *Eneida*, epopeea originii romanilor, apoteoză a geniului latin, făurită între anii 29-19 î.Cr. de Vergilius. Era încă o mărturie a transferului de simboluri şi valori ale culturii, înlesnit ca urmare a opţiunii lui Clovis: deschiderea către latinitate, către Galia romanizată, cum sublinia şi Nicolae Iorga. Din

elementul *majoritar localnic*, galic, celt – dotat *cu o cultură latină* – și din francii urmași ai lui Clovis se vor ivi, peste veacuri, francezii.

Francezi, *după numele francilor* lui Clovis. Dar limba pe care o vorbesc este, cum observa tot Nicole Iorga, *„una din cele mai pronunțat romanice"*.

Vasul de la Soissons sau semnul unei alianțe

Istoricul Grigore din Tours – Gregorius Turonensis (538-594), episcop galo-roman dintr-o bogată familie senatorială, om influent, foarte bine informat și cu înalte relații în mediul militar și politic, este considerat ca „părinte al istoriografiei france". Este autorul operei *Zece cărți de istorie*, denumită apoi *Istoria ecleziastică a francilor*, izvor neprețuit de cunoștințe ale unui spirit curajos și lucid, atent la tradiția populară, dar și la sângeroasele lupte fratricide ale Curții. Grigore din Tours și-a redactat textele cronicii la 60 de ani după moartea regelui Clovis și la 30 de ani după dispariția Clotildei, remarcabila soție a monarhului franc, inspiratoare – alături de episcopul Remi – a botezului de la Reims.

A cunoscut și a cules numeroase mărturii directe de la contemporanii lui Clovis. Unele dintre aceste mărturii sunt puse la îndoială. „Știu bine – scrie marele istoric francez Fustel de Coulanges – că nu trebuie să acordăm o încredere absolută acestor povestiri. Grigore din Tours le prelua din tradiție și, mai ales, din tradiția bisericească. Dar nu dispunem deocamdată decât de aceste surse pentru a ne informa despre obiceiurile timpului și ideile oamenilor".

Despre obiceiurile timpului și ideile oamenilor prin anul 487 în regatul lui Clovis I ne vorbește întâmplarea, contestată de unii critici, cunoscută drept „povestea vasului de la Soissons". Cu un an mai devreme, Clovis, succesor al tatălui său, regele franc Childeric, cu capitala la Tournai (astăzi, oraș în Belgia) – atacase pe așa-zisul „rege al romanilor", Syagrius, îl învinsese la Soissons și devenise stăpân peste ținuturile din nordul Galiei, între râurile Loire și Somme. Refugiat la regele vizigot Alaric II, Syagriuș a fost predat lui Clovis și executat.

„Regatul roman" de la Soissons era, de fapt, un tron care se clătina. Imperiul roman de apus nu mai exista din anul 476, când împăratul Romulus Augustulus fusese detronat de mercenarul germanic Odoacru, ulterior recunoscut ca „patricius" și „magister militum" (șef al armatei) în Italia, de către curtea imperială de la Constantinopol. Syagrius, cel înfrânt de Clovis, nu găsise sprijin nici măcar la episcopul de Reims, galo-romanul aristocrat Remi, care întreținea bune relații cu regele franc de la Tournai.

Dar în marșurile lor de campanie, războinicii lui Clovis făcuseră prădăciuni, după obicei, inclusiv la Reims, de unde furaseră un splendid vas de cult, odor bisericesc protejat de episcopul Remi. Grigore din Tours povestește în cronica sa că regele Clovis, rugat să restituie în mod excepțional vasul sacru, se adresează adunării oștenilor, strânși la Soissons, pentru împărțirea cuvenită a prăzii de război.

Atât regele, cât și luptătorii săi sunt franci salieni, idolatri (scena se petrece aproximativ cu un deceniu mai devreme decât botezul de la Reims). Clovis, prieten cu episcopul creștin, cere oștenilor să-i cedeze vasul. Adunarea, prețuind vitejia și istețimea tânărului rege, un flăcău pletos și mândru, acceptă să-i predea lui trofeul. Un singur războinic se opune, în ultimul moment, strigând furios: „N-ai să capeți nimic, decât ce ți se cuvine cu adevărat prin tragere la sorți!" Și cu o lovitură de secure, face bucăți vasul.

Regele Clovis tace, acceptă provocarea. Rămășițele odorului de la Reims sau ale „vasului de la Soissons" vor fi totuși redate episcopiei catolice. Peste un an, la inspecția armelor pe „Câmpul lui Marte" – istorisește Grigore din Tours – Clovis întâlnește din nou pe războinicul care l-a înfruntat. Îi strigă oșteanului că ține armele în mare dezordine, neîngrijite, îi azvârle securea la pământ și... îl ucide.

Care este tâlcul povestirii? Ni se prezintă doar o anecdotă despre temperamentul barbar? Mai curând, episcopul „vasului de la Soissons" are semnificația unei prevestiri a orientării strategice a regelui Clovis: alianța cu episcopatul galo-roman și cu populația majoritară creștină a Galiei.

Un mare moment din istoria Franței – botezul lui Clovis la Reims

Înfruntare cu urmașii lui Arie

„Împotriva arianismului, curentul cel mai primejdios dintre toate ereziile, angajamentul Galiei este fără greș" – relevă istoricul francez Pierre Chaunu, punând în evidență poziția comună a regelui Clovis și a bisericii galo-romane față de „cea mai mare sfidare pe care creștinismul a fost silit s-o întâmpine în Galia". Tezele teologului grec Arius și ale adepților săi fuseseră repudiate ca erezie de către primul Conciliu ecumenic al bisericii creștine, convocat de Constantin cel Mare la Niceea în 325.

Conciliul ecumenic de la Constantinopol a condamnat definitiv arianismul în 381. Cu toate acestea, prin intermediul lui Wulfilas, episcopul misionar al goților (310-383; *Magazin istoric*, nr. 12/1990), arianismul va deveni religia oficială a majorității popoarelor migratoare germanice: vizigoți, ostrogoți, burgunzi, vandali, longobarzi. Datorită botezului lui Clovis, francii vor lupta împotriva ereziei lui Arius.

În ce constau tezele arianismului? Erezia ariană – așa cum arată Mircea Eliade și Ioan Petru Culianu – vede un *semn de inferioritate* în manifestările umane ale lui Iisus Cristos. Pentru predicatorul Arie, persoana lui Iisus ocupă o poziție ierarhic subordonată față de divinitatea paternă – Tatăl. Arie afirmă chiar o deosebire esențială, de natură, *de substanță* între Tată și Fiu. Eliade și Culianu precizează: Crezul de la Niceea, care respinge doctrina lui Arie, subliniază că „Iisus este *de o ființă* cu Tatăl", împărtășind *aceeași* substanță. Un răspuns impresionant în disputa despre natura umană și natura divină a fost dat de Irineu, succesor al episcopului-martir de Lyon, Pothin, ucis pentru credința sa în anul 177: „Iisus a fost ceea ce suntem noi, *pentru a face din noi ceea ce El însuși este*".

În felul acesta, o controversă teologică a devenit o confruntare de atitudini practice cu privire la demnitatea și acțiunea umană.

Ar fi desigur naiv să ni-l imaginăm pe regele franc Clovis asaltat de preocupări de natură etică. Nu a fost în această postură nici atunci când a acceptat botezul, nici mai târziu, în cavalcada de la Vouillé (507), bătălia crâncenă în care își elimină, cu securea proprie, adversarul eretic-arian, Alaric II, regele vizigoților. Pe Clovis îl interesau mărirea teritoriului – peste Loire către Pirinei, cucerirea tezaurului vizigot și – de ce nu? – eliberarea de sub adepții lui Alaric (cel închinat lui .Arie), a orașului-sacru, Tours, unde se aflau relicvele Sfântului Martin, evanghelizatorul Galiei.

Este utilă, în acest context, caracterizarea rezervată lui Clovis de către importanta *Enciclopedie catolică* (Città del Vaticano): „A fost botezat de sfântul Remigiu, episcop de Reims la 25 decembrie 498 sau 499. Evenimentul a fost determinat, desigur, în afară de motivele personale și de acțiunea soției, profund credincioasa Clotilda –, de rațiuni de oportunitate politică: a îngăduit regelui să aibă de partea lui toată populația romană a Galiei... Astfel, Clovis a putut dobândi multe cuceriri, în special în regatul vizigot, unde a ocupat și capitala Tolosa (Toulouse). Iar de la Bizanț a obținut titlul de consul..." Cu alte cuvinte: recunoașterea *legitimității* de stăpânitor.

Admirabilul Gregorius Turonensis spune, și el, același lucru în cartea a II-a a *Istoriei francilor:* „Și iată regele Chlodvig (Clovis) grăi către ai săi: «Sunt foarte neliniștit că acești arieni stăpânesc o parte a Galiei. Să pornim asupra lor cu ajutorul Domnului și, zdrobindu-i, să supunem țara puterii noastre»". Mai înainte, cu ajutorul Domnului Clotildei, regele Clovis bătuse pe ferocii alamani la Tolbiac. Se spune că, drept recunoștință, a acceptat să intre în cristelniță... Dar istoricii nu s-au pus încă de acord nici asupra exactității locului, nici asupra datei, nici asupra tuturor urmărilor bătăliei de la Tolbiac, „Tulbiacense oppidum" ori, poate, Zülpich.

De altfel, când interesele majore ale supraviețuirii și puterii și-au spus hotărât cuvântul, adepți ai lui Arie, împreună cu politeiști păgâni și idolatri, precum și buni galo-romani s-au strâns umăr la umăr, în clipe deosebit de grele ale istoriei: aceasta s-a întâmplat chiar în veacul V, încheiat cu botezul lui Clovis. În 451, pe câmpiile Catalaunice (lângă Châlons-sur-Marne), într-una din marile bătălii ale omenirii, armata romană cuprinzând și burgunzi, franci, vizigoți (vizigoții aveau în frunte pe regele Theodoric I, care și-a dat viața ca un viteaz pe câmpul de luptă), sub comanda celebrului general roman Aetius (născut în Moesia), forțează retragerea lui Attila și a hoardelor hunilor.

În acea bătălie, oastea francă aliată lui Aetius era condusă de Meroveu, rege al salienilor între 447 și 457, strămoș al regilor Childeric I (tatăl lui Clovis) și Clovis I. Meroveu a dat numele său legendar dinastiei france *merovingiene* – sub conducerea căreia Regnum Francorum – Regatul Francilor – a ajuns principala putere creștină în Occident în secolul VI.

Un turn lângă Panteon

Georges Tessier, autorul lucrării fundamentale *Botezul lui Clovis,* apreciază că personalitatea regelui franc, popularitatea sa de erou național și religios l-au transformat într-o „figură de probă" înălțată „în pragul istoriei Franței".

S-a creat treptat un „mit al lui Clovis". Este ceea ce Jean Favier, președintele Bibliotecii Naționale a Franței, numește: „mitul părintelui întemeietor". Dar ar fi o eroare, afirmă totodată renumitul istoric medievist, să considerăm botezul lui Clovis drept nașterea Franței creștine. Sfânta Geneviève exista cu o jumătate de secol înainte de Clovis. Sfântul Martin cu un veac *înainte*. Dacă Clovis găsește un episcop la Reims pentru botez, acest lucru înseamnă că exista episcop la Reims *înaintea* sa. Erau episcopi în cea mai mare

parte a cetăților romane. Galia romană este creștină – deși la țară creștinismul se va înrădăcina total abia prin secolele X-XI.

La rândul său, istoricul Pierre Chaunu observă: primul adevărat *rege al Franței,* este Philippe II Auguste (1180-1223). *Însuși cuvântul „Franța"* – spune Pierre Chaunu – apare în *Cântecul lui Roland,* cel mai vechi, cel mai frumos cântec de vitejie francez, *pe la anul 1100.* Cavalerii au în inimă „dulcea Franță" atunci...

Aceasta nu reduce importanța istorică a opțiunii regelui Clovis. Așa cum sublinia Georges Duby în cuprinzătoarea *Istorie a Franței,* creștinarea lui Clovis marchează un *punct de joncțiune* între civilizația greco-romană și cea medievală. În Franța, ca și în alte țări ale continentului nostru, transmiterea valorilor antice *ale Orientului și Occidentului* – și, nu în ultimul rând, *a valorilor Vechiului și Noului Testament* către lumea Evului Mediu și a viitoarelor Renașteri – are o însemnătate hotărâtoare.

Către sfârșitul domniei lui Clovis (regele franc a murit în 511, la vârsta de 45 de ani, ca primul rege catolic din Occidentul Europei) a fost redactată „legea salică" (după numele francilor salieni). Era o încercare de a înlocui răzbunarea sângeroasă de familie, violentă și anarhică, cu o ordine de drept bazată pe principiul că fiecare „om liber" (era o lume cu foarte mulți sclavi!) are o anumită valoare care poate fi exprimată și cantitativ, în bani. În caz de agresiune, rănire, mutilare, victima trebuia despăgubită larg de către cel *dovedit* ca vinovat.

Cu acest prilej, „legea salică" reflecta inegalități de apreciere și statut social între elementul germanic și cel galo-roman, între cuceritori și cuceriți. Elitele francilor și galo-romanilor erau aliate, dar nu egale. Totodată, în mod discriminator, „legea salică" îndepărta femeile de la proprietatea funciară. În Franța, în sec. XIV, obiceiurile și principiile reflectate în „legea salică" cu privire la proprietatea și moștenirea pământului au fost *arbitrar interpretate,* în așa fel încât să permită înlăturarea femeilor de la succesiunea Coroanei.

„Majoritatea oamenilor care nu și-au găsit timp să se instruiască – va scrie ironic Voltaire – curtenii, doamnele și principesele chiar, care nu cunosc «legea salică» decât din spusele vagi ale lumii, își imaginează că este o lege fundamentală prin care, odinioară, națiunea franceză întrunită a exclus definitiv femeile de la domnie". De fapt, „legea salică" avea numeroase concepte semnificative, printre care acela de *romanus possessor* (proprietar roman).

Se recunoștea astfel existența unui fond specific de valori materiale și spirituale de *apartenență latină,* care se bucura de protecția legii, împotriva jafului și nimicirii (simbolul mitic al acestei idei poate fi recunoscut chiar și în „anecdota istorică" a *vasului de la Soissons).* Printr-o ironie a soartei, chiar ctitoriile lui Clovis de la Paris – capitala *de el aleasă* în concurență cu orașele Tours, Toulouse sau Orléans – s-au risipit în furtunile veacurilor.

Într-o dimineață a anului 507, Clovis – aruncând, se spune, securea „franciscă" – a hotărât până unde anume să se întindă suprafața unei basilici impunătoare, după model roman. Închinată apostolilor Petru și Pavel, această primă necropolă oficială a regatului francilor va adăposti timp îndelungat mormintele lui Clovis, ale reginei Clotilda și ale sfintei Geneviève (423-512), femeia creștină care a însuflețit populația Parisului *să nu se teamă de Attila!* Necropola va primi, mai târziu, prin recunoștința parizienilor, numele Genovevei – *Geneviève.*

Astăzi, rămășiță singuratică a unei clopotnițe, *Turnul lui Clovis* amintește modest necropola dispărută. Dar memoria Franței a respins această parabolă a deșertăciunii. Pe *Colina Sfintei Genoveva,* nu departe de „Turnul lui Clovis" și protejându-l parcă, prin intimitatea vecinătății lor, se înalță Sorbona, leagăn tradițional al culturii Franței și *Panteonul, suprem loc al amintirii.* ■

ADAM SMITH,...

(Urmare din p. 66)

dorința elementară de a-și îmbunătăți situația, sunt spontan mânați să economisească și să întrebuințeze productiv munca lor. Mai departe, după cum arătau celebri profesori de economie politică Gide și Rist, în minunatul lor volum *Istoria doctrinelor economice de la fiziocrați până astăzi,* Paris, 1911, ideea spontaneității instituțiilor economice își află la Smith o aplicație deosebită în explicarea mecanismului de adaptare a ofertei la cerere – iar aceasta tocmai într-o societate bazată pe concurență, unde fiecare produce pentru piață, fără o înțelegere, fără un acord prealabil cu concurenții și cu cumpărătorii și fără vreo direcție de ansamblu. De fapt, preciza Adam Smith, nu este vorba de a satisface orice cerere, oricare ar fi ea – „cererea absolută" –, ci de „cererea efectivă", respectiv cererea acelora care sunt capabili „să dea" ceva în schimbul produselor ce doresc, cel mai puțin „acoperind" cheltuielile de producție ale acestor produse.

...Dintr-o Anglie „deschisă" de Francis Bacon și filosofia sa și „avertizată" de Thomas Hobles în *Leviathan* că „homo homini lupus est", dintr-o Anglie în care se vădeau încă restricții și regulamente draconice ale autorităților și organizațiilor de diferite tipuri, Adam Smith vede o lume liberă, suplă, bogată. O lume care poate prospera prin inteligența întreprinzătorilor și efortul lucrătorilor, prin prosperitatea indivizilor săi. Dincolo de unele impreciziuni ale gândirii sale – formulări mai confuze, interpretări mai puțin raționale etc. –, inerente oricărui cercetător și care au fost enunțate cu claritate doar peste zeci și sute de ani, ideile și considerațiile economistului scoțian, uneori dramatic verificate de viață, izbândind dramatic, reprezintă mesajul peste veacuri al unui mare cercetător, al unui ilustru profesor, al unui economist de excepțională marcă, al unui excelent vizionar. În fapt, un om atât de modest în timpul vieții și atât de mare în posteritate. ■

„MICA ORHIDEE“
A MARELUI IMPERIU QING

Dr. ANNA EVA BUDURA

Până în ajunul Revoluției din 1911, viața politică a Chinei a fost dominată de o personalitate extrem de controversată: Cixi, consoarta împăratului defunct și mama moștenitorului tronului, femeia care din 1861 luase frâiele unei țări imense. Descendentă a uneia din cele opt familii întemeietoare ale dinastiei Qing, ea și-a însușit comportamentul și calitățile femeilor manciuriene, independente, voluntare adevărate mater familias **și călite pentru a rezista la toate încercările vieții.**

Dotată de la natură cu o minte ageră, mereu dornică de a se instrui, după ce fusese selectată pentru a fi una dintre consoartele împăratului Xianfeng (1831-1861) suferind, ros de vicii și indecis, ea s-a implicat, în ciuda interdicției ca femeile iatacurilor imperiale să se amestece în treburile de stat, în rezolvarea problemelor extrem de complicate cu care se confrunta imperiul.

Prin ce mijloace va reuși Cixi să se afirme într-o țară feudală, confucianistă, în lumea politicii, rezervată prin excelență bărbaților? Va izbuti ea oare să depășească condițiile istorice date? Iată câteva întrebări la care vom încerca să răspundem în episodul de față și în cele viitoare.

Refugiat din fața trupelor anglo-franceze la reședința de vară de la Chengde, împăratul Xianfeng – având alături pe Cixi, mama moștenitorului (în p. următoare)... rezolva problemele de stat în acest colț al Palatului...

Împăratul Xianfeng se simțea copleșit de știrile din ce în ce mai alarmante ce soseau din toate colțurile țării. Răsculații pletoși nu puteau fi învinși. Străini albi au trecut la impunerea voinței lor pe calea armelor. În decembrie 1857, au ocupat orașul Guangzhou (Canton)[1], apoi s-au îndreptat spre nord. Au propus tratative la Shanghai, dar, nesatisfăcuți, în mai 1858, au ocupat portul Dagu, de unde până la Tianjin nu era decât un pas, iar până la Beijing o cale de câteva zile. Străinii cereau începerea unor noi negocieri.

Demnitarii care purtau tratativele, impresionați de demonstrația de forță, de lipsa de eleganță, cerută în asemenea ocazii, a consulilor Angliei și Franței, de ineficiența „medierii“ de către Rusia și America, au propus acceptarea pretențiilor acestora.

Suveranul era conștient că dându-și aprobarea s-ar fi făcut vinovat față de strămoșii săi. Cixi căuta să-l determine să fie ferm. Xianfeng a făcut o criză de nervi. De supărare, a vomat sânge. Boala i s-a agravat.

Până la urmă, la 26 și 27 iunie 1858, la Tianjin s-a semnat un nou tratat, cu reprezentanții Angliei și Franței, care oferea noi facilități celor două țări pentru extinderea activității lor politice și economice în China.

Parcurgând textul documentului, împăratul Xianfeng a pălit și a oftat cu amărăciune. Prevederea care l-a îngrijorat profund și l-a descumpănit cel mai mult a fost cea cu privire la dreptul consulatelor de a rezida în capitala imperiului său, agravat de dreptul de a-și judeca conaționalii. Xianfeng considera prezența lor în apropierea palatului o lezare a autorității imperiale și o înlesnire oferită acestora de a se amesteca direct în treburile interne ale Chinei. Nu i-a fost ușor să accepte nici ideea de a plăti Angliei patru milioane liang de argint, iar Franței alte două milioane drept

[1] Este vorba despre cel de-al doilea război al opiului.

despăgubiri. I se părea împotriva unei judecăți drepte și echitabile. Dar nu mai avea putere să reacționeze.

De ocara generațiilor viitoare?

În culmea disperării a ajuns însă în anul următor, 1859, când i s-a adus la cunoștință că reprezentanții Angliei și Franței se pregăteau să vină la Beijing, cu o importantă suită militară, pentru a schimba instrumentele de ratificare a tratatului.

De data aceasta împăratul a fost ferm; el a ordonat refacerea și fortificarea portului Dagu, a limitat numărul escortei reprezentanților diplomatici, a fixat portul de debarcare și ruta până la Beijing. Încercarea celor două țări de a-i desconsidera poruncile s-a sfârșit cu o înfrângere neașteptată. Împăratul și întreaga Curte jubilau.

Dar bucuria nu a durat decât până în anul următor. Forțele anglo-franceze, cu un efectiv de 17 000 oameni, au debarcat la sfârșitul lunii iulie la Dagu și, la 24 august, au ocupat orașul Tianjin. În marșul lor victorios spre Beijing au spulberat cu tunurile și armele de foc rezistența eroică, dar ineficientă, a armatei chineze, înarmată cu săbii și arcuri. În localitatea Tongzhou, din suburbia Capitalei, la 17 septembrie străinii au prezentat noi pretenții, în completarea celor anterioare: înmânarea scrisorilor de acreditare împăratului Xianfeng personal și distrugerea sistemului de apărare din jurul metropolei imperiale.

Ambele pretenții au fost respinse de negociatorii Curții. Prima datorită neînțelegerii cu privire la protocol (reprezentanții englezi și francezi considerau inacceptabil ketou – îngenuncherea și atingerea de trei ori cu fruntea a podelei –, iar reprezentanții Curții chineze – sărutatul mâinii), cea de-a doua din considerentul că „punea în pericol existența țării".

Armatele aliate au hotărât continuarea înaintării lor victorioase. După ce, la 22 septembrie, au sfârtecat cu tunurile corpurile a 30 000 de ostași chinezi, în urma confruntării de la Baliqiao (Podul lung de 8 li – 4 km), calea lor spre Capitală a fost practic deschisă.

La Curtea imperială s-a declanșat panica. Într-un avânt euforic, împăratul a declarat că, în fruntea unei armate impresionante, el va dovedi puterea imperiului. Sfetnicii au căutat să-l tempereze, demonstrându-i pericolul căruia i se expunea. El a căzut din nou în apatie, declarând că se retrage la reședința de vară din Chengde, „pentru a relua tradiția strămoșească a muranilor"[1].

Cixi a intervenit, opunându-se hotărârii de a părăsi Capitala. Un contemporan al ei nota în jurnalul personal: „Atunci când Majestatea Sa a decis plecarea, Yi Guifei a căutat din răsputeri să-l determine să-și schimbe hotărârea, spunându-i că prin prezența sa situația din Capitală ar putea fi ținută sub control. Dacă Măria Ta pleacă, l-a avertizat ea, veți fi umilit și distrus de străini și templul strămoșesc pe seama cui rămâne? Așa cum dinastia Zhou din antichitate, care s-a retras spre răsărit, a fost acoperită pentru veșnicie de rușine, așa nu va ajunge oare Măria Ta de ocara generațiilor viitoare, dacă părăsește Capitala?"

Cuvinte frumoase, dovedind respect pentru obligațiile împăratului, pentru onoarea dinastiei. Dar propunerea ei putea fi luată în considerație, putea ea rezolva oare situația tragică, fără existența unei armate moderne, în lipsa unui corp funcționăresc onest și capabil, fără un suveran viguros, clarvizionar? Răspunsul cunoscătorilor realităților istorice de atunci este lapidar: nu. De-a lungul domniei sale, ea se va găsi de nenumărate ori într-o situație similară.

După ce barbarii au jefuit Roma...

Hotărârea fiind luată, la 22 septembrie, cortegiul imperial a părăsit Palatul de Vară (Yuanming yuan) și a ajuns la reședința de vară – Bieshu shanzhuang, din Chengde la 2 octombrie.

Imensul complex înființat de împăratul Kangxi *(Magazin istoric,* nr. 10-12/1994, 1, 2/1995) a devenit, pentru un an, centrul administrativ al imperiului. Asistat de opt sfetnici, împăratul Xianfeng a rezolvat treburile statului prin decrete și rezoluții puse pe rapoartele trimise de la Beijing de către fratele lui după tată, Yixin prințul Gong, care a rămas în Capitală să facă față tratativelor cu străinii, să asigure stabilitatea imperiului în condițiile răzmerițelor pustiitoare. Curierii alergau între cele două localități, fără să reușească însă să asigure ajungerea rapoartelor spre împărat și deciziilor sale spre Beijing în timp util, ele fiind mereu depășite de evenimente. Urmărindu-și scopul de a pune mâna pe putere, cei opt demnitari au interzis oricărei persoane oficiale din Beijing, inclusiv prințului Gong, să se prezinte în audiență la împărat.

La 7 octombrie, armata aliată anglo-franceză a ajuns în zona

---

[1] Vânătoare pentru menținerea condiției fizice a nobililor și a membrilor Curții imperiale.

vestică a metropolei. Soldații și ofițerii au fost uimiți de splendoarea imensului Palat de Vară, fascinați de bogăția și strălucirea pavilioanelor. Nu le venea a crede că pot exista, într-un singur loc, atâtea obiecte de aur. Tentația era prea mare. În scurt timp, s-a declanșat cel mai sălbatic jaf imaginabil (*Magazin istoric*, nr. 7/1991). Un ofițer francez participant la evenimente îi scria tatălui său: „Nimic asemănător nu a mai avut loc după ce barbarii au jefuit Roma". Lordul Elgin, observând scena, „dezolantă", își exprima părerea că „jefuirea și devastarea unui palat ca acesta este în sine un lucru detestabil". Ziarul *Times* aprecia valoarea obiectelor jefuite și distruse la 6 milioane lire sterline.

Pentru desăvârșirea crimei, ascunderea tâlhăriei, dar, înainte de toate, pentru a umili casa imperială chineză, la 18 octombrie unităților militare engleze și franceze li s-a ordonat incendierea palatului. Trombe de fum au cernit înaltul cerului timp de câteva zile, focul a mistuit totul, apoi cenușa a acoperit una din capodoperele artei arhitecturale a Orientului și a întregii omeniri. Trupele anglo-franceze au intrat pe Poarta Păcii statornice (Anding Men)[1], într-o capitală dezonorată, cu o populație consternată. Ele s-au retras după ce s-a semnat Tratatul de la Beijing (24-25 octombrie 1860).

Yi Guifei și-a exprimat deschis revolta față de semnarea acestui tratat „rușinos" și a propus împăratului să declare din nou război străinilor, pentru „a spăla această pată rușinoasă" de pe fața imperiului.

Împăratul Xianfeng a căzut însă grav bolnav, după ce a aflat despre

... participa la marile ceremonii în Sala Tronului...
... se bucura de puțina relaxare în salonul iatacului...
... iar în acest alcov și-a găsit tragicul sfârșit

---

[1] Prin această poartă plecau de-a lungul istoriei, trupele chineze pentru „a pacifica" răzvrătiții imperiului.

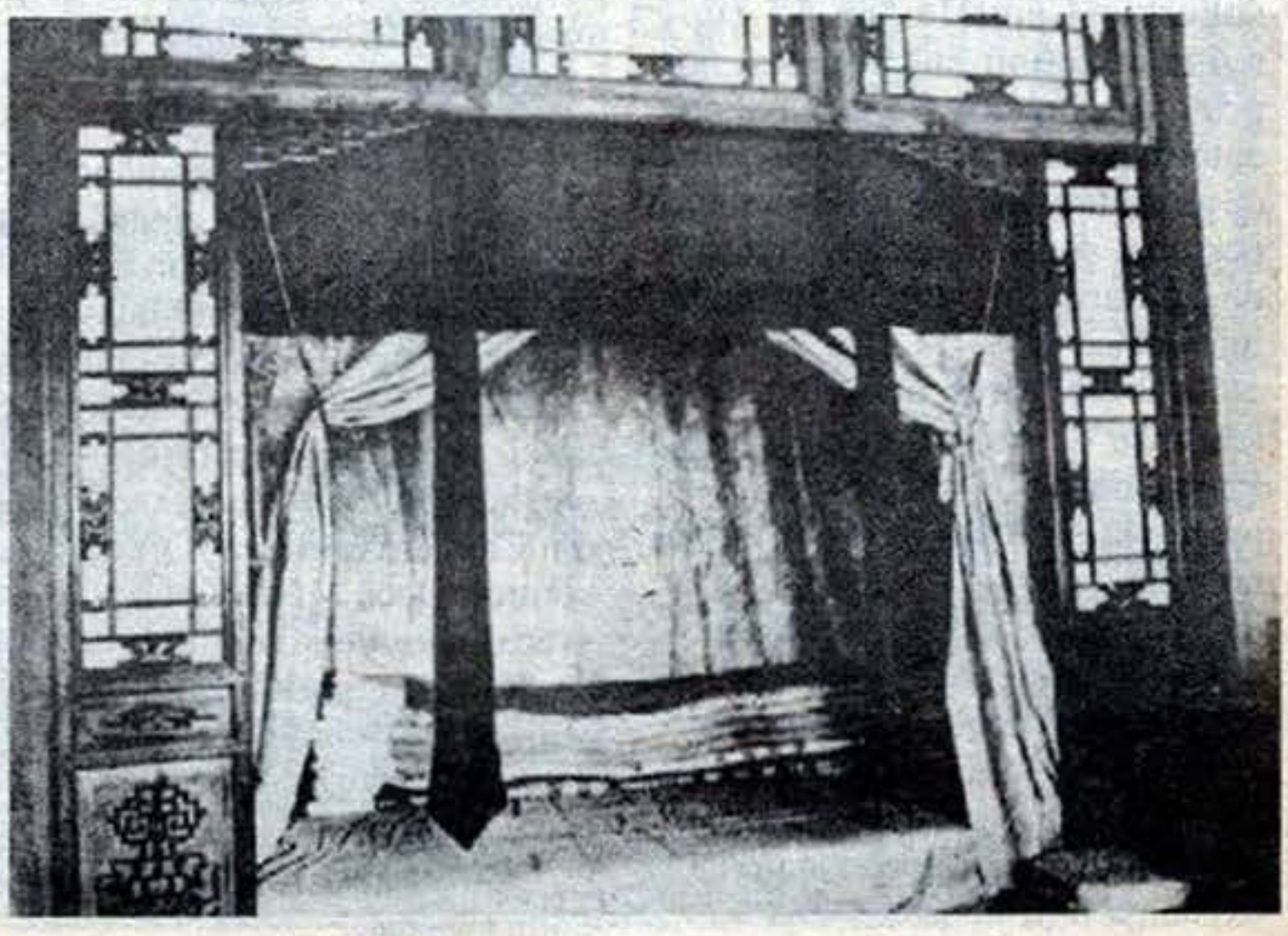

cele întâmplate. Își reproșa că nu și-a făcut datoria față de strămoșii săi, că nu a știut să ocrotească tezaurul țării ce-i fusese încredințat. Era ros de remușcări. Se simțea zdrobit, sub povara vinei de a fi primul împărat sub domnia căruia incinta Curții imperiale fusese violată de niște străini barbari. Starea sănătății sale se agrava zi de zi. Medicii Curții nu au mai găsit nici un leac pentru a-l înzdrăveni. Sfârșitul său nu era departe.

Ca de obicei în asemenea momente, înalții funcționari ai Curții imperiale, pentru a-și asigura propriile lor interese, s-au grupat în jurul unor personalități ce aveau un cuvânt de spus în privința organizării guvernării viitoare. Opt demnitari, în frunte cu marele consilier, impulsivul și veleitarul Sushun, au hotărât să-l manipuleze pe împăratul muribund, cu scopul de a fi numiți regenții împăratului minor. Prințul Gong știa că trebuia și putea zădărnici planurile acestora, de aceea a elaborat meticulos planul grupării sale.

Testamentul de la miezul nopții

Yi Guifei, în vârstă de 25 ani atunci, o femeie tânără fermecătoare și isteață, dar dârză și hotărâtă, s-a simțit maturizată în luptele meschine de la Curtea imperială. Ea a înțeles că cea mai mică greșeală sau neatenție o puteau costa viața. De asemenea trebuia să-și pună toată inteligența, puterea de intuiție și capacitatea de apărare în joc, pentru a supraviețui și, de ce nu, a câștiga marea bătălie pentru putere. Știa că în acea lume a bărbaților soarta ei putea fi cruntă.

Ochii și urechile palatelor și pavilioanelor din imensul complex, eunucii îi șoptiseră că, în câteva rânduri, în discuțiile împăratului cu marele consilier Sushun, se făcuse referire direct sau pe ocolite la soarta doamnei din Pavilionul Gouge. Yi Guifei și-a simțit inima înghețată. Știa că este vorba despre concubina mult iubită a împăratului Wu (140-87 î.e.n.), din timpul dinastiei Han, care fusese repudiată de acesta și închisă într-o temniță, unde murise într-o mizerie cumplită. Totul numai pentru a o împiedica să se amestece în viața politică, după ce fiul ei ar fi urcat pe tronul împărătesc. Yi Guifei, încordată la maximum, era hotărâtă să nu se dea bătută și să-și apere viața și drepturile fiului ei.

În noaptea zilei de 21 august 1861, împăratul Xianfeng și-a pierdut cunoștința. După ce și-a revenit, a convocat la căpătâiul său pe cei opt demnitari și le-a spus că vrea să-și scrie testamentul. Nu avea putere să țină pensula în mână. A dictat cu voce șoptită: „Fiul meu imperial mă va urma la tron". Cei prezenți așteptau încordați. După o scurtă pauză a mai dictat un decret: „Fiul meu imperial mă va urma la tron și înalții demnitari Zaiyuan, Duanhua, Sushun, Muyin, Kuangyuan, Duhan, Jiao Youying îl vor sprijini cu toată inima și îl vor asista în toate treburile de stat".

Pe cele două decrete s-a aplicat sigiliul imperial și s-a ordonat aducerea lor la cunoștința întregii țări.

Împărătesei Xiaozhen i s-a înmânat un sigiliu cu inscripția Yushang (Acord imperial), iar micului împărat (reprezentat de mama lui) un altul, gravat cu hieroglifele Tongdaotang (Calea armoniei), cu indicația de a fi aplicate pe fiecare decret emis în numele suveranului minor.

Până în ultimele clipe ale vieții, împăratul Xianfeng a căutat să-și facă datoria de suveran. A satisfăcut dorința celor opt dregători, dar le-a impus controlul celor două împărătese. A pierdut însă din vedere pe fratele său după tată, pe prințul Gong, o scăpare ce va răsturna întregul său aranjament.

În zorii zilei de 22 august 1861, împăratul Xianfeng a trecut în neființă, înainte de a împlini 30 de ani. În ziua următoare, împărăteasa Xiaozhen și consoarta Yi Guifei au fost decretate împărătese-mame.

Odată ce corpul neînsuflețit al împăratului a fost depus în camera mortuară drapată în alb și au început ceremoniile cuvenite, s-a declanșat și lupta pentru putere. Cei opt demnitari numiți regenți prin decret se simțeau satisfăcuți. Siguri pe pozițiile lor, se comportau cu aroganță.

Gruparea din jurul prințului Gong a rămas descumpănită de hotărârea testamentară a împăratului și, alături de ea, marea masă a funcționarilor civili și a comandanților de armate. Toți aceștia îl apreciau pe fratele împăratului atât pentru capacitatea sa ca om de stat, cât și pentru trăsăturile sale de caracter, pentru manierele sale elegante. Pentru toți aceștia aranjamentul „celor opt" era unul strâmb. Ei nu puteau concepe o regență fără prințul Gong și se întrebau dacă acel document, nefavorabil lui, este într-adevăr dictat și parafat de împăratul Xianfeng. Mai toți se îndoiau, cu atât mai mult cu cât dintre regenți lipsea și mult veneratul unchi al defunctului împărat, prințul Hui, Mianyu.

Pe această stare de spirit a demnitarilor civili și militari s-au sprijinit prințul Gong și cele două împărătese-mame când au plănuit și au dus la bun sfârșit lovitura decisivă împotriva regenților.

Pentru a pune la cale detaliile și a coordona acțiunile, la 5 septembrie, a sosit în mare goană, încălcând interdicția „celor opt" de a face această deplasare, prințul Gong. A năvălit în sala mortuară și s-a aruncat în fața catafalcului iubitului său frate. „Hohotele lui de plâns au zguduit întreaga sală și au impresionat pe toți cei prezenți", scrie un martor al scenei. Expresia unei dureri atât de profunde a mișcat și pe adversarii săi, împiedicându-i să-i mai reproșeze încălcarea ordinului dat. După prezentarea ofrandelor cerute de datină, prințul Gong s-a grăbit să aibă o întrevedere secretă cu cele două împărătese-mame. A ascultat cu lacrimi în ochi și cu mânie relatările lor despre modul cum erau tratate de Sushun. De comun acord au stabilit planul de

întoarcere la Beijing și cum trebuia să se procedeze pentru a adormi vigilența „grupării celor opt", în scopul de a o lichida.

Trufașul Sushun este decapitat

S-a căzut de acord ca cele două împărătese cu micul împărat, cu doi dintre cei opt regenți și o escortă de încredere a serviciilor secrete să se îndrepte spre Capitală pe un drum mai scurt, urmând ca procesiunea funerară să urmeze calea cea mare, într-un ritm mai lent, împreună cu Sushun, ceilalți regenți și un frate al împăratului defunct, prințul Chun, Yixuan, cumnatul lui Cixi și om de încredere al prințului Gong[1]. Au fost redactate până și decrete de destituire și încriminare a „celor opt", apoi ascunse în căptușeala hainei împărătesei.

Pe data de 11 septembrie, prințul Gong s-a întors la Beijing și, cu meticulozitate de artist, a desăvârșit plasa în care urmau să cadă și să piară adversarii lui. Rezultatele activității sale au început să dea roade: pe 12 septembrie, Marele cenzor Dong Yuanchun s-a adresat tronului, cu propunereá ca cele două împărătese să preia provizoriu guvernarea țării, cu asistența prințului Gong. Cele două împărătese au citit cu mare satisfacție propunerea și erau gata să-i dea curs.

Cei opt demnitari regenți, în frunte cu Sushun, s-au opus însă cu vehemență, susținând legalitatea decretului imperial. În fața micului împărat, în vârstă de 5 ani, discuția a degenerat într-o altercație și vociferări penibile. Nici Sushun, nici Cixi nu concepeau să renunțe la părerile lor. Copilul se uita din ce în ce mai îngrozit la dezlănțuirea celor doi, apoi a izbucnit într-un plâns amarnic și „a făcut pipi pe rochia împărătesei Xiaozhen", care îl ținea ocrotitor în brațe. Sushun nu s-a dat în lături nici de la măsuri mai drastice împotriva celor „două văduve și a micului orfan". Pentru a le constrânge să pună pe decretul elaborat de regenți cele două sigilii, a interzis aprovizionarea cu alimente a gospodăriei acestora. Tensiunea a crescut. Numai sosirea generalului Shengbao, cu o impresionantă forță militară, „pentru a se prosterna în fața catafalcului fostului său suveran și a-și prezenta omagiile celor două împărătese-mame, precum și moștenitorului tronului", a relaxat atmosfera.

Ambele tabere au început să cedeze. Împărătesele, pentru a nu provoca acțiuni ce ar fi compromis planul. Sushun, pentru a salva aparențele. Comportamentul său față de micul suveran și mamele lui a fost unanim condamnat. La 4 octombrie, el a propus acordarea cognomenelor Ci'an și împărăteasa din Palatul de est împărătesei Niuguru, Cixi și împărăteasa din Palatul de vest consoartei Yehenara. Tot el a ales cele două hieroglife, *Jixiang*, semnificând împliniri depline, pentru denumirea anului de domnie ce urma să înceapă.

Au mai trecut trei săptămâni de tensiune nervoasă.

În fine, la 26 octombrie dimineața în zori, s-au făcut ultimele libațiuni în fața coșciugului împărătesc, ce urma să purceadă la drumul lung spre Capitală. Întreaga Curte s-a prosternat și cortegiul a trecut de poarta reședinței de vară. Sushun, pe un cal superb, domina procesiunea.

La o poartă secundară aștepta un mic grup de litiere și carete și, la un semn, au pornit și ele în mare grabă la drum. Într-o litieră stătea Cixi. Ochii îi erau măriți de frică. Privea mereu afară. În alta se afla Ci'an, cu micul Zaichun în poală. Îl îmbrățișa ocrotitor.

Cixi știa că în orice moment puteau fi lichidate. Numai prezența unui detașament de soldați ai generalului Shengbao și apoi a altuia, al serviciilor secrete, trimise de prințul Gong, îi mai dădeau liniște.

La 1 noiembrie micul cortegiu a ajuns la Desheng Men (Poarta victoriilor dobândite)[2], unde a fost întâmpinat de demnitarii Curții. A doua zi, cele două împărătese-mame au avut o întrevedere cu prințul Gong. S-a parafat decretul de destituire a „celor opt" și au fost arestați cei doi regenți, care au sosit cu ele. Concomitent, în aceeași noapte, a fost arestat Sushun și ceilalți cinci, sub acuzația de falsificarea decretului imperial, de complot și trădare, de lès-majestate și opoziție față de participarea celor două împărătese la guvernare.

Pe 3 noiembrie, lui Zaiyuan și Duanhua, fiind de spiță împărătească, li s-a permis să se sinucidă, iar trufașul Sushun a fost decapitat în Piața de legume a orașului, unde se executau răufăcătorii. Ceilalți cinci au fost exilați.

Complotul din anul de domnie „împliniri depline" s-a încheiat cu victoria prințului Gong și a celor două împărătese. De fapt, era victoria împărătesei-mame Cixi, cucerită cu concursul funcționarilor civili și militari, serviciilor secrete și al tuturor celor lezați în demnitatea sau interesele lor de Sushun.

La 11 noiembrie, a avut loc ceremonia de încoronare a împăratului. Au fost alese hieroglifele Tongzhi pentru denumirea anilor săi de domnie. (Tongzhi – guvernarea armonioasă).

La 2 decembrie, în Pavilionul Înnobilării Sufletului din marele palat imperial, a avut loc un eveniment fără precedent: prima audiere a sfetnicilor de către împăratul minor, în prezența celor două împărătese, așezate în spatele unei perdele de voal.

Ce va face Cixi cu puterea cucerită în cei 48 de ani de domnie ce au urmat? Ce bucurii, satisfacții sau necazuri îi va aduce ea? ■

(Va urma)

---

[1] Însărcinat cu arestarea lui Sushun.

[2] Pe această poartă se întorceau de-a lungul istoriei trupele chineze victorioase.

Sigmaringen – decembrie 1892 **București – ianuarie 1893**

NUNTA PRINȚULUI MOȘTENITOR

MARIAN ȘTEFAN

„Miercuri. Azi la 10 dimineața, 19 aprilie 1889, pe un timp frumos, a sosit moștenitorul tronului, prințul Ferdinand. Trăsura de gală domnească, descoperită, trasă de niște frumoși cai negri, livrele roșii, muiate în fir. Regele și regina stau în fund, prințul dinainte, îmbrăcat în uniformă de sublocotenent de linie. Roșu de emoțiune, blond, abia îi dau mustățile și barba; generali călări primprejur, un escadron de jandarmi înainte, altul pe urmă, prefectul poliției înaintea cortegiului. Toată această pompă, în sunetul muzicilor, al urărilor soldaților înșirați pe amândouă laturile stradelor, a înaintat încet prin Calea Griviței (Târgoviștei) spre palat".

Bucureștii, împodobiți sărbătorește, cu străzile înțesate de lume, îl primeau în ovații pe tânărul și timidul sublocotenent Ferdinand, Victor, Albert, Meinard de Hohenzollern. Nu împlinise încă 24 de ani și nimeni, nici chiar firile cele mai optimiste, n-ar fi îndrăznit să vadă în el pe viitorul Ferdinand cel loial, pe regele României Mari.

Se născuse la 24 august 1865, ca al doilea fiu al principelui Leopold de Hohenzollern, fratele regelui Carol I al României. În lipsa unui moștenitor direct și după ce ambii frați ai lui Carol I, prin declarații (Leopold – la 20 decembrie 1880 și Wilhelm – la 20 decembrie 1886) au renunțat formal, Ferdinand a fost declarat moștenitor prezumtiv al Coroanei, conform articolului 83 al Constituției române, și, prin Decretul din 18 martie 1889, numit Alteță Regală principe de România.

De-acum fiecare român se gândea că, într-un viitor nu prea îndepărtat, prințul moștenitor își va găsi perechea potrivită, realizând o căsătorie care să aducă un plus de prestigiu tronului și țării. „Dinastia străină, impusă cu multe sacrificii – nota un contemporan – nu se putea încuscri decât cu marile familii domnitoare ale. Europei. [Românii] nu aveau nevoie de o compatrioată, fie chiar din familiile boierești; în plus, o doreau frumoasă, căci românilor nu le plac femeile urâte".

Cel puțin așa au dat ei de înțeles trei ani mai târziu, când s-a lansat zvonul că prințul intenționa să se căsă-

O familie regală. De la stânga, la dreapta: prințul moștenitor Ferdinand, principesa Maria, ducele și ducesa de Edinburg, părinții pricipesei Maria, principele Leopold de Hohenzollern, tatăl principelui Ferdinand și Carol I, regele României

Doi părinți fericiți: principesa Maria și principele Ferdinand în brațe cu primul lor născut, viitorul rege Carol II

torească cu o romîncă. „Deodată a izbucnit noutatea proiectului de căsătorie între moștenitorul tronului, prințul Ferdinand, și domnișoara de onoare Elena Văcărescu – nota la 19 iunie 1891 în jurnalul său Iancu Cerkez, pe care îl vom mai cita în cursul acestui articol. Regina [Elisabeta], cam exaltată și romantică, dominată de o dragoste neexplicabilă pentru tânăra domnișoară care îi traduce poeziile în franțuzește, a combinat acest coup de theatre… **Această noutate a fost foarte rău primită de toate gazetele și de toată lumea. Suntem amenințați a vedea în capul bucatelor, cum se zice, o familie ai cărei mai mulți membri lasă de dorit și să fundăm o nouă familie cu pretenții domnești".**

Fusese un moment plin de confuzie, Carol însuși având, inițial, o poziție nesigură. El îi și declarase lui Petre Carp că această căsătorie ar fi putut aduce dinastiei un plus de vigoare și stabilitate prin infuzia de sânge românesc. Toți oamenii politici au opus însă un veto formal, iar Carol s-a retras cu abilitate, lăsând „românilor responsabilitatea de a decide care va fi soarta dinastiei, fiind sigur că va avea întreaga opinie publică de partea sa". Numai regina Elisabeta, principala autoare a acelui proiect neinspirat, dezamăgită profund de reacția românilor, a „părăsit România mai mult timp și nu s-a întors decât atunci când a acceptat să-și reia viața la Curte…"

Detaliile acestei întâmplări au fost istorisite în mai multe rânduri în paginile Magazinului istoric, **prin pana lui Duiliu Zamfirescu (nr. 11/1973), Eliza Brătianu (nr. 7/1992) sau A.C.Cuza (nr. 6/1995). Le-am reamintit numai pentru a sublinia satisfacția generală pe care a provocat-o în întreaga țară anunțarea oficială a logodnei prințului Ferdinand cu o tânără înrudită cu aproape toate casele regale europene de atunci. „Ieri, vineri 22 mai 1892 – nota cu vădită satisfacție același Iancu Cerkez – s-a aflat pentru prima oară și s-a anunțat oficial de guvern, în Cameră și Senat, că moștenitorul tronului, prințul Ferdinand, s-a logodit la Potsdam, în prezența împăratului Germaniei, cu prințesa Maria Alexandra Victoria de Edinburg, nepoată de fiu a reginei Victoria și nepoată de soră a împăratului Alexandru III al Rusiei. S-au pavoazat câteva strade și seara s-au iluminat câteva [sedii ale unor] autorități".**

Știrea care a îmbucurat națiunea

Tot din jurnalul lui Iancu Cerkez, aflăm și alte detalii interesante. Astfel, cu numai două săptămâni în urmă, prințul și prințesa de Saxa Meiningen, întorcându-se dintr-o călătorie la Istanbul, se opriseră mai multe zile în România, fiind primiți cu deosebită atenție de regele Carol I. Prințesa era sora împăratului Germaniei și regele Carol le-a asigurat un program deosebit de bogat în timpul șederii lor în țara sa. La plecarea lor spre Germania, Ferdinand i-a însoțit la „Münich; acolo a sosit și ducesa de Edinburg cu toate fetele" sale.

Că noua alegere a prințului Ferdinand întrunea sufragiile tuturor reiese și din modul în care ministrul de externe Alexandru Lahovary a anunțat oficial Senatului logodna prințului moștenitor: „D-lor senatori, am să fac Senatului o comunicare din cele mai plăcute. Anunț, în numele guvernului, logodna oficială a ASR principele Ferdinand, moștenitorul tronului României, cu AS Regală Maria Alexandra Victoria ducesă de Edinburg, fiica cea mai mare a AS principele Alfred Ernest Albert, duce de Edinburg, conte de Ulster și de Kent, și AS Imperială Maria Alexandra, mare ducesă de Rusia.

Această alianță este din cele mai fericite pentru dinastia noastră din cele mai folositoare pentru țară. Ea întemeiază încă în mod mai adânc, dacă se poate, în inimile tuturor românilor dinastia română. Ea încuviințează opera strămoșilor noștri, operă la care am contribuit și noi. Ea promite coborâtorilor noștri cu binecuvântările Providenței destinuri liniștite, mândre și pașnice. Ea mai aliază ilustra Casă Domnitoare a României cu cele mai vechi dinastii ale Europei.

În sfârșit, pot să adaog la aceasta: ea strânge niște legături între România și marea și puternica națiune britanică, niște legături care au fost totdeauna folositoare pentru ambele părți amicale din vechime. Cred că Senatul va primi cu bucurie această știre care a îmbucurat inima întregii națiuni" *(Universul literar,* luni 25 mai/6 iunie 1892).

Iată acum și răspunsul tinerilor logodnici la telegrama de felicitare pe care le-o adresase Senatul: „Adânc mișcați de bunele urări ce faceți pentru fericirea noastră și de călduroasele cuvinte ce Senatul ne adresează, principesa Maria și Eu vă rugăm să binevoiți a fi interpretul sincerelor noastre mulțumiri pe lângă Senatul român, al cărui devotament și iubire pentru patrie ne va facilita frumoasa misiune la care Providența ne va chema într-o zi și de care suntem atât de mândri".

Turnând șampanie în cupele satisfacției generale, *Universul literar* din 1/13 iunie 1892 publica pe prima pagină portretul principesei Maria, însoțit de acest text explicativ:

Unchiul (Carol I) și nepoții săi: Carol și Elisabeta

„Logodnica principelui nostru moștenitor Maria Alexandra Victoria este născută la 29 octombrie 1875. Deci la 29 octombrie al anului acesta, tânăra prințesă va împlini șaptesprezece ani.

Părinții logodnicei sunt:

Prințul Alfred, duce de Edinburg, al doilea fiu al reginei Angliterei, amiral în marina engleză, și Al[teța] Imp[erială] marea ducesă Maria Alexandrovna, singura fată a împăratului Alexandru II al Rusiei. Prințesa Maria de Edinburg are un frate mai mare, pe prințul Alfred, și trei surori mai mici, prințesele Victoria, Alexandra și Beatrice.

Din partea tatălui, logodnica prințului Ferdinand are:

a) patru mătuși: pe împărăteasa Frederica, mama actualului împărat al Germaniei; pe prințesa Elena, soția lui Chretien principe de Schleswig; pe prințesa Luiza, soția lui John Gampbell marchizul of Lorene, fiul mai mare al ducelui d'Argyl, și pe prințesa Beatrice, soția prințului Enric de Battemberg.

b) doi unchi: pe prințul regal al Angliterei Albert-Eduard, principe de Gales, care are de soție pe ASR prințesa Alexandra de Danemarca și pe prințul Arthur duce de Connaught, care are de soție pe AR prințesa Luiza-Margareta de Prusia.

Din partea mamei, viitoarea soață a prințului Ferdinand are:

a) cinci unchi: pe Alexandru III, împăratul Rusiei, a cărui soție este Maria Feodorovna, prințesă de Danemarca; pe marele duce Vladimir, a cărui soție este Maria Pavlovna, ducesă de Meklemburg; pe marele duce Alexis, amiralul flotei rusești; pe marele duce Sergiu, a cărui soție este Elisabeta Feodorovna, prințesă de Hesa și de Rin, și pe marele duce Paul, a cărui soție este Alexandra Georgievna, prințesă de Grecia".

Pregătiri și adversități

În așteptarea nunții, vara anului 1892 s-a scurs aproape pe nesimțite. Lumea bună și-a petrecut vacanța ca de obicei, la mare și la munte. Apoi a venit toamna și pregătirile au devenit febrile. Nunta a fost fixată pentru ziua de 29 decembrie 1892, iar ca loc de desfășurare a fost ales castelul Sigmaringen. Regele Carol I și suita sa oficială urmau să se deplaseze cu trenul. S-au comandat vagoane speciale unei firme din Boemia. Prilej folosit de Ioan N.Roman, editorialistul cunoscutului ziar republican *Adevărul,* pentru a presăra puțină sare pe o rană mai veche și a revigora campania antidinastică purtată de câțiva ani de Al. Beldiman, fondatorul ziarului. Sub titlul *Le Roi s'amuse!,* I.N.Roman, flutura din nou ideea că dinastia era mama tuturor răutăților din țara românească: „Se zice că până acum nu s-a pomenit undeva în Europa de niște vagoane așa de luxoase... Cititorii își pot face o idee de luxul ce trebuie să fie turnat pe ele: șase sau șapte vagoane – nu știu bine numărul lor – *400 000 de lei!*" Și parcă pentru a-l aduce pe bietul condeier în pragul disperării, organizatorii se gândiseră să amenajeze în Gara de Nord un salon special pentru primirea mirilor la venirea lor în țară. „Acest salon și decorarea lui costă 100 000 de lei", încheia el cu indignare.

Dar se pare că nu doar *Adevărul* privea cu antipatie spre Palatul Regal din București. Chiar și vremea se dovedea potrivnică. În noiembrie căzuse prima zăpadă, iar începând cu 15 decembrie ninsorile deveniseră strașnice. Pe 20 decembrie, comunicațiile fuseseră întrerupte din cauza troienelor de zăpadă. „Cât pe aci – nota în jurnalul său Iancu Cerkez – să nu poată pleca regele la timp pentru a asista la căsătoria prințului moștenitor. A plecat în fine sâmbătă, a doua zi de Crăciun, cu un tren regal, acum sosit din Boemia. Acest tren se compune din două [și nu 6-7 cum afirma *Adevărul!*] vagoane salon – unul sală de mâncare și unul pentru bagaje. La acest tren s-a legat și vechiul tren regal și, astfel, a pornit cu o suită strălucită, compusă din prezidentul Consiliului [de Miniștri], d-nul Lascăr Catargi, președintele Senatului – dl. Iorgu Cantacuzino, prezidentul Camerei – d-nul Manu, ministrul afacerilor străine – dl. Alex. Lahovary, d-nul general Florescu – fost prezident de Consiliu, dl. Dimitrie Sturdza – fost ministru și șef al opoziției, d-nul general Vlădescu – șeful Casei Regelui, colonel Robescu – aghiotant, colonel Comănescu și maior Cocea – comandantul batalionului de vânători în care servea prințul moștenitor etc. Mai toți sunt oameni chipeși, de o frumoasă prestanță. Toți conducătorii acestui tren excepțional [sunt] în uniforme noi, înmănușați, cu spadă la șold".

Împăratul german deschide cortegiul

Dar să vedem ce s-a întâmplat la Sigmaringen, în vechiul castel al familiei Hohenzollern, unde a avut loc nunta propriu-zisă. Pentru forma condensată și stilul expresiv, l-am ales tot pe Iancu Cerkez, iar atunci când relatarea sa ni s-a părut prea telegrafică, am apelat și la presa timpului.

În primul rând, ni se spune că „regina noastră [Elisabeta] e tot suferindă de nervi la un castel Segenhaus, lângă Neunred" și ca atare nu a putut participa la nuntă. Se spune că în ziua de 29 decembrie când s-a celebrat cununia, „cortegiul s-a pornit în următoarea ordine: împăratul german dând brațul ducesei de Edinburg, regele nostru în uniformă de general român ducând pe maică-sa, bătrâna prințesă de Hohenzollern, prințul moștenitor și ginere Ferdinand în uniforma noului său grad de maior de vânători români cu maică-sa, prințesa Antoinetta, marele duce Alexis, fratele împăratului Rusiei, în uniformă de amiral rus, cu ducesa de Connaught, ceilalți principi și principese, fiul contelui de Flandra și, în fine, la urma cortegiului, ducele de Edinburg, tatăl, conducând pe mireasă. Serviciul divin a fost celebrat de către abatele mănăstirii de benedictini – de Beuron –, dom Placide Wolter, care, spune Mitiță Sturdza, într-o depeșă publicată de gazeta *Voința națională,* a ținut o cuvântare foarte înaltă și mișcătoare. La întoarcere, în capul cortegiului erau acum ginerele și mireasa. La castel îi aștepta capelanul reginei Engliterei, monsignior Lloyd, care le-a dat benedicția religioasă anglicană. La orele 6 după-prânz a fost prânz de gală, prezidat de mire și mireasă.

La nuntă au mai asistat, între alții: ambasadorul englez, Sir Mallet, ambasadorul turc de la Berlin Tevfic pașa, ministrul nostru la Berlin, dl. Gr. Ghika, doamnele Maria Cantacuzino, văduva răposatului Ioan Cantacuzino, și doamna Greceanu, aceasta din urmă numită doamnă de onoare a curții noii noastre prințese".

După nuntă, tinerii căsătoriți au plecat pentru câteva zile la castelul Krauchenweis, apoi au luat trenul spre București. „Marți, 19 ianuarie – aflăm din ziarul *Constituționalul* datat 28 ianuarie/8 februarie 1893 – AA.LL.RR. principele moștenitor și principesa Maria a României, după ce petrecuseră zece zile în sânul familiei, au părăsit orașul Coburg pentru a veni în țară". În aceeași zi, la orele 21.30, au ajuns la Viena, fiind întâmpinați de ministrul român în capitala austro-ungară și personalul legației pe care acesta o conducea. Joi dimineața, Ferdinand și Maria au fost primiți de membrii Curții imperiale (arhiduci și arhiducese), iar la ora 14 s-au întreținut cu împăratul Franz Joseph, care la orele 18 le-a oferit și un prânz, programul zilei încheindu-se cu un spectacol de gală la operă, în timpul căruia împăratul a luat loc pentru câteva minute în loja oaspeților săi.

Vineri, 22 ianuarie, la orele 9.50 perechea princiară română și-a luat rămas-bun de la imperialele sale gazde.

Tot ce se știa la București se datora presei, care se străduise să informeze cât mai amplu avidă opinie publică românească. Fiecare însă dorea să știe ceva mai mult și mai ales s-o vadă, cum se spune, în carne și oase pe cea care fusese aleasă să devină viitoarea regină a românilor.

Emoții. Emoții și de o parte și de alta: prințesa se pregătea pentru primul ei contact cu țara de adopțiune și oamenii ei; românii, firește, își doreau ca așteptările lor să nu fie înșelate. Greu să satisfaci gusturile celor cinci milioane de

suflete câte număra atunci Regatul Român...

La sosirea ei a apărut soarele

Dar să-i dăm din nou cuvântul lui Iancu Cerkez:

„23 ianuarie, sâmbătă. Azi şi-a făcut intrarea în oraş tânăra prinţesă Maria, mireasa prinţului nostru moştenitor, într-un landou mare, cu geamuri de jur-împrejur, tras de şase cai negri, frumos împodobiţi în frunte cu panaşuri tricolore. Ea era la dreapta regelui, prinţul dinainte, în costum de maior de vânători, cu marele cordon al «Stelei». Prinţesa, tânără de tot, cu născior mic, un obraz trandafiriu, n-am văzut-o prea bine, părea serioasă şi cam mirată. Deşi vânt şi rece, a avut şansa să apară soarele la sosirea ei. Purta o haină frumoasă de catifea roză, bătând în violet, cu un guler drept forma Maria Stuart, brodat, mi s-a părut, cu o blană fină. Cortegiul a mers la Mitropolie, unde ambii arhiepiscopi şi o mulţime de arhierei au făcut un *Te Deum,* după care s-a citit un document-manifest al regelui, spuind anul, data, locul şi toate împrejurările nunţii şi sosirii în ţară".

Serbările au continuat a doua zi, 24 ianuarie. Zi cu semnificaţie. S-a avut în vedere acest lucru, românii dorind şi ei o nuntă la Bucureşti, una mai puţin obişnuită, una pe care s-o trăiască întreaga ţară. Au fost mai multe proiecte, dar până la urmă a triumfat ideea lui Alexandru Odobescu. Zice Iancu Cerkez: „A doua zi, duminică 24 ianuarie 1893, a fost o ceremonie originală, imaginată de academicianul şi fostul ministru d. Alex. Odobescu: s-au celebrat în 32 de biserici 32 de nunţi de ţărani, câte o pereche din fiecare judeţ, având naşi miniştri, deputaţi, senatori etc., iar a 32-a, nunta celor de la Covurlui (din nenorocire însă nu cei mai frumoşi) s-a săvârşit la biserica Sf. Spiridon de însuşi mitropolitul, având nuni mari pe însăşi tânăra pereche princiară – care a asistat la serviciu sub un *dais* [baldachin] frumos. La nunta asta au asistat toţi ceilalţi naşi care oficiaseră mai de dimineaţă. De acolo au plecat nunţile fiecare în câte un car cu patru boi albi, cu coarne aurite, cu brad la mijloc, cu lada de zestre a fiecărei mirese, cu miri, cu mirese, cu rude şi pe Podul Mogoşoaiei [Calea Victoriei] au venit la Ateneu..."

După cum citim în *Universul* din 26 ianuarie/7 februarie, slujbele de cununie pentru cele 31 de perechi au început la ora 9 dimineaţa, în 31 de biserici din Capitală, şi s-au terminat la ora 11, după care toate perechile de tineri căsătoriţi s-au strâns la biserica Sf. Spiridon, unde mitropolitul însuşi a oficiat slujba de cununie a perechii din judeţul Covurlui. Ziarul reproduce chiar şi lista celor 31 de biserici şi aminteşte, printre naşi, pe Constantin Bălăceanu, I. Crupenschi, I. Miclescu, I. Lahovary, Em. Băleanu, Al. Em. Lahovary, A. Docan, A. Florescu, D. Butculescu, N. Cerkez, M. Balş, Al. N. Lahovary. „Unii dintre miri – precizează ziarul – au venit cu naşii lor din judeţul respectiv".

Punguţa cu... 25 piese de aur

Ajunse la Ateneu, „în sala de jos de la mijloc, unde erau aşezate 32 de mese, li s-au dat [perechilor de căsătoriţi] ceva prăjituri, de mâncare şi de băut. Au sosit prinţul cu prinţesa, s-au aşezat pe o estradă, împreună cu regele, iar perechile veneau pe rând să sărute mâna prinţesei, regelui, prinţului şi primeau o pungă de catifea roşie brodată cu armele [stema] ţării, în care erau 25 piese de aur cu efigia regelui. Regele le da o medalie comemorativă şi prinţul portretele lor. Prinţul a băut în sănătatea însurăţeilor, a vorbit cu ei[1], le-a dat mâna. Printre perechi puţine am auzit că erau frumoase. Miresele care au plăcut mai mult au fost de la Olt, de la Fălciu, de la Suceava, de la Vlaşca..."

Soţia memorialistului, prezentă la acest eveniment, făcea observaţia că la un moment dat „se încinsese în sală un miros de cizme şi cojoace, lucru mare". Şi cum „nuntă fără lăutari nu se poate", Iancu Cerkez a reţinut şi amănuntul că fusese chemat să cânte „un bătrân lăutar cunoscut, Dinicu, cu o bandă în costum naţional", iar noi presupunem că era vorba despre vestitul Angheluş Dinicu.

Înainte de a prezenta şi celelalte momente ce au marcat, într-un fel sau altul, nunta tinerilor prinţi moştenitori, nu este lipsită de interes o „revistă a presei" bucureştene din ziua de 23 ianuarie, aşa cum a fost ea publicată de *Universul:*

„*Adevărul* consideră ca cinici pe observatorii [aflaţi la putere] care susţin actualmente monarhia; conchide că conservatorii ciocoi vor muri. *Constituţionalul* urează bună venire prinţului şi prinţesei moştenitori ai tronului. Confratele e convins că tinerii moştenitori vor semăna pe pământul ţării binele. *Luptei* i se pare înrudirea cu Anglia neeficace. Confratele zice că unirea României cu Marea Britanie nu e o garanţie pentru introducerea la noi a libertăţilor... *La Patrie* urează bună venire AA. LL. Regale. Confratele doreşte prinţilor moştenitori să urmeze exemplul bun şi viteaz al marilor noştri domni. *Românul* salută ziua de 24 ianuarie, când s-a făcut unirea Principatelor Române. Zice: «Şi cât a mai bate o suflare românească într-un piept românesc, idealul va fi acelaşi: o Românie mare şi puternică de la Tisa până la Nistru şi din Carpaţi până la Dunăre şi Mare». *Timpul* zice că serbarea de azi înseamnă realizarea idealului românismului. După confratele, primirea ce s-a făcut perechii princiare e o dovadă că poporul a înţeles utilitatea dinastiei..."

Revenind la ziua de 24 ianuarie, să amintim că seara, la Teatrul Naţional a avut loc o reprezentaţie de gală cu *Visul unei nopţi de vară* de William Shakespeare, în traducerea „unui domn deputat G. Sterian". „Decorurile – notează I. Cerkez – mi s-a spus, erau prea reuşite, piesa bine jucată, corurile şi partea muzicală executate de elevii Conservatorului sub direcţia directorului [Ioan Andrei] Wachmann. Locurile cele mai de pe urmă din galerie erau ocupate tot de persoane de distincţie în mare toaletă.

Când a sosit familia regală în loja din mijloc, toată lumea, ridicându-se printr-o singură pornire, a stat cu respect în picioare cât s-a cântat Imnul."

---

[1] Începând din 1883, principele Ferdinand începuse să înveţe limba română, având-l ca profesor pe V. Păun.

La sfârșitul spectacolului, actorul C. Nottara a recitat o poezie a lui D.C. Ollănescu-Ascanio, începând cu versul „Bine ai venit la noi mireasă“ și continuând cu „alte multe rime cam întortochiate. Mult mai grațioase îmi par alte versuri ale nemuritorului nostru poet Alecsandri: «Mergeți veseli prin verdeață,/ Pe o cărare la un loc;/ Tot spre viață cu dulceață/ Și spre loc plin de noroc...», care erau înscrise în salonul de primire de la gară, prin mănunchiurile și ghirlandele de roze...“

Peste două zile, marți 26 ianuarie, sala Teatrului Național a găzduit un mare bal, organizat de primarul Capitalei în onoarea perechii princiare. „Toți sunt unanimi a spune că așa decorație cu gust nu s-a mai văzut la noi. Tot teatrul s-a îmbrăcat în roze, în verdeață și funde de stofă vaporoase azurii și roze. Lustrul [candelabrul] din mijlocul plafonului, transformat într-un coș de flori, de unde plecau grațioase ghirlande în toate părțile, mai în fiecare floare se ascundea o lumină electrică. Așa că totul părea o feerie. Scena era transformată într-un parc cu masivuri de verdeață, iar de o parte la stânga era un *dais* de catifea roșie căptușită cu mătase trandafirie și pe estrada de sub acest cort trei jețuri aurite. O lume nemaipomenită. Prințesa purta o rochie de mătase albă, cu o garnitură pe poale de mici flori albastre și o diademă de peruzele și briliante magnifică, care se armoniza foarte mult cu frumusețea blondă. S-a făcut un cadril de onoare, jucând dânsa cu primarul Triandafil, și au stat până la unu noaptea.“

Recepții, cadouri și discursuri

Miercuri, 27 ianuarie, la Palatul Regal, „la recepțiuneă damelor, un grup a oferit un frumos *surtout* de masă compus din trei mari bucăți de argint masiv cu devize în românește și figuri alegorice, lucrat la Berlin de casa Talge. Acesta forma cadoul damelor și fostelor ministrese din Partidul [Național] Liberal, cu doamna Mitiță Sturdza în frunte. Damele guvernamentale și femeile miniștrilor actuali i-au oferit o casetă lucrată de casa Fromant-Maurice de la Paris și înăuntru o recipisă a Casei de depuneri de 230 000 lei, la dispoziția prințesei pentru o operă de binefacere. Această casetă era acompaniată de un discurs întortochiat și cu totul ridicol, în stil prețios de cronici, compus de faimosul farseur Ureche, fost ministru, profesor de istorie națională etc. I s-au mai oferit, de Societatea «Furnica», două costume într-o ladă ornată cu picturi. Muscalii birjari i-au oferit o tavă de argint. Societatea pictorilor i-a oferit un album cu acuarele etc.“

În aceeași zi au avut loc însă și alte primiri, cum aflăm din ziarul *Universul*. „La orele 10 a fost primit clerul catolic. Vicarul arhiepiscopesc a citit o adresă în care se fac urări pentru prosperitatea dinastiei și a noilor căsătoriți“.

O jumătate de oră mai târziu a fost primită delegația clerului protestant: „D. Witting, președintele societății, a citit o adresă“. La 10.45 au fost primiți reprezentanții a două societăți de binefacere germane.

Dar cea mai plăcută impresie a produs delegația coloniei italiene din București, care a oferit un „suvenir tinerei perechi“. „Regele, cu acest prilej, a zis că se simte fericit de a primi delegația italiană, căci italienii au dovedit întotdeauna iubire pentru România“. Știindu-l pe Carol un om sobru și echilibrat, mulți au reținut mai degrabă sâmburele politic al spuselor sale decât unda de sentimentalism în care își învăluise frazele rostite. El nu putea neglija faptul că în 1888 Italia aderase la tratatul de alianță germano-româno-austro-ungar, act politic în care regele român își pusese mari speranțe pentru viitorul independent al tânărului său regat.

Suita delegațiilor venite la Palatul Regal pentru a adresa felicitări tinerilor căsătoriți continuase apoi cu aceea a Băncii României, apoi a Societății Dacia-România, a funcționarilor publici, condusă de președintele ei de onoare principele D. Ghika, a Societății silvicultorilor și aceea „de dare la semn“.

Joi, 28 ianuarie, la Palat a fost un prânz la care au luat parte toți foștii și actualii miniștri. „O damă de onoare engleză, madam Manson, și un colonel de husari negru, îmbrăcat de sus până jos în negru, au acompaniat prințesa, probabil – gândea I. Cerkez – ca să poată raporta *de visu* părinților sau reginei Engliterei modul primirii și impresia produsă; vor pleca peste câteva zile“.

Oprim aici reportajul acestei nunți princiare, cu regretul de a nu fi putut afla ce au raportat cei doi emisari englezi la întoarcerea lor în țară. Ceea ce se poate spune însă fără teama de a greși este faptul că românii au adoptat-o pe prințesa Maria fără rezerve, iar ea, mai mult decât oricare alt membru al Casei Regale, i-a înțeles și iubit, împărtășindu-le necazurile și bucuriile. Împreună cu regele Ferdinand, n-a ezitat nici o clipă de-a lungul drumului pe care l-a parcurs Regatul Român spre a deveni România Mare.■

DUBLAREA DOCUMENTELOR

(Monoverb: 5-8)

S... E... E... E...

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția jocurilor din numărul trecut:
– p. 81 – RONDUL A TRECUT (R-ONDULAT/RE–CU–T)
– p. 92 – PETRE CARP (PE–T–RE/CA–R–P)

Soluția integramei *Femei romane:* F–A–G–L–CALPURNIA–U–ELE–VN–AST–IULIA–TAPI–UA–CARL–AC–M–O–MARGINE–SO–CARLOS–PUI–ILIS–TU–DOPATA–SEI–P–AL–OCTAVIA–I–UN–ANION–CLODIA–MA

ÎN ARIZONA, LA INDIENII HOPI

Etnia cea mai veche din Statele Unite ale Americii, indienii hopi – cărora revista spaniolă *Historia y vida* le consacră un articol, adaptat de noi pentru *Magazin istoric* –, locuiesc cam în zece aşezări situate pe trei înălţimi ale Podişului negru din Kayenta, zonă preistorică situată în nordul Arizonei. Cătunele lor au fost fondate în sec. XVII de refugiaţi de pe valea lui Rio Grande [fluviu în sudul Americii de Nord], participanţi la o răscoală împotriva stăpânirii spaniole.

Dintotdeauna economia tradiţională a indienilor hopi s-a bazat pe cultura pământului. Hopi seamănă porumb, fasole, dovlecei, dovleci, bumbac şi tutun, pe câmpiile ce se întind la poalele Podişului negru. De-a lungul secolelor, au obţinut chiar un soi de porumb special, adaptat mediului. Bărbaţii hopi fac toate muncile câmpului. Coboară în zori de pe înălţimi, muncesc ziua întreagă şi se întorc la casele lor, odată cu căderea serii.

Unitatea cea mai importantă în organizarea socială a indienilor hopi este clanul, care marchează descendenţa în linie feminină. Femeile sunt stăpânele casei, ale accesoriilor acesteia şi ale proviziilor alimentare. Căsătorindu-se, bărbatul va trăi în casa mamei soţiei lui sau într-o locuinţă alăturată acesteia. Indivizii simt o fidelitate mai mare faţă de clanurile lor decât faţă de însăşi comunitatea în care trăiesc.

Bărbaţii însuraţi, deşi locuiesc cu soţiile lor, consideră adevăratele lor case locuinţele mamelor şi surorilor lor. În mod frecvent, se întorc la căminele lor de origine, pentru a participa la viaţa ceremonială şi pentru a-şi exercita autoritatea asupra componenţilor minori ai propriei familii, fiii surorilor lor. Căminele indienilor hopi constituie structurile de bază ale câtorva familii pe linie maternă care, la rândul lor, formează componenţii „nucleici" ai clanului. O casă – considerată cea mai veche a unei anumite familii a clanului – este păstrătoarea tuturor tradiţiilor ceremoniale şi a ritualurilor întregului clan. Cea mai vârstnică femeie din această casă este şefa clanului, dar adevăratul şef este fratele ei sau poate un unchi matern.

Clanurile sunt, de asemenea, unităţile proprietare ale pământurilor, fiecare având propriile terenuri, rezervate membrilor săi. Controlul ceremoniilor şi obiectelor religioase, ca şi măştile şi *pahos* (bastoane făcute din salcie şi pană de vultur), sunt rezervate numai anumitor familii. Un copil adoptat păstrează numele clanului mamei sale naturale; în majoritatea cazurilor, copiii sunt adoptaţi de către membrii clanului din care provin.

Acelaşi indian purtând dublă vestimentaţie: autohtonă şi europeană

Fiecare clan îşi are propria sa *kiva* sau cameră religioasă, pe care o poate împărţi cu alte clanuri înrudite. În kiva, folosită numai de bărbaţi, au loc toate pregătirile ceremoniilor şi o mare parte a ritualurilor, inclusiv dansurile din timpul lunilor friguroase. Kiva mai serveşte şi ca loc de iniţiere a băieţilor minori în viaţa ceremonială. În vechime, cele mai importante hotărâri se luau în tăinuitele kiva, iar în timpul

epocii coloniale spaniole, indienii pueblo – inclusiv hopi – le foloseau pentru pregătirea răzvrătirilor, cum a fost aceea din 1680.

Cele şapte oraşe

În general, contactele indienilor hopi cu spaniolii au fost sporadice, limitându-se la câteva expediţii militare şi şederi ale călugărilor franciscani. În 1540, Francisco Vázquez de Coronado a trimis prima expediţie spaniolă pe pământurile indienilor hopi, sub comanda lui Pedro de Tovar. Era alcătuită din 17 oameni călări, patru pedeştri şi călugărul franciscan Juan de Padilla şi pornise în căutarea a „şapte oraşe". Primul dintre ele a fost Awatobi. A avut loc o ciocnire şi indienii au trebuit să-i admită pe invadatori şi să le înmâneze daruri, în semn de pace. Tovar l-a informat pe Coronado despre un mare râu situat la vest. A urmat a doua expediţie spaniolă, sub comanda lui Garcia López de Cárdenas. Şi ea a trecut prin câteva aşezări hopi. De această dată, ibericii au fost bine primiţi de către hopi, care le-au dat călăuze pentru a găsi râul Colorado.

Dar când, în august 1629, la Awatobi au sosit franciscanii, câţiva călugări, pentru a-i converti pe indigeni la catolicism, aceştia din urmă s-au împotrivit. S-au supus abia când părintele Porras a făcut o minune: i-a redat unui copil orb vederea, prin procedeul aplicării pe ochi a unei cruci. Asemenea relatări sunt frecvente în rapoartele spaniole şi, după cum afirmă unii cercetători, nu trebuie total ignorate, deoarece este posibilă asocierea lor cu vreun caz încheiat fericit. Situaţia ar explica de ce locuitorii din Awatobi n-au ezitat să-i primească din nou pe franciscani în 1700, când restul aşezărilor i-au respins.

La aproape 70 ani după presupusul fapt, ei credeau încă în minuni de această natură, ceea ce îi făcea mai ospitalieri faţă de misionari, cu riscul de a intra în conflict cu celelalte aşezări hopi. Părintele Porras, care s-a remarcat prin integritate şi înţelegere faţă de indienii hopi – calităţi nu întotdeauna prezente la misionarii sec. XVII în Noul Mexic[1] – a învăţat chiar limba indienilor hopi, contrar instrucţiunilor primite de la superiorii săi.

În ciuda succesului aparent al misiunii din Awatobi, locuitorii aşezării s-au alăturat marii răscoale antispaniole din 1680, omorându-şi misionarul. Abia în 1692 a mai reuşit să pătrundă pe teritoriul hopi o expediţie spaniolă sub comanda lui Diego de Vargas. Acesta a constatat că, din motive de securitate, indienii hopi se mutaseră de pe terasele râurilor pe vârfurile stâncilor, cu preţul de a urca apa necesară în oale. Cu excepţia celor din Awatobi, toţi localnicii s-au arătat ostili lui Vargas şi celor 63 soldaţi ai săi. Oficial ei au acceptat dominaţia spaniolă, dar numai câtă vreme soldaţii au rămas pe teritoriul lor. În consecinţă, spaniolii au distrus total aşezarea Awatobi, unde au omorât toţi bărbaţii; copiii şi femeile au fost transmutaţi în alte aşezări. Era iarna anului 1700.

Europenii n-au renunţat la speranţa de a supune provincia locuită de indieni moqui, care se constituise într-o periculoasă redută de rezistenţă şi refugiu pentru toţi indienii care fugeau din zona Rio Grande. După marea răscoală din 1680, mulţi dintre ei s-au autoexilat în îndepărtatul teritoriu hopi, numărul fugarilor sporind dramatic odată cu eşuarea unei alte răzvrătiri, din 4 iunie 1696.

[1] Denumirea spaniolă a sud-vestului S.U.A., azi stat al S.U.A. (New Mexico, cu centrul administrativ la Santa Fé).

Familii întregi şi chiar aşezări întregi au fugit din faţa durei represiuni operate de Diego Vargas şi armata sa.

Apel fără răspuns

Guvernatorii Pedro Rodriguez Cubero (1697-1703) şi Francisco Cuervo y Valdés (1705-1707) s-au străduit să-i supună pe indienii hopi şi să-i redea pe fugari aşezărilor lor de origine. Dar aceste acţiuni s-au convertit în simple campanii de jaf şi pedepsire; soldaţii au distrus câmpurile cultivate şi au capturat câţiva nenorociţi, care nu reuşiseră să fugă la timp. Majoritatea populaţiei s-a retras pe înălţimile stâncilor. În 1707 guvernatorul Cuervo l-a trimis pe călugărul Juan de Minguez pentru a-i convinge pe indienii hopi să-i predea pe refugiaţi. Apelul lui a rămas însă fără răspuns. Pentru supunerea indienilor hopi – înfometaţi de o secetă puternică – în august 1716, spaniolii au organizat o armată compusă din 70 soldaţi, care includea ofiţeri cunoscuţi pentru experienţa lor, cum erau şeful de oaste Thomas López Olguin, sergentul major Alonso Real de Aguilar şi şeful de oaste Roque Madrid, comandaţi personal de către Félix Martínez, guvernator şi căpitan general al Noului Mexic.

Efectivele auxiliare provenite din rândurile populaţiei indigene – indieni pueblo care colaborau cu ibericii în număr de 247 – erau mult mai numeroase chiar decât cele ale spaniolilor. În sunetul muzicii militare şi cu stindardele în bătaia vântului, armata a plecat din Santa Fé în ziua de 16 august, îndreptându-se spre Santo Domingo, unde a ajuns la sfârşitul aceleiaşi zile, după un marş de opt leghe [1 leghe = 4,444 km]. În ziua următoare, guvernatorul Martínez s-a simţit indispus din cauza „unei sudori a capului, ce i se scurgea până şi prin ochi", neavând alt remediu

decât să rămână în pat sub îngrijirea călugărului Camargo, în timp ce armata, sub comanda șefului de oaste Thomas López Olguin, a continuat marșul până la postul din Bernalillo. Ceva mai refăcut, Martínez a reluat comanda două zile mai târziu, în postul Santiago.

S-a procedat apoi la o trecere în revistă a armelor cu care erau înzestrate trupele auxiliare ale indigenilor. În raport, nu găsim menționată nici o armă de foc; numai arcuri și săgeți. Probabil că în acei ani spaniolii nu puseseră încă la dispoziția noilor lor aliați muschete și praf de pușcă. Guvernatorul Martínez a ținut un consiliu de război cu ofițerii săi și căpitanii unităților auxiliare indigene; i-a informat că indienii hopi trebuiau să afle că spaniolii veneau pe picior de pace. Cu acest scop a fost trimisă o ambasadă compusă din șaisprezece indieni, ducând în dar tutun pentru hopi și o mare cruce pictată pe hârtie, pe care urmau să o arate în timp ce își anunțau pașnicele lor intenții. Hopi au fost uimiți să vadă un contingent înarmat, atât de numeros, purtător al unor mesaje de prietenie.

Pedeapsă călare pe măgar

La sosirea sa, guvernatorul Martínez i-a informat și el pe șefii de trib hopi că venea pe picior de pace, că nu le va face nici un rău și nici nu va permite soldaților săi să provoace nici o pagubă câmpurilor cultivate. I-a avertizat chiar pe soldați că acela care va încălca spusele sale va fi pedepsit cu o sută de lovituri de bici și va fi plimbat prin tabără călare pe măgar. S-a oferit să plătească posibilele daune făcute de cai pe câmpurile aparținând hopi, din cauza apropierii culturilor de ochiul de apă unde se adăpau animalele. Apoi a ordonat căpitanului Cristóbal de Lazerna și câtorva soldați să curețe ochiurile de apă.

Guvernatorul a trimis un indian numit Felipe în așezarea Walpi, cu mesajul ca indienii hopi să coboare de pe stâncă pentru a le putea vorbi. Martínez l-a instruit pe Felipe să spună că le ierta toate delictele, comise în timpul răscoalei din urmă cu douăzeci de ani. El s-a apropiat cu grosul armatei de așezare, somându-i pe indieni să coboare de pe stâncă dacă doreau, într-adevăr, să-și dovedească prietenia față de spanioli.

În sfârșit, un localnic numit Juan Bartolo, care înțelegea și vorbea corect limba castiliană, a coborât în mijlocul drumului, unde a avut loc întâlnirea cu spaniolii.

După ce a salutat și a discutat cu Martínez, Bartolo s-a întors pe vârful stâncii și, la scurt timp, a coborât un șef de trib. La mijlocul drumului, indienii și spaniolii au început să parlamenteze, primii manifestându-și dorința de a menține pacea, ceilalți insistând că, pentru a-și dovedi intențiile pașnice, indienii trebuie să coboare cu toții de pe stâncă. După cum relatează călugărul Francisco Irazábel, participant la expediție, trei dintre șefii de trib au coborât până la jumătatea drumului, iar un al patrulea a cerut ca părintele Camargo să urce până la el, pentru a purta acolo discuții.

Cei trei șefi s-au întors apoi pe vârful stâncii pentru a se consulta cu oamenii lor și, cinci zile mai târziu, unul dintre șefi a coborât o bucată de drum, ținând o pușcă în mână. Cu ea a tras asupra spaniolilor, punând capăt, astfel, negocierilor. Indienii hopi au refuzat să mai ducă tratative cu spanioții. Guvernatorul Martínez a trebuit să se mulțumească cu obișnuita distrugere a culturilor indiene. Soldații au omorât toate animalele indienilor pe care le-au găsit, câțiva indieni au fost capturați și uciși, dar populațiile hopi de pe înălțimile podișului au rămas libere și expediția a trebuit să se întoarcă la Santa Fé, fără să-și fi îndeplinit principalul său obiectiv. Acolo Martínez a aflat că la 30 septembrie, din ordinul viceregelui, fusese înlocuit în funcția de guvernator de căpitanul Antonio Valverde y Cassio.

Solie de pace cu arcuri și săgeți

Spre mijlocul sec. XVIII, știrile despre indieni încep să se rărească, dar, în decada 1770, ele reapar mai abundente pentru câțiva ani. Un mic grup de spanioli a făcut o vastă explorare a unor zone întinse din Noul Mexic, Colorado, Utah și Arizona [toate actuale state ale S.U.A.], plecând din Santa Fé, la 29 iulie 1776, și întorcându-se acolo la 2 ianuarie 1777. Au petrecut câteva zile printre hopi și relatarea lor despre condițiile indiene de viață și măsurile pe care le socoteau ei necesare pentru supunerea localnicilor a constituit o valoroasă informație despre hopi. Spaniolii au constatat că indienii hopi trăiau în șapte așezări, cu o populație totală de 7 494 persoane, care se dedicau creșterii cailor de podiș, vacilor și altor animale domestice; de asemenea, aveau abundente culturi de porumb, fasole, ardei și puțin bumbac. Analizând trăsătura specifică indienilor, încăpățânarea, părintele Escalante, din expediție, a ajuns la concluzia că ea se datora controlului religios sever pe care îl exercitau șefii de trib. Aceștia îi îndoctrinau cu ideea că creștinismul presupune o sclavie intolerabilă.

În 1780, guvernatorul Juan Bautista de Anza a organizat ultima expediție spaniolă, cu scopul supunerii indienilor hopi, aflați într-o situație grea, din cauza unei secete prelungite, începută în 1777. Guvernatorul informa că hopi își părăseau

așezările, refugiindu-se în munți, unindu-se cu alte triburi de indieni și chiar vânzându-și copiii pentru a putea supraviețui.

Anza l-a trimis pe părintele Andrés Garcia în teritoriul hopi, pentru a le oferi localnicilor posibilitatea de a se strămuta în locuri unde ar fi primit sprijin.

În fața refuzului indienilor hopi de a-și părăsi pământurile, Anza și oamenii săi s-au limitat să distribuie alimente printre locuitorii diferitelor așezări. Guvernatorul a vizitat principala lor așezare, Oraibi, unde s-a întâlnit cu șeful de trib și i-a oferit o alianță împotriva indienilor navajos și utes, care provocaseră numeroase pagube indienilor hopi. Acesta a refuzat însă. A refuzat un cal transportând alimente, deoarece el nu avea nimic de oferit în dar guvernatorului spaniol. Cum nu putea îndeplini tradiția de a face schimb de daruri, șeful de trib a preferat să nu accepte alimentele care i-ar fi fost atât de necesare în acea situație dramatică.

Expediția a trebuit să se întoarcă la Santa Fé, fără să-și fi atins obiectivul. Anza i-a recomandat comandantului general Teodoro de Croix ca indienii hopi să fie lăsați pe vechile lor pământuri, exprimându-și părerea că, datorită ravagiilor secetei și a unei epidemii de variolă care-i nimicea, cu siguranță vor înceta să mai existe după câțiva ani.

Începând de la expediția lui Juan Bautista de Anza, indienii hopi au trăit într-o izolare practic totală, până la încorporarea regiunii lor de către Statele Unite, în 1912, ca al 47-lea stat al lor. Fără îndoială, succesul de a se menține liberi de dominația spaniolă a contribuit la conservarea culturii lor indigene, care supraviețuiește actualmente cu o vitalitate surprinzătoare. ■

Adaptare de
Ana VĂDEANU

Istoria în albume

1 500 TAPISERII

În 1980, Congresul internațional de studii privind tehnicile de conservare a tapiseriilor, de la Florența, a afirmat „necesitatea de recuperare a tapiseriei ca operă de artă, document istoric și piesă de mare valoare culturală, necesitând o protecție specială".

Este și ideea de la care pornește, în *Cuvântul de deschidere* a două impresionante albume cu tapiserii din sec. XVI-XVII, Concha Herrero Carretero, conservatorul tapiseriilor din Tezaurul Artistic Național al Spaniei: *Catalogo de Tapices del Patrimonio Nacional*, Editorial Patrimonio Nacional, Madrid, 1986.

Albumele – tipărite în impecabile condiții grafice – prezintă cele mai valoroase tapiserii, păstrate în colecțiile regale spaniole (vol. I – sec. XVI, vol. II – sec. XVII). Cele peste 1 500 piese colecționate de suveranii spanioli, din vremea regilor catolici și până în zilele noastre, se constituie într-una dintre cele mai mari colecții de acest fel din lume (una asemănătoare se mai află doar la Viena).

Cele două albume reprezintă o premieră pentru istoria artei spaniole. Pentru întâia dată sunt catalogate aceste piese de tezaur și prezentate cu o fișă „tehnică" și o fotografie color. Pentru că nu a existat, până în 1942, o evidență precisă a tapiseriilor din tazaurul regal spaniol. Erau doar unele liste, în testamentele regilor Filip II (1556-1598), Carol II (1665-1700), Carol III (1759-1788), Ferdinand VII (1808, 1814-1833).

În 1942 s-a creat Serviciul Tezaurului Artistic, care avea îndatorirea de a inventaria științific toate bogățiile Patrimoniului Național. Prima colecție luată în lucru a fost cea a tapiseriilor, cu catalogarea cărora au fost însărcinați Felipa Niño și Paulina Junquera de Vega, sub conducerea lui Lafuente Ferrari.

După mai bine de patru decenii, dificilele operațiuni de investigare, prezentare, fotografiere, editare etc. au fost finalizate în cele două albume. Paulina Junquera de Vega s-a stins din viață în timp ce definitiva primul volum (publicat împreună cu Concha Herrero Carretero la al doilea volum, în locul său, a colaborat Carmen Diaz Gallegos).

Tapiseriile reunite în colecțiile regale spaniole provin din manufacturi renumite, precum cele din Bruxelles, Amberes, Paris, Bruges sau Florența. Sunt ilustrate o mare varietate de subiecte: istorice, biblice, mitologice, cosmogonice, precum sunt cele din ciclurile: *Viața Fecioarei, Istoria Sf. Ioan Botezătorul, Apocalipsa, Faptele apostolilor, Fondarea Romei, Fabulele lui Ovidiu, Muncile lui Hercule, Istoria lui Moise, Istoria lui Scipio, Istoria lui Abraham, Jocuri de copii, Tentațiile Sf. Anton, Istoria lui Cyrus cel Mare, Istoria împăratului Octavian, Istoria lui Ulise, Diana, Didona și Eneas, Samson, Crearea omului, Antonio și Cleopatra, Tezeu, Suferințele lui Cupidon* ș.a.

Aceste comori de artă și de istorie sunt expuse la Madrid (Palatul Regal, Escorial), Segovia, Aranjuez, Zarzuela, Barcelona, Valencia, precum și la Lima, Haga, Washington, Mexico, Lisabona, Roma etc.

Pe coperta 1 a acestui număr, cititorii pot privi trei dintre tapiseriile păstrate în colecțiile regale spaniole, cu precizarea că aceste albume pe care le prezentăm ca realizări artistice și științifice deosebite pot fi consultate de cei interesați la Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei Române.

L. IOAN

ARHE

Studenții Secției de istorie a Facultății de litere, filosofie și istorie a Universității de vest, din Timișoara, își au publicația lor – *Arhe*, subintitulată *Buletin de studii și cercetări studențești de istorie veche, arheologie și epigrafie.*

Coordonatorul *Buletinului* – al cărui prim număr l-am primit recent – este prof. univ. dr. *Doina Benea*, iar colegiul de redacție este format din studenții *Mariana Crânguș, Sorin Pribac, Călin Timoc.*

Arhe reunește – în două secțiuni, *Studii și cercetări* și *Cronică de activitate științifică; recenzii* – rezultatele investigațiilor științifice ale tinerilor istorici timișoreni, bună parte dintre ele prezentate și la prima *Sesiune națională a cercurilor științifice studențești* (Timișoara, aprilie 1994).

Urăm publicației studenților Secției de istorie a Universității de vest viață lungă și colaboratorilor ei succese în pregătire.

O ȘCOALĂ PENTRU TOȚI ROMÂNII

„În revista dv. nr. 7 (328) din luna iulie 1994 ați publicat la rubrica *Istoria și școala* un articol despre *Armășești: Școala Agricolă «Iordache Zosima»*. Am de făcut câteva completări utile. În primul rând, pe antetul scrisorilor expediate de la instituția respectivă se specifică «Ministerul instrucțiunei publice și al cultelor – Școala de agricultură și meserii I. Zosima – Armășești». În al doilea rând, la această vestită școală au urmat cursurile și elevi români din Transilvania, nu numai din ținuturile de peste Carpați. Un exemplu este cel al elevului Emil Lobonțiu, din Alba-Iulia. În petiția adresată ministrului instrucțiunii publice și cultelor din 8 august 1908, prin avocatul Maximilian Popovici din București, tatăl elevului, Teodosiu Lobonțiu, din Alba-Iulia, «subscris român, agricultor și proprietar», roagă să fie admis fiul acestuia, Emil, la școala din Armășești «pentru a fi de ajutor în exploatarea moșiei și mai presus de toate ca să poată fi și rămâne bun român, întrucât acesta nu cunoaște decât puțin limba românească, deoarece aici (în Transilvania aflată sub dualismul austro-ungar – *n.n.)* a fost nevoit să urmeze cursurile gimnaziale la liceul statului austro-ungar».

În urma aprobării obținute, tânărul Emil este admis începând cu 15 septembrie 1908 un an, ca audient, la școala respectivă pentru a urma cursurile de agricultură.

Profesorul Nichita, directorul școlii, se ocupa personal de instrucția și educația elevului, de integrarea acestuia în atmosfera de muncă și disciplină a școlii. În scrisori lunare expediate la Alba-Iulia, el consemna evoluția elevului.

La 11 decembrie 1908, directorul școlii îi motiva părintelui elevului de ce nu l-a lăsat în vacanță la Alba-Iulia: «Elevii de aici în majoritate rămân de voia lor la școală de sărbători, deoarece, fiind săraci, n-au bani de drum și nici acasă nu mănâncă mai bine ca aici... Absențele de la școală rămân economie la stat și nu vrem să facem economie cu hrana elevilor, forțându-i să se ducă acasă pe vreme rea». În același timp, pentru Emil, a fost angajat un elev, cel mai bun, din ultima clasă, ca să-l mediteze la cursuri și să-l învețe să scrie bine românește, plătit cu 10 lei pe lună.

Poate că asemenea tânărului Emil Lobonțiu, la Școala de agricultură și meserii «I. Zosima» de la Armășești să fi fost și alți tineri din Transilvania și cărora, odată cu învățarea corectă a limbii române și însușirea artei de a lucra în agricultură, li s-a dezvoltat și dragostea de neam, de a fi uniți într-o singură patrie, a românilor de o parte și alta a Carpaților."

Constantin C. GOMBOȘ, Timișoara

HRISOVUL

Sub egida Facultății de arhivistică din cadrul Academiei de Poliție „Alexandru Ioan Cuza", din București, a reapărut revista *Hrisovul*, serie nouă.

Prima serie a apărut, anual, între 1941 și 1947, ca publicație a Școalei de arhivistică din Capitală și a fost condusă de Aurelian Sacerdoțeanu.

Colegiul de redacție al noii serii a revistei este format din: Vasile Dobrinoiu, Constantin Buriac, Maria Dogaru – redactor responsabil de număr, Olga Cicanci, Ioan Scurtu, Olimpia Guțu, Irina Hrițcu – secretar de redacție, Ștefan Hurmuzache.

Revista valorifică activitatea științifică a cadrelor didactice de la Facultatea de arhivistică, paginile sale fiind deschise, în același timp, celor care lucrează în domeniul arhivelor, pentru schimb de experiență, de idei și opinii.

Urăm viață lungă acestei noi publicații a colegilor arhiviști.

PENTRU UN VIITOR PROFESOR DE ISTORIE

Mărturisindu-ne „o veche pasiune (încă din 1990)“ pentru istorie și pentru revista noastră, tânărul nostru prieten, **DANIEL PREDOIU,** din *Făgăraș,* ne solicită sprijinul în procurarea unei colecții complete *Magazin istoric.*

Își motivează astfel dorința: „Am de gând să devin profesor de istorie și cred că colecția revistei *Magazin istoric* îmi va fi absolut necesară în pregătirea pentru viitoarea mea profesie.

Sperăm că, cu ajutorul cititorilor noștri, Daniel își va realiza dorita colecție completă, iar prin sârguință proprie va deveni și un slujitor al Muzei Clio de la catedră. Succes!

Cei dornici să-l ajute îi pot scrie pe adresa: *Daniel Predoiu, str. Tudor Vladimirescu, bl. 6, sc. B, ap. 6, Făgăraș, jud. Brașov, cod 2300.*

DOUĂ PRIETENE

„Din tânărul Municipiu Râmnicu Sărat vă scriu elevele **MURGOCI AURA** și **ALDEA MĂDĂLINA,** din clasa a VIII-a G, de la centenara Școală generală nr. 5“.

Așa își încep scrisoarea cele două noi prietene ale revistei noastre.

Aura și Mădălina ne relatează că împreună cu alți colegi și sub îndrumarea profesorilor Elena Iosif, Ion Cârlan, Marin Preda și Ioan Vasilescu s-au îngrijit de aranjarea, în cadrul cabinetului de istorie, a unor vitrine cu exponate numismatice, arheologice și filatelice. A fost organizată, de asemenea, o expoziție documentară, dedicată centenarului școlii, eveniment sărbătorit la 20 octombrie 1995.

Le mulțumim pentru apreciere și urările trimise, felicitându-le, totodată, pentru strădaniile depuse. Reținem aceste gânduri-mărturisire: „Prin tot ce facem, la vârsta noastră tânără, dorim ca viața, faptele, acțiunile strămoșilor, moșilor și bunicilor noștri să fie tot timpul cu noi, iar adevărul istoriei să nu mai fie trunchiat“.

LUPTĂTOR MEMORANDIST

Dl. prof. **FLORIN PÂRVU,** din *Arad,* ne trimite o evocare a luptătorului memorandist Mihai Veliciu (1846-1921).

Născut în comuna orădeană Sepreuș, Mihai Veliciu, a făcut studii în comuna sa natală, la Beiuș și apoi la Oradea și Budapesta, fiind licențiat în drept.

Între 1873 și 1876 a fost notar în Sepreuș. Împotrivindu-se introducerii limbii maghiare în administrație, a fost destituit. El continuă să lupte pentru drepturile românilor, activând în Chișineu-Criș. Devine tot mai cunoscut în Țara Zarandului, având strânse legături și cu alți militanți, precum Vasile Mangra, Nicolae Oncu, Roman Ciorogariu. I se spunea „generalul“ sau „conducătorul“, ținându-se seama de sfaturile sale.

În 1892, la Conferința națională de la Sibiu (*Magazin istoric,* nr. 11/1978), Mihai Veliciu este ales în „comitetul de 25“, însărcinat cu elaborarea *Memorandului.* Împiedicat de autorități să meargă la Viena, în delegația memorandiștilor, el a fost totuși judecat și condamnat la 2 ani închisoare pentru participarea la această mișcare națională a românilor. A executat un an de temniță la Vaț.

A continuat să militeze pentru drepturile naționale ale românilor transilvăneni, fiind președintele secției Partidului Național Român din Arad.

Țintuit de boală pe patul de suferință n-a putut participa la istorica adunare de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918, când s-a proclamat unirea definitivă a Transilvaniei cu patria mamă, România.

S-a stins din viață în 1921. În 1927, în fața casei sale din Chișineu-Criș a fost dezvelit un monument. „Vreme de un pătrar de veac – arăta unul din prietenii și tovarășii săi de luptă, dr. Ioan Suciu – Mihai Veliciu ne-a fost conducătorul nostru înțelept, de o energie invincibilă, în jurul căruia cu dragoste și încredere s-a grupat toată suflarea românească din această regiune geografică a țării noastre.“

POCUȚIA, DECEMBRIE 1530
(Criptografie: 5, 5, 7, 5)

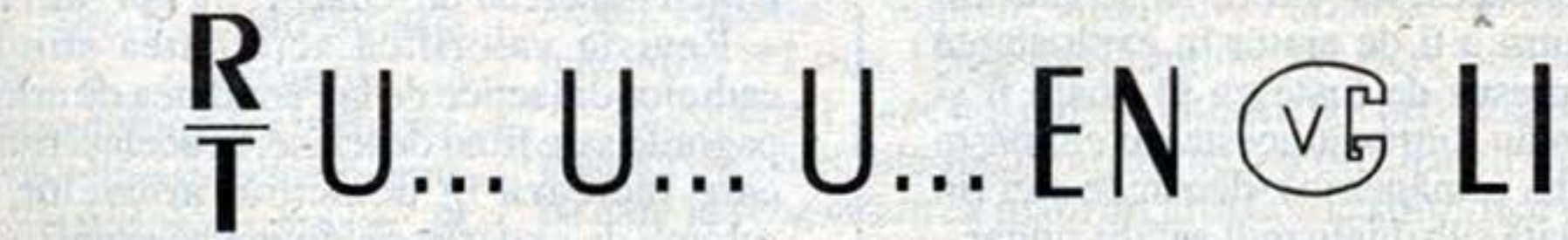

Gheorghe BRAȘOVEANU

PETRU RAREŞ

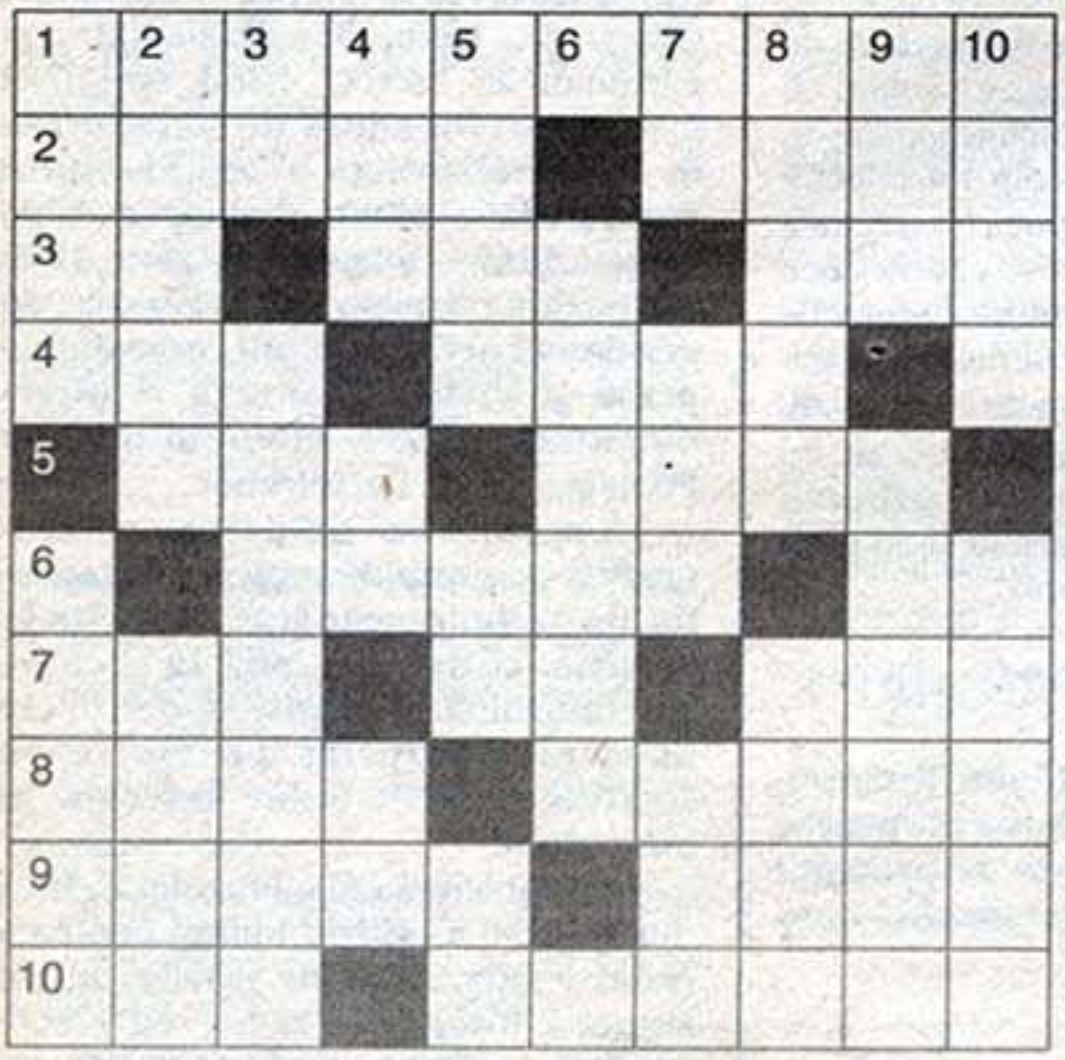

ORIZONTAL: 1) Istoric român, autorul studiului *Petru Rareș și Moscova,* inclus în volumul *În memoria lui Vasile Pârvan* (Petre P.; 1900-1967). 2) Fiica despotului Ion Brancovici, o femeie de o deosebită frumusețe, care, în primăvara anului 1530, a devenit soția lui Petru Rareș – Bătut cât e cald. 3) Radu Manolescu – Târg în Peninsula Sinai (Egipt) – Bărbierit. 4) Catargul dinspre pupă, la vechile corăbii ale vikingilor – Mici ambarcațiuni sportive. 5) Trimis – Jude al Sibiului, care a făcut parte, alături de Nicolae Apaffi, din solia trimisă la Petru Rareș de către Moise Vodă, Domnul Țării Românești, pentru a cere ajutor împotriva lui Vlad Vodă, pretendent la domnie, susținut de Poartă (Johann). 6) Mănăstire din Moldova unde se află mormântul doamnei Maria, prima soție a lui Petru Rareș, moartă la 28 iunie 1529 – În sumă! 7) Strigătul toreadorului – În pecete! – În acest mod. 8) Populație de origine germanică, învinsă de Petru Rareș în octombrie 1529, la Brașov, și obligată să plătească 5 600 de florini pentru răscumpărarea prizonierilor – Substanță cu care se întăresc țesăturile. 9) Veche cetate din Transilvania, care a aparținut domnilor moldoveni, locul unde Petru Rareș, trădat de boieri, s-a refugiat la 28 septembrie 1538 – Ovină. 10) În acest moment – Vecinii din nordul Moldovei, care l-au învins pe Petru Rareș în bătălia de la Obertyn, din 22 august 1531.

VERTICAL: 1) Vechi cartier genovez din Istanbul, unde Petru Rareș a fost găzduit de Soliman Magnificul timp de zece luni, după care l-a ajutat să-și ia a doua oară domnia – Vărul lui Petru Rareș, cel dintâi stareț al mănăstirii Probota, locul unde odihnesc astăzi osemintele domnitorului (Grigore). 2) Istoric și scriitor român, autorul monografiei *Petru voievod Rareș* (Dumitru) – Nebisericesc. 3) În inel! – Cronicar muntean care în *Istoriile domnilor Țării Românești* povestește cum a fost ales domn Petru Rareș, feciorul lui „Ștefan vodă, care iaste făcut den muierea unui târgoveț de Hârlău, ce l-au chemat Rareș" (Radu). 4) Fiica mai mare a lui Petru Rareș, care în 1530 s-a căsătorit cu Vlad Înecatul (1530-1532), domnul Țării Românești – În plus! – Bluză țărănească. 5) Oraș din Moldova unde, la 4 aprilie 1535, Petru Rareș a încheiat o înțelegere cu Ferdinand de Habșburg în vederea unei acțiuni antiotomane comune – Toc gol! – Rupt la mijloc! 6) Portar al Sucevei care a domnit două luni și trei săptămâni, fiind învins de Petru Rareș la Galați și decapitat în februarie 1541. 7) Elena Filip – Cocotier sălbatic din Brazilia – Fiecare din cele două extremități ale axei Pământului. 8) Râu din Moldova pe malul căruia Petru Rareș l-a învins pe craiul polon Sigismund, în februarie 1538 – Localitate japoneză, în insula Honshu. 9) Acea – Mare imbrohor care l-a însoțit pe Petru Rareș, din ordinul sultanului, în Moldova, punându-l domn a doua oară, în 1541. 10) Istoric român, autorul primei monografii din istoriografia română asupra lui Petru Rareș, apărută în 1923 (Ioan I.; 1875-1925) – Vistiernicul lui Petru Rareș care a dus tratative cu Ferdinand de Habsburg, în vederea realizării unei alianțe antiotomane.

Dicționar: ASC, AAP, LOA, ARAO

Gheorghe BRAȘOVEANU

DIALOG CU CITITORII

MARȘ ROMÂN DEDICAT LUI AL. I. CUZA

Dl. prof. CONSTANTIN DOBRESCU, de la Fundația pentru Istoria Prahovei, din Ploiești: În articolul distinsului cercetător Paul Cernovodeanu, **Politică și încuscriri. Români și ruși,** publicat de revista dv., numărul din august a.c., la pagina 75, se vorbește de Smaranda, fiica banului Teodor Atanasiu din Galați, care a fost o talentată pianistă. Despre această fiică a României doresc să fac câteva precizări. Aceasta s-a născut în anul 1834, și nu 1843, a studiat și la Dresda. În anul 1859, când Alex. I. Cuza a fost ales domn în ambele Principate, Smaranda era la Dresda și aflând știrea împlinirii dorului neamului ei a compus un **Marș român** pe care l-a închinat lui Cuza și în care caracterul național al muzicii noastre este promovat în toată frumusețea lui.

De menționat că Smaranda și Alex. I. Cuza se cunoșteau încă de la Galați, unde acesta din urmă fusese pârcălab și participase la ambele căsătorii ale Smarandei, întâi cu boierul Vasile Hermeziu, fiul vărului lui Grigore Ghica Vodă și, în 1858, cu generalul rus Nicolae Gardeev. Revenind la **Marșul lui Cuza,** această piesă a deschis și marele concert dat pe Brüllische Terrasse din Dresda de către orchestra Puffuld. Imediat, această bucată muzicală va fi publicată în editura Adolphe Brauer, Hauptstr. 31 Neustadt Dresden, sub titlul **Marș român,** cu însemnarea „Alteței Sale Prințului Al. I. Cuza" și pusă în vânzare de către editor.

Cu ocazia aniversării a 50 ani de la Unire, bătrâna Smaranda Gardeev, autoarea acestui **Marș,** ce a avut atâta răsunet în străinătate, trimite compoziția sa Societății de binefacere și ajutor reciproc „Cuza Vodă" din Iași care, recunoscătoare pentru darul ce i se făcea, cu ocazia banchetului ce s-a dat la 24 ianuarie 1909, scutura colbul uitării de pe această rămășiță a entuziasmului din 1859.

De menționat că **Marșul lui Cuza** este de fapt prima piesă muzicală din cele 200 câte a compus și publicat Smaranda Gardeev.

MEMORIILE LUI EISENHOWER

NICOLAE IEREMIA, din București, ne întreabă dacă memoriile fostului președinte al S.U.A. generalul D.D. Eisenhower au apărut în românește, întrucât își amintește că în anii '70 a citit în **Magazin istoric** jurnalul acestuia despre al doilea război mondial.

Într-adevăr, memoriile generalului, și apoi președintelui american Eisenhower, apărute parțial în serial în **Magazin istoric,** în numerele 1-4/1974, sub îngrijirea dr. Eugen Preda și în traducerea d-nelor Danna Lovinescu și Mădălina Nicolaescu, au fost tipărite de Editura Politică, într-un masiv volum cu o excelentă versiune românească a dr. Nicolae Minei și un studiu introductiv de dr. Cristian Popișteanu. La vremea aceea, 1975, acest volum, a apărut după o bătălie grea dusă de editură cu forurile superioare de partid, a fost un best-seller cu un tiraj de zeci de mii de exemplare. Din păcate, volumele de amintiri ale lui D.D. Eisenhower despre anii petrecuți la Casa Albă (1952-1960) nu și-au găsit încă varianta românească.

UN MARE FOTOGRAF

Dl. DAN FONOSCH, din București, **membru al Societății Europene pentru Istoria Fotografiei, scrie despre unul dintre marii artiști fotografici con-**

temporani: Gjon Mili. **Născut în 1904 în Albania, s-a stabilit cu familia în România, înainte de primul război mondial. La București și-a făcut studiile liceale și și-a format o solidă cultură umanistă.**

A emigrat în Statele Unite în 1923, la invitația unui unchi care i-a suportat cheltuielile de călătorie. În 1927, a devenit inginer electrician, a lucrat un deceniu la compania General Electric, unde a făcut studii aprofundate asupra luminii și surselor de iluminare.

Din 1938, s-a dedicat exclusiv fotografiei. Ca și alți mari fotografi ai vremii, Henri Cartier-Bresson și Andreas Feininger, a devenit colaborator al revistei Life, **ani în șir publicația cu „cei mai mulți cititori din lume" (peste 8 000 000).**

Iată câteva repere din extraordinara sa carieră: 1945 – realizează fotoreportajul despre fondarea O.N.U.; 1946 – deschide prima sa expoziție de fotografie de la Paris; 1949 – întâlnirea cu Picasso și seria de 14 „Centauri"; 1961 – albumele Chartres – Reine des Cathedrales **și** Eichman au secret, **fiind singurul fotograf străin admis de statul evreu la faimosul proces al criminalului nazist; 1966 – albumul omagial** Pablo Casals; **1967 – albumul** Picasso; **1970 – expoziția retrospectivă la Louvre, un eveniment artistic amplu comentat de presa și critica franceză și internațională; 1980 – albumul postum** Photographe & Recollection.

Concepția sa despre arta fotografică este una dinamică: „Fotografia nu trebuie neapărat să invite la reflexie, ci mai degrabă să șocheze spectatorul și să-l incite să descopere momentul surprins pe viu, ca o străfulgerare a eului interior al individului".

Ca tehnician a fost inegalabil. Încă din anii '30 a utilizat blitzul pentru a reuni o succesiune de mișcări într-o singură fotografie și a crea efecte speciale. A fost un vrăjitor al amestecului de lumină ambiantă cu cea artificială.

În anul 1971, Gjon Mili a expus cu un succes deosebit și la București, la fosta galerie a Asociației Artiștilor Fotografi, din strada Brezoianu. Cei prezenți atunci la vernisaj au constatat cu surprindere că marele fotograf a răspuns la alocuțiunea omagială rostită de dl. Sylviu Comănescu, din partea FIAP, în limba română.

A fost o ocazie unică de a-l cunoaște și a-l contacta nemijlocit, de a-i aprecia puternica personalitate și modul jovial de a discuta. Peste câțiva ani, urna cu cenușa sa a fost depusă în cavoul familiei din București.

În imagine: Gjon Mili, portret de Henri Cartier-Bresson.

CITITORI DE LA PRIMUL NUMĂR

În aprilie 1997, Magazin istoric **va împlini 30 ani de apariție. Trei decenii în care, lună de lună, revista a poposit în casele și bibliotecile cititorilor din toate colțurile țării și ale lumii.**

Mulți dintre aceștia ne-au scris și ne scriu despre bucuria de a fi alături

DIALOG CU CITITORII

de Magazin istoric, **încă de la primul număr, şi de a avea colecţia sa completă.**

Am publicat, de-a lungul anilor, numele unora dintre aceşti statornici cititori şi colecţionari ai revistei, membri, peste timp şi distanţe, ai unui (încă neconstituit) Club al colecţionarilor Magazin istoric **(după cum a propus şi chiar a organizat un cititor din jud. Botoşani).**

Acum, când revista noastră se apropie de anul 30 al existenţei sale, vom publica în această rubrică numele acelor corespondenţi care ne scriu despre colecţiile lor complete, reuniţi astfel într-un sui-generis Club Magazin istoric. **Oferim astfel cititorilor noştri cu colecţii complete posibilitatea de a se cunoaşte între ei, de a intra în corespondenţă şi de a face schimb de opinii privind pasiunea lor pentru istorie şi pentru** Magazin istoric, **într-un moment aniversar pentru revistă.**

Începem cu scrisorile primite până în momentul când acest număr al revistei a luat calea tiparului.

MIHAI IOAN, str. D. Cantemir, nr. 22, com. Goleşti, jud. Vrancea; **DUMITRU LENGHEL,** str. Culturii 10/11, Baia Mare; **ALEXANDRU NAŞCU,** str. Vasile Naşcu, nr. 45, Năsăud; **NICOLAE COTERBIC,** aleea Poiana Sibiului, nr. 1, bl. C 4, ap. 50, Bucureşti; **MIRON D. PAVEL,** str. Socola, nr. 13, bl. DG, ap. 12, Iaşi; **IOAN-JEAN SCARLAT,** str. Andrei Mureşanu, bl. 15, ap. 8, Ştei, jud. Bihor; **ing. ADRIAN MATACHE,** str. Arh. Niculae Dan, nr. 15, Craiova; **IONEL CLAUDIU DUMITRESCU,** com. Bradu, nr. 932, jud. Argeş.

CĂRŢI DE ÎNVĂŢĂTURĂ

D-ra MARIANA SILLI, studentă la drept, şi dl. dr. ing. VALERIU SILLI, din Bucureşti, **scriu despre** Cartea românească de învăţătură, **tipărită la Iaşi în 1646** (Magazin istoric, **nr. 6/1986) şi** Îndreptarea legii **(Târgovişte, 1652), cele dintâi coduri de legi publicate în limba română.**

Reţinem din însemnările celor doi corespondenţi: Cele două coduri de legi au meritul de a fi printre primele din lume (Europa) scrise într-o limbă naţională: ele constituie cele mai importante izvoare ale dreptului românesc scris din epoca feudalismului; apariţia lor s-a făcut aproape concomitent (la o diferenţă de timp nesemnificativă) în Moldova şi în Ţara Românească şi ele au un fond juridic aproape identic, adresându-se în aceeaşi limbă, aceluiaşi popor, cu o circulaţie neîngrădită pe întregul teritoriu locuit de români, inclusiv în Transilvania (unde unul dintre elaboratori a ajuns mitropolit); toate acestea au consolidat o evoluţie pe aceleaşi coordonate de instituţionalizare a normelor de drept şi au motivat pe deplin actul primei Uniri din 1859, hotărâtă de poporul român după trecerea a mai bine de două secole. Actul publicării normelor juridice formulate în limba română este cu atât mai meritoriu, cu cât, anterior, erau folosite în ţările române pravile scrise în limba slavonă; cele mai vechi izvoare de drept canonic descoperite, datate între 1452 şi 1636, folosesc izvoare bizantine multiplicate sub forma de manuscris şi abia din secolul al XVII-lea prin tipărire în tiparniţe mănăstireşti. Evident, folosirea limbii slavone în actele de justiţie prezenta mari neajunsuri deoarece poporul, ca şi majoritatea clerului şi a dregătorilor utilizatori de legi scrise, nu cunoşteau slavona, fosta limbă de stat şi de cult dar decăzută încă de la sfârşitul secolului al XVI-lea şi înlocuită, din ce în ce mai intens, de limba română, nu numai în relaţiile comerciale curente, dar şi în biserică, justiţie, tratate politice ş.a.m.d.

LA FIECARE PAS

Dl. SABIN POPESCU-LUPU, din Târgu-Jiu, **în vârstă de aproape 87 ani:** Războiul mi-a tăiat viaţa în două. Pentru că am scris apărând Basarabia, am fost închis.

După revoluţie am tipărit, nu eu, ci două edituri din Tg. Jiu, alte patru lucrări, dintre care una premiată.

Înainte de război şi în timpul războiului, am fost corespondent la **Curentul** şi redactor pentru Basarabia la **Viaţa,** cotidian al lui Rebreanu.

Am colaborat la **România literară,** condusă de Cezar Petrescu, şi la **Gândirea** lui Nichifor Crainic.

În **Magazin istoric,** nr. 3 (348) din martie 1996, la pag. 16, este un articol în care se pomeneşte şi despre mine ca unul care am suferit închisorile comuniste, ca deţinut politic.

La Tg. Jiu, **Magazinul istoric,** este mult citit. La apariţia din martie, unde este şi fotografia mea, la fiecare pas pe stradă cetăţenii îmi spuneau acest lucru.

Primiţi mulţumirile mele.

Dl. Sabin Popescu-Lupu ne trimite şi două scurte evocări: una a dascălului gorjean (originar din Ardeal) Ştefan Bobancu, cealaltă a preotului Vasile Ţepordei (născut în 1908, în satul Cârpeşti, jud. Cahul).

Mulţumim.

IMPORTANT!

Începând cu data de 1 iulie 1996, adresa redacţiei Magazin istoric **este:** Piaţa Valter Mărăcineanu, nr. 1-3 **(intrarea lângă Cişmigiu vizavi de magazinul „Adam"). Accesul în redacţie se mai poate face şi prin** Intrarea Victor Eftimiu, fostă Dr. Marcovici, nr. 2, etaj III, camerele 281, 285 şi 287 (la ambele intrări există ascensoare). **Apelurile telefonice se primesc la 615.09.91.**

CONTENTS (Romanian History) **I. I. Nistor** Bukovina an Old Romanian Land • **D. A. Lăzărescu, I. Scurtu** Unpublished Documents about November 8, 1945 • **I. Lăcustă** In Bucharest, 50 Years Ago • **A. Pop** November, 1946. The Elections behind Closed Doors • **D. Tănăsescu, M. Retegan** Imre Nagy in Romania (II) • **C. Kiriţescu** The Monetary Stabilization from 1947 • A Democrat Journalist: Horia Roman • **P. Otu** Letters from Stalingrad • **D. Dăianu** The Banks – Stimulus for Development • **M. Ştefan** The Marriage of the Heir Prince Ferdinand

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **I. I. Nistor** Bucovine – pays roumain • **D. A. Lăzărescu, I. Scurtu** Documents inédits sur 8 novembre 1945 • **I. Lăcustă** A Bucarest il y a 50 ans • **A. Pop** Novembre 1946. Les éléctions – à huis clos • **D. Tănăsescu, M. Retegan** Imre Nagy en Roumanie (II) • **C. Kiriţescu** La stabilisation monétaire de 1947 • Le journaliste démocrat Horia Roman • **P. Otu** Lettres de Stalingrad • **D. Dăianu** Les banques, le moteur du développement • **M. Ştefan** Le mariage du prince héritier Ferdinand

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **И. И. Нистор** Буковина — румынская земля • **Д. А. Лэзэреску, И. Скурту** Неизвестные документы о 8-ом ноябре 1945 г. • **И. Лэкустэ** В Бухаресте, 50 лет назад • **А. Поп** Выборы ноября 1946 г. Закулисные игры • **Д. Тэнэсеску, М. Ретеган** Имре Надь в Румынии (II) • **К. Кирицеску** Денежная реформа 1947 г. • Демократический журналист Хория Роман • **П. Оту** Письма из Сталинграда • **Д. Дэяну** Банки, импульс развития • **М. Штефан** Брак наследного принца Фердинанда

INHALT (Rumänische Geschichte) **I. I. Nistor** Bukowina – rumänisches Boden • **D. A. Lăzărescu, I. Scurtu** Unbekannte Beweise über den 8 November 1945 • **I. Lăcustă** In Bukarest vor 50 Jahre • **A. Pop** Wahlkulissen – November 1946 • **D. Tănăsescu, M. Retegan** Imre Nagy in Rumänien (II) • **C. Kiriţescu** Die Währung – Stabilisierung von 1947 • Der demokratische Journalist Horia Roman • **P. Otu** Briefe aus Stalingrad • **D. Dăianu** Die Banken – Motoren der Entwicklung • **M. Ştefan** Die Hochzeit des Kronprinzen Ferdinand

SUMARIO (Historia rumana) **I. I. Nistor** Bucovina – tierra rumana • **D. A. Lăzărescu, I. Scurtu** Documentos inéditos sobre el 8 de noviembre de 1945 • **I. Lăcustă** En Bucarest hace 50 años • **A. Pop** Noviembre de 1946. Entre los bastidores de las elecciones • **D. Tănăsescu, M. Retegan** Imre Nagy en Rumanía (II) • **C. Kiriţescu** La estabilización monetaria del 1947 • Un periodista democrático: Horia Roman • **P. Otu** Cartas desde Estalingrado • **D. Dăianu** Los Bancos – motor del desarrollo • **M. Ştefan** El casamiento del Príncipe herredero Ferdinand

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali de la oraşe şi de la sate; difuzare redacţie, Constantin Muşat, telefon: 615.09.91

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX 0040-1-222.64.07 sau 222.64.39
telex: 11995 – Piaţa Presei Libere, nr. 1,
Sector 1, Bucureşti, România
Abonamentul pe un an – 75 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. – Imprimeria „Coresi" – Bucureşti

ISBN 0541-88IX **Lei 1 400**

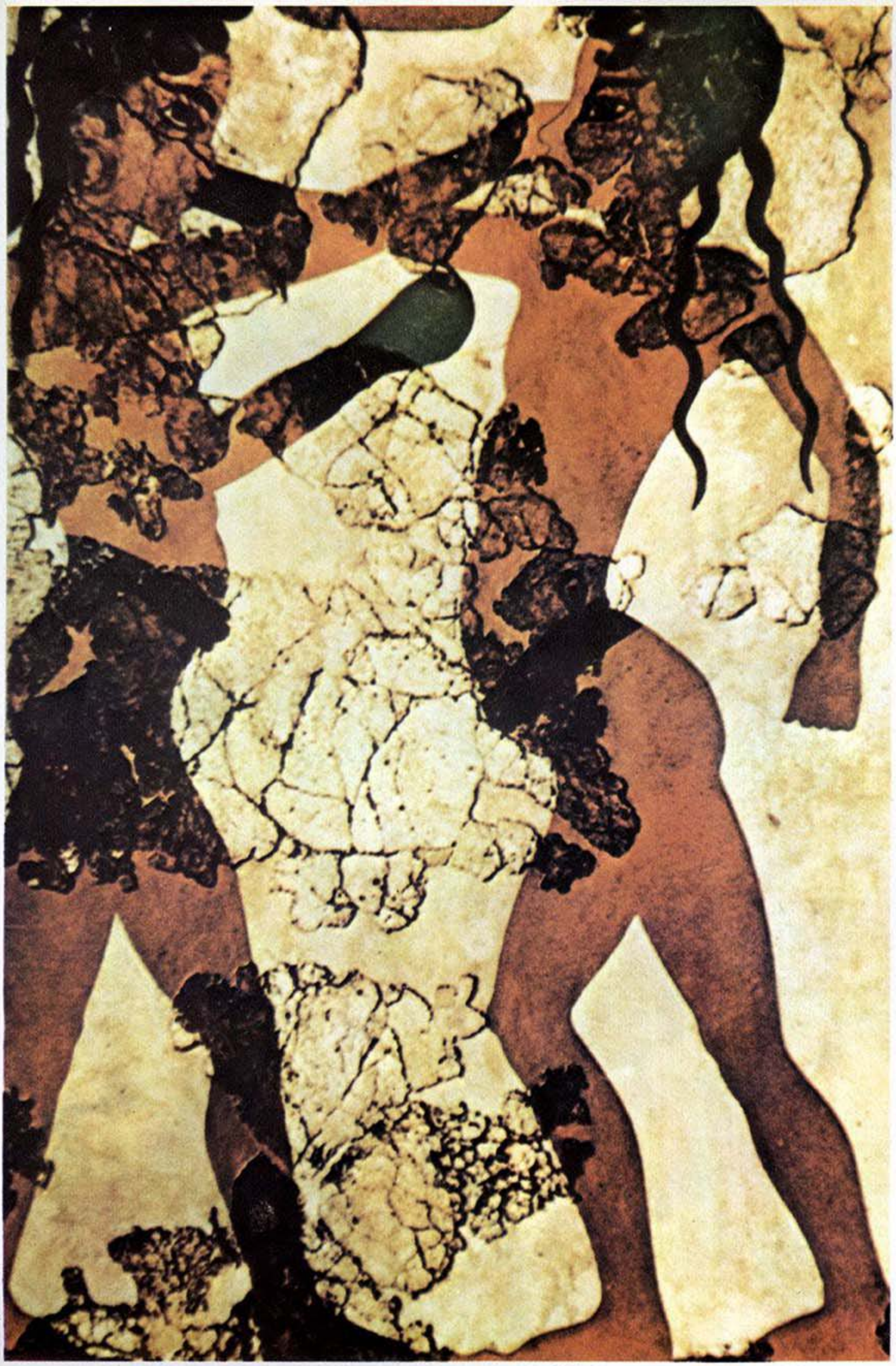

magazin istoric